

Madonna og Macho

- en institutional og socio-kultnrel analyse af kønskonstruktion og
feminisme i Italien

Kenneth Reinicke

PHLD afhandling

Institut for Historie og Samfundsforhold
- Maj 1998 -

INTRODUKTION.....	4
KAPITEL 1. PROBLEMFELTET.....	5
1.1 INDLEDNING	5
1.2 AT ARBEJDE MED KØNSKONSTRUKTIONER	7
1.3 MÆND OG FEMINISME	8
KAPITEL 2. DE VIDENSKABSTEORETISKE OVERVEJELSER.....	11
2.1 INDLEDNING	11
2.2 KILDEMATERIALE.....	11
2.3 KRITIKKEN AF EPISTEMOLOGIEN.....	12
2.4 KVALITATIVE METODER.....	14
2.4.1 CASE - STUDIET.....	15
2.4.2 KRITIKKEN AF DE KOMPARATIVE METODER	16
2.4.3 DET KVALITATIVE FORSKNINGSENTREVUE	17
2.4.4 OBSERVATION- OG DELTAGEROBSERVATION.....	18
2.5 OPSAMLING	20
KAPITEL 3. DEN KONSTRUKTIVISTISKE TEORIRAMME.....	22
3.1 INDLEDNING	22
3.2 PIERRE BOURDIEUS GRUNDBEGREBER	22
3.2.1 KAPITALBEGREBET.....	23
3.2.2 HABITUS	23
3.2.3 FELTBEGREBET	24
3.2.4 SYMBOLSK VOLD.....	25
3.3 PIERRE BOURDIEUS ÆRE OG HERREDØMMEOPFATTELSE.....	26
3.4 MICHEL FOUCAULT OG KVINDESPØRGSMÅLET	28
3.5 FOUCAULT OG DISKURSANALYSEN	28
3.6 DEN MODERNE SEKSUALITET OG MAGTBEGREBET	30
3.7 MICHEL FOUCAULT SOM UDFORDRING TIL FEMINISMEN	31
3.8 DISCIPLINERENGEN AF KVINDEKROPPEN	32
3.9 KRITIKKEN FRA ANTHONY GIDDENS	34
3.10 OPSAMLING.....	35
KAPITEL 4. KVINDER, FAMILIE OG ARBEJDE.....	37
4.1 INDLEDNING	37
4.2 PATRIARKATSTEORIER.....	37
4.3 DEN MERIDIONALE KVINDE.....	38
4.4 DEN ITALIENSKE FAMILIE.....	39
4.5 SLÆGTSKABSSYSTEMER.....	41
4.6 RENATE SIEBERT.....	41
4.7 NELLA GINATEMPO	43
4.8 DET ITALIENSKE "MAMMISMOFÆNOMEN"	46
4.9 KLIENTELISME OG KØN	47
4.10 DEN KATOLSK KIRKES OPFATTELSE AF KVINDEN	48
4.11 DET SOCIALE OG INTIME RUM FOR KVINDER	51
4.12 KVINDER OG VELFÆRDSSTAT	53
4.13 DET KVINDelige ARBEJDSMARKED.....	55
4.14 KVINDER I KARRIERE	56
4.15 KVINDER I POLITIK	57
4.16 OPSAMLING.....	58

KAPITEL 5. DEN ITALIENSKE MAND.....	62
5.1 INDLEDNING	62
5.2 MASKULINITETSFORSKNING.....	62
5.3 MÆND OG VOLD.....	64
5.4 ÆRE OG SOCIAL POSITION	65
5.5 MACHISMO	67
5.6 ITALIENSK MASKULINITET.....	69
5.7 MAFIA OG ÆRE.....	71
5.8 DEN FORANDREDE ITALIENSKE MASKULINITET	72
5.9 OPSAMLING	75
KAPITEL 6. DEN TIDLIGE KVINDE OG FAMILIEHISTORIE (1861-1945)	76
6.1 INDLEDNING	76
6.2 ITALIEN FØR SAMLINGEN	76
6.3 1865 LOVEN.....	77
6.4 DE KØNSPOLITISKE PIONERER.....	78
6.5 KAMPEN FOR VALGRET	79
6.6 DEN FØRSTE FØDSELSORLOV (1902 LOVEN).....	81
6.7 DE KVINDelige ARBEJDS- OG ORGANISATIONSFORHOLD	82
6.8 KVINDERNES MODSTAND MOD KRIGEN (1. VERDENSKRIG)	84
6.9 DEN HÅRDE TID UNDER FASCISMEN	85
6.10 "LA RESISTENZA" (MODSTANDSKAMPEN).....	89
6.11 OPSAMLING.....	90
KAPITEL 7. EFTERKRIGSTIDENS KVINDEDEBAT.....	92
7.1 INDLEDNING	92
7.2 DEN KATOLSKKE KIRKE.....	92
7.3 KVINDERS VALGRET I 1946.....	93
7.4 DEN NYE GRUNDLOV I 1948	95
7.5 LOV OM ARBEJDS- TID, BARSEL OG HJEMMEARBEJDE	97
7.6 KVINDERNES POSITION I PCI.....	98
7.7 DEN ITALIENSKE KVINDORGANISATION (UDI).....	102
7.8 KVINDEBLADET "NOIDONNE"	104
7.9 KVINDER I FAGBEVÆGELSEN	104
7.10 KVINDEKAMPEN I 1960' ERNE.....	107
7.11 OPSAMLING.....	111
KAPITEL 8 FEMINISMEN I 1970' ERNE	113
8.1 INDLEDNING	113
8.2 HVAD ER EN FEMINISTBEVÆGELSE?	113
8.3 OPTAKTEN TIL FEMINISMEN	114
8.4 FEMINISTBEVÆGELSERNES FREMKOMST	115
8.5 SELVBEVIDSTHEDSGRUPPERNE.....	117
8.6 AKTIVITETERNE I FAGBEVÆGELSEN.....	120
8.7 150 TIMERS KURSERNE	121
8.8 DE FEMINISTISKE BEVÆGELSERS BYMÆSSIGE FORSKELLIGHED	122
8.9 DE SKRIFTLIGE MEDIER.....	124
8.10 SKILSMISSELOVEN	127
8.11 ABORTDEBATTEN.....	128
8.11.1 ABORTDEBATTEN I PARLAMENTET	130
8.12 BESKYTTELSE AF MODERSKABET.....	131
8.13 FAMILIEREFORMERNE (1975).....	132
8.14 OPSAMLING.....	133

KAPITEL 9. DE FEMINISTISKE BEVÆGELSER EFTER ABORTLOVEN 1978	136
9.1 INDLEDNING	136
9.2 DE NYE TIDER	136
9.3 UDI'S FALD I 1982	137
9.4 LA POLITICA DELLA DIFFERENZA (FORSKELSPOLITIKKEN)	138
9.5 CARTA DELLE DONNE (KVINDEKORTET).....	141
9.6 KOMMISSION FOR LIGE RETTIGHEDER MELLEM MÆND OG KVINDER I 1984.....	143
9.7 DEN ROMERSKE FEMINISTBEVÆGELSE	144
9.8 1990'ERNES ARBEJDSMARKEDSSITUATION	145
9.9 OPSAMLING	147
KAPITEL 10. MEDIER OG KØN	149
10.1 INDLEDNING	149
10.2 DET ITALIENSKE FJERNSYNSMEDIE	149
10.3 SPROG OG DISKRIMINERING.....	150
10.4 KOMMISSIONENS MEDIEANALYSE.....	152
10.5 AVISER, UGEBLADE OG KØN	153
10.6 OPSAMLING.....	154
KAPITEL 11. DEN NYE SEKSUALVOLDSLOVGIVNING 1996	157
11.1 INDLEDNING	157
11.2 DE KULTURELLE MYTER OM VOLDTÆGT	157
11.3 DEN FOLKELIGE PROTEST IMOD SEKSUALVOLD	158
11.4 SEKSUALVOLDSDEBATTEN I PARLAMENTET.....	159
11.5 KONSEKVENSERNE AF DEN NYE SEKSUALVOLDSLOVGIVNING	162
11.6 ANTIVOLDSCENTRE	163
11.7 OPSAMLING.....	164
KAPITEL 12. KONKLUSION	167
12.1 INDLEDNING	167
12.2 DEN HISTORISK-INSTITUTIONELLE ANALYSE	168
12.3 DEN SOCIO-KULTURELLE ANALYSE	172
12.4 ANALYSEN AF DEN ITALIENSKE FEMINISTBEVÆGELSE	176
LITTERATURLISTE.....	179

Introduktion

Analyse- og formidlingsniveauet er af stor betydning når man arbejder med en fremmed kultur. Denne Ph.D afhandling omhandler fortællinger, historier og analyser om relationerne mellem mænd og kvinder i Italien. Jeg vil forsøge at ramme den nerve eller røde tråd, som muliggør en forståelse af emnet for en dansk læser. For personer der ikke har boet i Italien eller et andet sydeuropæisk land, må italienske familie- og kønsforhold, trods markant markedsføring af italienske kulturprodukter, stadig være fremmedartet.

Det italienske samfund kan i forhold til det danske samfund siges at have en høj kultur - profil. Den kollektive identitetsdannelse kan ligeledes siges at være stærk. Det italienske samfund er et af de lande i verden, som har den største kulturelle enhed. Enhver social- og kulturanalyse om Italien burde indeholde refleksioner over mad, familie, fodbold, kunst, kriminalitet og æstetisk væren.

Jeg hørte engang en nationalitetsforsker udtale: "alle italienere tror de nedstammer fra romerriget". Der er ingen tvivl om, at udover de klare fysiske vidnesbyrd om romerriget bærer de fleste italienere rundt på en forestilling om at nedstamme fra noget "ædelt". Den italienske kvinde er måske det tætteste man kommer på forestillingen om "moder-jord". Specielt den folkløriske sicilianske kvinde er en metafor på den italienske urkvinde, på grund af de mange arkæologiske vidnesbyrd der findes på øen om urkvinden.

Jeg vil indledningsvis sige tak til min vejleder Karen Sjørup. Hun har gennem hele processen været en god menneskelig og faglig støtte. Kirsten Simonsen har ligeledes givet mig nyttige metodiske og teoretiske vink. Min søster Tina Reinicke har taget et tungt læs med korrekturlæsningen. Ulrikka Hald har også korrigeret udvalgte kapitler.

Der skal også lyde en stor tak til mine italienske venner Bruno Amoroso, Salvo Leonardi og Andrea Gallina, som alle har stillet lejlighed til rådighed under mine studieture til Rom.

Kapitel 1. Problemfeltet

1.1 Indledning

De italienske kvinder kan i disse år fejre en slags 50 års jubilæum som samfundsborgere i det italienske samfund. I 1946 fik de italienske kvinder stemmeret. I 1948 blev den italienske grundlov vedtaget efter, at den italienske befolkning ved en folkeafstemning, havde forandret Italien fra et kongeligt monarki til en republik. I grundloven var der for første gang siden den italienske statsdannelse i 1861 indskrevet juridisk og moralsk lighed mellem manden og kvinden.

De lovgivningsmæssige forandringer som blev foretaget efter 2.verdenskrig har haft stor betydning for kvinders civile status og har afstedkommet kulturelle og mentale ændringer i det italienske samfund. I en regeringsrapport fra 1997 bliver de seneste forandringer på det italienske arbejdsmarked, beskrevet som "en dybdegående forandring i de italienske kvinders virkelighed." I selvsamme rapport påpeges det dog også, at det stadigvæk gælder om at "overvinde samfundsmodellen baseret på det mandlige familieoverhoved."¹ Dette spændingsfelt mellem modernitet og kulturel overlevering danner udgangspunkt for denne Ph.D afhandling. Der foretages 3 analyser i afhandlingen.

- 1) En historisk-institutionel analyse af kvinde og familierettigheder fra italiens samling i 1861 og fremefter.
- 2) En kultur-sociologisk analyse af de dominerende kønsstereotyper i det italienske samfund.
- 3) En analyse af de italienske feministbevægelseres fremkomst, udvikling og nuværende position.

Den historisk-institutionelle analyse

Den historisk-institutionelle analyse omhandler udviklingen i kvinders arbejds- og civilretlige situation siden italiens samling i 1861. Her diskuteres det samfundsmæssige kvindesyn, som har været årsag til kvinders svage offentlige status og manglende politiske repræsentation. Den civilretlige lovgivning har siden italiens samling været struktureret omkring en opfattelse af kvinder som mødre og hustruer. Der har i Italien på familieområdet været tradition for udbyggede og beskyttende lovgivninger på nogle områder og fuldstændig blottethed på andre områder. Den historiske udvikling har i forskellige perioder vekslet mellem krav om beskyttelse og krav om lighed.

Der har i efterkrigstiden foregået en diskussion af, hvordan de enkelte familiemedlemmers kompetencer skulle defineres og i hvilken grad familien skulle opfattes som et normalitetsideal. De vigtigste aktører i efterkrigstidens kvinde- og familiepolitiske debatter har været den katolske kirke, det kristelige demokratiske parti (DC) og det italienske kommunistparti (PCI). Det italienske samfund gennemgik i

1970'erne markante familie- og civilretslige ændringer. Dette indebar statslige reguleringer overfor de traditionelle katolske bastioner. Skilsmisselfovens vedtagelse i 1970, familiereformen i 1975 og ikke mindst vedtagelsen af den fri abort i 1978 indikerer vigtige forandringer i det italienske samfund.

Den kultur-sociologiske analyse

Den kultur-sociologiske analyse diskuterer de symbolske, politiske, sociale og økonomiske forhold, der udstikker retningslinjerne for de italienske kvinder og mænds levevilkår. Fokus er både på de kulturelle variable som dannelsen af kvindelig subjektivitet og på de mere "hårde" variable som politisk repræsentation og arbejdsmarkedsforhold. Der ses på forholdet mellem kvinder og politik og hvordan det står til med kvinder og "magten" i det offentlige politiske liv. Ligeledes analyseres den italienske families samfundsmæssige natur. Familiemønstret i Italien er ændret meget for de nye generationer. Familiens funktion og pligter er ikke længere det eneste univers for de unge, som det var tilfældet for tidligere generationer. Religionens betydning er dalende og de seksuelle tvangsbånd til ægteskabet opretholdes ikke længere. Spændingsfeltet for nutidens unge italienere består derfor i, at familien og den traditionelle levevis er under forandring bl.a. som konsekvens af kulturudlignende globaliseringsprocesser, som skaber ændringer i livsstile og bevidsthedsformer. Her kan nævnes, at Italien modsat stigende fødselstendenser i Nordeuropa har Europas største fald i fødselstallet.

En af afhandlingens hypoteser er, at italienske kvinder er underlagt et mandligt herredømme. Dette mandlige herredømme forhold er svært at bekæmpe, fordi der finder en stærk naturalisering sted og fordi kvinder til dels medvirker til at reproducere de logikker og strukturer, der opretholder herredømme forholdet. Afhandlingen vil demonstrere, at en socio - politisk analyse, uden ære - skam relationer i fokus, ikke kan opfange den komplekse identitetsskabelse, der finder sted blandt "almindelige" mennesker i hverdagslivet i Italien. Derfor vil jeg undersøge i hvilken grad kønsforskelle er opfattet og indskrevet som en slags objektive strukturer. Hertil, vil jeg tage udgangspunkt i den franske sociolog Pierre Bourdieu's studier af køn og æresforhold.

Italien er dog stadigvæk et religiøst præget samfund, hvor retningslinjerne og diskurserne om seksualitet og kvinderettigheder påvirkes af den katolske kirke. Retningslinjerne bliver stadig mindre restriktive, men besværliggør en demokratisering af den italienske mand og en implementering af de italienske kvinders erobrede civilrettigheder. Årsagen til at det italienske samfund, i langt højere grad end det danske samfund, er domineret af familiebegrebet, hænger bl.a. sammen med, at familien på grund af manglende boligforhold og generelt ringe velfærdsstatsudbygning er den eneste "konventionelle" måde at samleve på.

I den private sfære er den sociale magtbalance præget af de italienske kvinders sociale figur. Et traditionelt italiensk hjem vil ofte være præget af social ulighed mellem kønnene. Årsagen hertil er forbundet med det ubestridelige faktum, at italienske kvinder - indtil nutidens generation - har været konstitueret af den hjemmegående husmor, "casalinga" figuren. Der eksisterer i Italien stadig et kulturelt levn om værdien af kvindens ærbare position før indgåelse af ægteskab. Dette er forbundet med den

traditionelle forestilling om, at pigens dyd er hendes families ære og at den seksuelle akt, er en skamplet på kvinden, som kun kan legitimeres gennem ægteskabet. Disse forhold er under afvikling og kommer specielt i storbylivets pluralitet til udtryk i spændingsfeltet mellem den kulturelle overlevering og det moderne Italien.²

Jeg vil derfor fokusere på, hvilke forudsætninger og konsekvenser den igangværende moderniseringsproces har for emancipation og bevidsthedsdannelse i den samlede kulturelle værdidannelsesproces. Betonningen af disse aspekter skyldes hastigheden og den omvæltende karakter, som moderniseringen af det italienske samfund har medført, hvilket umuliggør en fastholden af "det traditionelle". Jeg vil lægge vægt på betydningen af "urbanisering af bevidstheden", en proces som er blevet vigtig på grund af den hurtige moderniseringsproces Italien har gennemlevet. Moderniseringsprocessen har ligeledes lagt grobunden for en udvikling som åbner op for en "pluralisering af nye livsstile".³ Disse forandringer resulterer i nye chancer men også nye faldgruber, specielt for de italienere som møder moderniteten i en ung alder.

Analysen af den italienske feministbevægelse

Afhandlingens tema er også de feministiske bevægelers opkomst, udvikling og nutidige position i Italien. De feministiske bevægelser i Italien var måske de mest "imponerende" sociale bevægelser i hele Vesteuropa i 1970'erne. De feministiske demonstrationer samlede i midten af 1970'erne mellem 40-60.000 kvinder på gaden. De feministiske bevægelser nydefinerede begreber og tanker om de dominerende katolske kulturforestillinger, som var ekstremt fastgroede. De feministiske bevægelser i Italien havde i modsætning til andre vesteuropæiske landes feministbevægelser ikke mange praktiske eller teoretiske erfaringer at trække på. Helt op til slutningen af 1960'erne havde, f.eks. "abortspørgsmålet" ikke været muligt at bringe på den offentlige dagsorden. I modsætning til de nordeuropæiske feministbevægelser skulle de feministiske bevægelser i Italien udover at klare de interne praktiske og ideologiske problemer, "håndtere" en meget stærk katolsk kirke og det statsbærende parti DC, som ikke fremførte kvinde-emancipatoriske politikkrav. Jeg vil derfor undersøge, hvilken gennemslagskraft de feministiske krav havde på det italienske samfund og hvordan det politiske system reagerede på feministbevægelsens opkomst. Jeg tror, at den bedste forståelse for de feministiske bevægelers historie i Italien udvikles gennem en analyse af det samfund, som bevægelsen var oppe imod.⁴ Ligeledes vil det blive diskuteret, hvilke spor de feministiske kampe i 1970'erne har sat på nutidens uddannelses-, arbejdsmarked- og ligestillingspolitik.

1.2 At arbejde med kønskonstruktioner

Kønsforskning har haft svært ved at vinde indpas som akademisk disciplin. Dette skyldes, at teorier om køn og forståelsen af køn aldrig har stået i fokus i teorier om samfundet.⁵ Den moderne samfundsvidenskab svækkes efter min mening ved ikke at inddrage kønslige problemstillinger tilstrækkeligt.⁶ Det er interessant at se, hvor fagoverskridende det feministiske projekt fremstår i de politologiske grundbøger. I den politologiske grundbog "Statsvitenskab" af Øyvind Østerud kan man om den politologiske forskningsafgrænsning læse:

“Et feministisk perspektiv har f.eks. villet inkludere den såkaldte private sfære i det politiske, med konsekvenser for faglige prioriteringer”.⁷

I de 4 år jeg har undervist og vejledt på RUC og AUC, er det yderst sjældent, at jeg har hørt om eller selv har vejledt grupper, som har fokuseret på køn. Det kan der være mange grunde til. En af grundene kan være, at der modsat i 1970'erne nu oftest i kønsdebatten bliver fokuseret på kvindelige ledere istedet for den brede masse af kvinder. Det kan derfor være svært at finde "modstanderen" i kønskampen. Jeg hørte en yngre kvindelig forsker til RUC's jubilæums-konference om kønsforskningens udvikling de sidste 25 år i Danmark formulere denne problemstilling således: "Der findes ingen tykke mure længere."⁸

Udgangspunktet for de kønspolitiske diskussioner spænder fra de essentialistiske opfattelser til de konstruktivistiske opfattelser. Spørgsmålet om essens kontra konstruktion er svært at tage stilling til. Ofte opererer de socialiserede kønsrelationer på et skjult og indforstået niveau. Dette gør det problematisk at definere hvad der er "kønsligt". Mange kønsforskere betvivler, værdien af at tillægge diskurser og konstruktioner betydning, frem for et fokus på mere universelle forestillinger om mænd og kvinders essensindhold. Under et Ph.D kursus med den svenske Professor Karin Widerberg kritiserede Karin Widerberg kønsforskningen for at være for teoretisk.⁹ De akademiske kønsdebatter havde ifølge Karin Widerberg udviklet sig op på et meget sofistikeret niveau. Nutidens debatter handler ikke om teorier om køn, men om hvordan man kan forstå selve kønsforskningen. Karin Widerberg mente, at analyseniveauet havde forskubbet sig fra objekterne til subjekterne. Jeg har selv deltaget i kønskonferencer, hvor jeg syntes tendensen var modsat; fokus på arbejdsmarkedsstatistik uden teoretiske reflektioner.¹⁰

1.3 Mænd og feminisme

Kønsforskning er som nævnt et besværligt og kontroversielt emne. I mit tilfælde bliver det ikke mindre kontroversielt af, at hovedfokus er på kvinder og at jeg selv er en mand. Nogle feministiske forskere mener, at feminisme kun er for kvinder og at kvinder er bedst til at beskrive kvindepolitiske forhold. Mænds forhold til feminisme bliver klassificeret som et forskningsemne, der er for elitært til, at det kan tages alvorligt.

Hvor går grænserne for feministstudier? Mænd er også tilstede i feministstudierne og dele af de feministiske teorier kræver forvandling af mandens tanker og handlinger. Spørgsmålet om den kvindelige objektivitet er problemfyldt. Hvem og hvad sikrer den feministiske debat. Alice Jardine hævder, i bogen "Men in feminism", at det er "the inscription of struggle-even of pain" som er det karakteristiske ved feministiske tekster.¹¹ Den italienske feminist Rosi Braidotti er imod tanken om mænd og feminisme og udtrykker det således:

“somewhere along the line I am viscerally opposed to the whole idea: men aren't and shouldn't be IN feminism; the feminist space is not theirs and not for them to see”.¹²

Spørgsmålet om mænd og kvindekamp, feminisme og kvindestudier bliver formuleret således af Cary Nelson:

“To be a man in feminism can mean simply a man reading a feminist book, an activity that holds no special self-consciousness for me. Or it can mean a man writing about/within/without feminism, an activity that entails all anxieties of writing in general, some contextual and singular, but, again, none radically problematic for me”.¹³

Den feministiske teoridannelse har ikke været en del af min akademiske og teoretiske grunddannelse. Det har det ikke for nogen studerende i Danmark, idet kønsstudier så vidt jeg er orienteret, ikke er pensum på noget grundtrin i universitetsverdenen. Det er et slags akademisk og teoretisk “kald” for mig at arbejde med kønsspørgsmål. Jeg er specielt tiltrukket af kønsdiskussioner i de dele af verden, som kan siges at være meget forskellige fra Skandinavien. Jeg er inspireret af de vitale analyse- og forklaringsrammer, som nogle feministiske forskere ligger på bordet. Jeg har dog svært ved at skelne mellem feministiske- og maskulinitets-studier. Jeg er uenig med Cary Nelson i følgende udtalelse:

“Feminism remains women’s project. If men take on feminist knowledge, they will do so not merely in intellectual admiration but because it is in their own interest. They may find it irresistible to be where the most vital intellectual activity is in their profession. They may find feminism the only practical, culturally possible route to their own personal growth”.¹⁴

Er der forskel på den måde som mænd og kvinder tænker og skriver på? Stephen Heart fremhæver, at der er forskel på en kvinde som læser og at læse som en kvinde. Kvinder har i lange tider været opforstret til ikke at læse som kvinder, men til at indoptage og reproducere den mandlige orden. Stephen Heart udtrykker mænds tilladelse til at blande sig således:

“The oppression of women is not personal, it is social and I am involved in it as a person in this society; there is no personal guarantee against that”.¹⁵

Det har været en speciel oplevelse at skrive om italienske kvinder og samtidig være objekt for de feministiske studier i kraft af mit mandlige køn. Jeg husker mit interview med Journalisten Stefania Giorgio fra dagbladet “Manifesto”. Under vores samtale om den reformerede voldtægtlovgivning fra 1996 udbrød hun pludselig: “det hele er et spørgsmål om den ukontrollable mandlige seksualitet”. Dette var en speciel situation, fordi jeg var kommet til hende for at diskutere juridiske ændringer og pludselig var fokus på universaliteten i mænds seksuelle opførsel og dermed også på min. Generelt har det været en speciel oplevelse at arbejde med voldtægtsproblemstillinger som mand. De teoretiske analyser og de praktiske foranstaltninger i form af krisecentre, byder meget naturligt ikke mænd velkomne.

Mænds interesse for feminisme kan af mandlige akademiske kollegaer betragtes som værende latterligt og af kvinder som værende en ulovlig handling. Jeg har ofte tænkt om jeg nu har mit “på det rene”. En mandlig kønsforskningskollega på RUC udtrykte, at når han fortalte om sin forskning, kunne han fornemme, at folk tænkte, “hvad har du

i klemme.” Paul Smith formulerer kvinders syn på den mandlige interesse således:

“Men, some men, now- and perhaps by way of repeating an age-old habit, are entering feminism, actively penetrating it (whatever”it”might be, either before or after this intervention), for a variety of motives and in a variety of modes, fashions. That penetration is often looked upon with suspicion: it can be understood as yet another interruption, a more or less illegal act of breaking and entering, entering and breaking, for which these men must finally be held to account”.¹⁶

Spørgsmålet er selvfølgelig om denne indblanding kan retfærdiggøres og om den er til nogen nytte praktisk indenfor den feministiske teoridannelse. Elaine Showalter udtaler:

“ But when male theorists borrow the language of feminist criticism without a willingness to explore the masculinist bias of their own reading system, we get a phallic “feminist” criticism that competes with women instead of breaking out of patriarchal bounds”.¹⁷

Ovenstående citat skildrer godt, den kritiske distance der er til mænd og feministiske projekter. Personligt tror jeg ikke, at der behøver at være et særegent problem for mænd i at forstå feministisk teori, hvis der er en oprigtig interesse for kønslige spørgsmål. Der er selvfølgelig grænser for, hvor biologisk afgrænsede emner, der kan beskrives af det andet køn såsom graviditet, amning og menstruation og vice versa. Jeg tror, at det er vigtigt for kønsforskningen og specielt de feministiske teoridannelser, at der skabes sofistikerede - men samtidigt forståelige forskningsbidrag. Den feministiske teoridannelse er i modsætning til teorier om maskulinitet oppe imod en akademisk og samfundsagtig “mæthed”. Dette indebærer, at nødvendige og intelligente kvindepolitiske udtalelser lettere kan “fejles af bordet” end de nyere mandepolitiske forskningsbidrag. Og dette er ikke frugtbart.

Kapitel 2. De videnskabsteoretiske overvejelser

2.1 Indledning

I dette kapitel præsenteres afhandlingens videnskabsteoretiske, metodiske og kildemæssige overvejelser. Jeg har hovedsageligt gjort brug af de kvalitative metoder eksemplificeret ved det kvalitative forskningsinterview og observation. Deltagerobservation har kun sporadisk været brugt i afhandlingen. Jeg vil alligevel beskrive nogle af de metodiske erfaringer, jeg tilegnede mig gennem mit speciale, hvor jeg foretog deltagerobservation i den syditalienske region Kalabrien. Dette valg er truffet, fordi mine erfaringer med denne metode, bidrog til en forståelse af fundamentale områder ved den italienske kultur.

2.2 Kildemateriale

Kildeudvælgelse er en vigtig proces for enhver forsker. Kildematerialet er mere vanskeligt at få overblik over, når der er tale om et studie i en relativ fremmed kontekst. En stor del af det skriftlige materiale har været originale italienske kilder. Dels materialet om den historiske udvikling af de kvindelige arbejds- og civilrettigheder, dels debatten indenfor det italienske kommunistparti (PCI) om kvindespørgsmålet fra 1945 -1970. Kilderne har ofte været i form af originalsamlinger af taler og avis- og ugebladsartikler om italienske kvinde og familieforhold. Mange af disse samlinger blev genoptrykt af kvinder tilknyttet de feministiske bevægelser i 1970'erne og de har derfor været rimelig tilgængelige. Til at beskrive den historiske udvikling i de kvindelige arbejds- og civilrettigheder fra ca. 1860-1945 har jeg hovedsageligt brugt italienske kvindeforskeres historiske beskrivelser og fortolkninger.

Jeg har gennemgået det italienske kvindeblad "Noi-donne"s arkivsamlinger. Det var problematisk, fordi alle bladene omhandlede kvindespørgsmål, hvilket gjorde det svært at overskue de artikler, der havde relevans for afhandlingen. Det var lettere, da jeg var i ugebladet L'Espresso's arkiver, idet jeg der fik "kørt" en søgning over alle de artikler fra begyndelsen af 1970'erne og fremefter, der omhandlede feministiske spørgsmål. Det var ca. 25 artikler.

Generelt har kilderne ikke været så svære at finde. Det har derimod været svært at få et overblik over hvilke begivenheder, der var af størst betydning for de brud og kontinuiteter, der har fundet sted i den italienske kvindehistorie. Jeg har tilstræbt at læse så meget som muligt på italiensk. Jeg har også gjort brug af engelske andenhåndsfortolkninger, specielt i den indledende fase. Der har stort set ikke været brugt dansksproget materiale, idet der faktisk intet er skrevet om emnet, udover Ph.D afhandlingen af Per H. Jensen om komparative velfærdssystemer, som også inddrager italienske forhold.¹⁸ Årsagen til, at jeg har valgt at beskrive udviklingen af de kvindelige arbejds- og civilrettigheder skyldes således, udover den analytiske værdi for problemfeltet, at italiensk kvindehistorie er et ubeskrevet emne på dansk. Det er selv

for danskere med stor interesse for italienske samfundsforhold et svært tilgængeligt område i litterær henseende.

Jeg har to gange under forskningsprocessen fået et "chok" af kildemæssig karakter. Første gang var under et besøg relativt tidligt i forskningsprocessen hos partiet PDS's lokaler i Rom. Her fandt jeg "stakkevis" af litteratur om den italienske feministbevægelses historie. Jeg har derfor i stor udstrækning benyttet mig af de politiske partiers bogudsalg om emnet. Det er specielt her, at jeg har haft muligheden for at opsamle de gamle originaltekster. Den anden gang jeg fik et mindre "chok", var da jeg besøgte den kvindelige boghandel i Rom og så hvor meget feministisk litteratur, der var skrevet specielt i 1980'erne. Disse bøger har jeg ikke benyttet i samme udstrækning, idet størsteparten af disse bøger havde en udbredt psykoanalytisk og filosofisk karakter.

2.3 Kritikken af epistemologien

Den samfundsvidenskabelige forskningsproces indeholder forskellige niveauer. Meget forenklet kan man sige, at der i opstartsfasen typisk er brug for at teori- og hypoteseudvikle indenfor problemfeltets rammer. Dernæst er den konventionelle form, at forskeren konfronterer sine ideer og teorier med en given kontekst. Så diskuterer og analyserer forskeren ofte brugbarheden af sine teorier på baggrund af empirisk materiale.

Det evindelige metodiske og videnskabsteoretiske spørgsmål som ingen forsker kan komme uden om at skulle tage stilling til er, om samfundsvidenskaberne kan være ligeså videnskabelige som naturvidenskaberne. Dette er et yderst kontroversielt spørgsmål, som både kan have prestige - og metodemæssige konsekvenser. Den naturvidenskabelige model har haft stor betydning for f.eks. positivismens hypotetisk - deduktive enhedsmetode og for strukturalistiske teoridannelser. Det er forståeligt, at de naturvidenskabelige dogmer kan være fristende for samfundsfagsforskerne. Der gives klare metodiske retningslinjer og forskerens egne fortolkninger holdes så hvidt muligt udenfor. Spørgsmålet om samfundsvidenskabernes videnskabelighed er, om forskerens baggrundsferdigheder kan beskrives i objektive regler og dermed leve op til de positivistiske kriterier.

De hermeneutiske - fænomenologiske argumentationer ligger vægt på, at samfundsvidenskaberne modsat naturvidenskaberne studerer levende mennesker, som selv tolker og tænker. Det gør videnskabelighed vanskeligt - men ikke umuligt. Den engelske sociolog Anthony Giddens opererer med begrebet "Dobbelt hermeneutik". Dette begreb indebærer, at forskeren både skal inddrage de fortolkninger, som de sociale aktører er i besiddelse af og forskerens egne selvfortolkninger. Når disse forhold er inddraget, kan videnskabeligheden bevares. Dette sætter jeg mig tvivlende overfor, fordi det er utroligt svært for forskeren at gennemskue og systematisk fremstille sin egen selvforståelse.

Michel Foucault har påpeget, at der ikke kan skabes videnskabelighed, når mennesket både er subjekt og objekt i forskningen. Denne dobbelthed var ifølge Michel Foucault svær at overkomme og objektivere. Dette kommer til udtryk i Michel Foucault's

vidensarkæologiske værk, "The order of Things":

"Man's mode of being as constituted in modern thought enables him to play two roles: he is at the same time at the foundation of all positivities and present, in a way that cannot even be termed privileged, in the element of empirical things. This fact - it is not a matter here of man's essence in general, but simply of that historical a priori which, since the nineteenth century, has served as an almost self-evident ground for our thought - this fact is no doubt decisive in the matter of the status to be accorded to the 'human sciences'."19

Pierre Bourdieu tager i bogen "Outline of a Theory of Practice" et opgør med Lévi-Strauss strukturalistiske gaveudvekslings-principper, som eksempel på den strukturalistiske teoridannelses brugbarhed. Formålet var at nedbryde forestillingen om, at der kunne skabes en teori om gaveudveksling som var universel, explicit, systematisk og forudsigende. Ifølge Pierre Bourdieu skal konteksten altid indregnes før, at der kan tages stilling til hvilken betydning gaveudvekslingen har:

"The difference and delay which the monothetic model obliterates must be brought into the model not, as Lévi-Strauss suggests, out of a 'phenomenological' desire to restore the subjective experience of the practice of the exchange, but because the operation of gift exchange presupposes (individual and collective) misrecognition of the reality of the objective "mechanism" of the exchange, a reality which an immediate response brutally exposes: the interval between gift and counter-gift is what allows a pattern of exchange that is always liable to strike the observer and also the participants as reversible, i.e. both forced and interested, to be experienced as irreversible."20

Bent Flyvbjerg præsenterede en hård kritik af det epistemiske videnskabsideal i sin doktordisputat "Magt og Rationalitet". Bent Flyvbjerg fremlagde en metodisk strategi baseret på anvendt etik, en såkaldt "heuristik for progressiv phronesis", som alternativ til det epistemiske videnskabsideal. Spørgsmålet han rejste var, om den analytisk-rationelle betragtningsmåde var utilstrækkelig med hensyn til at indfange det samlede spekter af menneskelig aktivitet. Indeholdt i denne problematik var spørgsmålet om, hvem der afgør, hvad der indenfor et givet forskningsområde kan regnes som relevante fakta. Dette rejser igen det fundamentale spørgsmål, om hvad videnskabelighed er:

"hvordan argumenterer man teoretisk for de praktiske færdigheder, man bruger til at formulere en teori? Hvordan afgør man videnskabeligt, hvad videnskab er?"21.

Bent Flyvbjergs ide var at dekonstruere det epistemiske teoribegreb og rekonstruere det med en metode byggende på en fænomenologi af menneskets læreprocesser. Spørgsmålet er, om samfundsvidenskaberne gennemløber de samme videnskabelige revolutioner som naturvidenskaberne, eller om det mere er magt og modeforhold der betinger paradigmeskift. Det afgørende punkt i den fænomenologiske tankegang er sammenhængen mellem viden og kontekst. Helt præcist er det spørgsmålet om menneskelig aktivitet kan være kontekstuafhængig eller ej. Essentielt for den

fænomenologiske model er, at regeltænkning opgives som vigtigste basis for handling og kontekst og intuition sættes istedet. Ifølge Bent Flyvbjerg, skal forskeren endvidere fokusere på værdier og magtforhold samtidig med, at forskeren bør gå tæt på virkeligheden og udsætte sig for reaktioner fra det studerede miljø.

Til kritikken af Bent Flyvbjerg's opgør med det epistemiske teoribegreb kan siges, at det vel er de færreste samfundsforskere som bruger en stringent naturvidenskabelig metode- og teoriopfattelse til at bedrive samfundsvidenskab med. Den meget konsekvente måde Bent Flyvbjerg modstiller kontekst og teori på, tror jeg ikke, svarer ikke til virkelighedens forskerattituder. De fleste samfundsforskere stræber ikke mod at opnå generaliseringer, men snarrere imod at udvikle begreber til at afdække sociale praksisser og til at forstå de politiske institutioner.²²

2.4 Kvalitative metoder

Det er svært at definere hvad kvalitative metoder er. Jeg hørte for et par år siden en kollega udtrykke sig således: "kvalitative metoder er for folk - der ikke forstår statistik". Jeg har i løbet af de sidste par år ført mange til tider ophidsede diskussioner med kollegaere om grænserne for og kvaliteten af kvalitative metoder. Den videnskabsteoretiske legitimering af de kvalitative metoder er svær at acceptere for nogle forskere. Hovedkritikken imod de kvalitative metoder har ofte været spørgsmålet om repræsentativitet på grund af de begrænsede dataenheder. Forsvaret for de kvalitative metoder har været, at det ikke er antal men derimod forståelsesdybden, der er det afgørende. Hvor de kvantitative forskningsmetoders styrke er den systematiske dataindsamling og de standardiserede procedurer, med fokus på præcise målbare data, er de kvalitative metoder mere brugbare til at skabe kategorier i form af temaer og idealtyper og egner sig derfor bedre til samtale og observation. Dette resulterer ofte i, at det er svært at gå en kvalitativ forsker "efter i kortene". Det er problematisk at beskrive, hvorledes forskeren kom frem til forståelsen af de indre sammenhænge og den indre materialitet. De kvalitative metoders problemer refererer bl.a. til adgangsproblemet, kontaktpersoner og rolletildeling. Lawrence W. Neuman bruger begrebet "gatekeeper" til at beskrive det særegne ved kvalitativ forskning:

"A gatekeeper is someone with the formal or the informal authority to control access to a site. It can be the thug on the corner, an administrator of a hospital, or the owner of a business. Informal public areas (e.g., sidewalks, public waiting rooms) rarely have gatekeepers; formal organizations have authorities from whom permission must be obtained."²³

Forhold omkring gatekeepers har ekstrem betydning i den italienske kultur. Dette skyldes bl.a. den udbredte tendens til at bruge personkontakter i det offentlige sfære. Der kan ikke herske tvivl om, at jeg er blevet behandlet "pænere" i de italienske ministerier og institutioner end en italiensk forsker ville være blevet det i samme situation. Udover denne rare institutionelle modtagelse har jeg af erkendelsesteoretisk interesse tit oplevet, at man som "fremmed" var interessant at fortælle om denne eller hin oplevelse. Nogle gange står feltforskeren i en gunstig position, idet han som udenforstående kan betroes meget. Jeg mener, at en vellykket kvalitativ undersøgelse i

høj grad afhænger af, om forskeren spiller med "åbne kort" omkring følelser og hændelser som indtræffer i forskningsprocessen. Af betydning for de kvalitative metoder er at inddrage de undersøgte menneskers perspektiv og at forstå de sociale fænomener i kontekst ud fra tidslige-rumlige og sociale sammenhænge. Det svære er at forbinde fortolkningerne til almen teoridannelse og begrebsliggørelse og sammenhængende at forklare de sociale fænomener- og processer, der på spil. Det kan ligeledes være svært at opsummere processen for de kvalitative metoder og adskille objektet og metoden fra hinanden. Jeg er enig med bl.a Keld Buciek og Poul Bitch Olsen²⁴ i, at kvalitative metoder ikke skal opfattes som kunst - men bør opfattes som et håndværk. Keld Buciek udtaler:

"Metodiske teknikker og videnskabsteori kan læres, og videnskabsteoretisk legitimering af kvalitative metoder er i høj grad muligt".²⁵

Jeg mener dog også, at man skal passe på ikke at gå i den fælde, der eksisterer ved at forherlige de kvalitative metoder så meget, at man nedprioriterer det indholdsmæssige i analysen. Pierre Bourdieu udtrykker det på denne måde:

"Jeg mener, at det er katastrofalt, når overvejelser over teorier og metoder i forskningen bliver vigtigere end forskningen selv."²⁶

Dogmatiske attituder i forbindelse med kvalitative metoder optræder dog meget sjældent. Forskere kan dog, hvis de reflekterer for meget over deres metode, medens de er i kontekst, ende op med at forpasse chancen for den dybe og originale indsigt i det forskningsområde de studerer.

2.4.1 Case - studiet

Case - studiet har igennem de sidste par år vundet indpas i den danske forskningsverden både blandt forskere og studerende. Case - studiet kan siges at være en speciel måde at analysere, indsamle og organisere data på. Oprindeligt stammer case - studiet fra den psykologiske og medicinske forskning. Case - studiet bruges også indenfor den juridiske verden.²⁷

Det kontroversielle med brugen af case - studiet har bl.a været, om forskeren er istand til at teoriudvikle i kontekst. Kritikere af case - studiet har ligeledes fremført, at det ikke var muligt at hypoteseudvikle, medens casen var aktiveret og at det ikke er muligt at generalisere på grund af problemer med at opsummere case-erfaringer i generelle udsagn. Bent Flyvbjerg fremstillede den hidtil mest systematiske præsentation og revurdering af case-studiet som forskningsmetode i sin doktordisputats. Bent Flyvbjergs forsvar af case- studiet som forskningsmetode skal forstås ud fra hans overbevisning om, at struktur-aktør problematikken bedst løses ved fokus på kontekstbaserede studier. Dette er casestudiets mangfoldige detailrigdom egnet til. Bent Flyvbjerg retter ligeledes en kritik imod at overvurdere formel generalisering som kilde til videnskabelig udvikling. Generelt om case-studiet siger han:

"Det er case studiets og andre kvalitative metoders styrke og eksistensberettigelse, at det tager udgangspunkt i den studerede case og lader

begreber, beskrivelse og analyse vokse induktivt ud af denne."²⁸

Jeg har selv benyttet case-studiet som forskningsstrategi. Mine egne erfaringer har været, at min virkelighedsopfattelse er blevet udviklet bedst i nære kontekst- og dialogbaserede studier, hvor jeg har været i tæt kontakt med de studerede objekter. Jeg har forstået de sociale aktørers problemopfattelse og adfærd bedst, når jeg har været placeret midt i begivenhederne. Jeg mener således, at case - studiet til dels kan overkomme konflikten mellem den hermeneutiske og den beskrivende tilgang. Men det er vigtigt, altid at reflektere over hvilken almengyldighed casen har.

2.4.2 Kritikken af de komparative metoder

Jeg har i denne afhandling valgt ikke at bruge komparative metoder og teknikker. Jeg har modsat lektor Per H. Jensen fra Ålborg universitet der i sin Ph.D afhandling sammenligner kvinders reproduktionsstrategier i Danmark, Sverige, Italien og England valgt kun at beskæftige mig med den italienske kontekst.²⁹ Ved de indledende manøvre til denne afhandling var jeg i tvivl om, hvorvidt jeg skulle sammenligne de italienske samfundsforhold med de danske. Jeg besluttede kun at fokusere på Italien, fordi jeg var bange for, at en komparativ analyse ville blive overfladisk. Per H. Jensen's metodiske og substantielle overvejelser er dog ekstremt interessante for min afhandling. Dette skyldes, at Per H. Jensen bl.a beskæftiger sig med italienske kvinder og bruger Pierre Bourdieu som hovedteoretiker.

De komparative analyser er fordelagtige til at udpege overordnede strukturer og analysefelter. Det, som er det "farlige" ved de komparative metoder, er at isolere analyse-enheder uden at have et bredt kendskab til de dominerende samfundsdynamikker og de kulturelle standarder. Dette kan afstedkomme, at den dybe forståelse for et problemfelt formindskes. Selvom komparative studier afviger med hensyn til fremgangsmåde og omfang, så er det svært ikke at komme til at beskrive frem for at analysere. Per H. Jensen er interesseret i at kunne blotlægge om, hvorvidt den skandinaviske velfærdsstatsmodel er særegen og unik. Dette retfærdiggør naturligvis de komparative studier. Per H. Jensen skriver om de komparative studier.

"Den variableorienterede komparative velfærdsstatsforskning har ikke leveret udtømmende eller konklusive svar på karakteren af den velfærdsstatslige udvikling".³⁰

Overordnet set ønsker Per H. Jensen at komme individ - samfundsdualismen til livs. Han ønsker ligeledes at undgå at stilisere og gennemsnitliggøre personlige fortløbende sociale relationer og processer. Af denne grund tager han Pierre Bourdieu's habitusbegreb i brug. Efter at have læst Per H. Jensen's Ph.D. afhandling har jeg fået et større kendskab til det italienske samfunds velfærdsstatslige og arbejdsmarkedsmæssige strukturer. Per H. Jensen har formået at generalisere de komplekse fænomener, men ikke at fremstille den dominerende sydeuropæiske samfundsdynamik. Det niveau som Per H. Jensen opererer på, opfanger ikke de raffinerede samfundsdynamikker i spændingsfeltet mellem det traditionelle og det moderne samfund. Men det har været utroligt frugtbart for min helhedsforståelse af det italienske samfund at se ligheder og forskelle mellem Italien og andre europæiske

velfærdssystemer.

2.4.3 Det kvalitative forskningsinterview

De kvalitative forskningsinterview i afhandlingen er taget i brug for at bruge interviewpersonerne som informanter og som meddelere om afhandlingens centrale problemstillinger. Det kan karakteriseres som det tematiske interview. Jeg har ved tidligere projekter i Italien benyttet mig af kombinationen af det biografiske interview og livsformsinterviewet. Da var formålet at udforske træk af de interviewedes individuelle livshistorie og bestemte temaer i individernes livsverden.³¹

Der er gennem de seneste par kommet en del metodiske interview-guides med forskellige råd og anvisninger på, hvordan forskeren bør forholde sig under interviewet. Man skal bl.a. være lydhør, åben, huskende og have indlevelsesevne.³² Disse råd er nyttige, selvom jeg tror, at det ofte er "dagsformen" og interviewemnets karakter, samt de involverede parterers personlighed, der har den største betydning for udfaldet af interviewet. Det er min erfaring, at den samme forberedelse og ensartede spørgsmål kan udvikle sig markant forskelligt afhængigt af interview-personen. Interaktionen mellem interviewer og interviewpersonen indeholder ofte relationer, som kan være svært beskrivelige. Jeg tror, at det folkløriske ordsprog; "man hører hvad man vil høre" har betydning for fortolkningsprocessen af interview.

Den konkrete metodiske indfaldsvinkel har været at gennemføre kvalitative interview med institutionelt centralt placerede beslutningstagere om de institutionelle kvindespørgsmål. Dette har været ministerier, kommissioner, fagforeninger og kvindebevægelser. Ligeledes har jeg ønsket at tale med journalister, som har beskæftiget sig med de kvindepøliske spørgsmål.³³ Interviewpersonerne har i høj grad også fungeret som "kildeskabere". Mange af interviewpersonerne har givet mig skriftligt materiale og henvist mig til andre kilder.

Et eksempel på, hvorledes interview kan være en tematisk og personlig "døråbner", var, da jeg tidligt i forskningsprocessen foretog et interview med Franca Cipriani fra partiet PDS. Samtalen omhandlede kvinder og politik. Da interviewet var ved at være forbi, gjorde Franca Cipriani mig opmærksom på den netop reformerede seksualvoldslovgivning (1996) og gav mig adressen på antivoldscentret i Rom. Et sådan eksempel indikerer de muligheder, der er tilstede, når der udføres kvalitativ forskning.

Afhandlingens interviewundersøgelse omfatter 13 personinterview. Interviewene er optaget i fuld længde på bånd. Jeg har ikke styret de tematiske interview særligt stramt. Dels fordi de foregik i et "officielt rum", hvor jeg var gæsten, dels fordi det var "autoriteter", jeg interviewede og selvfølgelig også fordi interviewene foregik på italiensk. De forskellige interview har haft dog en stigende strukturingsgrad, idet jeg blev bedre til at fokusere på de centrale områder. Jeg har forsøgt at reflektere over i hvilken grad interviewpersonerne, har forsvaret de organisationer og institutioner, som de repræsenterede. Følgende personer er blevet interviewet:

1) Gabrielle Venezia: (Ministeriet for lige-rettigheder.)

- 2) Rosario De Steffano: (Lighedskommisionen)
- 3) Lilli Chiamonte: (Den nationale kvinde - koordination i CGIL.)
- 4) Concetta Fusco: (Husmoderforeningen - MO.I.CA.)
- 5) Franca Cipriani: (Den politiske kvindeafdeling under PDS.)
- 6) Edda Billi: (A.F.F.I - den nationale føderative kvindeforening.)
- 7) Roberta Cheruni (Feministbladet - Il Foglio Del Paese Delle Donne.)
- 8) Maria Paola Fiorensoli (Kvindeforeningen A.F.F.I.)
- 9) Fabrizia Castagna: (Antivoldscentret i Rom.)
- 10) Christina Zoffoli: (Antivoldscentret i Rom.)
- 11) Bia Sarasini: (kvindebladet "Noi-donne")
- 12) Stefania Giorgi: (dagbladet "Manifesto")
- 13) Isabella Peretti: (Ministeriet for lige rettigheder.)

Det har været en fantastisk oplevelse at foretage mange af interviewene. Det at sidde overfor kvinder, som så markant afveg fra den dominerende italienske "kvindetype", har gjort indtryk på mig. Specielt husker jeg samtalen med Maria Paola Fiorensoli. Interviewet foregik på en isbar i det gamle Trastevere kvarter i Rom. Maria Paola Fiorensoli, som er en kvinde på min mors alder (sidst i halvtredserne), fortalte på følelsesladet vis om de feministiske kampe i 1970'erne, om udviklingen op gennem 1980'erne og om den ydmygende seksualvoldslovgivning der havde eksisteret i 60 år.³⁴ Ligeledes gjorde det et stort indtryk på mig, da Christina Zoffoli fra antivoldscentret i Rom forklarede mig om den gamle macho-kultur. Overordnet for mange af interviewene er, at de har suppleret den litteratur jeg har læst. Det har specielt været udbytterigt at få personlige udsagn om de feministiske bevægelser i 1970'erne. Dette har bidraget til en større forståelse af, hvilken karakter de feministiske kampe havde i Italien i 1970'erne.

2.4.4 Observation- og deltagerobservation

At udføre deltagerobservation er en svær kunst. Specielt hvis man systematisk ønsker at forklare, hvad man har foretaget sig i konteksten. Når man som forsker foretager feltarbejde i en fremmed kontekst, er det i højere grad end ved feltarbejde i egen kultur, en intellektuel rekonstruktion af den sociale virkelighed, som man beskriver. Deltagerobservation har ikke direkte været anvendt som bevidst strategi i Ph.D. afhandlingen. Men den aktivitet jeg udfører ved fysisk at bevæge mig ind i de institutioner, som interviewene er foretaget i, kan beskrives som observation. Det afgørende for om deltagerobservation kan bedømmes som værende legitimt er, om forskeren er bevidst om den respons, som vedkommende får fra det sociale miljø, vedkommende studerer. Jeg tror, at den viden, som forskeren kan tilegne sig, ved at se studere de sociale agents handlinger overfor hinanden og overfor forskeren, er af stor betydning for forskerens bevidsthedsdannelse.

Et eksempel på hvordan et interview kan virke som en kombination af observation- og deltagerobservation var f.eks, da jeg interviewede Edda Billi fra den feministiske organisation A.F.F.I. I begyndelsen af interviewet var der kun Edda Billi og mig selv tilstede. Efter ca. 30 minutter begyndte forskellige kvinder fra organisationen at blande sig i samtalen. Dette vanskeliggjorde interviewet og jeg tabte "tråden", idet de begyndte at stille spørgsmål om, hvem jeg var og hvad jeg fandt interessant ved deres

organisation. Det var af stor betydning, at jeg var tilstede i organisationens lokaler og at jeg helt konkret så hvordan det "feministiske hovedkvarter" var indrettet og hvordan de enkelte kvinder så ud.³⁵

Når man som mandlig forsker beskæftiger sig med kønsproblemstillinger i en sydeuropæisk kontekst, har ens køn stor betydning. Dette skyldes den store adskillelse, der finder sted mellem mande- og kvindeverdener. Dette kommer til udtryk ved den skarpe fysiske opdeling af det sociale rum. Under de empiriske studier har det ikke betydet så meget, fordi de metodiske teknikker hovedsageligt har været tematiske interview og observation. Jeg havde, dog problemer med at komme ind i det internationale kvindehus i Rom for at foretage det førnævnte interview med Edda Billi fra A.F.F.I. Det var ilde set, at der overhovedet var mænd tilstede i huset. Jeg blev konkret afvist, da jeg ønskede at komme ind hos de separatistiske feminister i Rom. Her var mænd fuldstændigt forbudt adgang.

Deltagerobservation kan siges at omfatte to erkendelsesprocesser. Deltagelsen i den fremmede kultur kræver indlevelsessevne - hvorimod evnen til at observere forudsætter, at forskeren kan distancere sig fra den kontekst, som vedkommende befinder sig i. Dette kan være vanskeligt, idet jeg tidligere har erfaret, at forskningsobjekterne vekslede mellem at være venner og informanter. Et legitimeringsproblem ved observation- og deltagerobservation er, at det kan være svært at præcisere hvornår man "arbejder" og hvornår man er en privatperson. Det er altså selve forskningsprocessen, man kan betvivle.

Nogle af de forhold og problemer som har knyttet sig til udøvelsen af deltagerobservation i Italien har været fralæggelse af vaner. Det kan være problematisk for forskeren at skulle fralægge sig de rutiner og handlingsmønstre, som vedkommende har opbygget i sin egen kontekst og forestillingsverden. Dette har dog ikke været et stort problem for mig i den italienske kultur, idet jeg lidt banalt sagt, har været fascineret af kulturen.

Det kan også være problematisk at skulle omsætte sine erfaringer fra feltarbejdet til en videnskabelig tekst, som både skal være "tro" overfor oplevelserne og overfor de mere eller mindre strengt formulerede regler for hvad man kan tillade sig at præsentere i en akademisk sammenhæng. Antropologen Kirsten Hastrup anfører, at feltarbejdets udfordring ligger i at forskeren overskrider sine grænser ved at acceptere den empiriske virkelighed. Dette sker ved, at forskeren bliver indskrevet i en virkelighed, hvor forskerens "normale" jeg er suspenderet.³⁶ Jeg oplevede under feltarbejdet til mit speciale en fjernelse fra min egen kulturelle baggrund. Dels som redskab til at overleve socialt i hverdagen og dels fordi det var en fristende udfordring. For at nå den magiske grænse for fyldestgørende og tilstrækkelig kulturindsigt, skal der således indtræde en slags identitetsløshed hos forskeren. Mit eget virkelighedsbegreb har ændret sig gennem mine felterfaringer både hvad angår min opfattelse af Italien og mit liv i Danmark. Jeg mener, at jeg har et andet redskab til at belyse og indramme problemstillinger med i Danmark end før mit "møde" med Italien.

Spørgsmålet om det kulturelt specifikke, er et område jeg i særdeleshed har været i berøring med de sidste par år. Jeg har tit været i tvivl om, hvorvidt begreber, jeg benyttede til at beskrive det italienske samfund eller begivenheder, jeg har oplevet i

Italien, var kulturelt specifikke og indeholdt en særegen national forklaringskraft. I forbindelse med nogle artikler jeg skrev i det danske dagblad Information i 1994, benyttede jeg et begreb til at indkredse den italienske folkesjæl, som jeg kaldte "den fascistiske folkesjæl".³⁷ Begrebet dækkede over en kombination af kropslige, politiske, sociale og materielle betingelser som jeg påstod indrammede den specielle "italianitet". Begrebet blev kritiseret af den italienskyndige professor Gert Sørensen som mente, at jeg havde overset beslægtede træk og karakteristika i andre lande.³⁸

Jeg tror, at der altid vil eksistere en fare for at overbetone kontekstens særegenhed, altså at være blind overfor emnemæssige sammenfald i andre lande. Kirsten Hastrup har beskrevet denne "fristende" tendens til at overdrive således:

"Kulturforskningen cementerer overdrivelsen. Når forskerne skriver om andre kulturer, så reagerer de som kulturerne selv: de overdriver forskellene. Og det gælder, hvad enten vi taler om kulturer, der er adskilt fra vores i tid og rum."³⁹

Muligheden for at få dybde i mine empiriske studier, er blevet styrket af, at jeg har arbejdet alene i felten. Det har gjort det lettere at bruge mig selv som registrerings- og analysekilde, og har muliggjort en hurtigere og sikrere forståelse af de indre kulturelle logikker. Af betydning for kontinuiteten i min tilknytning til den italienske kultur bør nævnes, at jeg i Danmark har flere italienske venner og at jeg i en periode på et år delte lejlighed med en italiensk forsker. Jeg har altid haft let ved at begå mig i den italienske kultur. Dette skyldes måske, at jeg ligner en af de "personlighedstyper", som det italienske samfund fremdyrker.⁴⁰ Jeg har f.eks. altid haft det godt med at være sammen med mange mennesker. En naturlig attitude til kollektivt samvær er vigtigt for at begå sig i de sydeuropæiske kulturer. På trods af disse forcer har jeg selvfølgelig hverken "helt eller halvt" været et fuldbyrdigt medlem af det italienske samfund. De kulturelle koder og spilleregler har ikke sanktioneret imod mig på samme måde som en italiener oplever det. Jeg vil dog påstå at være nået til det kulturelle punkt, hvor den fremmede virkelighed bliver en konkret erfaring og ikke blot en rejseoplevelse.⁴¹ Jeg kan se mønstre i det italienske hverdagsvirvar og få øje på betydninger af konkrete erfaringer, som en turist naturligvis ikke opfanger.

I de fire år der er gået fra afslutningen af mit speciale og frem til idag, har jeg oparbejdet en større ydmyghed omkring min indsigt i den italienske kultur. Jeg tror faktisk, at det ofte forholder sig sådan med kulturforskeres studier, at "des mere de lærer en kultur at kende, des mere finder de ud af, de ikke ved". Selvom jeg er relativ hjemmevant i den italienske kultur, jeg kan læse, snakke og delvis skrive italiensk, erfarer jeg stadig kun visse lag af den italienske kultur.⁴²

2.5 Opsamling

De videnskabsteoretiske og metodiske overvejelser i denne afhandling omhandler kildeovervejelser, kritik af det traditionelle epistemologibegreb samt de kvalitative metoders styrke og svaghed. Det mest kontroversielle punkt for de kvalitative metoders egnethed relaterer sig til gyldighedskriteriet indenfor den samfundsvidenskabelige verden. Jeg har stødt på grundopfattelser omkring værdien af de kvalitative contra de kvantitative metoder, som kan karakteriseres som

“religionskrig”. Stridsspørgsmålet om de forskellige metoders egnethed refererer til spørgsmålet om, hvornår data er pålidelige og repræsentative. Jeg mener, at enhver metode styrkes, hvis der foretages en form for metodisk krydschecking. Gyldighedsproblematikken kan reduceres, hvis forskeren ikke søger efter for finalistiske konklusioner på sine undersøgelser - men i stedet forsøger at skabe et billede, som de involverede aktører kan forstå.

Kapitel 3. Den konstruktivistiske teoriramme

3.1 Indledning

I dette kapitel præsenteres den overordnede teoriramme for analysen af de dominerende kønsstrukturer i det italienske samfund. Den består af en diskussion af Michel Foucault's seksualitets - genealogi og Pierre Bourdieu's kønsopfattelse. Michel Foucaults bidrag til kønsdebatten har bl.a. været at åbne op for diskussioner om, hvorvidt kvinder er kontrolleret af en kulturelt bestemt forestilling om kvindelig seksualitet. Et problem ved Michel Foucault's analyser er, tendensen til at eliminere kønnet på bekostning af kropsteknikker. Det vanskeliggør definitionen af det sociale køn og fører til opfattelsen af de sociale agenter som passive individer uden vilje. Derfor diskuteres de problemer og potentialer som forskellige feministiske forfattere, har udtrykt med udgangspunkt i Michel Foucault's seksualitetsprojekt. Hovedspørgsmålene er:

- Tilbyder Michel Foucault analytiske redskaber, som hjælper feministiske forskere til at analysere kvinders liv som kontrolleret af en kulturel determineret opfattelse af den kvindelige seksualitet?
- Definerer Michel Foucault dermed alternative livsveje for kvinder eller afpolitiserer Michel Foucault med sine magt- og modstandsspiraler det feministiske projekt?

For at understrege betydningen af det sociale køn vil det være frugtbart at trække på sociologen Pierre Bourdieu's studier af maskulinitet og herredømmeforhold i middelhavslandene. Pierre Bourdieu's analyser inddrager æresforhold og symbolsk magtudøvelse og undgår at reducere de kulturelle forhold til stive økonomiske strukturer. Dette åbner op for en forståelse af de sydeuropæiske landes sociokulturelle kompleksitet.

3.2 Pierre Bourdieus grundbegreber

Det interessante ved Pierre Bourdieu og Michel Foucault er deres meget forskellige, men lige interessante metodiske udgangspunkt, som gør dem i stand til at overskride de traditionelle akademiske modstillinger. Pierre Bourdieu overvinder de mest rigide dualismer ved at tage afsæt i praxeologien (læren om den praktiske sans) som videnskabelig kundskab om menneskers sociale praktikker. Det er de fælles kropslige og praktiske orienteringer og de konkrete levevilkår som er i fokus. En sådan tilgang bryder både med den fænomenologiske og den objektivistiske teoriforståelse.

Pierre Bourdieu formår at distancere sig fra den traditionelle epistemiske teoridannelse, hvor teori fungerer som en slags "institution".⁴³ Indenfor Pierre Bourdieu's sociologiske univers eksisterer der ikke en objektiv sandhed om virkeligheden. Pierre Bourdieu ser konstruktivistisk på verden med fokus på det relationelle. Han har karakteriseret sit arbejde som "konstruktivistisk strukturalisme

og strukturalistisk konstruktivisme.”⁴⁴Ligesom Michel Foucault er han ekstrem polemisk med hensyn til vores kulturbegrebers naturlighed og de videnskabelige metoders evne til at skabe troværdige forklaringer. Som Michel Foucault har han skiftet teoretisk position flere gange. Fra strukturalisme til fokus på kropsligt inkorporede dispositioner.

Pierre Bourdieu formår at kritisere næsten alle videnskabelige paradigmer såsom hermeneutikken, fænomenologien og eksistentialismen og så alligevel at anvende det bedste fra dem alle. Pierre Bourdieus samlede projekt kan betegnes som en materialistisk funderet antropologi, der omhandler symbolsk vold og de mekanismer, der gør det muligt at reproducere eller transformere sociale dominansforhold.

3.2.1 Kapitalbegrebet

Pierre Bourdieu opererer med forskellige kapitalformer til at beskrive de materielle og socio-kulturelle forhold, som er bestemmende for de sociale individers måde at opføre sig på i det sociale felt, altså samfundet. Den lettest forståelige kapitalform er økonomisk kapital, som kan oversættes til penge og materiel rigdom. Den anden kapitalform er social kapital, som relaterer sig til de ressourcer, som kan overføres til forbindelser og gruppetilhørsforhold. Den tredje kapitalform er kulturel kapital, som er en slags informationskapital, der både kan være kropsliggjort f.eks i form af en body-builderkrop, en evne til at spise “fint” eller evnen til at snakke fransk. Kulturel kapital kan også optræde på institutionaliseret vis, i form af titler, diplomer og eksamensbeviser. Graden og kombinationen af de tre kapitalformer indikerer, hvor meget symbolsk kapital et individ er i besiddelse af. Symbolsk kapital er svær at forstå indholdet af og kan oversættes med “karisma og magi”, og forholder sig til legitimeringen af en person. Hvis en person har meget af de tre første kapitalformer, har vedkommende også solid symbolsk kapital. Jeg vil senere demonstrere, at de italienske kvinder har en kapital sammensætning, som samlet resulterer i en lille symbolsk kapital.

3.2.2 Habitus

Habitusbegrebet er centralt for Pierre Bourdieu og er en blanding af opfattelse- og handlemuligheder. I habitus er der internaliseret eksterne strukturer. Der er strukturerende mekanismer på spil, der hverken er individuelle eller deterministiske.

“Habitus is an endless capacity to engender products-thoughts, perceptions, expressions, actions - whose limits are set by historically and socially situated conditions of its production, the conditioned and conditional freedom it secures is as remote from a creation of unpredictable novelty as it is from a simple mechanical reproduction of the initial conditioning”.⁴⁵

Pierre Bourdieu mener, at vi definerer os selv og bliver defineret gennem vores habitus. Det er gennem habitussen, vi afslører vores sociale position og klassetilhørsforhold. Habitussen er indskrevet i vores kroppe som en struktur for, hvorledes vi erkender og systematiserer vores opfattelse og vurdering af praktikker.

De legemliggjorte moralske dispositioner er en afstandstagen fra bevidsthedsfilosofien på grund af betoningen af kropsholdningernes sociale funktion. Det er vigtigt at betone, at der ikke er en automatik mellem livsbetingelser og habitus.

"The habitus-embodied history, internalized as a second nature and so forgotten as history - is the active presence of the whole past of which it is the product. As such, it is what gives practices their relative autonomy with respect to external determinations of the immediate present".⁴⁶

På det seksuelle område, mener Pierre Bourdieu, at habitussen bygger på aktive principper, som producerer socialt seksualiserede konstruktioner. Det afgørende er, hvad det er for nogle sociale betingelser, der skaber den "seksualiserede og seksualiserende habitus" og samtidig opretholder den. Hvorledes Pierre Bourdieu arbejder på et utroligt symbolsk plan, kommer til udtryk, når han hævder, at alle mænd og kvinder er bærere af betydninger og værdier, der passer til det phallokratiske syn på verden. Pierre Bourdieu udtrykker, at der finder et uophørligt psykosomatisk viriliserings- og feminiseringsarbejde sted, der er socialt reguleret. Den grundlæggende socialisering, der danner kroppen som seksualiseret krop, er altså en politisk socialisering.

Det mandlige herredømmet i Algeriet, hvor Pierre Bourdieu udviklede sin herredømmeteorik, sætter sig naturligvis ikke igennem i på samme måde i den italienske kontekst. Men relevansen af Pierre Bourdieus herredømmeopfattelse overfor det italienske samfund skyldes, fremhævelsen af æresforhold og symbolsk kapital. Pierre Bourdieu betegner "en mand af ære" som det højeste menneskelige niveau hos det kabylske folk i Algeriet. De højeste dyder - er mandlige dyder. Denne æresdyrkelse af manden finder i stor udstrækning sted i Italien. Betegnelsen "en mand af ære", som oversat til italiensk lyder; "un uomo d'onore" er en mafioso - betegnelse. Derfor kan det ikke direkte sammenlignes med de mænd af ære, som Pierre Bourdieu refererer til i Algeriet. Pierre Bourdieu interesserer sig for diskurser og ritualer, som er indrettet på reproduktion af en social og kosmisk orden, der er forankret i mandlighedens primat. Derfor vil jeg diskutere, om der i Italien eksisterer trosforestillinger og mytologier organiseret omkring en kult af mandighed. En af Pierre Bourdieus pointer er, at sociale forhold er symbolske måder at forholde sig til omverdenen på.

3.2.3 Feltbegrebet

Feltbegrebet er essentielt i Pierre Bourdieus forskning. Han definerer det således:

"et rum hvor kræfter brydes - ikke bare for at fastsætte meningen med det - men også for at omstrukturere det. Derfor skifter det hele tiden karakter."⁴⁷

Et felt bør ikke opfattes funktionalistisk og alt for organisatorisk. Et felt er ikke en sammenkobling af dele og enheder, som sammenlagt og på kummulativ vis bliver til et felt. Feltet er præget af, at hvert lille felt i feltet har deres egen logik, som ikke kan sammenlægges til en enhed. Feltet bør forstås som en historisk arena, hvor konflikter har udspillet sig og stadig udspiller sig. For at undersøge et felt må man ifølge Pierre Bourdieu foretage følgende tre operationer:

- 1) bestemme feltets placering i relation til det overordnede magtfelt.
- 2) kortlægge de objektive relationer mellem de forskellige aktører eller institutioner, der fra deres forskellige positioner kæmper om den legitime og specifikke autoritet som feltet er bærer af.
- 3) analysere aktørernes habitus.⁴⁸

Relationerne mellem felt og habitus fungerer på den måde, at feltet strukturerer habitus som en slags produkt af feltet. På den anden side er de enkelte aktørers habitus med til at skabe feltet. Her bliver strategier vigtige. Strategier bliver taget i brug, når de involverede individer har opnået en forståelse af feltets regler.

Et kritikpunkt imod Pierre Bourdieu har været hans forsøg på at konstruere en teori om praktikken, som kan bruges i alle samfund. Fastlåste symbolske æreskoder og familierelationerne i Algeriet er svært overførlige på højmoderne samfund. Ønsker Pierre Bourdieu at udvikle en universel antropologi eller en kombination af et empirisk - teoretisk analyseredskab? Den symbolske dimension i Pierre Bourdieu's teorier er ligeledes diskutabel som et universelt parameter.

Pierre Bourdieu's udvikling af habitusbegrebet rejser også spørgsmålet om, hvilken kontekst det er udviklet i, og hvilken kontekst det er tiltænkt at skulle kunne fungere i.⁴⁹ Man kan med rette stille spørgsmålet, om det er sociologi eller etnologi Pierre Bourdieu studerer. Dette er af betydning for forståelsen af habitusbegrebet og den syntese mellem struktur og handlingsperspektiv, som det skal fylde ud. Sammenfattende om Pierre Bourdieu's teoriunivers er spørgsmålet, om det er en reproduktions - eller forandringsteori han udvikler?⁵⁰ Jeg mener dog, at det er analytisk givtigt at inddrage de symbolske forhold i studiet af de sydeuropæiske samfund, hvor folks sociale handlen, i mindre grad end i Skandinavien, kan analyseres som et resultat af en subjektiv, individualistisk og intentionel bevidsthed.

3.2.4 Symbolsk vold

Symbolske relationer er af stor betydning for forståelsen af den italienske kultur. Udgangspunktet for en analyse af symbolsk vold er:

"at sproglige relationer altid udtrykker symbolske magtrelationer, hvor styrkeforholdet mellem de sproglige aktører og deres respektive grupper kommer til udtryk i forvandet form."⁵¹

En analyse af symbolsk vold må indeholde de komplekse magtrelationer mellem de talende. I denne afhandling er det den katolske kirke, de politiske partier og de feministiske bevægelser der er i centrum. Det er ikke kun det umiddelbart forståelige der bør inddrages - også det der ligger skjult i det "sagte", bør medregnes i en analyse af de sociale styrkeforhold. Symbolsk vold kan under de rette omstændigheder, afstedkomme det samme som politisk vold og fysisk undertrykkelse kan, men med langt færre omkostninger.

“Symbolic power works partly through the control of other people’s bodies and belief that is given by the collectively recognized capacity to act in various ways on deep-rooted linguistic and muscular patterns of behaviour, either by neutralizing them or by reactivating them to function mimetically.”⁵²

Symbolsk vold kan altså defineres som et symbolsk system, der indordner dets deltagere på en “selvfølgelig” og frivillig vis, som dog under ingen omstændigheder kan kaldes tilfældig. Essensen i den symbolske vold er evnen til konstituere og påvirke omgivelserne ved en “rigtig” fremstilling af verden. Der er altid en mulighed for at sproglig interaktion kan indeholde symbolsk vold. Det er vigtigt at betone, at der intet juridisk apparat er på spil ved udøvelsen af symbolsk vold.

3.3 Pierre Bourdieus ære og herredømmeopfattelse

Pierre Bourdieu opfatter kønsspillet, i middelhavskulturene, som en kamp mellem mænd med udelukkelse af kvinder. Pierre Bourdieu formår med denne tilgang at skubbe til og provokere de traditionelle feministiske analysetilgange med fokus på kvinders underlæggelse af mænd. I Pierre Bourdieus kønskonstruktion arbejdes med en dual opfattelse af køn, med vægt på både det socialt konstruerede og de biologiske og anatomiske kønsforskelle. Kroppen er, ifølge Pierre Bourdieu, socialt konstrueret, men indprentningen er naturalistisk og står til rådighed for en hvilken som helst social konstruktion.

Pierre Bourdieu har selv undersøgt sin hjemegn i Frankrig, med de kategorier han udviklede i Kabylien og fandt substantielle ligheder. Bl.a. har han beskrevet de ægteskabelige strategier, der indgår omkring den ældste søns ægteskabsplaner og her fornemmes et stærkt patriarkalsk samfund. Den ældste søn må hverken gifte sig for højt, af frygt for at skulle tilbagebetale bryllupsgaven (adot) eller for lavt for ikke at bringe skam overfor sig selv og miste autoritet overfor sine brødre.

“The priority given to the eldest son, a simple genealogical translation of the absolute primacy of maintaining the integrity of the patrimony, combined with the pre-eminence of the male members of the lineage to favour strict homogamy, ruling out the “upward marriage” that would be encouraged by pursuit of maximum material and symbolic profit.”⁵³

I Pierre Bourdieus kønsopfattelse, er det mandlige herredømme så selvfølgeligt, at det ikke bliver problematiseret. Det kommer til udtryk i praktikker og diskurser som noget naturgivent, hvilket er den stærkeste form for legitimitet, fordi det således skjuler sin sociale og historiske konstruktion. Det, at ingen kan finde på at betvivle det sociale spil, beskriver Pierre Bourdieu som den “doksiske erfaring”.

“Doxa is the relationship of immediate adherence that is established in practice between a habitus and the field to which it is attuned, the pre-verbal taking-for-granted of the world that flows from practical sense.”⁵⁴

Den “doksiske erfaring” bliver stærk og virksom, når det mandlige herredømme findes

i de objektive sociale strukturer og i de mentale strukturer samt i de kropslige praktikker. Den virker stærkest, hvis den fremstår som umiddelbar, altså således, at der ikke reflekteres så meget over "spillereglerne".

Pierre Bourdieu beskriver mandeherredømmet som et spil, en kulturel vilkårlig model for den sociale orden. I dette spil opfatter manden sin pligt til at være en mand af ære som pligten til at være et menneske i det hele taget. Et forhold som har stor relevans for det italienske samfund, er kvindens betydning i det mandlige ære - system. Pierre Bourdieu hævder, at mandens virilisering ikke kan komme istand uden kvindens deltagelse. Pierre Bourdieu anfører, at kvinden hos kabyleerne repræsenterer den mandlige æres sårbare side, og at kvinden har mulighed for gennem list og magi at bedrage og overvinde den "stærke" mand.

Kampen om symbolsk kapital, er ofte en kamp mellem mænd, som udelukker kvinder og istedet gør dem til bytte og objekt i spillet. Kvinders "privilegium" er så, at de kan indse spillets tomhed. Men de er tvunget til at observere på afstand, en distancering der er effekt af underlæggelsen af herredømmet. Pierre Bourdieu fremstiller mænds seksualitet som offentlig og sublimeret, og kvinders seksualitet som hemmelig og noget man taler sagte om.

"The opposition between the *centrifugal*, male orientation and the *centripetal* female orientation, which, as we have seen, is the true principle of the organization of domestic space, is doubtless also the basis of the relationship of each of the sexes to their "psyche", that is, to their bodies and more precise to their sexuality. As in every society dominated by male values - and European societies, which assign men to politics, history, or war and women to the heart, the novel, and psychology, are no exception - the specifically male relation to sexuality is that of *sublimation*, the symbolism of honour tending at once to refuse any direct expression of sexuality and to encourage its transfigured manifestation in the form of manly prowess".⁵⁵

Pierre Bourdieu prøver således med udgangspunkt i arbejdsdelingen mellem kønnene at "helhedstænke" den måde, som kvinder og mænd bruger rummet på, og den måde som de strukturerer deres psyke og seksualitet på.

Et mandeherredømme bliver stærkest virksomt i samfund, der værdsætter akkumulationen af symbolsk kapital højt. En social kapital som bygger på symbolsk kapital er ofte; den pletfri ære. Pierre Bourdieu's eksempler til at illustrere dette minder meget om italienske forhold. F.eks når han snakker om, at ægtemænd og brødres jaloux med hensyn til kvinden, ikke handler om kvindens ære, men om kvinden som mandens ære. Dette forhold er at finde i de sociale strukturer i det italienske samfund. På grund af den store diskursive produktion af arketyper omhandlende "jomfruelighed" og "kvinden som moder", eksisterer der stadig en dyrkelse af "hanrej"figuren og mandligt ærestab i forbindelse med kvindelig utroskab. Den måde den symbolske vold opererer på, når kvinder bliver reduceret fra subjekter til objekter, skal dog analyseres med speciel varsomhed i den italienske kontekst. De italienske kvinders placering i det mytiske mandlige herredømme-system rummer mange modsatrettede fortolkningsmuligheder.

3.4 Michel Foucault og kvindespørgsmålet

Michel Foucaults har i sit forfatterskab demonstreret, hvorledes nogle af det vestlige samfunds mest indlysende kulturbegreber, kan opfattes som sociale og historiske konstruktioner. Min brug af Michel Foucault's analyser er rettet imod en diskussion af magt- og diskursbegrebet set udfra et feministisk teoriunivers.⁵⁶ Hvad er det som mange feminister finder interessant ved Michel Foucault? Michel Foucault's Bog "The History of Sexuality" dukkede op midt i 1970'erne og medtog ikke den igangværende feministiske diskussion i Europa. Hvordan kan så mange kvinder være fascineret af tekster, teorier og historier, som i så høj grad undlader at beskæftige sig med kvinder? Biddy Martin gør således opmærksom på det:

"There are surprisingly few references in Foucault's writing or in interviews with him to feminist analyses or to the women movement in spite of the fact that he has identified sexuality as a privileged object of analysis".⁵⁷

Michel Foucault har betvivlet mange af de politiske analyser, som feministiske forskere har foretaget om institutionelle- og sociale logikker. Michel Foucault's anti-evolutionære og anti-revolutionære genealogier, gør ham til både en med- og modspiller for feminismen. Meaghan Morris stiller spørgsmåltegn ved, om Michel Foucault ville bryde sig om at arbejde for kvindesagen:

"I doubt whether Foucault would apply himself at all well if put directly to work for women. Foucault is a profoundly androcentric writer; it may be frivolous to say so (or worse, old-fashioned), but one only needs to flirt with the possibility of censorship in the act of translating his texts to feel "Homme...."resound like a mantra".⁵⁸

Helt konkret formulerer Meaghan Morris det således: "Foucault's work is not the work of a ladies' man".⁵⁹ En af de få gange Michel Foucault udtalte sig om feministbevægelsen var ordene:

"The real strength of the women's liberation movements is not that of having laid claim to the specificity of their sexuality and the rights pertaining to it, but that they have actually departed from the discourse conducted within the apparatuses of sexuality".⁶⁰

Michel Foucault tillægger "apparatuses of sexuality" stor betydning for diskursanalysen. Han fokuserer på, hvilke institutioner og videnskaber som udstikker rammerne for, hvorledes der kan tales om det seksuelle. I denne afhandling vil den katolske kirke som diskurs-udstikker få en central betydning.

3.5 Foucault og diskursanalysen

Noget af det karakteristiske ved Michel Foucaults genealogiske metode om det moderne vestlige samfund er netop betoningen af diskurser. Diskurser bliver af Michel Foucault ikke kun opfattet som sproglige fænomener, men som tæt forbundet med

magt og praksis. Diskurser skal ikke opfattes som grupperinger af tegn - men derimod som strategier, der systematisk former de objekter der tales om. Diskurser skaber i høj grad de sociale realiteter og påvirker dannelsen af subjektpositioner. Diskurser eksisterer i praksis. Omdrejningspunktet er:

“the diversity of *systems* and the play of *discontinuities* into the history of *discourses*”.⁶¹

Michel Foucault's diskurs-opfattelse fokuserer ikke på betydninger - men derimod på virkemåder. Dette er vigtigt at betone, fordi der kan ikke skjules noget bag en diskurs. Det er gennem diskursanalyserne, at magtens udøvelsesbetingelser kommer frem, hvilket er vigtigere end hvem der har magten.

“ We must conceive discourses as a series of discontinuous segments whose tactical function is neither uniform nor stable. To be more precise, we must not imagine a world of discourse divided between accepted discourse and excluded discourse, or between the dominant discourse and the dominated one; but as a multiplicity of discursive elements that can come into play in various strategies”.⁶²

Eksistensmulighederne for diskurser er således de betingelser for sameksistens, som de diskursive udsagn er underlagt. Michel Foucault udtaler:

“one must study therefore the economy of the discursive constellation to which it belongs.”⁶³

Michel Foucault's pointe er, at mennesker ikke er et frie subjekter, som kontrollerer og styrer deres tale. Taleren er derimod styret af de subjektpositioner, som diskursen og vidensregimet udstikker. Det er, ifølge Michel Foucault's diskursanalytik, vigtigere at se på baggrunde og forudsætninger for hvorledes diskurserne dannes, end at fokusere på subjektet. Når forskeren skal undersøge, hvordan diskurser samspiller og hvorledes skabelsen og distribueringen af magtrelationer finder sted, er problemet tit hvordan det gøres praktisk. Michel Foucault har beskrevet det således:

- 1) To treat discourse not as a theme of reviving commentary, but as a monument to be described in its intrinsic configuration.
- 2) To investigate not the laws of construction, as is done by those who use structural methods, but its condition of existence.
- 3) To relate the discourse not to a thought, mind or subject which engendered it, but to the practical field in which it is deployed.⁶⁴

Sammenfattende kan det siges, at Michel Foucault's diskursteori fokuserer på de teknikker som styrer “det der kan siges”. Diskurser er det felt som styrer de mulige subjektpositioner. En diskurs er altså den fortolkningsramme som “verden” kan beskrives udfra.

3.6 Den moderne seksualitet og magtbegrebet

Michel Foucault fokuserer i sine normalisering- og disciplineringsanalyser ikke på personer, men på kroppe. Det er en analysetilgang, som åbner op for rummets betydning som disciplineringsfaktor. Spørgsmålet er, om en kropsbaseret tilgang overser de kønslige aspekter af de disciplinære teknikker, og dermed ikke indfanger de sociale realiteter ved kønnet.

De moderne vestlige samfund er, ifølge Michel Foucault, ikke karakteriseret af frigørelse. Michel Foucault opfatter ikke seksualiteten som havende en emanciperbar kerne, den er snarere en undertrykkende forestilling - som er blevet installeret i det moderne vestlige samfund. Det handler ikke så meget om sex og seksualitet - men om diskurser om seksualitet. Vi er blevet tvunget til at italesætte alt om det seksuelle. Dette frigør ikke det moderne menneske, fordi italesættelsen igangsætter en kategorisering og indkapsling af vores drifter. Snakken om det seksuelle foregår på magtudøvelsens område. Objektiviseringen af det seksuelle som "viden" resulterer i sandhedsregimer og diskurser, der både subjektiverer og totaliserer. Michel Foucault dekonstruerer forestillingen om forbindelsen mellem seksualitet, sandhed og subjektivitet. Sandhedsforestillingen spiller en central rolle og han definerer sandhed således:

"The ensemble of rules according to which the true and false are separated and specific effects of power attached to the true."⁶⁵

Seksualiteten er blevet til objekt for viden gennem det vestlige samfunds "scientia sexualis". Seksualitetsinstallationen foregår på en utrolig snedig vis. Den foræres på sin vis til os, men bio-magten og seksualiteten samspiller på en måde, som indeslutter seksualiteten. Vi tror os frie, men er det ikke. Michel Foucault bekymrer sig meget om magtmekanismens væsen. Han tager stærkt afstand fra traditionel magt-teori ved at definere magt som:

"the name that one attributes to a complex strategic situation in a particular society".⁶⁶

Michel Foucault opererer med begrebet "magtens polymorfe teknik", som er den teknik, der behersker og kontrollerer de mest individuelle handlemåder. Der, hvor Michel Foucault's magtdefinition adskiller sig fra de traditionelle magtopfattelser, er gennem opfattelsen af mennesket som omdrejningsspunkt for magtudøvelsen. Magten er positiv, produktiv og allestedsværende og derfor meget svær at få øje på. Det store spørgsmål blandt mange Michel Foucault inspirerede forskere har været, hvor meget Michel Foucault tillægger diskursernes betydning. Altså, at konkrete handlemåder skulle være betinget af en overordnet usynlig magtinstallation. Sker der virkelig en censurering og benægtelse af vores lystfølelser?

"Sex is the most speculative, most ideal, and most internal element in a deployment of sexuality organized by power in its grip on bodies and their materiality, their forces, energies, sensations, and pleasures".⁶⁷

Michel Foucault's analyser af italesættelses-problematikken handler om, at talen om det seksuelle kan bruges af magthaverne til at kontrollere samfundsordenen. Han tager betegnelsen "perversionernes indpodning" i brug til at beskrive hvorledes "magten" ikke udelukker, men indespærre seksualiteten som artskenetegn for individerne.

"The implantation of perversions is an instrument-effect: it is through the isolation, intensification, and consolidation of peripheral sexualities that the relations of power to sex and pleasure branched out and multiplied, measured the body, and penetrates modes of conduct".⁶⁸

Det er af stor betydning for forståelsen af Michel Foucault's magtopfattelse, at man ikke glemmer betoningen af de modsatrettede diskurser. Ved at bruge det sprog hvor magten og viden forenes, kan man modsætte sig beherskelsesformerne. Til trods for, at Michel Foucault bruger plads til at diskutere naturen og effektiviteten af de modsatrettede diskurser, anklager Frances Bartkowski Michel Foucault's tekster for ikke i særlig grad at fokusere på resistance - mulighederne og for at producere og reproducere den patriarkalske seksualitetshistorie.⁶⁹ Vigtigt for betydningen af Michel Foucault's tænkning for feminismen er, om det er muligt at skelne mellem de dekonstruktive elementer og de rekonstruktive elementer.

3.7 Michel Foucault som udfordring til feminismen

Michel Foucault's afstandstagen fra systematiserede og universelle social - teorier, hans polemiske facon, den genealogiske metode, interessen for sandhed og viden, er nogle af de forhold der gør Michel Foucault og de feministiske teorier sammenlignelige. Ligeledes har mange feminister og Michel Foucault den fællesnævner, at de begge finder den marxistiske samfundsanalyse utilstrækkelig, når det gælder "magtens mekanismer" og magtudøvelsens konsekvenser. Caroline Ramazanoglu formulerer værdien af Foucaults studier således:

"He proposes new ways of understanding the control of women and especially the control of sexuality and bodies".⁷⁰

Man kan spørge om hvem der kom først. Var det feministerne som banede vejen for Michel Foucault eller var det Michel Foucault der skabte de diskursive nytænkninger for feministerne? Der er dog ingen tvivl om, at Michel Foucault konfirmerede og konsoliderede meget af den feministiske samfundskritik. Irene Diamond og Lee Quinby nævner, at feminisme og Michel Foucault har 4 punkter til fælles:

- 1) De betoner begge kroppen som et magtområde hvor fjøjelighed opnås og subjektivitet dannes.
- 2) De fokuserer begge på de lokale magtanalyser.
- 3) De betoner diskursanalyser som vigtige
- 4) De kritiserer universaliseringen af den vestlige mand som standard og natur.⁷¹

Det er således Michel Foucault's dekonstruktioner af de traditionelle magtopfattelser, fremhævelsen af, at subjekter er konstitueret gennem et komplekst netværk af

diskurser og magtrelationer og Michel Foucault's fokus på mikro-magt, som går "hånd i hånd" med de feministiske teoretiseringer.

Michel Foucault's opfattelse af individet som et præcist og raffineret politisk produkt tager sin begyndelse i bogen; "Discipline and Punish". Analysen af de institutionelle og diskursive praktikker for ekskludering og separation var allerede startet i Michel Foucault's tidligere bøger; "Madness and Civilization" og "The Birth of the Clinic". I fængselsbogen fremstiller Michel Foucault genealogien om det moderne fængsel og de moderne strafferationaliteter. Centralt for skabelsen af den moderne sjæl er disciplin og "føjelige kroppe".

"Discipline is an art of rank, a technique for the transformation or arrangements. It individualizes bodies by a location that does not give them a fixed position, but distributes them and circulates them in a network of relations."⁷²

Det er vigtigt at slå fast, at disciplin ikke skal forstås som en bevidst strategi udført af et "ondartet" politisk system. Michel Foucault beskriver disciplinen som autonome praktikker, der ikke er påført tvangsmæssigt, ej heller et produkt af lovgivning. Pointen er, at det moderne samfunds overvågningsmekanismer skaber en selvopretholdende disciplinmagt.

3.8 Disciplineringen af kvindekroppen

Den italienske feminist Rosi Braidotti kritiserer Michel Foucault for sit mandefokus og finder det ironisk, at Michel Foucault hellere vil fokusere på kampagner imod drenges masturbation end beskrive fødselskontrol og feministisk familiekritik. Hun udtrykker, at seksuelle forskelle ikke eksisterer i det foucaulske univers, men at vi må nøjes med et deseksualiseret "human subject".⁷³ Sandra Lee Bartky kritiserer Michel Foucault for ikke at skelne mellem den kropslige føjelighed, som mænd og kvinder er underlagt i det moderne liv. Hun analyserer skabelsen af den særegne kvindelige krop, som moderniteten har bragt med sig. Sandra Lee Bartky fremhæver følgende tre fokuseringspunkter, som er særegne for den kvindelige krop:

- 1) Praksisser som skaber en krop af en hvis størrelse.
- 2) Praksisser som skaber specielle positurer, bevægelser og repetitioner.
- 3) Praksisser som regulerer kroppens og ansigtets overflade.⁷⁴

Sandra Lee Bartky mener, at der er stor forskel på den måde som mænd og kvinder bruger deres krop på og de kulturelle koder som regulerer brugen af kroppen. Kvinder kan ikke "skræve" på samme måde som mænd, kvinder skal passe på "udsigten" til bag og barm og en kvindes hud må være blød, smidig og hårløs. Disse reguleringsformer indeholdes i "the art of make-up" og "the tyranny of slenderness". Hvorledes "the tyranny of slenderness" ikke er kønsneutralt, fremstår tydeligt, når ca. 90% af anorexia-patienter er kvinder. Susan Bordo hævder også, at mænd ikke er underlagt det samme skønhedsregime.

“Individual style, with, the projection of intelligence, experience, and effectiveness still go a long way for men, even in our fitness obsessed culture.”⁷⁵

Hvad det er for en anonymitet i magtudøvelsen der får disse praksisser og reguleringer af kvindekroppen til at fremstå som frivillige og naturlige? Den disciplinære magt som er indskrevet i kvindekroppen, er ifølge Sandra Lee Bartky allesteder og ingen steder. Hun fremhæver, at skaminduktion kan henføres til internaliserings-graden af mandlige forestillinger om den skønne kvindekrop.

Kathleen B. Jones bruger Michel Foucault til at udforske den traditionelle konstruktion af autoritet. Udskillelsen af kvinder og det feminine fra autoritet er forbundet med de symbolske og metaforiske forestillinger forbundet til opfattelsen af autoritet:

“Following the genealogical method of Michel Foucault, we may see how the dominant discourse on authority silences those forms of expression linked metaphorically and symbolically to “female” speech.”⁷⁶

Generaliseringen af normer og regler om det rationelle, det individuelle og det instrumentelle udelukker kvinder, og naturaliserer autoritet som værende noget disciplinært og kommanderende.

Michel Foucault ændrede i begyndelsen af 1980'erne markant sit fokus på magt og disciplinspørgsmålet. I bøgerne “The use of Pleasure” og “The Care of the Self” beskrives, med udgangspunkt i det antikke Grækenland og Romerriget, de “praksisser”, som kan fortælle sandheden om individet og gøre individet til et etisk subjekt. Selvet var kommet i fokus. Det var begærssubjektets genealogi Michel Foucault udredte for at finde inspiration til etik og moral i nutidens vestlige samfund. Det analytiske skift i Michel Foucault's opfattelse af beherskelsesproblematikken fra disciplin og fjelighed til livskunst og selvpraksis var genstand for feministisk kritik. Mange feminister mente, at skiftet i subjektpositioner var for “let købt”. Kate Soper fremhæver, at Michel Foucault udvikler et meget individualistisk og mandsdomineret frigørelsesbegreb.

“ His genealogy of ethics is thus very much concerned with the desire and comportment of an elite of male citizens”.⁷⁷

Michel Foucault's seksualitetsstudier af det klassiske Grækenland viser, hvorledes et “ikke institutionaliseret subjekt” kan bære sig. Der var færre universelle forbud og færre moralske problematiseringer. Magten kan siges at være internaliseret i subjektet. Disse studier kan minde om feministers forsøg på at udvikle et frigørelsesbegreb. De fleste feminister har fundet inspiration i “Discipline and Punishment” og “The History of Sexuality”, fordi Michel Foucault udreder magtens meget præcise tilknytning til kroppen. En af de feministiske forfattere der er positivt indstillet overfor Michel Foucault's genealogier om selvet og som mener, at det kan forny feminismedebatten er Lois McNay.

“Indeed, in my view, Foucault's work on the self brings his thought closer to recent trends in some feminist theory than much contemporary poststructuralist

thought.”⁷⁸

Lois McNay mener, at Michel Foucault's skift i det teoretiske fokus, skriver sig ind blandt den nye feministiske forskning. Skiftet fra føjelige kroppe til aktive individer, som ikke er subjekt for magt-vidensrelationer, kan ifølge Lois McNay, bruges i kvinders emancipation- og autonomibestræbelser.

3.9 Kritikken fra Anthony Giddens

Man kan rejse spørgsmålet, om det ikke ville være mere frugtbart at bruge en Anthony Giddens inspireret modernitetsanalyse med fokus på kønslig frisættelse og individets refleksive potentialer, end en Pierre Bourdieu præget tilgang, med ære og stereotype kønsforhold i centrum, kombineret med en Michel Foucault præget tilgang, med fokus på magt og disciplin.⁷⁹

Anthony Giddens har med sin "structuration theory", ligesom Pierre Bourdieu og Michel Foucault overkommet den traditionelle dualisme i aktør - struktur debatten.⁸⁰ Anthony Giddens giver Michel Foucault ret i, at talen om det seksuelle er forbundet med magt, men fokuserer mere på de refleksive institutionelle elementer ved det moderne samfund, når forholdet mellem magt og viden skal analyseres.

“Without denying its connectedness to power, we should see the phenomenon rather as one of *institutional reflexivity* and as constantly in motion. It is institutional, because it is a basic structuring element of social activity in modern settings. It is reflexive in the sense that terms introduced to describe social life routinely enter and transform it - not as a mechanical process, nor necessarily in a controlled way, but because they become part of the frames of action which individuals or groups adopt.”⁸¹

Refleksivitet og ændrede tid - rum relationer er gennemgående for Anthony Giddens seneste værker.⁸² Han betoner kraftigt de emancipatoriske og demokratiske muligheder som højmoderniteten åbner op for. Anthony Giddens tager et direkte opgør med Michel Foucault i bogen "The transformation of Intimacy". Anthony Giddens har en markant anderledes civilisations- og modernitetsopfattelse end Michel Foucault. Anthony Giddens sidestiller ikke modernitet og civilisation med disciplin og skabelsen af føjelige kroppe. Der er sket en ændring i magt-videns relationerne.

Der har ifølge Anthony Giddens fundet en seksuel revolution sted indenfor de sidste 30-40 år. Denne revolution er specielt karakteriseret af to ændringer; den kvindelige seksualfrigørelse og udbredelsen af homoseksualitet.⁸³ Der er sket en forandring af det "personliges natur" bl.a gennem installeringen af koncepter om "romantisk kærlighed" og gennem den "opdagelse", som individet kan gøre af sig selv som konsekvens af fællesskabets fald.

Der er ifølge Anthony Giddens sket et fald i de "perversioner", som var afgørende for opbygningen af Michel Foucault's magt-viden opfattelse på det seksuelle område. Installeringen af nye regimer om sundhed og skønhed, medfører en ny kontrol over individet. En kontrol som er æstetisk og ikke asketisk. Derfor fungerer

kontrolmekanismerne ikke efter magt - viden logikken. Årsagen til, at jeg ikke som analytisk reference-ramme bruger Anthony Giddens skyldes, at den traditionelle kulturelle kønslige overlevering, som den kommer til udtryk i hverdagslivets praktikker, stadigvæk er meget strukturerende for de gennemsnitliggjorte mandlige- og kvindelige habitusformer.

3.10 Opsamling.

Det som min brug af Pierre Bourdieu i bund og grund står og falder med og som har været hovedårsagen til at præsentere hans begrebsverden, er ligheden mellem de kønsspil som Pierre Bourdieu præsenterer i sine kabylske studier og de kønsspil der finder sted i Italien. Det er dog svært at tage stilling til, hvor komparativt egnede Pierre Bourdieu's konceptualiseringer er. Det er vanskeligt at definere, hvilke kulturer, samfund og epoker der kan indgå i Pierre Bourdieu's analyser.

"At stake is whether we should understand Bourdieu's analytic apparatus - his conceptual tools like habitus, field and capital - as applying universally, without modification, or as situationally specific".⁸⁴

Kritikpunktet er rettet imod de utilitaristiske elementer, forstået på den måde, at det er vanskeligt at overføre de kulturelle, symbolske og materielle aspekter af en arkaisk kultur og overføre det til en kapitalistisk kontekst. Universaliseringen af felt-, habitus- og kapitalformerne som analytiske instrumenter er ikke svært at retfærdiggøre. Derimod er den symbolske vold tvivlsom som universelt analyseredskab, fordi den ikke behøver at være aktiveret i enhver kontekst.

Pierre Bourdieu's felt-, habitus- og kapitalformer samt begrebet symbolsk vold skal hjælpe mig med at afsløre nogle af de mest nedgravede symbolske strukturer i det italienske samfund. Det gælder således om at definere det felt af sociale relationer og positioner som sammen med habitus-begrebet kan besvare spørgsmålet om, hvorvidt den kønslige arbejdsdeling ikke er en ud af mange opdelinger, men den vigtigste samfundsmæssige opdeling. De italienske kvinders livssituation kan ikke kun forstås udfra deres position i et økonomisk felt - men må også relateres til deres sociale, kulturelle og symbolske besiddelser.

Der er ingen tvivl om, at Michel Foucault's "politik om kroppen" har fascineret mange feminister. Michel Foucault's analyser af magtens natur har provokeret på positiv vis. De store diskussioner om Michel Foucault's magt - og diskursanalytik har været, om han overdriver magttilgangen og tillægger de "føjelige kroppe" for stor betydning. En forskel på Michel Foucault's magtopfattelse og feministiske patriarkatsteorier er bl.a., at Michel Foucault definerer magt som værende konstitueret gennem diskurser og som værende produktivt og positivt. Centralt i mange feministiske teoribidrag har været at opfatte magt som en udelukkelsesinstans. Michel Foucault har hjulpet feminismen med at fokusere på magt-relationer og se dem forbundet med overordnede diskursive formationer. Men han har ikke sagt noget om disse magtrelationers natur. Det er helt sikkert de dekonstruktive aspekter af Michel Foucaults tænkning, der er det mest brugbare i diskussionen om kvinders underordning.

Michel Foucault's genealogier ændrede på den måde som de politiske spørgsmål om identitet, sex og krop kunne føres på. Michel Foucault skabte nye strategiske diskussionsfelter om kvindekroppen som brød med de traditionelle kvindeopfattelser. Michel Foucault's genealogiske metode fremstår derfor for nogle feminister som et fremragende analyseinstrument. Maureen McNeil fremstiller feminismens forhold til Michel Foucault som en dans, der konstant bevæger sig frem og tilbage.

"Foucault has been a challenging yet teasing. He has made us self-conscious about our steps. More than anything else, Foucault has called our attention to our own entanglements in the power-knowledge tango".⁸⁵

Michel Foucault har ligeledes fokuseret på undertrykt viden. Men også her er det svært at tyde hvad Michel Foucault præcist udstikker af signaler. Skyldes undertrykt viden, at der ikke eksisterer et sprog for disse mennesker eller er sproget bortcensureret?

Opsummerende kan det siges, at jeg vil undersøge, om køn er et vigtigt opdelingsprincip og om der i de italienske samfund eksisterer en kollektiv mandlig mytologi der reproducerer sig gennem socialiserede kroppe. Hvis, køn i det italienske samfund, kan siges at være et vigtigt opdelingsprincip, finder der så samtidig en stærk modstilling sted mellem det mandlige og det kvindelige, som fungerer som en slags universelt modsætningssystem. Samtidig, vil jeg fokusere på de praktiske handlinger som er forbundet med de dominernde habitusformer for mænd og kvinder, idet det er gennem habitusanalysen, at jeg kan forholde mig til, hvor stærk en form for symbolsk vold der indgår i det italienske mandeherredømme.

Kapitel 4. Kvinder, familie og arbejde

4.1 Indledning

I dette kapitel vil jeg præsentere min kultur-sociologiske forståelse af den italienske kvinde og den italienske familie. Jeg vil diskutere, om de italienske kvinder er underlagt symbolsk vold i en Pierre Bourdieusk forstand. Dette implicerer en diskussion af betydningen af symbolsk repræsentation i den italienske kultur. Nogle af diskussionspunkterne er:

- Forhindrer de italienske mænd kvinderne adgang til arbejdsmarkedets mest indtægtsgivende områder?
- Hvilke kræfter er de italienske kvinder oppe imod, hvis de ønsker at ændre de dominerende samfundsdiskurser?
- Hvad italesættes og forties i den generaliserende samfundsmæssige kønsdebat og hvad er det for nogle kønsstereotyper der dominerer?

4.2 Patriarkatsteorier

Patriarkatsteoriene var udgangspunktet for mange feminister i 1970'erne. Patriarkatsteorier tager udgangspunkt i kønsrelationerne i samfundet og er blevet brugt til at diskutere og formulere de undertrykkelses- og underordningsmekanismer, som mænd bruger overfor kvinder. Patriarkatsteoriene havde, da de begyndte at komme frem på den politiske og akademiske scene i begyndelsen af 1970'erne, karakter af at ville beskrive den totalitet af undertrykkelse, som mænd udøvede overfor kvinder både på arbejdspladsen og i hjemmet. Fokus var på den påståede kontrol, som mænd havde med såvel kvindens arbejde som kvindens seksualitet. Mange af teoriene var "abstrakte, ahistoriske og universelle."⁸⁶ Patriarkatsteoriene er blevet kritiseret for at skabe universelle kønsstrukturer, som ikke opfanger de forskellige dynamikker og magtstrategier, der er på spil indenfor familien, arbejdsmarkedet og i det politiske liv.⁸⁷

Mange feminister havde som udgangspunkt en kritik af den marxistiske teoridannelse. Kritikken omhandlede den mandlige normativitet som dominerede indenfor marxismen og en grundlæggende kritik af det marxistiske klassebegreb, som tager udgangspunkt i produktionen og fokuserer på arbejds- og produktionsparadigmet og dermed udelukker reproduktionen. Mange kvinder blev ikke tildelt en klasseposition og der blev ikke via marxismen åbnet op for en "politisering af det personlige". Marxismen blev, som strukturalismen, af feminister også kritiseret for at være et lukket system. I den feministiske debat skete der i 1980'erne en kritik af det universelle patriarkatsbegreb.⁸⁸ Den feministiske forskning ændrede fokus fra det traditionelle patriarkatsbegreb til kvinders kollektive handlinger og begrebet "empowerment" blev

introduceret.

Empowerment-strategien kan defineres som en opfordring til kvinder om at erobre magt og ansvar indenfor de institutionelle områder, hvor der tages afgørende beslutninger for den samlede befolkning. Et andet begreb som dukkede op og som har haft betydning for de ligestillingsmæssige politikker i Italien er "Mainstreaming". Det kan defineres som en ledelsesform, hvor man placerer sig centralt i forhold til beslutningsområderne og dernæst "flyder med strømmen". For at implementere en mainstreaming - strategi gælder det, ifølge de seneste ligestillingsrapporter og strategibegreber fra den italienske regering om, at ligge det "specifikke kvindelige" på hylden.⁸⁹

4.3 Den meridionale kvinde

Et omdrejningspunkt for denne afhandling er, i hvilken grad den sydeuropæiske kontekst skal være den vigtigste teoretiske referenceramme og hvad et sådant fokus indebærer. Bogen "Women of the Mediterranean", som er en artikelsamling af forskellige kvindelige forskere fra middelhavslandene starter med følgende passage:

"The family structures of the peoples that live in the Mediterranean basin are characterized by the power of the extended family over individuals, with its greatest weight falling on women for whom motherhood is defined as the sole means of fulfilment; by the power of the mother who obtains social recognition for her function as reproducer (not only of the lineage but also of the patriarchal ideology); by the power of men over women who are excluded from the political arena and confined to domestic matters; by the strict control of feminine sexuality in which men place their honour".⁹⁰

Ovenstående citat har ingen relevans for de skandinaviske lande, idet kvinder i de skandinaviske lande ikke kan hævdes at stå "udenfor eller i opposition til den politiske magt".⁹¹ Italienske kvinder har ikke på samme måde som de skandinaviske kvinder været integreret i det offentlige politiske liv og de faglige organisationer. De har ikke gået "den lange vej" gennem institutionerne.⁹²

Den italienske sociolog Maria Minicuci kredser i sit studie om kvinders eksistensbetingelser i en syditaliensk landsby omkring, hvorledes kvinder kan "eksistere uden en identitet". Kvindernes reproduktive rolle er vigtig - men ikke på det symbolske plan. Maria Minicucci bruger Pierre Bourdieu's terminologi, om symbolsk kapital, til at forklare den naturaliserende facon kvinden bliver et mindreværdigt subjekt på:

"It is at the symbolic level that the subordination of women becomes explicit and obvious and produces an image that is largely at odds with reality. This image is connected with the supposed inferiority of her body and her sexuality. It is drawn from a cosmogony that in this case organizes things, stars, plants, words, according to categories of male and female that are then translated into a dualist system that portrays the male as superior and originator and the female as the opposite."⁹³

Maria Minicuci beskriver, hvorledes de ægteskabelige strategier mellem fætre og kusiner i århundreder, har reguleret de landlige besiddelser gennem præcist definerede arveregulativer. Arvesystemet var baseret på at kvinden arvede jorden og manden huset. Maria Minicuci's analyser af hverdagslivets strukturering fremhæver, hvor forskelligt kvinden arbejder og interagerer i forhold til manden. Maria Minicucci mener, at kvinder har en verden tilfælles. En verden, som er konstrueret af deres fortællinger, overleveret af en kollektiv feminin hukommelse. Denne verden er den vigtigste sammenholdsfaktor i det kvindelige fællesunivers. Hun beskriver, at det sprog, der udvikles mellem kvinder til at beskrive mænd med, ofte er ironisk og nedværdigende. Samtidig hævder hun også, at det kvindelige univers er en abstraktion og en konstruktion, idet der eksisterer markante forskelle på kvinder på tværs af generationer og sociale klasser.

Maria Minicuci fremhæver, at maden og sproget om maden er forbundet med kærlighedsfraser:

"The taste and smell of food, and the care with which the woman has cooked it are a language of love, an erotic metaphor."⁹⁴

Jeg vil hævde, at der i Italien eksisterer et betydningsfuldt diskursivt regime om mad. Dette regime fungerer som et meget synligt fænomen, iform af de mange restauranter og pizzeriaer og den udbredte konsensus omkring hvor vigtigt det er at spise "ordentligt". På det mere disciplinerende niveau fungerer det effektivt med hensyn til at fastfryse kvinden i forhold hjemmet. I Maria Minicuci's analyser fremgår det, at æresforhold ikke spillede den store rolle i den landsby, hun undersøgte i forhold til andre landsbyer i regionen.

"It must be stressed in this connection that the concept of honour does not represent a dominant value in the village studied and does not have the same importance there as it does in other villages in Calabria".⁹⁵

Jeg har selv, i nogle af de landsbyer som jeg har besøgt og boet i, i regionen Kalabrien og på Sicilien oplevet store forskelle i det sociale liv. I nogle landsbyer kan man næsten "lugte" de stærke æreskoder og mafia-relationerne som er på spil. Der er svært at verbalisere, hvad det er, der gør forskellen, men ofte kan man mærke det i atmosfæren i gadebilledet.

4.4 Den italienske familie

Der er ingen tvivl om, at den sekulariseringsbølge, som er skyllet hen over det italienske samfund, også har påvirket den italienske familie. Der er sket et fald i ægteskaber, en stigning i skilsmisser og en stigning i børn som fødes udenfor ægteskabet. Den store ændring i familiestrukturen hænger sammen med skiftet fra den "udvidede familie" med flere generationer boende sammen, til "kærne-familien" som hovedsageligt kun rummer far, mor og børn. Familien er dog stadig suverænt den vigtigste sociale- og politiske referenceramme i hele Italien, ligesom i resten af de sydeuropæiske samfund. Mario B. Mingione formulerer det således:

“ Strong familism, whether conceived as moral or amoral, also characterizes other societies around the Mediterranean. Domineering patriarchs, clinging matriarchs, and relatives who stick together to defend and further the interests of the family or the clan can be found among Spaniards, Greeks, Turks and Arabs.”⁹⁶

Den italienske familie er stadig stærk, selvom bindeledene mellem de enkelte familiemedlemmer er faldet. Tendensen til at leve sammen med bedsteforældre under samme tag, har udover at være den kulturelle norm, også været en konsekvens af de dårlige sociale sikringsordninger. Den italienske velfærdsstat har reduceret familien som en produktionsenhed og ændret ved familiens grundværdier. Der er sket en funktionsudtømmning i den italienske familie. Det store fald i børneantallet har betydet, at der bliver færre og færre til at betale for de ældre. Dette ligger pres på de italienske slægtsskabssystemer.

Det særegne ved den italienske familie har været tendensen til, at de enkelte familiemedlemmer samspiller i en samlet økonomisk familiestrategi. Dette afstedkommer, at man stadig kan opfatte den italienske familie som en slags "social institution". Sociologerne Osvaldo Pieroni og Matteo Marini har forsket i familiestrategier mellem de interne familie-medlemmer og det eksterne politiske og økonomiske system i Syditalien. De opstiller følgende familiestrategier, som kan siges at være de dominerende:⁹⁷

- 1) Work in the formal economy, through the institutional work of some family members;
- 2) work in the informal economy for the market, through the irregular or "black" work of some other members of the the family;
- 3) work in the household economy, that is the production of goods and services for family consumption only;
- 4) work for the "communal production system", sharing with other families of the local community the particular skill held by some members.

Den italienske sociolog Chiara Saraceno fremhæver, at betydningen af familien som produktionsenhed varierer meget afhængigt af konteksten.⁹⁸ Der er en generel tendens til, at de økonomiske familie-strategier er på retur i storbyerne. Det står klart, at der er markant forskel på en proletariseret arbejderfamilie i Torino, borgerfamilien i det gamle trasteverekvarter i Rom, den rurale familie i et landområde i kalabrien og en mafiadomineret familie på siciliens vestkyst. Tendensen til at maksimerer de reproduktive og økonomiske ressourcer finder oftest sted i rurale områder i Syditalien.⁹⁹

Inkorporeringen og konceptualiseringen af de eksisterende familiemønstre er nødvendigt for at få en detaljeret indsigt i de sociale og økonomiske overlevelsesstrategier. Den traditionelle familiestrategi med at have mange børn som økonomisk sikring for alderdommen, eksisterer stort set ikke mere i Italien. Det er dog stadig kulturel værdsat at have mange børn. Den arketypiske italienske familie i rurale områder i Syditalien var præget af en mangfoldighed, af disciplinære mekanismer som skabte stærke sociale hegemonier indenfor familien. Der var mange begrænsninger på

hverdagslivets udfoldelser. Disse blev ofte opretholdt gennem en rigid strukturering af de sociale og seksuelle roller.¹⁰⁰

Omsorgsarbejde for børn, syge og gamle, der ikke kan klare sig selv og personlig service for mænd og voksne børn, som kan klare sig selv, har altid været forbeholdt de italienske kvinder. Det traditionelle husarbejde som indkøb, og rengøring foretages hovedsageligt af kvinderne. Husarbejdet har ændret sig meget på grund af de teknologiske ændringer. Det er dog relativt lidt af husarbejdet som er blevet til lønnet arbejde. Det er i Italien stadig ildeset at foretage husarbejde for en anden familie. Der er heller ikke sket en udbredt statsliggørelse af service-og omsorgsarbejdet i privatsfæren. Den formelle økonomi er stadig holdt ude for husarbejdet.

4.5 Slægtskabssystemer

Slægtskabssystemer har stor betydning for kvinders og specielt hjemmegående kvinders hverdagsliv. De influerer også som en indkomstregulerende faktor. Den eksisterende arbejdsdeling i de fleste italienske familier får hjemmet til at fremstå som et feminint område. I det traditionelle Italien var hjemmet for manden, et sted han spiste og sov. I det overordnede diskursive kvindeunivers eksisterer det folkløristiske udsagn stadig omkring, at fødslen af et barn er den vigtigste begivenhed for en kvinde i hendes liv. Dette understøttes af udsagnet "la mamma è sempre la mamma" (mor er altid den samme), som indikerer betydningen af moderrollen i den italienske familiediskurs.

Der finder stadigvæk udveksling af varer og serviceydelser sted blandt slægtninge. Disse kan have kontinuerlig karakter eller optræde i nødsituationer. Overførslen af goder finder sted i gennem hele livet og ikke kun i forbindelse med dødsfald. I 1990 ejede 68% af de italienske familier det hus eller den lejlighed de levede i, og 25% havde fået boligen som gave eller arv.¹⁰¹ Mange unge italienere bor sammen med deres forældre. Den fysiske distance, når de flytter, er mindre end i andre europæiske lande. Kontakten mellem forældre og børn vedligeholdes i stor udstrækning, når de unge flytter. Ifølge undersøgelser fra det italienske statistikinstitut (Istat) bor 69% af unge italienere over 25 år i den samme kommune som deres forældre.¹⁰² Der er ingen tvivl om, at slægtsskabssystemet i Syditalien er stærkere end i Norditalien. Der har dog ifølge den italienske sociolog Marzia Barbagli aldrig fundet nogle studier sted af de regionale forskelle. Der er en tendens til, at unge og ældre i Syditalien kun ønsker at bo sammen med deres nærmeste slægtninge. Der er ligeledes en tendens til, at det er i Syditalien og på øerne (Sicilien og Sardinien), at unge og ældre bor i samme kommune. Der finder også stærke slægtskabsbånd sted i det såkaldte "tredie Italien", (regionerne Toscana og Emilia - Romagna). Dette skyldes bl.a. den specielle familiære produktionsstruktur, som dominerer området.

4.6 Renate Siebert

Den tyske sociolog Renate Siebert¹⁰³ har foretaget det mest grundige studie af forskelle i tre generationer af italienske kvinders hverdagsliv med hensyn til kropsliggørelse og seksualitetsforhold. Renate Siebert bruger både sociologiske,

psykologiske og antropologiske forklaringsrammer til at indfange spændingen i de italienske kønsroller. Hun opererer med en meget essentialistisk krops- og kønsopfattelse. Hendes teoretiske forklaringsramme er forbundet med den særegne karakter, som den offentlige sfære i Italien rummer. Renate Siebert hævder, at de italienske kvinders civilrettigheder i høj grad er forbundet til dialektikken mellem det offentlige og det private. Renate Siebert reflekterer meget over begrebet "urbanisering af bevidstheden". Dette begreb kan ifølge Renate Siebert bruges til at beskrive den hurtige urbaniseringsproces, der fandt sted efter 2. verdenskrig i Italien, og som fik stor betydning for de italienske kvinder. Renate Siebert fokuserer ligeledes på begrebet "pluralisering af livsverdenen". Dette begreb dækker de udfordringer, som den moderne italiener står overfor. Renate Siebert mener, at modernitetsprocessen, som den sætter sig igennem i Italien, åbner op for større muligheder for individets selvrealiseringsproces. Hun betoner faren og dobbeltheden i moderniteten. Det moderne samfund åbner også op for større individuelle tragedier som konsekvens af fællesskabets fald.¹⁰⁴

Omkring den kvindelige seksualitet og relationen til kroppen og begæret fremhæver Renate Siebert to forhold:

- 1) det individuelle, som forklarer sig i løbet af livet for enhver kvinde og som intimt er sammenflettet med epokerne i hendes biografi, indflettet i hendes socialisering og hendes personlige og sociale kontakter.
- 2) det ikke - individuelle, som er de forhold, som ikke relaterer sig til den enkelte kvindekrop. Seksualiteten, som hovedsageligt baserer sig på videreførsel af slægten.

Det andet aspekt har ifølge Renate Siebert altid forankret kvindens liv som en slags "prima natura" og formørket kvindens eksistens med dødens skygge. Kvindens evne til at give liv og sikre artens videreførsel er ensbetydende med risikoen for døden. Den kvindelige krop risikerer modsat den mandlige krop, potentielt set, hver gang som konsekvens af den seksuelle akt at blive tilintetgjort.

Moderniseringsprocesserne har for kvinden betydet en dobbelt afstandstagen; en fjernelse fra naturen og en fjernelse fra selve kroppen - fra kvindens reproduktive evner, fra kvindens rytmer, fra hendes krav, fra hendes udtryk, fra hendes kropslige forestillinger og fra fantasierne udsprunget af de "virkelige" kropslige funktioner. Fjernelsen bliver ifølge Siebert oplevet på to niveauer:

- 1) På det symbolske niveau i konstitueringen af kvinder, i udslettelsen af begæret og den manglende evne til at tale om det selvom de måske føler det.
- 2) På det sociale niveau, som et fremmedgjort moderne individ der er overladt til medikaliseringen af kvindekroppen og som har fået den reproduktive viden eksproprieret.¹⁰⁵

Renate Siebert har i sit studie af tre generationer af kvinder i den syditalienske region Kalabrien bl.a. også fokuseret på symbolske forhold, det usagte og det skjulte. Hun mener, at der har fundet en udlevering af kvinden sted til manden og lægevidenskaben, som har fremmedgjort kvinden i forhold til hendes krop. Til at beskrive nutidens unge kvinder bruger Renate Siebert betegnelsen "instrueret krop". Dette skyldes, at pigerne er udsat for en stigende italesættelse og objektivisering som frastjæler dem deres

begær. De modtager store dele af deres seksuelle opdragelse gennem medierne.¹⁰⁶ Deres mødre var underlagt en stærk seksuel kontrol. Konstruktionen af en selvstændig seksualitet var hæmmet af frygten for en uønsket graviditet. Renate Siebert betegner disse kvinder som havende en "emanciperet krop", fordi deres begær ikke er helt manglende.¹⁰⁷ Pigernes bedstemødre led under at være frataget deres seksualitet fuldstændigt. Der fandt ingen seksuel kommunikation sted. Formålet med den seksuelle aktivitet var at tilfredsstille manden og videreføre slægten. Deres krop betegnes som "fremmedgjort".¹⁰⁸

4.7 Nella Ginatempo

Den italienske sociolog Nella Ginatempo har foretaget en stor interview-undersøgelse af hverdagslivet for italienske kvinder mellem 25 - 30 år og mellem 40 - 45 år i byen Messina på Sicilien. Nella Ginatempo mener, at forholdene i de sydeuropæiske lande, er karakteriseret af en uoverensstemmelse mellem kvinders fremtrædelsesform og deres væren. Det kan karakteriseres som to ordener eller to verdener. Det skjulte og ikke offentligt erkendte overfor det umiddelbart iagttagelige. Nella Ginatempo fremhæver, at der er stor forskel på feminin og maskulin moraldannelse, ligesom den kropslige disciplinering af kvindekroppen er vigtig. Hun betoner de biologisk funderede forskelle som menstruation og svangerskab samt sproglige forskelle mellem kønnene. Hun mener ikke, at familien, huset, de hjemlige dyder og kvinders ideologiske rolle er forbundet med noget underlegent p.g.a betydningen af den private reproduktive sfære. Kvinders magt er størst i de områder, hvor kvinderne deltager aktivt og styrer alle former for hjemmearbejde - og produktion.

Mange af disse forhold blev overalt i Italien forandret efter 2.verdenskrig og specielt efter 1950'erne. Mange af det traditionelle bondesamfunds kvindestyrker, som f.eks kendskabet og dominansen over de reproduktive funktioner er forsvundet med den voldsomme modernisering. Kvinderne har fået frataget deres magt og suverænitet med kontrollen over de reproduktive hverdagsaktiviteter. Dette er sket uden, at de samtidig er blevet en del af den "nye" verden. De italienske kvinder har hidtil været taberne i de nye socialiseringsformer. Bl.a på grund af opskydelsen af de servicebaserede offentlige institutioner og fordi de bliver fanget i en slags hjemlig ensomhed. Om naturliggørelsen af den hjemlige identitet for kvinder i det traditionelle samfund kan siges, at den gav ære til både kvinden og manden, idet udearbejdende kvinder ofte blev betragtet på linie med promiskuøse.

Det traditionelle samfunds mindre komplekse sociale og kønslige arbejdsdeling og den større og mere fastlåste symbolske værdiverden, resulterede i, at man definerer sig selv ud fra en meget fastsat social livsverden, hvori kønsopdelingen er det altafgørende opdelingsprincip. Den præcise betydning af ovenstående opdelings- og definitionsprincip er, at kvinder har en social skæbne, der fra starten er fastlagt af deres køn; kvindekroppens deltagelse i den seksuelle akt, den biologiske reproduktionskapacitet- og moderrollen. Den kvindelige identitet er altså en identifikation mellem objekt og rolle, hvor det er svært at forestille sig at realisere andet end den pr. definition udstukne etisk og moralsk accepterede kvindelige livsbane. At leve et liv, som andre har bestemt for én virker uhumant, især for mere

frisatte og moderne kvinder, hvis liv er præget af modernitetens refleksivitet og selvbestemmelse.

Nella Ginatempo deler pigerne mellem 25 - 30 år op i 3 kategorier:¹⁰⁹

- 1) Piger med lange uddannelser, hovedsageligt universitetsuddannelser.
- 2) Piger med gymnasie og mellemlange uddannelser.
- 3) Piger helt uden uddannelse.

ad1) Piger med universitetsuddannelse kalder Nella Ginatempo "de organiserede". De vil ofte være optaget af at udforske forskellige muligheder i teenagerårene. De er præget af en fri teenager-periode med lang forberedelse til "voksenlivet". De fleste af deres strategiske overvejelser omkring karriere, uddannelse og ægteskab er præget af bevidste overvejelser. En af de vigtigste fællesstandspunkter for pigerne med lange uddannelser er en markant afvisning af den traditionelle casalinga - figur.

Ifølge Nella Ginatempo finder piger med universitetsuddannelse ofte mænd som også er højtuddannede. De fleste bliver først gift efter de er fyldt 25 år. De får som regel kun 1 barn og de ønsker under ingen omstændigheder mere end 2 børn. De kommer fra familier med relativt meget kulturel kapital og solide økonomiske forhold. I disse hjem har forældrene ofte fungeret som intellektuelle sparringspartnere. Mødrene er ofte uddannede, udearbejdende med velfungerende forhold til døtrene. Nogle er casalingaer, men har taget uddannelse, som de dog ikke bruger. I disse familier udlever datteren ofte moderens ikke-realiserede ambitioner. Der er også familier hvor mødrene er casalingaer uden uddannelse. I disse familier er der oftere konflikter, som dog sjældent bliver alvorlige. Fædrene er generelt højt uddannede. De har ofte mindre betydning for pigerne. Generelt har de dog et godt forhold til deres døtre. De kan give god karrieremæssig støtte. I de tilfælde hvor fædrene er mindre uddannede, er der flere konflikter. Hos de organiserede med lange uddannelser er det mere naturligt at acceptere dobbeltrollen som udearbejdende og moder.

ad2) Piger med mellemlange uddannelser er ofte karakteriseret af en traditionel habitus og en mangel på fremtidsprojekter. Disse piger kalder Nella Ginatempo "de urolige". Piger, som stopper med at læse efter gymnasiet, vil ofte stå i spændingsfeltet mellem de to muligheder; stabilisering eller udforskning. Disse piger kan ved tilfældige begivenheder skabe en bevidsthedsgørelse og omformulere deres livsstrategiske valg. I disse piger er der ofte en tendens og trang til at udvikle en fuldstændt selvstændiggørelse. Dette er ofte årsagen til forvandlingerne. Deres skoleforløb er tit blevet afbrudt på grund af ægteskab og fødsel. Deres teenagerår er tit præget af intense socialiseringsforløb udenfor familien. Der er stor forskel på, hvordan pigerne med gymnasieuddannelse forholder sig til deres fremtids- og karriereplaner, sammenlignet med de "organiserede piger". Der er her en anderledes sammenhæng mellem arbejde og identitet.

Af stor betydning for forskellen på pigerne med lange og mellemlange uddannelser er, at de piger som vælger ikke at læse videre, ofte har formuleret deres teenage-tid som et opgør imod de traditionelle familieværdier. De former ofte deres livsidentitet på et gruppetilhørsforhold af en eller anden mild form for subkulturel karakter. Indtjeningen fra deres professionelle karriere bliver tit suppleret med penge fra familien. Deres

ægtemænd har ligeledes kort uddannelse. Deres ægteskabsstand er præget af, at mange er gift inden de er fyldt 25 år. Nogle af dem er allerede gift inden de er 20 år. Halvdelen af de interviewede havde allerede 2 børn og der er større tilbøjelighed til, at de får 3 end 1 barn. Der er en større tendens hos de "urolige" til at udleve den pluralitet af livsstile som teenagerårene byder på. Der er ligeledes en større tendens til at tage "et hvilket som helst job". Deraf kommer, at pigernes primære identitetskilde sjældent er deres profession. Når deres eksamensbevis ikke giver adgang til en speciel karriere, har de større åbenhed overfor alle livets valg.

Den familiemæssige baggrund er præget af få kulturelle ressourcer og manglende psykologisk bistand til pigernes teenagerproblemer. Der er i familierne ikke tradition for professionelle karrierer for piger. Mødrene er næsten altid casalingaer, som ofte ikke er i konflikt med pigerne, men heller ikke er i "udviklende" dialog med pigerne. Fædrene er tit fraværende. Både som mentale støtter til pigerne og fysisk i hverdagen. Det er i sådanne familier man kan opleve, at piger i perioder stikker af fra hjemmet.

ad3) Pigerne uden uddannelse kalder Nella Ginatempo "familiemødre". De vil allerede i teenagerårene tænke på at stabilisere sig og stifte familie. De er karakteriseret af lidt ansvar, stor afhængighed af familien og mangel på teenagerudfordringer. Der er ligeledes en direkte overgang til voksenverdenen. Denne er ikke baseret på strategiske overvejelser. Der bliver indgået meget tidlige ægteskaber. Karakteristisk for deres liv er, at deres fremtidsplaner kan defineres som evig nutid. Pigerne med kun folkeskoleuddannelse vil i deres senere liv, sjældent udvikle en professionel arbejdskultur, selvom de i perioder arbejder ude.

Nella Ginatempo foretager ligesom med de 25 - 30 årige, en opdeling af 40 - 45 årige kvinder ud fra hvilken uddannelse de har. Kvinderne med mellem- uddannelser kalder hun for "de ubeslutsomme". Kvinder med lang uddannelse kalder hun for "balancekunstnere". Medens dem der aldrig fik nogen uddannelse bliver kaldt "fuldtids - casalingaer".

Ordet "balancekunstnere" bruges om de kvinder som er omkring 40 år med lange uddannelse, fordi de formår at strukturere deres hverdag på elegant vis. Forskellen til de unge langt uddannede er bl.a. arven fra 68'. De ældre er langt mere præget af den intellektuelle og emancipatoriske kulturarv fra 68'. De har haft lang tænketid omkring fundamentale valg; karriere og familie. Selvom de har stor frihed, er de mest fundamentale faktorer stadigvæk ægteskab og moderskab. De fleste har "dobbeltrollen" som arbejder og husmor. Men det er baseret på et frivilligt ønske.

For kvinderne karakteriseret som "ubeslutsomme" er det vigtigt at forstå, at de uddannelser som de tog, ikke var strategisk rettet imod en professionel karriere. Uddannelsen var mere et sikkerhedsnet, som kunne træde ikraft, hvis det var nødvendigt at arbejde ude. Dette giver for mange af dem store identitetsproblemer, når de er i fyrrerne. Disse kvinders karriereforløb har været præget af modellen "en hvilken som helst uddannelse til et hvilket som helst job."¹⁰ Deres ungdom har været præget af en stærk familiestyret opvækst, hvor socialiseringspåvirkningen fra ungdomsvenner har været svag. De kommer næsten alle fra familier med lav kulturel kapital. Der har ikke været støtte til en uddannelse. Der har ligeledes været traditionel kønslig arbejdsdeling i hjemmet uden tradition for "kvinde-karrierer". De har derfor lav social mobilitet. De

har som regel 2 børn og har været gift mellem 20 og 25 år.

Hvis man ser på de casalingaer, som ikke har nogen form for uddannelse, er der en tendens til, at de ikke forlader hjemmet så ofte. De har ofte få sociale kontakter og er næsten bange for byen. Dette har jeg selv erfaret under mine ophold i specielt de syditalienske landsbyer. Det er ofte kun kvinder med uddannelser, som mærker moderniseringstiltagene i Italien konkret i deres liv. Casalingaer i traditionel forstand bliver idag af størstedelen af de italienske kvinder opfattet som en ydmygende social figur.

4.8 Det italienske "mammismofænomen"

Hvad betyder egentligt den store dyrkelse af "mammismofænomenet" og fejringen af moderskabet i den italienske kultur? Er det et patriarkalsk udtryk- og strategielement? Hvordan skal fødslen af et nyt barn tolkes? Er det en berøvelse af kvindens personlighed som står i ledtog med fejringen af den gamle patriarkalske samfundsorden?

Kvinder har aldrig været ignoreret i det italienske samfund. De har derimod altid været genstand for mandlige stereotype opfattelser om moderen, hustruen, elskerinden osv. Centralt for kvinders samfundsmæssige status er deres sociale figur. En social figur er sammensat af de garantier som giver et menneske ære, værdighed og individuelt liv. Dette har for de italienske kvinder indtil nutidens generation været konstitueret af 'casalinga' figuren, hvilket vil sige den hjemmegående husmor.

Formuleringen af den "kvindelige subjektivitet" er således en relativ ny proces i Italien. Indeholdt i den kvindelige subjektivitetsdannelse er et brud med de traditionelle symbolske kvindeverdier. Den moderne verden, med dens symboler og myter specielt med fokus på emancipation, har været tankevirkosomhed for mange men stadig virkelighed for få. De italienske kvinder befinder sig i deres tanker, handlinger og livsbetingelser i det spændingsfelt som kan kaldes en "gåen frem og tilbage" mellem den traditionelle og den moderne verden.

Nella Ginatempo hævder, at hos de fleste italienske kvinder er der en stærk følelse omkring det at være et kvindeligt individ; evnen til at føre slægten videre og de specifikke kvindelige kropsevner.¹¹¹ Det er stadig mere attraktivt at få et drengebarn - men det er ikke mere attraktivt at opdrage ham. Der er uden tvivl en tendens til, at syditalienske mænd ønsker flere børn end de norditalienske mænd. Kvinderne i Syditalien ønsker også moderskabet mere markant end de norditalienske kvinder.

Moderskabet kan og bør tolkes på mange forskellige måder. De postmoderne moderskabsformer indeholder en reduktion og sekularisering af moderskabets betydning med fremhævelse af de emancipatoriske potentialer hos kvinder. Disse valg er baseret på forestillingen om pluralistiske livsvalg. Den arkaiske moderskabsoplevelse er svær at verbalisere. Indholdet er en blandet attitude til børn, hvor barnet både er udsat for en ekstrem kropslig kærlighed men samtidig også for forsømmelighed. Det er et element af kvindeligheden, som er svær at belyse og kategorisere i de herskende sociologiske forklaringsmodeller.¹¹² Det kan kaldes den

“kollektive latinske kvinde-psyke” eller myten om de meridionale/latinske mødre. Sådanne forhold indikerer faren ved at operere med en for modernistisk tilgang. Jeg tror ikke, at man bør undervurdere den kvindebevidsthed, som italienske kvinder har uafhængigt af modernisering- og individualiseringsprocesserne. Der er en udbredt tendens til, at “sekulariseringen af moderskabet” går langsomt. Det gælder selvfølgelig om at undgå nostalgiske overdrivelser, når man diskuterer moderskabets betydning.

Der har i den italienske kultur været tradition for kvindelig tavshed. Hvordan skal den kvindelige tavshed tolkes? Indikerer tavsheden en mangel på den kvindelige sprogkapacitet, eller betyder den et fuldendt mande-herredømme, hvor modstanden ikke har været muligt. Hvad betyder tavshed? Den “rigtige” tavshed består i, når ord og handlinger forties, fordi der ikke eksisterer en diskurs for dem - eller omvendt - diskurser kan ikke skabes, fordi ordene ikke eksisterer. Frem til 1970’erne var det begrænset, hvad der eksisterede af offentlige kvinde-diskurser. Fornægtelsen af kvindeidentitetens mangfoldighed er svær at bryde, selvom den tunge forudbestemte “kvindeskæbne” er under afvikling. Organiseringen af samfundet og kulturen har i århundreder i sin sociale organisering fornægtet kvinder et “helt” liv. Indsættelsen og italesættelsen af den mangeartede kvindelige identitet kræver et opgør med de maskuline myter.

4.9 Klientelisme og køn

Den familistiske indretning af det italienske samfundet har afstedkommet og udviklet to specielle træk ved det moderne Italien; konsumismen og klientelismen. Det italienske samfund er karakteriseret af modsætningsforhold og spændinger, som præger alle industrialiserede samfund. Men måden, hastigheden og sammenfletningen der har præget den samfundsmæssige udvikling i Italien har skabt arbejds- og livsforhold som er særegne og som adskiller sig markant fra de nordeuropæiske samfund.

Den offentlige sfære i Italien er karakteriseret af et system af sociale og politiske relationer struktureret på klientelistisk vis. Det vil sige i frivillige, ofte nedarvede, personlige forbindelser og afhængighedsforhold mellem en patron og hans laverestående klienter. Der finder en instrumental brug af slægtskab og familierelationer sted. Dette resulterer i en mangel på offentlig livskvalitet. Hvad er konsekvenserne af det klientelistiske samfund for kvinderne? Et samfund der ikke bygger på forestillingen om en markedsregulering, om plads til anonyme agenter. Et samfund hvor overgangen og principperne for den private og offentlige sfære er udvisket.

Det industrielle system og den økonomiske dynamik er af enestående karakter: der eksisterer et marked, som - i Syditalien - dog er temmeligt afhængigt af statsstøtte; der eksisterer moderne institutioner og højtudviklede masse - medier ecc. Det særegne består af relationerne mellem de folk der administrerer systemet. Rationaliteten i systemet har intet til fælles med højt moderne demokratiske samfund. Strukturerne, bureaukratiet, rationaliteten, som burde være forholdsvis anonyme og objektive, er forbundet ud fra familiære, personlige og slægtsagtige sammenhold.¹¹³ En sydtaliensk pige udtrykte det konkret således:

"Klientelismen penetrerer totalt samfundet. Min søster, som er en kendt skuespiller og derfor har mange kontakter, bruger det nogle gange både direkte og inddirekte. Hvis det normalt tager to dage at få et dokument på kommunen, kan hun f.eks. få det på 10 minutter. Ingen kan lide det klientelistiske system, men alle benytter sig af det. Personligt ønsker jeg ikke at benytte mig af dette system. Men det er virkeligt svært at nå nogen steder i Italien uden anbefalinger og forbindelser."¹¹⁴

Den offentlige sfære er på en og samme gang tilstede og fraværende. Den er tilstede, fordi det offentlige selvfølgelig med sin egen dynamik fungerer; den er fraværende, fordi folk ikke syntes at kunne eller ville stole på og identificere sig med noget 'offentligt'. Den offentlige sfære i Italien kan derfor karakteriseres som et stort interessekoncept. Den politiske, sociale og civile status som kvinder har i Italien, gør dem til en slags 'halve' borgere. Denne status er specielt belastende for nutidens unge piger, som er instrueret gennem skolesystemet og massemedierne, men som bor sammen med deres forældre, som i mere end en forstand tilhører en anden generation.

Flertallet af de italienske kvinder har ikke gennemgået den klassiske emanciperingsproces med adgang til det betalte arbejdsmarked. Kvinder som sådan befinder sig i yderkanten af det klientelistiske udvekslingssystem. De er ikke vant til at handle og tænke umiddelbart klientelistisk. Denne mangel på klientelistisk socialisering, hvor der ikke tænkes i 'anbefalings-baner' medfører, at kvinderne måske er istand til at opfatte den klientelistiske levevis som kun en ud af mange.

Manglen eller degraderingen fra det klientelistiske system arbejder på lang sigt hverken kollektivt eller individuelt til kvindernes fordel. Manglen på den offentlige sfære forhindrer kvinderne i at løsrive sig fra deres moderrolle i familierne og skabe en uafhængig identitet uden for familielivsverden. Kvinderne har derfor stor interesse i at den offentlige sfære fungerer, idet de også kan vinde på det intime og private niveau.

4.10 Den katolske kirkes opfattelse af kvinden

Den katolske kirke har altid spillet en stor diskursiv rolle i debatten om den kvindelige seksualitet og kvindens samfundsmæssige rolle. Overordnet set kan man sige, at det er diskussionen om maria-mysteriet det gælder. Den danske katolicisme-forsker Peter Schindler formulerede sig således nogle år tilbage:

"Marialæren er en integrerende del af læren om skabelsen, syndefaldet, frelsen, kirken, de helliges samfund og fuldendelsen...Isoleret fra disse sammenhænge og forestillet som autonom figur får Maria ingen religiøs betydning."¹¹⁵

Forestillingen om Jomfru Maria skikkelsen; forestillingen om det umulige at kombinere moderen og jomfruen medfører, at kvinden aldrig kan opnå den perfekte tilstand. Religionens urealiserbare forestillinger forstærkes af den stærke trang til at opnå utopierne. Det er jomfru Marias forening med gud som er umulig for de italienske kvinder at opnå, men som samtidig er efterstræbelsesværdig. Kvinden bliver en slags

arketype for hele menneskeslægten.

Kærnen i det institutionelle katolske Italiens udstedelse af forbudslove bunder i pastoralen om at undersøge, bekende og rense sjælen. Konstitueringen af det moralske kristne subjekt er forbundet med et forhold som hedder opklaring - annullering og dechifrering - renselse.¹¹⁶ Den overordnede attitude fra den katolske kirke om familien og det seksuelle består i, at familiens overordnede rolle er at opdrage børnene og at de seksuelle handlinger kun bør finde sted indenfor ægteskabet med avling som formål.

Kilden til de historiske hændelser om marias liv er det nye testamente. Om troværdigheden af det nye testamente udtrykker Peter Schindler:

"Det kan ikke siges ofte nok, at det nye testamente ikke er "historie", og at det derfor ikke byder, hvad vi idag forlanger af historie."¹¹⁷

Uafhængigt af disse dokumentariske mangler, har skabelsesberetningerne stor betydning for den italienske kvindediskurs. Skabelsesberetningerne og mosebøgerne er domineret af et patriarkalsk grundsyn og fyldt med kvindediskrimination. Det mest essentielle og uforanderlige grundlag for al kristen antropologi findes ifølge den katolske kirke i 1. mosebog. Her findes de største "sandheder". Der står i (1. mos. 2,18-25), at gud har skabt kvinden af et af mandens ribben. Hun er "ben af hans ben og kød af hans kød". Manden får gennem kvinden en livsledsager, som han bør indgå ægteskab med og føre slægten videre med.

Overordnet set ligger kirken ikke skjul på at kende den sande værdi og dybe betydning af ægteskab og familie og at det er kirkens rolle at evangelisere den nye kultur, så de ægte værdier kan erkendes. Den katolske kirke tager afstand fra massemediernes manipulerende og forførende fremtræden, men erkender, at der er mange fristelser for unge par. Fristelser som tilslører sandheden om og krænker den menneskelige persons værdighed. Den katolske kirke er stadig bekymret over den svækkelse, der har fundet sted omkring visse "fundamentale værdier" som skilsmisse, abort og sterilisation. Det er ifølge kirken en forvrænget frihed for den enkeltes eget behag på andres bekostning. Kirken bruger konkret ordet "familiehumanisme" til at definere den ideelle familietilstand.¹¹⁸

Der kan trækkes tråde tilbage til bibelens sandheder, når det skal diskuteres, hvad der er naturligt feminint og naturligt maskulint. Omkring "guds plan" for ægteskab og familie er der to veje til virkeliggørelsen af den menneskelige persons kald til kærlighed: ægteskab og cølibat. Seksualiteten mellem manden og kvinden er ikke en biologisk drift - men tæt tilknyttet kærlighed og det uigenkaldelige ægteskab og reproduktionen af menneskeheden. Undfangelsen og skænkelsen af et nyt menneskeligt liv beskrives som den højeste lykke og mission for ægteskabet. Problemstillingen, med skaberens beslutning om at mennesket altid og kun skal eksistere som en kvinde eller som en mand er vigtig. Dette er af stor betydning, hvis man vil forstå den katolske kirkes opfattelse af kvindens kald og værdighed og hendes placering i samfundet. Dette fremgår tydeligt af følgende citat: "Jeg vil gøre ham en medhjælp, som passer til ham"(1. mos 2,18-25).

Manden rolle som breadwinner og kvindens smertelige livsopgaver som f.eks fødsel er

også beskrevet i bibelen. Kvinden har samme værdighed og samme ansvar som manden. Kvindens ressourcer er ikke mindre end mandens - men blot anderledes. Et citat som kan opfattes som en mærkant trussel imod manden og kvindens lighed og med specielle konsekvenser for kvinden er følgende fra første mosebog "til din mand skal din attrå være, og han skal herske over dig"(1. mos 3.16). Citatet afslører noget grundlæggende om manden og kvindens indbyrdes relationer i ægteskabet. Det styrker mandens dominansfigur, og får noget af mandens bibelske demokrati - væsen til at forsvinde. Dette gør kvinden til offer for maskulin dominans, selvom der i bibelen også står, at manden ikke skal være herre over kvinden.

Den katolske kirke mener, at kvinden ikke bør erhverve sig maskuline egenskaber, som ødelægger hendes feminine natur, for at komme fri af den maskuline dominans, da det vil forstyrre hendes feminine fuldbyrdelse.¹¹⁹ Der sker en forening af de to kvindelige skikkelser Eva og Maria til "kvinden". Det er i Maria, at Eva opdager, hvad der er den kvindelige menneskenaturs sande værdighed. I følge det nye testamente henvender gud sig ofte til kvinder. Jesus disciple skulle havde undret sig, når Jesus talte med kvinder, hvilket fremgår af følgende citat "de undrede sig over, at han talte med en kvinde." (Joh. 4.27)

Bibelen tillægger kvinden stor betydning, omend der er et begrænset og konservativt præg over hendes værdighed og kald. Der er dog mange forskellige kvindetyper og aldre i bibelen. Kvinden bliver beskrevet som værende stærkere og mere trofast end manden. Jomfruelighed og moderskab bliver af den katolske kirke benævnt som to specielle dimensioner af fuldbyrdelsen af kvindens personlighed. At Maria som jomfru blev mor til guds søn, gør hende til en særegen kvinde, der kombinerer de kvindelige dyder på sublim vis. I de katolske skrifter ophøjes sammensmeltningen af jomfru og moderskab stadig. Disse udgør en fuldstændiggørelse af kvindens kald.

Den katolske kirke bruger om den kødelige forening (samlejet) mellem manden og kvinden formuleringen "kenden hinanden". Der refereres til 1. mosebog hvor manden forlader sin moder og fader og holder sig til sin hustru og de i nøgen tilstand "bliver èt kød". Det er interessant, at der (1. mos 2.25) også står, at "de var begge nøgne Adam og hans hustru, men de bluedes ikke". Den katolske kirkes formulering "kenden hinanden" baseres på en ligeværdig forening, hvor manden ikke hersker og kvinden ikke er i sine drifters vold. Det er ifølge kirken ved undfangelsen og fødslen af barnet, at kvinden opdager sig selv.

Ud fra de katolske og bibelske vidnesbyrd kan man betvivle, hvor modtagelig den katolske kirke er for forandringer. Det er svært at præcisere, hvornår det er den katolske kirke, som dikterer en bestemt opførsel, og hvornår det er de uskrevne folkeregler der er på spil. Den katolske kirke rummer helt klart opfordringer til menneskene om at leve et liv, som på en etisk skala ligger langt over gennemsnitsmenneskets præstationer. Derfor må et spørgsmål være; hvorledes påvirker de katolske doktriner reelt hverdagslivet for italienerne?

4.11 Det sociale og intime rum for kvinder

I Italien er kvindens seksualitet stadig et objekt for sociale diskurser. Det er gennem seksualiteten, at kvinder bliver iklædt deres symbolske roller. Selvom der er sket markante juridiske og lovgivningsmæssige ændringer, dominerer opfattelsen af kvinden som moder stadig.

Traditionelle italienske kvinder i rurale områder forlod sjældent hjemmet. Når de forlod hjemmet, var det for at købe ind eller besøge venner eller slægtninge. De unge piger var altid akkompagneret af andre piger, brødre eller slægtninge. Nutidens italienske piger bruger stadig det offentlige rum på en "akkompagneret vis". Den amerikanske feminist Susan Bassnett fremhæver, at det kom som et chok for hende og andre amerikanske feminister at opdage, at de italienske kvinder fulgte reglerne for "accompagnamento" fænomenet. Det vil sige, at de italienske feminister fulgtes med mænd eller andre kvinder, når de færdedes i det offentlige rum. Ifølge Susan Bassnett skyldes det, at en enlig kvinde opfattes som "offentlig ejendom".¹²⁰ Det er sjældent, at man ser italienske piger alene i aftenlivet selv i storbyerne. Sker det alligevel, vil det sjældent være som i Skandinavien, hvor f.eks. 2-3 piger sidder på værtshuse, barer og discoteker og "venter" på selskab.

Det er af betydning for forståelsen af, hvordan det offentlige rum fungerer, at der ikke i Italien, i modsætning til f.eks. i Danmark, findes "jokes" om kvinder som ikke kan køre bil. Det offentlige transportnet er om aftenen og om natten ikke så udbygget og ikke et sikkert sted for kvinder. Måske er det derfor, at mange italienske kvinder har kørekort.

Susan Bassnett udtrykker ligeledes, hvordan det var unaturligt for engelske og amerikanske feminister at se meget "sminkede" italienske feminister. Den italienske feminitet er i stor udstrækning præget af en stærk trang til at fremvise det kvindelige køns æstetiske potentialer. Susan Bassnet's forundring rejser dog også spørgsmålet om den dominerende stereotyp for en "feminist".¹²¹ Mario B. Mignone skriver om den italienske feminitet i Italien:

"The latent machismo of a Latin society with Catholic traditions may help to explain these delays. But what is more curious is that Italian women themselves, whose social role in some other ways has always been so strong, did not show much interest in this kind of legal equality or in a man's privileges at least until recently. Women were little concerned with legal equality, but would rather use their "feminine charms" to win their way. Since then, times have changed; but even today the Italian woman prizes femininity above feminism".¹²²

Om brugen af det offentlige rum, som kærligheds-mødesteder, eksisterer der i Italien det såkaldte "passegiata" - fænomen. I alle italienske byer, store som små, kan man specielt lørdag og søndag eftermiddag se strømme af unge mennesker posere frem og tilbage på torvepladser og strøg. Det er ofte her de unge italienere bliver

opmærksomme på deres første potentielle kærester.

Antropologen A. Goddard opererer med to former for forlovelse i Italien: "fidanzamento fuori casa" (forlovelse udenfor hjemmet) og "fidanzamento in casa" (forlovelse indenfor hjemmet).¹²³ Den første form for forlovelse er ikke alvorlig, og bliver betragtet som seksuel uskyldig, selvom det naturligvis ikke kan kontrolleres, hvad et sådant forhold kan indeholde. Den anden form for forlovelse indebærer strengere formaliteter. Her finder der hyppige besøg sted i de kommende svigerforældres hjem, og der knyttes ofte stærke bånd mellem de forlovede og deres svigerforældre. Varigheden af sådanne relationer er ofte mellem 3-7 år, inden et ægteskab planlægges.

Der vil næsten altid være seksuelle relationer indblandet i et sådant forhold. Dette betyder ikke, at jomfruelighed er forsvundet fuldstændigt som ideal. Det er blevet et individuelt valg, hvor og hvornår den første seksuelle kontakt finder sted. Længden af forlovelser har at gøre med de vanskeligheder, et ungt par har med at skulle etablere et hjem. A. Goddard nævner i hendes analyse af den napolitanske ungdom, at piger helt ned til 12-13 års alderen tænker på deres "corredo", som kan oversættes til bryllupsudstyr. Dette ord og disse overvejelser er jeg ikke selv stødt på i mine interview og samtaler med unge italienere i Kalabrien.

I en analyse foretaget af A.N.G.G.I (det nationale forbund af unge journalister) om sociologiske og sexuologiske aspekter af unge italieneres hverdagsliv viste det sig, at 65% af de adspurgte (856 piger og 752 drenge) var hjemmeboende. 66% af disse var i et kæresteforhold. Af disse kæresteforhold havde størstedelen varet mellem 6-12 måneder. 43% af de unge udtalte, at den første seksuelle kontakt havde fundet sted i hjemmet. På spørgsmålet, om hvor ofte de som var i kæresteforhold havde sex, var det hyppigste svar en gang om ugen (29%). Analysen omhandlede også spørgsmål om ærlighed i forbindelse med utroskab og hyppigheden heraf. Ligeledes var der spørgsmål som handlende om erfaringer og attituder til homoseksualitet og masturbation. Analysen viste generelt, at den italienske ungdom ikke adskilte sig markant fra, hvad andre unge ville svare i andre europæiske lande. Men igen er det betydningsfuldt for det sociale og erotiske hverdagsliv, at så mange italienere under 30 år bor hjemme i deres opvækstfamilier.

Der finder stadig de såkaldte reparationsægteskaber sted "matrimonio di riparamento". Disse ægteskaber finder ofte sted, når pigen bliver gravid inden ægteskabet og et ægteskab arrangeres for at redde familieæren. Jeg var gæst til et sådant bryllup i 1992 i den syditalienske region Kalabrien. Årsagen var, som den overnævnte, at den unge pige var blevet gravid. Sådanne ægteskaber er stærkt på retur og vil udelukkende finde sted i meget traditionelle landområder.

Jeg har i mine tidligere studier om den italienske seksualmoral kredset om betydningen af jomfruelighed. Som nævnt tidligere er konceptualiseringen af jomfruelighed blevet stærkt forandret. Kvindens seksualitet er stadig et område der er relateret til offentlig bekymring og i modsætning til mandens seksualitet, er det også en bekymring for sociale grupper. En kvinde er afhængig af accept i større gruppe-sammenhænge. Er kvinden accepteret, respekteres hun - er kvinden ikke accepteret, bliver hun let offer for mandlige fordomme.

Dydighed og jomfruelighed er en slags ressource, som piger kan benytte for at opnå deres livsmål. Om mandens seksuelle frihed og pligt bør det nævnes, at en mand som ikke benytter sig af chancen til at forføre en kvinde, hvis den er "oplagt", i visse traditionelle machismokredse betragtes som en svækling eller homoseksuel. Der eksisterer en forskel i den "seksuelle problematisering" blandt mænd og kvinder. Dette har at gøre med den "politiske natur" af ægteskabet i Italien. Dette vil sige, at respekten for kvindens sociale position i høj grad er forbundet med en korrekt seksuel optræden. Som konsekvens af den historisk massive diskursive produktion af "jomfruelighed" udspringer det seksuelle mådehold, der kræves af kvinden i ægteskabet af en monogam problematisering. Mandens seksuelle problematisering udspringer af en mere polygam struktur.¹²⁴ Det er indikerende for seksualmoralen, at A. Goddard er blevet mødt med følgende sætning: "L'uomo e cacciatore e femina e zuoccola" (manden er jæger og kvinden er luder). Zuoccola kan også betyde "rotte". I mine interview i Kalabrien blev følgende sætning formuleret af en syditaliensk mand:

"Min mor har altid lært mig, at manden er jægeren og kvindens plads er i hjemmet. Kvinden kan f.eks ikke være "cornuto" og sker der skandaler i hjemmet, vil du altid kunne bebrejde manden dette."¹²⁵

De to udsagn indikerer noget af det spændingsfelt, der eksisterer i det diskursive univers om kvindens rolle som moder og luder. Det første vidner om kvinden som objekt for mandens begær og som subjekt for dyriske lyster. Det andet citat indikerer mere manden som den traditionelle jæger, men også som beskytter af hjemmet. Traditionelle kvinder, som kun arbejdede i hjemmet, kunne helt op til 1950'erne beskyldes udearbejdende kvinder for at være ludere. En sådan arketypisk stereotyp indikerer den gennemslagskraft, som de katolske dyder har haft i de kvindelige mentale strukturer. I disse meget generaliserede diskussioner bør man ikke glemme tids-rum dimensionerne og klassespørgsmålet. Middelklassekvinder har større mulighed for at opfatte og acceptere en identitet som et frit seksualindivid, og har større chancer for at realisere og møde mulighederne i deres hverdagsliv. Dette skyldes bl.a disse kvinders mindre fastlåshed i de reproduktive hjemlige gøremål.

4.12 Kvinder og velfærdsstat

I 1995 levede 10,6% af de italienske familier under fattigdomsgrænsen. 68% af disse familier levede i de syv sydligste Mezzogiorno - regioner. I Norditalien er arbejdsløsheden på højde med de nordeuropæiske lande 6,6%, medens den i Syditalien er på 21,7%. Ungdomsarbejdsløsheden er på 33,8%.¹²⁶

Det er kendetegnende for den italienske velfærdsstat, at den ikke er en integreret enhed, og at der ikke eksisterer universelle og nationalt dækkende socialpolitiske ydelser, som kan sikre individet en minimumsindtægt. Forholdet mellem den italienske velfærdsstat og de dispositioner, der er til rådighed for de italienske kvinder, er præget af den italienske velfærdsstats residuelle karakter.¹²⁷ Det vil sige, at den italienske familie overtager mange af de socialpolitiske aktiviteter, som f.eks den danske stat organiserer for individet. Per H. Jensen udtaler følgende om de italienske socialforsikringsprincipper:

" Man kan således overordnet konstatere, at socialpolitikken i Italien historisk overvejende har baseret sig på arbejdsgiverfinansierede socialforsikringsprincipper, der er organiseret efter ækvivalensprincippet. Disse socialpolitiske principper tenderer til at reproducere de eksisterende statusforskelle i samfundet, hvorved socialforsikringen avler forskelle i karakteren af mænds og kvinders sociale medborgerskab."¹²⁸

Den italienske velfærdsstat kan betegnes som en blanding mellem en gennemført residuel velfærdsstat og en mere institutionaliseret og moderne velfærdsstat. Dette skyldes i høj grad, at der eksisterer gode barsel- og forældreorlovsregler. I Italien er barselsorloven 20 uger og den økonomiske ydelse er 80% af lønnen og kvinderne har i teorien ret til at vende tilbage til arbejdet.

Der er ligeledes etableret relativt gode daginstitutionsforhold. Her er det interessant og af stor betydning for kvinders relative svære tilgang til arbejdsmarkedet, at dækningsgraden for de offentligt finansierede børnepasningsordninger for børn under 3 år kun er 5%. For børn fra 3 års alderen til den skolepligtige alder (6år) er den 85%.¹²⁹ Selvom det er svært at sige noget sikkert, om betydningen af disse dækningsordninger og de italienske kvinders muligheder for at genindtræde på arbejdsmarkedet, indikerer det nogle vanskeligheder.

Der eksisterer i Italien et såkaldt hustrubidrag. Det er en familiepolitisk ydelse, der kan opnåes hvis den svage part tjener mindre end 4 millioner lire om året. Dette vil i praksis sige, at vedkommende ikke arbejder overhovedet, idet en normal arbejds løn er ca. 4-5 gange dette beløb. Dette beløb kan tilskynde italienske mænd til at fastholde deres koner i hjemmet. De velfærdsstatslige arrangementer herunder børneydelser og hustrubidraget er indkomstafhængige. Generelt kan det siges, at de italienske familiers levevilkår er stærkt påvirket af de arbejdsgiverfinansierede forsikringsprincipper. Dette umuliggør en universalisering af minimumslevevilkårene, og forstærker opfattelsen af kvinden som en ikke-arbejdsmarkedsduelig person. Der foregår nemlig en lav grad af omfordeling af ydelser med få berørte. Ydelserne er af en relativ lav kvalitet og den dominerende finansieringsform er forsikringsydelser. Den italienske velfærdsstat kan i en skandinavisk sammenhæng, egentlig ikke opfattes som en velfærdsstat.

Blandt de europæiske lande er Italien det land, som med undtagelse af Spanien, har den laveste erhvervsfrekvens blandt kvinder. Det er dog kvinderne, som demonstrerer den mest dynamiske forandring. Det er både beskæftigelsesgraden og arbejdsløshedsgraden blandt kvinder der stiger. Det er specielt vigtigt, at den traditionelle arbejdsmarkedsmodel, hvor kvinder kun havde midlertidigt arbejde, er ved at forsvinde. Det generelle træk er, at de fleste kvinder er beskæftiget i service-sektoren, hvor kvinder er nået op på 40% af beskæftigelsen. Det er specielt indenfor handel, turisme og restaurationsbranchen, at den kvindelige arbejdskraft optræder. De fleste af kvinderne med høj uddannelse får arbejde indenfor den offentlige administration, hvor arbejdsforholdene ofte er mindre stressende og mindre konkurrencepræget. Det er af betydning for det fremtidige arbejdsmarked, at det offentlige italienske konkurrencesystem "sistema dei concorsi" favoriserer de kvindelige kandidater, fordi de kan udnytte deres højere karakterer fra gymnasier og

universiteterne.

4.13 Det kvindelige arbejdsmarked

Det italienske arbejdsmarked er på grund af den høje arbejdsløshed præget af manglende beskæftigelsesforanstaltninger. Det italienske arbejdsløshedsforsikringssystem er organiseret efter helstatslige og obligatoriske principper. Alle lønarbejdere er således i princippet underlagt arbejdsløshedsforsikringsprincippet. I 1990 modtog kun ca 56.000 ud af italiens sammenlagte 2,6 millioner arbejdsløse arbejdsløshedsdagpenge.¹³⁰ Det er således ikke den store rolle, arbejdsløshedsforsikringssystemet spiller i de velfærdsstatslige politikker. Selvom dagpenge ikke spiller den store rolle, er der relativt strikse regler for varighedsperioden. Det specielle ved det italienske arbejdsmarkedssystem er, at der eksisterer et udbygget afskedigelsesprincip som forhindrer vilkårlige afskedigelser. Per H. Jensen udtaler:

"Dette har udmøntet sig i, at af ca 2,6 millioner arbejdsløse i 1990 havde kun ca. 468.000 arbejdsløse erhvervs erfaring, dvs. 82% af de arbejdsløse er første gangs søgende på arbejdsmarkedet, og for gruppen af arbejdsløse med erhvervs erfaring forefindes alternative arbejdsløshedskompenserende politikker."¹³¹

Man kan i hovedreglen oppebære afskedigelseserstatningen i 6 måneder. Arbejdsformidlingssystemet i Italien fungerer efter nogle meget kønsdiskriminerende principper. Anvisningssystemet har en meget speciel karakter. Det er ikke muligt frit for arbejdsgiverne at vælge imellem den disponible arbejdskraft. De arbejdsløse er rangeret på nogle lister som arbejdsgiveren ikke kan se bort fra. Listerne har et socialpolitisk sigte, idet man "scorer" point ud fra, hvor lang tid man har være arbejdsløs, og hvilken familiær situation man kommer fra. Listerne er kategoriseret på følgende måde:¹³²

- 1) arbejdsløse, hvor arbejdsløsheden er forårsaget af, at arbejdsforholdet er ophørt,
- 2) unge under 21,
- 3) husmødre, der leder efter arbejde,
- 4) pensionister, der søger arbejde,
- 5) allerede beskæftigede, der søger anden beskæftigelse.

Det diskriminerende er, at man inddrager den ægteskabelige status og dermed kategoriserer husmødre som en speciel kategori. Dette er uden tvivl med til at forstærke opfattelsen af kvinder som hørende til den hjemlige sfære. Udviklingen i krav, ønsker og realiteter hos de kvindelige arbejdere har gået fra beskyttelse til lighed. Hvor lovgivningen og reguleringen af kvinde- og moderspørgsmålet i begyndelsen af århundredet og under fascismen var udviklet ud fra en "beskyttelseslogik", har der i 1970'erne og 1980'erne udviklet sig en "lighedslogik".¹³³

Loven om part-time (lavoro a tempo parziale) blev introduceret i den private sektor i 1984 med lov nr. 863. I den offentlige sektor kom den i 1988 med lov nr. 554. Der eksisterer forskellige variationer af part-time begrebet. Det mest benyttede er at

arbejde et mindre antal timer hverdag. Der kan også bruges modellen, hvor der arbejdes nogle dage på fuldtid og tilsvarende dage holdes fri. Man skelner mellem part-time kontrakter, hvor kontrakten fra begyndelsen er baseret på halvtidsarbejde (stipulati) og kontrakter hvor man går fra heltidsarbejde til halvtidsarbejde (trasformati). Part-time arbejdsformerne er hovedsageligt benyttet af kvinder. I 1992 var der på kontrakt i Italien 219.898 halvtidsansatte. 75% af disse var kvinder. Der var 53.546 personer med heltidsansættelse, som havde søgt om halvtidsarbejde. Kvinderne repræsenterede 82% af disse.¹³⁴

Problemet med halvtidsansættelse er den svære karrieremæssige begrænsning det sætter. Der findes dog regler om at firmaer som har halvtidsansatte og som søger heltidsansatte, skal give førsteprioritet til de allerede halvtidsansatte. Det bør nævnes, at man i Italien ikke kan forsikre sig imod arbejdsløshed, hvis man er deltidsbeskæftiget. Fra 1980 til 1994 steg beskæftigelsesraten hos kvinder fra 22,6% til 24,4%. I samme periode faldt den 4,8% hos mændene. På trods af den betydelige stigning i kvindebeskæftigelsen var beskæftigelsesraten næsten den dobbelte hos mænd i 1994. Det er specielt i service- sektoren der er skabt flere jobs til kvinder. Kvinders lønninger udgør nu ca. 80% af mændenes lønninger.

Ungdomsarbejdsløsheden for unge mellem 15-24 år var i 1996 på 33,8%. For unge mellem 15-29 år var den på 26,1%. De regionale forskelle er stadigvæk enorme med hensyn til mulighederne for at få arbejde. F.eks er ungdomsarbejdsløsheden i Norditalien kun ca. 17%. I Syditalien er den på ca. 55%.¹³⁵ Det italienske analyseinstitut CNEL har lavet undersøgelser der viser, at ud af 100 kvinder, som har universitetsuddannelse prøver 82 af dem at få arbejde. Af de kvinder som kun har "Licenza elementare" (folkeskole) prøver kun 13% at få arbejde. I begyndelsen af 1980'erne arbejdede 43% af de italienske kvinder i hjemmet som casalinga. I 1990'erne er tallet nede på 37% fordelt på 45% i Syditalien og et gennemsnit på 33% i Mellem- og norditalien.¹³⁶ Kun ca. 12% af unge italienske piger bliver casalingaer. I Mellem- og norditalien er det 6%, der foretager dette valg og i Syditalien ca. 21%.¹³⁷

4.14 Kvinder i karriere

De italienske kvinder optræder i 1990'erne på alle karriere-niveauer i det italienske samfund. I en undersøgelse med titlen "kvinder i mandeprofessioner" kan det ifølge den italienske arbejdsmarkedsforsker Patrizia David udledes, at italienske karrierekvinder handler udfra et mønster som er præget af krav om harmoni mellem familie og arbejde.¹³⁸

Kvinder finder ligeledes arbejde indenfor områder som personligt og professionelt ligger tæt på deres "natur". Indenfor dommerstanden finder kvinderne ofte arbejde ved mindre domstole. Indenfor lægestanden er kvinder oftest beskæftiget med forskningsområder, der har med moderskab og børn at gøre. Kvindelige advokater er oftest beskæftiget med familiespørgsmål. Kvindelige entreprenører er oftere beskæftiget med service end deres mandlige kollegaer. Offentlige kvindelige administratorer er kun stærkt repræsenteret indenfor skole- og forskningsområdet. Fagforeningskvinder er i mindre grad end mænd beskæftiget direkte med de politiske beslutninger. Kvindelige journalister er mest beskæftiget med uge- og månedsblade og

sjældent med politikstof. Indenfor den politiske verden er kvinders arbejde mest relateret til det sociale, kulturelle og sundhedspolitiske område.¹³⁹ Der er flere kvinder i de mindre prestigefyldte og mindre økonomisk indtægtsgivende brancher. Det er svært at udtale sig om hvorvidt disse mønstre skyldes mandlige diskrimineringsmekanismer eller om kvindernes karrierevalg skyldes, at de ønsker at kombinere arbejde og familieliv på en mindre stresset måde.

Ifølge Patrizia David udviser kvindelige advokater en mindre autoritær opførsel overfor deres klienter. De handler ligeledes ikke i samme grad som mænd ud fra konkurrence - parametre som løn og prestige ecc. De opfatter ofte deres rolle som en slags psykologisk støtte, og de er mindre konkurrerende overfor deres kollegaer. Det samme gør sig gældende blandt de kvindelige læger, hvor de terapeutiske aspekter prioriteres højere end de diagnosticerende aspekter.¹⁴⁰ Kvinderne søger i større grad hen imod de erhversområder, der har et stort personligt ansvar som kendetegn. Isabella Peretti for ministeriet fra lige rettigheder udtrykker tendensen til at kvinder søger henimod det private erhversliv således:

“Om tendenserne for kvinderne på arbejdsmarkedet kan siges, at kvinder har langt mere lyst til at blive iværksættere og arbejde i det private erhversliv. Det politiske liv skræmmer derimod stadig mange kvinder. Det virker som om kvinder har opgivet dette korruperede mandeområde”.

Selv indenfor erhverslivet er de kommunikative aspekter af kvinders habitus højt prioriteret af kvinderne selv. Det er et meget komplekst evalueringssystem, der er igangsat når de italienske kvinder vælger livsstrategier; de er mindre traditionelle og bureaukratiske; de er mindre programmerede og mere omstillingsdygtige; de kan bedre forene sig med et mindre lineært karriereforløb. Det giver efter min opfattelse mening at snakke om en "kvindelig arbejdsmodel" for kvinder i højere stillinger.

4.15 Kvinder i politik

Hvad er årsagen til, at så få kvinder besætter de institutionelle stillinger, når der lidt provokerende sagt, er så mange af dem? I hvilken grad er de kvindelige repræsentanter i de politiske institutioner et kvalitativt eller kvantitativt parameter? Der er ingen tvivl om, at det er vigtigt for de italienske kvinder at blive en større del af det institutionelle system. Dels fordi de ved at optage de institutionelle pladser kan skabe hurtige målbare resultater, men også fordi de ved deres tilstedeværelse er med til at forandre de stærke mandedominerede værdisæt, der eksisterer i den politiske og institutionelle verden.

Fra den første periode i 1948 til den ellefte parlamentsperiode i 1992 er den kvindelige repræsentation varieret fra mellem 2,8% (1968-1972) til 13% (1992-1996). Et stort spring skete i 1976, da den kvindelige repræsentation steg fra 3% til 6.7%. I 1993 blev den nye administrative valglov afprøvet. Loven skulle sikre, at ingen af de to køn var repræsenteret med mere end 66% i parlamentet. Loven blev allerede i 1995 gjort ugyldig, fordi den gik imod de grundlovssikrede rettigheder om, at der ikke måtte tages hensyn og forfordes overfor køn. Det blev så istedet for op til de italienske partier at sørge for en ligelig kønsfordeling

Indenfor de sidste fire år er der på det nationale plan sket en formindskelse af antallet af kvinder i politik. I 1994 var der 95 kvinder i deputerkammeret og 29 i senatet. Kvinder udgjorde ialt 13,1% af de folkevalgte. I 1996 var der 67 kvinder i deputerkammeret og 26 i senatet, hvilket udgjorde 9,9% af de folkevalgte. Dette er markant under det europæiske gennemsnit. Der er dog en stigende repræsentation af kvinder på det lokale institutionelle niveau. I en undersøgelse, om kvindelige italienske parlamentsmedlemmers hverdagsliv, beskrives det institutionelle sprog og de daglige rytmer som værende meget "maskuline". Det fremstår som en stor psykisk belastning at deltage i dette mandespil.¹⁴¹

Undersøgelsen blev foretaget med 29 kvindelige parlamentsmedlemmer, som alle var blevet valgt ved parlamentsvalget i 1994. Det svarer til ca. 35% af de valgte kvindelige parlamentsmedlemmer. Undersøgelsen fokuserede på problemer med at træde ind i parlamentet, den kvindelige solidaritet blandt de valgte kvinder, mulighederne for at maskulinisere sig og mulighederne for at genopstille.¹⁴² Alle de adspurgte kvinder brugte mere end 8 timer om dagen på det politiske arbejde og ca. 70% havde en universitetsuddannelse bag sig. 60% af de adspurgte kvinder havde været politisk aktive i mindst 15 år, inden de kom i parlamentet. Dette indikerer klart den lange "indkørselsfase" som kvinder må igennem. Der er en udbredt tradition for, at kvindelige parlamentsmedlemmer forlader den politiske scene efter den første parlamentsperiode.

Udover de socio-kulturelle vanskeligheder, som kvinder har med at begå sig i den institutionelle verden, skal det nævnes, at de politiske partier i Italien ikke har tradition for at opstille ret mange kvinder på listerne. Der er selvfølgelig sket store ændringer indenfor de sidste par år, men ikke desto mindre eksisterer der stadigvæk markant kvindelig utilfredshed med de maskuline "logikker" i den politiske verden. Der eksisterer lovgivningstiltag, som skal fremme den kvindelige repræsentation, men disse bliver ikke efterkommet i praksis. Det er ikke de overordnede diskursive forhold der forhindrer kvinders deltagelse - men derimod de decentrale diskurser som befolkningen er bærere af. En del af de adspurgte kvinder udtrykte problemer med at overbevise familien om det "rigtige" i at have en politisk karriere som kvinde.¹⁴³ Generelt for udsagnene er, at de kvindelige parlamentsmedlemmer har måtte tro ekstremt meget på dem selv for at komme den indirekte og direkte diskrimination til livs. Det nævnes dog også med stor relevans for den politiske kultur i Italien, at det er en fordel at være kvindelig parlamentsmedlem, fordi kvinder ikke så let som mænd bliver associeret med korruption og uhæderlighed.¹⁴⁴

4.16 Opsamling

Et af formålene med dette kapitel var at diskutere hvilken rolle den symbolske repræsentation spillede i de italienske kvinders hverdagsliv. De italienske kvinders samlede symbolske kapital må siges at være lav. Hverken de økonomiske, sociale eller kulturelle kapitalformer arbejder for en styrkelse af den italienske kvindes samfundsmæssige position. Økonomisk har kvinden været afhængig af manden. Hun har ikke i så høj grad deltaget i det politiske liv. Dette har forstærket den dominerende opfattelse af kvinden som moder og hustru. Den traditionelle kvindeidentitet et par

generationer tilbage, var præget af en meget unik kvindetilstedeværelse, som på trods af en mangeartet aktivitet ikke resulterede i symbolsk værdi. Kvinders civilrettigheder og offentlige symbolske ressourcer var minimale. Det produktive kvindelige arbejde havde, selv om det var en del af den samlede familieindkomst, meget lidt synlig social og økonomisk betydning.

Der kan spores et skift i den måde de italienske kvinder problematiserer kønsproblematikken på. Der er sket en diskursiv forrykkelse med fokus på distribueringen af magtstillinger og magtprocesser. Der er som i Danmark en tendens til, at fokus er på de magtstillinger som kvinder besidder og ikke den traditionelle kønsdiskriminering.

Man kan stille spørgsmålet om, hvorfor de italienske kvinder ikke udfordrer normen mere end de gør. Renate Siebert berører forholdet med kvinders klarsyn. Kvinderne er istand til, p.g.a deres udelukkethed fra magtspelet at se det lidt komiske og barnlige i manderitualerne. Renate Siebert har et begreb hun kalder "snedigheden i den kvindelige impotens."¹⁴⁵ Begrebet refererer til de modstandsstrategier, som kvinder kan udvikle ved ikke at stille spørgsmålstejn ved og samtidig ikke skulle deltage i de mandedominerede magttritualer. Ved at undgå at måle sig med mændene kan kvinderne udvikle praktiske modstandsstrategier i hverdagslivet, som reelt har større betydning end mændenes symbolske magt. Generelt for Renate Siebert's kønsopfattelse kan dog siges, at hun fokuserer på den kropslige beherskelse, som kvinder er underlagt. Kvinder bliver, ifølge Renate Siebert, dobbelt fremmede i deres væren i det moderne samfund; fremmede i forhold til den sociale og politiske verden, som er konstrueret på deres ekskludering; fremmede i deres eget hjem i forhold til hvad de før har betydet og fremmede overfor deres egne kroppe. Jeg syntes, at Renate Siebert, i for høj grad, fastlåser de italienske kvinder i en "kropslig elendighed".

Der eksisterer stadigvæk mange klicheer om kvinders jomfruelighed, som ikke refererer til en fysiologisk tilstand, men som har en social betydning. Dette kan ikke betvivles. Men det er ikke frugtbart, på en så strukturel vis at analysere forskelle og forandringer mellem forskellige generationer af kvinder, fordi en kvinde i sit liv, kan skifte identitet flere gange. Det refleksive aspekt og dens betydning for kvindernes strategiske livsvalg bør derfor betones mere. Maria Minicuci bruger begrebet at "eksistere uden en identitet" til at beskrive den symbolske vold, som kvinder er underlagt. Hun fokuserer på, hvorledes kvinders reproduktive rolle er vigtig - men ikke på det symbolske plan.

Nella Ginatempo berører det særegne ved den kvindelige væren og fremtrædelsesform. Disse er forbundet med kvinders forpligtigelser og begrænsninger rumligt som rituelt. Nella Ginatempo nedprioriterer de mest fortvivlende og grusomme aspekter af det mandlige herredømme; den seksuelle vold indenfor ægteskabet, tabuet omkring krop og feminitet, de uønskede aborter og de undertrykkende skæbnefølger af kvindeeksistensen. Hun snakker om den "romantiske flugt" som mange af hendes formødre valgte. Et valg baseret på et kærlighedsfyldt ægteskab med et minimum af vold. Nella Ginatempo fokuserer mere på de refleksive og modernistiske elementer i de italienske kvinders liv. Den kvindelige identitet er en slags symbolsk produktion, der bl.a bliver formet af individernes interaktion med hinanden. Ligeledes fokuserer hun meget på uddannelsesspørgsmålet i forbindelse med de unge kvinders

livspotentialer.

Opdelingen af piger efter uddannelsesbaggrund er et vigtigt parameter til at forstå, hvilken subjektivitetsdannelse de vil gennemleve, og dermed til at forstå de muligheder de har til at leve et liv i opposition til deres "historiske skæbne". De yngre kvinder er karakteriseret af en evne, lyst og mulighed til at gentolke fortidens mytiske forklaring om kvinders rette skæbne. Nutidens generation af unge italienske kvinder og deres mødre er de første som har levet sammen med mænd i de offentlige institutioner; i skolen, på universitetet og i det politiske liv. Emanciperingen af kvinderne har skabt bedre muligheder for selvbestemmelse og selvrealisering og skabt en markant anderledes kvinde-etik. Hvor mange veje kvinderne lader stå åbne, når de overvejer deres fremtidsmuligheder, og hvilken kulturel kapital de er i besiddelse af i form af uddannelse, kan ikke overbetones. Der kan dog rejses en strukturkritik af Nella Ginatempo's kategoriseringer. Der er selvfølgelig andre parametre end uddannelsesbaggrund, der afgør kvindernes skæbne.

Den massive kvindelige indtræden på arbejdsmarkedet åbnede op for praktiske og teoretiske konceptualiseringer om familiens "funktionstømning" og kvinder som "fuldendte" borgere. Konceptet om "doppia-presenza" (den dobbelte tilstedeværelse) blev lanceret i slutningen af 1970'erne. Det var de nye kvinderoller som gav næring til dette teoretiske begreb. Begrebet refererer til den kompleksitet af berøringsflader, potentialer og ansvar som de italienske kvinder fik mellem de tre tunge dikotomier; det offentlige overfor det private, familien overfor arbejdsmarkedet og det personlige overfor det politiske. Den dobbelte tilstedeværelse på arbejdsmarkedet og i hjemmet åbnede op for en ny praktisk og mental kvindeeksistens. Begrebet bør dog opfattes som en blanding mellem en idealtipe og et analysebegreb, idet det dækker over mange forskelligartede hverdags- og overlevelsesstrategier, som kun har det til fælles, at de berører den private- og den offentlige sfære. Om betydningen af ordet "dobbelt tilstedeværelse" kan siges, at det nu kan bruges som en normalitetstilstand både i syd og norditalien. Den er nu interioriseret som en etisk værdi. Men selvfølgelig er der stor forskel på den syd- og norditalienske udgave af dobbelt tilstedeværelse.

Den traditionelle kvindemodel casalinga - kone - moder taber terræn. Det er stadig færre unge piger som bliver casalingaer. Der fremstår to klare mønstre: De yngste generationer af piger er tvunget til på ubestemt tid at udsætte vigtige livseksperimenter på grund af de store vanskeligheder med at indtræde på arbejdsmarkedet. De forbliver derfor boende længe i deres barndomsfamilier.

Der er sket en ekstrem stigning af kvindelige studenter i Italien. Dette medfører en markant ændring i pigernes sociale position. Den egentlige "revolution" hvis man kan kalde den det, sætter sig igennem blandt 25-30 årige, idet det er her der sker det afgørende fald i den traditionelle kvindemodel. Det overordnede billede/scenarie for de unge italienske piger kan beskrives således; de svære betingelser for at indtræde på arbejdsmarkedet og opnå en privatøkonomi, inden man forlader barndomshjemmet, udsætter afgang fra familien, og "forsinker" bryllup og det første barn. Medens der i 1990 var 51,8% af de unge mellem 18 og 34 år som boede hjemme med deres forældre, er tallet steget til 58,5% i 1996. I Norditalien er det mere udbredt, at den samlede familieindkomst er sammensat af to indtægter, hvorimod store dele af Syditalien stadig er præget af modellen med manden som eneforsørger.

Selvom de unge italienere bor længere hjemme er der sket en udvikling i relationerne mellem forældre og børn. Årsagen til, at de unge bliver boende så længe hjemme skyldes ifølge analyseinstituttet "Ires", at de unge italienere ønsker at færdiggøre deres uddannelse inden de flytter.¹⁴⁶ Den traditionelle overvejelse og problematisering med at blive boende hjemme til man bliver gift er reduceret som livsstrategi. Ægteskabet er dog stadig den dominerende årsag til, at de unge italienere forlader familien. Der er ikke mange som vælger at bo for sig selv. Flertallet af eneboere er personer som har et brudt ægteskab bag sig. Der er dog forandringer i ægteskabets stabilitet. Skilsmitter og separation indtræder oftere og tidligere i ægteskabet. I 1996 var der ca. 1,8 millioner italienere som blev separeret eller skilt.¹⁴⁷ Man kan dog ikke sige, at der er ved at udvikle sig en markant forandring i familie- og samlivsformerne.

Hverdagslivundersøgelsen fra det italienske parlament viste, at der er markante socio-kulturelle problemer forbundet med at deltage i det politiske liv. De maskuline logikker er svære at tackle for kvinder. Arbejdsmarkedstilknytningen er meget forskellig for de italienske kvinder. Der er kvinder som bliver indsluset på arbejdsmarked i årene lige efter bryllup og barnefødsler. Der er de kvinder som forlader arbejdsmarked på grund af familiære grunde. Ofte som konsekvens af tvang fra manden. Der er ligeledes de kvinder som aldrig har været i berøring med arbejdsmarkedet. For de kvinder har casalinga-figuren stadig en stor attraktion.¹⁴⁸ Ligeledes er der de kvinder, som bliver indsluset sent på arbejdsmarkedet. Hovedsageligt efter at børnene er blevet voksne. Det er karakteristisk for disse kvinder, at de ikke indtræder på arbejdsmarkedet af økonomiske årsager, men mere på grund af sociale årsager, såsom at få en ny identitet og mere selvrespekt.

Den dobbelte tilstedeværelse åbner op for nye sociale relationer og ny social status. Den dobbelte tilstedeværelse, også bare på det emancipatoriske plan, er den største forskel på de gamle og nye tider i Italien. Et vigtigt element, for de selv de mest emanciperede piger, er dog stadigvæk familie og moderskab. Dette på trods af nye redefinitioner og nye symbolske værdier.

Kapitel 5. Den italienske mand

5.1 Indledning

I dette kapitel vil jeg diskutere, om man kan udvikle en sociologisk forståelse af maskulinitet, skelne de forskellige typer af maskulinitet og samtidig forstå dynamikken imellem dem. Ligeledes diskuteres, hvordan maskuliniteten er konstrueret og vedligeholdt i det italienske samfund. Dette indeholder en diskussion af æresbegrebet- og machismofænomenets konkrete udbredelse blandt italienske mænd. Jeg vil hævde, at der i Italien, modsat i Danmark, eksisterer en universalitet af maskuline dyder, som er værdsat og opretholdt af både mænd og kvinder. De maskuline dyder er en del af de offentlige og kollektive repræsentationer. Dette kommer stærkest til udtryk i klientelisme-relationerne.

5.2 Maskulinitetsforskning

Maskulinitetsforskning er et emne, der ikke har været berørt meget i kønsforskningen. Årsagen til dette er, at meget samfundsforskning og historieskrivning hovedsageligt har handlet om mænd og mandlige berømtheder. Der har derfor blandt kønsforskere, som hovedsageligt har været kvinder, været en tendens til at fokusere på kvinders position i samfundet. Maskulinitetsforskning har måske også været svært at tage alvorligt, fordi det kan opfattes som en pseudodisciplin, som kun har til formål at bekræfte en eller anden form for patriarkalsk herredømme. Dette har medført, at der i nogle feministiske kredse har været en skepticisme overfor den mandlige objektivitet. Der er ikke skrevet meget om, hvordan mænd opfatter sig selv, uafhængigt af de feministiske patriarkatsteorier. Der har været en tendens til, at mandestudier har haft et psykologisk præg. Feministstudier og homoseksuelitetsstudier har derimod været både psykologiske og politiske i deres udtryksform.

Maskulinitet- og æresforskning er et svært emne at beskrive. Nutidens sociologibøger bugner ikke ligefrem af referencer til studier af ære og maskulinitet. Det er interessant for mig som dansk forsker at beskæftige mig med bl.a. ære og maskulinitet, idet ære og machismo ikke har den store kulturelle betydning for hverdagslivet i Danmark. Nogle ville fristes til at sige, at de traditionelle maskuline dyder næsten er udslettet i Danmark. En indikator på dette er f.eks. den uforståelighed, mange danskere med god grund, har over for de mandlige æreskoder, der eksisterer blandt de danskere rockere. De dominerende kønspolitiske diskussioner i Danmark har, udover de politiske repræsentationsspørgsmål, omhandlet den påståede stærke feminisering af den offentlige sektor og unge drengebørns manglende muligheder for at udvikle maskuline identifikationsmodeller.¹⁴⁹

Mit kønsteoretiske udgangspunkt er, at det mandlige køn ligesom det kvindelige køn er konstrueret ud fra såvel biologiske som sociale faktorer. Jeg tror, at der skal vidtrækkende sociale analyser til for at forstå maskulinitet. Det maskuline og maskulinitet er ikke kun noget der foregår inden i hovedet eller "mellem benene" på

mænd. Maskulinitet er forbundet til den økonomiske og sociale verden og til de politiske institutioner. Kønsrelationer er fundamentale komponenter i sociale strukturer og dermed af stor betydning for vores kollektive skæbne. Offentlige institutioner er altid kønsdominerede ikke kun i en symbolsk og metaforisk forstand også substantielt.

Det er svært at typologisere omkring maskulinitet, fordi der, som i beslægtede diskussioner om feminitet og seksualitet, ikke er skabt en enighed om det essentielle i begrebet. Maskulinitetsbegrebet bør opfattes meget relationelt. Det maskuline eksisterer kun i kontrast til det feminine. I næsten alle kulturer består en del af maskuliniteten i at gøre noget som på en eller anden måde er forbudt for kvinder. Altså at have visse områder og ritualer, hvor kvinder ikke deltager.

Er der en ensartethed i mandekroppe verden over? Jeg tror, at årsagen, til at størstedelen af mænds kroppe er bærere af den samme "naturlige" maskulinitet, skyldes historisk overlevering om, hvordan mænd konkurrerer, elsker, spiser, osv. Den kropslige optræden er en blanding af symbolske, sociale og kropslige energier. Det konstruktivistiske element består i, at det maskuline er et produkt af et socialt konstruktionsarbejde. Dette angår både de overfladiske adfærdsformer og de dybeste impulser. De forskellige maskuliniteter er hovedsageligt retfærdiggjort på baggrund af de anatomiske forskelle. Men disse forskelle står til rådighed for en hvilken som helst social konstruktion. Dette er homoseksuel politik og praksis et klart eksempel på.

Diskussionen om maskulinitet er ekstremt vidtfavnende og indbefatter områder som forbrug, institutioner og sociale kampe. Det er vigtigt ikke at fastfryse maskulinitetsdebatten til at omhandle et "maskulint objekt", en slags karaktertype i en Wilhelm Reich'sk forstand, selvom det selvfølgelig er et vigtigt element.¹⁵⁰ Det gælder om at åbne op for forståelsen omkring, hvilke relationer og processer der eksisterer mellem mænd og kvinder og mellem mænd og mænd. Mainstream-maskulinitet er på institutionel vis forbundet med magt og dominans og modstand mod fundamentale samfundsændringer. Den engelske sociolog Victor Seidler fremhæver, at hvis der er en krise i maskuliniteten er mænd nok de sidste til at indrømme det. Mænd har ofte tilbagelænet tænkt, at feminisme kun angik kvinderne og kvinderne skulle have plads til at udvikle deres lighedsvisioner. Det bedste mænd kunne gøre, var at lade kvinderne kæmpe for civilrettigheder, som mænd forlængst havde erobret. Mænd skal ifølge Victor Seidler lære, at feminisme også angår dem, og at feminismen ikke har svar på alt.¹⁵¹

Karakteristisk for det "maskuline herredømme" er, at selvom det er et fåtal af mænd, der fysisk og mentalt kan opfylde de normative krav, der stilles til en "rigtig" mand, eksisterer der en udbredt folkloristisk forståelse omkring nødvendigheden af at opretholde de maskuline myter og fortie de mest latterlige elementer heri. Den maskuline "sammensværgelse" består i, at de arketyperiske maskuline udtryksformer således altid står til rådighed, også for den "halve" mand. Ovennævnte tese er selvfølgelig en grov, men alligevel vigtig, generalisering for forståelsen af de maskuline logikker. Maskulinitet og maskulin adfærd er i høj grad forbundet med kollektiv optræden. Det kan udfolde sig i rene mandeforsamlinger eller med kvindelig tilstedeværelse. Det kræver dog altid kollektivitet. Det er ofte gruppen og ritualerne som bærer og skaber maskuliniteten.

Den kropslige følelse af maskulinitet er af stor betydning for de sociale processer. Den fysiske styrke og den mentale rationalitet, som mænd har lettere ved at opbygge, bør ikke underdrives i diskussionen af kønskonstruktionen. Bob Connell har et begreb han kalder "heterosexual sensibility".¹⁵² Det refererer til de mænd som har overtaget mange overvejende feministiske værdier om demokrati, lighed og sensibilitet, men som samtidig har bibeholdt en velbehag ved deres maskuline mentalitet og fysiske styrke. Begrebet virker ikke radikalt i forhold til homoseksuelle mænds evne til at problematisere de dominerende kønspolitiske attituder. I forhold til "protest masculinity", som er et begreb Bob Connell bruger til at beskrive reaktionære mandeattituder, som bl.a giver sig udtryk i vold i almindelighed og voldtægt mod kvinder, er det yderst progressivt.

5.3 Mænd og vold

I den vestlige kultur er den fysiske følelse af mandighed og feminitet central i forhold til vores fortolkning af køn. Det maskuline er bl.a forbundet med en muskuløs krop, åbne positurer, måder at se på og måder at dyrke sex på. De fleste relaterer det maskuline med noget handlekraftigt, noget potent og rationelt, idet maskulinitet på en eller anden måde er forbundet med en fornægtelse af følelser. Opfattelsen af, at mænd ikke kan ændre sig er stadig i visse sociale miljøer udbredt og accepteret. Maskulinitet er udover at være forbundet med autoritet og institutionel magt også forbundet med fysisk vold. Victor Seidler beskriver, hvor svært det er for mænd at ændre opførsel:

"We cannot simply wish away our angry and violent impulses or our tendencies to control and dominate".¹⁵³

Anthony Giddens hævder, at voldtægt er et desperationssymptom på mandeherredømmets tilbagetog.¹⁵⁴ Af betydning, for om der finder en nedtoning sted af traditionel arbejderklasse maskulinitet med det dertil ofte hørende rigide kvindesyn, kan f.eks være; konfrontering med demokratisk lederskab, politisk aktivisme, græsrodsarbejde m.m. Den italienske sociolog Marco Deriu fremhæver, at den mandlige vold er et tegn på krise i patriarkatet. Det er et forsøg på at genvinde det tabte terræn og de symbolske værdier indeholdt heri. Konkret om seksualvold og "naturligheden" af denne handling udtrykker han:

"Vi har som mænd alle prøvet at have følelsen af, at muligheden for voldtægt var indskrevet i vores kroppe, i vores forestilling og i vores kultur".¹⁵⁵

Han filosoferer med udgangspunkt i krigen i ex-jugoslavien over forholdet mellem mænd og nationalistiske ideer. Hvorfor er det oftest mænd, som er betaget af de nationalistiske tanker? Han ser en sammenhæng mellem den politiske og den seksuelle mandekrop. Der er tegn på "revanche" i den politiske mandekrop i Italien. De lokalistiske føderationstanker hos bl.a partiet Lega Nord tolker han som mænds forsøg på at genvinde viriliteten i Norditalien. Marco Deriu er ligeledes en af de personer, som ser en sammenhæng mellem stigende pædofile tendenser i samfundet og den truede maskulinitet. Mænd har problemer med de stigende krav fra voksne kvinder, og søger tryghed hos yngre piger. Sociologerne Cladio Vedovati og Stefano Ciccone

hævder, at voldtægt, ligesom prostitution fortæller os, hvordan den normale mand handler, når han er ude af stand til at bekende sit begær uden brug af vold og markedsgørelse.¹⁵⁶ Den italienske psykoterapeut Davide Bertorelli fremhæver, at mænds problemer med at sætte ord på deres følelser ofte resulterer i vold - mænd bytter ord ud med vold.¹⁵⁷

Den danske sociolog Henning Bech mener, at det mandlige køn kun kan vise sig på sin fysiske overlegenhed. Kønsproblematikken har derfor et specielt udtryk indenfor sporten og seksualitetens område. Han siger, at det specielt er indenfor sport og sex, at mandigheden kan fejre sin indiskutable modsætning til kvindeligheden.¹⁵⁸ Henning Bech fokuserer på, hvorledes den nøgne krop er af betydning for skabelsen af mandigheden og dermed, hvordan den kan demonstrere sin overlegenhed og forskellighed overfor kvinden. Henning Bech rejser ligeledes spørgsmålet, om mænd har et stort ønske om samvær med andre mænd. Det kalder Henning Bech "mandslængsel". Af betydning for graden af mandslængsel er, hvor stort et rum for mandighed der eksisterer i den givne kontekst. I Italien og andre sydeuropæiske kulturer eksisterer der ikke den samme form for mandslængsel, idet der er flere rene manderum og en anderledes tradition og "tilladelse" til offentlig kropslig berøring mellem mænd. Jeg husker, hvordan jeg selv fik et chok, første gang en italienske mand tog mig under armen, medens vi gik og snakkede på gaden. Det er udbredt kutyme, at se italienske mænd slentre afsted "arm i arm".

5.4 Ære og social position

Jeg tror, at alle samfund er påvirkede af æresforhold. Ære og skam er ikke noget muslimer og katolikker har patent på, selvom det i muslimske og katolske samfund har større betydning, for hvordan befolkningen lever i hverdagen. Æresforskningen er desværre et område, som er meget forsømt blandt forskere. Årsagen til dette er nok, at ære kan sammenlignes med magi, og æresdiskussioner derfor er meget komplicerede. Man kan sige, at socialforskere ofte er skræmt af emnet, hvorimod moralister mere er tiltrukket af emnet.¹⁵⁹ Julian Pitt-Rivers udtrykker :

"An honour, a man of honour or the epithet honourable can be applied appropriately in any society, since they are evaluatory terms, but this fact has tended to conceal from the moralists that not only what is honourable but what honour is have varied within Europe from one period to another, from one region to another and above all from one class to another. The notion of honour is something more than a means of expressing approval or disapproval. It possesses a general structure which is seen in the institutions and customary evaluations which are particular to a given culture."¹⁶⁰

Det der gør æresforskning vigtig, er, udover betydningen for individers alvorlige livsvalg, betydningen for det ikke målbare i hverdagen. I mange muslimske lande kan familiemedlemmerne via deres opførsel bibringe skam eller ære til den samlede "familiepulje", og familiens samlede status har enorm betydning for dets medlemmer. Ære er ikke kun relateret til enkelte personer og deres evne til at høste bifald og billigelse men også af betydning for institutionelle forhold og bredt accepterede sædvaner og skikke. Det skal imidlertid slås fast, at ære først og fremmest har med

forrang og det at overgå andre at gøre. Der er noget universelt omkring det at sejre i en kamp om ære; at få styrket sit omdømme og se taberen ydmyget. Dette bliver forstærket, hvis der er vidner til. Betydningen af en ærbar optræden varierer selvfølgelig meget afhængigt af tidsperioder og kontekst. F.eks. eksisterer forestillingen, om at æreskrænkelse kun kan genvindes ved blodsudgydelse og duel, kun i få kulturer.

Ære kan siges at være ens selvopfattelse - sammen med samfundets opfattelse af en. Altså er ære sammenhængen mellem et samfunds idealer og den måde som individet kan personificere disse idealer. Det er retten til stolthed, dyrkelsen af sit eget værd og samtykket af denne ret. Julian Pitt-Rivers udtrykker:

“Honour is the value of a person in his own eyes, but also in the eyes of his society. It is his estimation of his own worth, his claim to pride, but it is also the acknowledgement of that claim, his excellence recognized by society, his right to pride.”¹⁶¹

Det interessante spørgsmål er så; hvem bestemmer, hvad man skal gøre for at opnå status? Hvordan og på hvilket grundlag er retten til ære værdsat? I forhold til denne afhandling er det præcist spørgsmålet omkring, hvor meget de uskrevne regler om ære-skam relationen betyder, i forhold til de katolske og traditionelle doktriner. Hvis man meget enkelt skal sige, hvordan ære - skam sammenhængen fungerer, kan man sige, at hvis der er en stærk følelse af ære, inspirerer det til en ærbar opførsel. Denne opførsel modtager så en slags erkendelse og accept, hvilket etablerer et "ry", der så igen og igen bliver vurderet. Det er vigtigt at forstå, at ære og skam - begreberne ikke kan forstås uafhængigt af hinanden. Naser Khader udtaler:

"De udgør to yderpunkter af samfundets værdiskala. Det er ved at betragte det første som en belønning og det andet som en straf, at den enkelte udformer sin adfærd. Hvis et individ vil have social værdighed og status i familien og samfundet, må det leve op til nogle bestemte samfundsmæssige idealer. Kan individet ikke leve op til andres forestillinger om ærefuld opførsel, indtræder skammen.”¹⁶²

Det universelle i begrebsliggørelsen er, at individet skal leve op til nogle uskrevne samfundsmæssige idealer. Det interessante for samfundsforskeren er så at undersøge og definere, hvor meget spænding og kontroversialitet der er indeholdt i ære-skam relationen. Om ærens betydning i bred forstand, tror jeg, at den overalt i verden stadig er forbundet mest med kvindelige familiemedlemmers seksualitet. En af de analytiske påstande, jeg vil fremføre, er, at æresspørgsmålet skærer igennem alle sociale klassifikationer og deler folk op, i dem der har ære, og dem der ikke har. Men man kan naturligvis ikke se bort fra sociale klassifikationer, når betydningen af æresforhold skal vurderes. Ligeledes bør man inkorporere det forhold, at hvis ære etablerer status og hvis status er tillagt ved fødslen, kommer ære ikke kun fra individuel omdømme men også fra en persons arv og forhistorie.

Et spørgsmål man må stille sig er, om hvorvidt omdømme og status er et spørgsmål om stolthed eller praktisk udnyttelse. Ligeledes bør det inddrages, om hvorvidt æresreglerne bliver efterlevet i praksis. Bliver de opfattet eller udlevet mest. Pierre Bourdieu fremhæver:

"But are the values of honour really the ideal norms that everyone accepts and feels bound to respect".¹⁶³

Det er ligeledes svært at skelne mellem de områder, som er reguleret og opfattet af noget ubevidst kontra noget bevidst. Ære er således til stede i alle samfund, men der er visse samfund, der vurderer og fortolker dets medlemmer mere udfra denne kategori. Det unikke ved disse samfund er, at ære og skam konstant er tilstede som en bekymring hos de enkelte individer. Der er dog forskel på klasser, køn og ære. F.eks. er kvinder fra de højere sociale lag ikke i samme grad afhængig af mandlig beskyttelse, og de sanktioneres udfra et mere fleksibelt normsæt. Der er ligeledes familier, som må siges at være æresfyldte, men som ikke bekymrer sig om deres seksuelle ære.

5.5 Machismo

Machismobegrebet er en meget ærbar identitetsproblematisering sammensat af bestemte moralske og etiske værdier. Det er en kombination af tro, attituder, følelser og opførselsmønstre som tilsammen danner en slags ethos. Centralt for en machomand er altid konkurrencen med andre mænd. Udover konkurrencen med andre mænd skal relationer til kvinder opfylde visse krav.

"A macho must demonstrate not only superiority over other men, but also dominance over women."¹⁶⁴

Kvinder er pr. definition udelukket som legitime deltagere for mandeudvekslinger af vold og fysisk aggression. Der er ingen ære i at vinde over en kvinde i fysisk konkurrence. Testning, af hvem der kan drikke mest alkohol, er universelt, selvom betydningen varierer kulturerne imellem. Der eksisterer machomyter på tværs af kulturer og social kontekst om f.eks. truckere, sømænd og håndværkeres potens. Ligesom store biler og motorcykler er machosymboler og giver ejeren og føreren symbolsk seksualmagt. Om machismo er en individuel overlevelsestrategi, valgt og konstrueret på baggrund af usikkerhed i forbindelse med økonomi og følelser, eller om det kan være en slags samfundsdiskurs, er svært at forklare.

Ralph Bolton opstiller 5 komponenter som har betydning for machismo - begrebet:

- 1) magt
- 2) misundelse
- 3) selvhævdelse
- 4) aggression
- 5) seksualitet

Det overordnede er magtdimensionen, hvortil de andre komponenter tilknyttes og indeholdes. Magtaspektet er hovedsageligt forbundet med fysisk magtdemonstration i det nære sociale miljø. Magt som det kommer til udtryk for mange mænd med macho-attituder, er forbundet med en klar og synlig herredømmetrang. Det er altså ikke den Michel Foucault'ske magtterminologi, med fokus på diskontinuerlige og skjulte magtrelationer, der skal inddrages for at forstå de arketyperiske machismo - magtstrategier. Misundelsesaspektet er knyttet til den ophøjede og misundelsesværdige

position, machomanden gerne skal besidde overfor andre mænd. Fysisk posering og evnen og lysten til at nyde livet er også forbundet med mandighed. Det at spøge og lege med døden er også en del af machomandens opførsel. Aggression er ligeledes en integreret del af machismo- begrebet, idet man skal turde fornærme, true og udfordre andre personer. Penge er ligeledes ikke i sig selv nok, man skal også have modet til at bruge dem potent. Den seksuelle dimension er måske den vigtigste komponent i macho-mandens samlede magtperformance. Victor Seidler udtrykker det således.

"Sexuality becomes an issue of conquest. It becomes a question of how many women you can get off with and how many times you can screw them. In this sense, sexuality is closely identified with power. For men, it can become almost a second nature."¹⁶⁵

Machismobegrebet er ofte i berøring med mottoer, som har med sex at gøre. Et eksempel på en brutal macho-talemåde, som indikerer dette, er følgende: "giver rigtige mænd deres damer orgasme hvergang? rigtige mænd er ligeglade". Ordsprog som "a man got to do, what a man has to do" tror jeg sidder indkorporeret i mange mænd, selvom det kun er et fåtal, der handler derefter. De semiotiske og symbolske definitioner og forklaringer på det maskuline spiller en enorm rolle i machospillet. Phallos tilstedeværelse og betydning er til stede i mange kropsattituder. Pierre Bourdieu har beskrevet de kabylske mænds ligegyldighed omkring den kvindelige orgasme således:

"The men, who are neither conscious of nor concerned with the female orgasm but seek the affirmation of their potency in repetition rather than prolongation of the sexual act."¹⁶⁶

Den manglende disciplinering af machokroppen, er af stor betydning for bevidsthedsdannelse og social handlen. Der eksisterer, som Sandra Lee Bartky fremhævede det, ikke den samme kropslige føjelighed i mande- og kvindekroppen. En karakteristisk og udbredt machopræget kropsbevægelse, som samtidig er et godt eksempel på den vidtfavnende tilladelse for mænd til at berøre sig selv offentligt er, når en mand tager sig til skridtet og "masserer" sine testikler og penis.

Sammenhængen mellem machismo og kristendommen er interessant. Ralph Bolton nævner i sin analyse af peruvianske truckeres macho - ethos, at der ofte inde i de store trucks er religiøse symboler ophængt, medens truckene udenfor er dekoreret med de klassiske truckersymboler (nøgne damer, uhyrer m.m). Indeholdt i traditionel maskulinitet og machismo er en brug af det overnaturliges betydning for menneskene. Machomanden vil ofte tage det overnaturlige i brug og benytte det som et element i sin styrke. Kombinationen af en rå poserende yderside og en intimiseret og religionspræget "bagside" er også karakteristisk for mange syditalienske machomænd.¹⁶⁷

5.6 Italiensk maskulinitet

For at kunne definere en form for arketypisk italiensk mand vil jeg belyse, hvordan den italienske kultur behandler seksualitet, og hvilke karaktertyper den skaber. Ligeledes vil jeg belyse, hvilke systemer af love og regler, af formel som uformel karakter, de italienske mænd behøver for at opretholde deres herredømmestatus. David D. Gilmore beskriver sydens mænd således:

“In the Mediterranean area, most men are deeply committed to an image of manliness because it is part of their personal honor or reputation. But this image not only brings respect to the bearer; it also brings security to his family, lineage, or village, as the groups, sharing a collective identity, reflect the man's reputation and are protected by it.”¹⁶⁸

Den offentlige sfære i Italien er kendetegnet ved at marginalisere og udelukke kvinder. Den offentlige sfære i Italien kan karakteriseres som et system af sociale og politiske relationer struktureret på klientelistisk vis. Det klientelistiske system er ofte baseret på frivillige ofte nedarvede personlige forbindelser og afhængighedsforhold mellem en socialt højerestående patron og hans laverestående klient. De offentlige klientelistiske ritualer og den offentlige sfære i Italien er dybt maskuliniseret. Maskulinitet er dybt rodfæstet i den institutionelle historie og i de økonomiske strukturer. Men man må spørge, om det er personerne eller institutionerne, der er præget af maskulinitet. Det interessante ved det italienske samfund er, at kønsdiskussionen er præget af såvel religiøse, biologiske som sociale kønsopfattelser. Dette åbner op for spørgsmålet om, hvorvidt det er familiens rollefordeling, arbejdsmarkedets kønsopdeling eller de religiøse dogmer der skaber den maskuline hegemonitet.

Hvis vi ser på, hvordan naturaliseringen af den italienske mandekrop foregår, og den måde hvorpå den kan siges at have en seksualiserende funktion, kommer vi ikke uden om at skulle fokusere på fænomenet "naturligheden i den psykologiske produktion af maskulinitet". Mændenes forskellige positioner og attituder overfor forandringer er hovedsageligt afhængig af den "psykologiske produktion af maskulinitet" og produktionen af æresfølelser. Det at være en "ærværdig" og "rigtig" mand er bundet op på forestillingen om mandens overlegenhed og besværliggør demokratiske attituder. Skabelsen af kærlighedsrelationer med følelsesmæssig og seksuel lighed er ligeledes besværliggjort af selvsamme maskulinitets- og æresfølelse. Herredømmerelationen som ligger til grund for kønsopdelingen, har svært ved at komme frem i lyset, idet naturaliseringen af dem sker gennem en kropsliggørelse. Pierre Bourdieu hævder, at der oplagres og indprentes et program i kroppen, som er en anden natur for perception og vurdering, og som samtidig har en seksualiseret og seksualiserende funktion. Mario B. Mignone skriver om den italienske maskulinitet:

“ In the process of female emancipation, married women have found it especially difficult also because the man had found the adjustment hardest

because of his *machismo*. Traditionally, in this Latin society, women have exerted their greatest power within the family or in relation to one man, or to individual men, rather than to the community. Pleasing a man had the reward of remaining queen of the house. For Italian men, notoriously egoists, have exploited their advantage both emotionally and in practical ways, down to refusing to help with the chores because it is thought unmanly".¹⁶⁹

Mandens ære i det italienske samfund er ligesom i andre samfund bundet op omkring hans evne til at kunne brødføde og reproducere sin familie. Der vil ligeledes altid være det aspekt på spil, at en mand i en eller anden grad skal kunne forsvare sin familie fysisk ved fornærmelser og overgreb. En mand skal også bekymre sig om sine familiemedlemmers seksuelle ære. Den klassiske situation for pigers æresproblematisering er en pige som mister sin jomfrudom inden ægteskabet, og som derefter skandaliserer familiens ære og bliver udstødt af det lokale samfund. Disse forhold er forbi i Italien og har været det i nogle år både i byen og på landet. Det er dog ikke det samme som at sige, at jomfruelighed ikke stadig er en dyd i Italien med betydning for teenagerpigers hverdagsliv.

Der er i det italienske samfund som konsekvens af katolicisme og traditionalisme en klar opfattelse af "forventet" opførsel i mange dagligdagssituationer. Den katolske kirke har haft stor betydning for udbredelsen af de kulturelle mande-stereotyper. Kirken går imod de tyranniske mandetyper og "machismo"-tendenser. Men den kan dog alligevel kaldes en mandereligion. Den katolske kirke har ofte fremhævet, at det er i de familier, hvor faderen er fraværende, at der optræder psykologiske og moralske vanskeligheder.

Der er en universel accept af "breadwinner"-fænomenet i Italien. Mange italienske mænd er påvirket af, at det på et tidspunkt forventes, at de skal være hovedindtægtsbærere. Det er af stor betydning for opretholdelsen af den maskuline ære, at man har et stabilt forhold til arbejdsmarkedet. Det har derfor altid været svært at få italienske mænd til at tage deltidsarbejde. Det værste scenarie for en italiensk mand er derfor, arbejdsløshed kombineret med en kvindelig hovedindtægt. Der er ingen tvivl om, at udbredt strukturel arbejdsløshed er en "maskulinitetsdræber". Usikker beskæftigelse og periodisk arbejdsløshed svækker mandens muligheder for at opretholde den traditionelle autoritære familieform. Den ekstreme ungdomsarbejdsløshed i Italien på ca 48% har reduceret mandens muligheder for at opfatte sig som hovedforsørger. Konstruktionen af den traditionelle italienske mand og integrationen af machismo-værdierne er derfor under pres. Dette resulterer i krisetendenser i den traditionelle maskuline magtudøvelse.

Der har altid været store problemer med at få de italienske mænd til at arbejde part-time. Dette skal ses i forbindelse med at arbejde per tradition i Italien har været en maskulin dyd. Dette træder frem i et interview med Giorgio Napolitano fra PCI.

"Vores samfund er præget af nogle meget rodfæstede kønsroller, hvis rødder stadig har aktualitet idag. Ifølge disse traditioner er en mand som ikke arbejder eller kun arbejder lidt, et objekt for misbilligelse og bebrejdelse, hvorimod en kvinde, som ikke arbejder udenfor hjemmet opfattes fuldstændig normal"¹⁷⁰.

Det handler om maskulinitet og ære og dybt rodfæstede arbejds traditioner. Disse indebærer, at kvinder kun bør arbejde, hvis det er strengt nødvendigt. Denne naturalisering af kvindens nødvendige arbejde i hjemmet har været svær at komme til livs.

En anden årsag, til at ære og skam er betydningsfuldt i Italien, har at gøre med den kollektivistiske livsform. Der er ingen tvivl om, at produktionen af maskulinitet i høj grad er påvirket af sportsverdenens hierarkiske og konkurrerende strukturer. Det er her af betydning at se, hvorledes den italienske nation og italienerne som samlet befolkning kan lide ærestab, på en måde som vi ikke kender til det i Nordeuropa. F.eks. hvis landsholdet taber til en mindre rangeret nation. Den store interesse for mandesport i Italien legitimerer og forstærker helt sikkert mænds krav på at regere og dominere den politiske sfære.

Ærens betydning i det italienske samfund er dalende. De katolske direktiver og de traditionelle familiedyder er på retur. Årsagen til, at jeg alligevel ønsker at opretholde et fokus på disse begreber, skyldes, at de stadig er af betydning i reguleringen af hverdagslivet i Italien. Den måde, hvorpå en italiener, mand eller kvinde, bliver et korrekt etisk og moralsk subjekt, er stadig påvirket af socialt udbredte og accepterede æresregler.

5.7 Mafia og ære

Har den italienske maskulinitetsdyrkelse rod i de mandlige mafiaværdier? De fleste italienske familieforhold har et præg af mafiaværdier. Dette skal forstås på den måde, at de stærke familierelationer er et kendetegn ved mafia-familier. Men så holder lighedstegnene også op. De mytiske og arkaiske køns- og magtrelationer i de mandedominerede familier kan bruges som en slags idealtypisk kultur- og forståelsesafsæt for udbredelsen af maskuline dyder. Et udgangspunkt for belysningen af sammenhængen mellem mafiaværdier og den folkløristiske maskulinitet er at diskutere, hvorvidt maskulinitet er noget der skal vindes eller er givet på forhånd. Den udbredte brug af prøvelse, pligt og magtdemonstrationer blandt mafiosoer symboliserer, at det er en hård opgave at blive en mand. Der dominerer et udbredt rigtigt kvindesyn blandt mafiosoer, hvilket bl.a. kommer til udtryk således i en beretning fra den afdøde dommer Giovanni Falcones analyser om mafiaen:

"Den eneste betydningsfulde kvinde for en mafioso er og skal være moderen til hans børn. De andre er ludere".¹⁷¹

Der eksisterer i Italien en speciel brug af udtrykket "jeg er en mand" (io sono un uomo). Fremhævelsen af en sådan kendsgerning indikerer ikke i oversat betydning nødvendigvis at være symbolsk ladet, men er det ofte. Det er et udsagn der udover at indikere det umiddelbare substantielt forståelige; at være et hankønsvæsen også har en udbredt kulturel æresbetydning. Udsagnet indikerer retten til stolthed. En stolthed der baserer sig på en udbredt mytisk forestilling og mentale strukturer om "naturligheden" i mandens herredømmeret. Det er herigennem, at den symbolske vold, som mange italienske kvinder er underlagt, har sit udspring. Der eksisterer et system af social

skabte, men naturligt opfattede praktikker, som næsten har en autonom funktionalitet. Det er det som Pierre Bourdieu kalder den "doksiske orden".

Der er en udbredt homofobi blandt mafiosoer, der specielt retter sig imod passiv homoseksualitet. På samme tid er der dog mange af de bånd som eksisterer blandt mafiosoer som minder om latent homoseksualitet. Der eksisterer ifølge Renate Siebert, som har forsket i kvinders position indenfor mafia-familier, et tvangsdogme omkring at kneppe (fottere) som indkapsler seksualiteten og gør den endimensionel og egnet til reproduktion og præstationsræs.¹⁷² Det er selvfølgelig svært at udtale sig om, hvilken effekt mafiaværdier har på den almindelige italienske familie. Den danske mafia-forsker Peter Søndergård hævder, at mafia-værdier ikke har den store betydning for de italienske familier.¹⁷³

Jeg vil dog anføre, at det kan være svært at sætte en præcis grænse mellem de folkloristiske værdier og mafiaværdier. Talemåder, tegn og mafioso-gestus er ofte at finde blandt de folkloristiske værdier. Meget af mafiavolden stammer fra rurale traditioner. Renate Siebert skriver om de beslægtede træk:

“ Kvinder er i bund og grund opfattet som mandens ejendom. Båndet mellem manden og kvinden er baseret på dominans...Både i bondeverdenen, borgerskabet og i mafiaverdenen.”¹⁷⁴

Kvinderne bærer et stort ansvar omkring mafia-mændenes omdømme. En beskytter skal for alt i verden undgå at blive "cornuto". Der hersker den samme dobbeltmoral som i småborgerskabet. Tilladelsen til elskerinder og prostituerede. Der er dog en undtagelse. Der bliver værnet om ægteskabet, ikke fordi kvinden er værd at respektere, men fordi hun er moder til børnene. Mafiaen har helt sikkert folkelig opbakning visse steder på Sicilien. Renate Siebert nævner et eksempel med den afdøde dommer Giovanni Borsellino's kone Rita Borsellino, som efter drabet på sin mand besøgte en børnehave på Sicilien. Her fortalte en elleve årig pige, at hendes forældre havde skålet, da de hørte nyheden om dommerens død. Renate Siebert fastholder, at mange dele af det italienske samfund, også dem vi forstå ved de gode, er gennemsyret af mafiatræk.

Penetreringsudtryk er flittigt benyttet i Italien. På italienske fodboldstadion har man i mange år kunnet se en udbredt brug af seksuelle virkemidler, oftest i form af en oppustelig banan som man overfor modstanderne besynger med ordene "succhia la banana"(sut på bananen). De retoriske konsekvenser af seksuelle machismo-mottoer er mange. Et af de mest udbredte udtryk, som alle italienere mand-kvinde, dreng-pige, ung-gammel bruger hver dag er udtrykket: "che cazzo fai". Udtrykket betyder direkte oversat "hvad pik laver du "eller "hvad fanden laver du".

5.8 Den forandrede italienske maskulinitet

Er det maskuline herredømme og dets symbolske værdier reelt truet i Italien? Det nuværende italienske samfund åbner op for usikkerhedsmomenter for de hidtil suverænt mandsdominerede områder. Af betydning for konstruktionen af de fremtidige mandlige kønsroller er, hvordan det mandlige herredømme konkret bliver truet i

hverdagslivets sociale praksis. Det essentielle at undersøge er, om der stadig, selv efter de hårde feministiske opgør i Italien i 1970'erne med dertil følgende ændringer i kønsroller både i det offentlige og det private liv, eksisterer sociale praktikker og ubevidste dispositioner baseret på et mytisk - rituelt system som udelukker kvinder fra magtspillet. Renate Siebert hævder, at maskuliniteten i det italienske samfund er truet. De ressourcer, der skal til for at konstruere det maskuline, virker fraværende. Renate Siebert's tese er bl.a., at der i de områder, hvor staten ikke dominerer, historisk set har udviklet sig processer og dynamikker med feminine værdier i højsædet.¹⁷⁵

De maskuline dyder er uden tvivl på retur. Det er sværere at opfylde et traditionelt maskulint hverdagsliv fordi der produceres mindre og fordi de enorme statslige socialoverførsler er en trussel imod mandens sociale, økonomiske og politiske status. Der vil dog i mange arbejderfamilier i periferi- og provinsområder stadig være en tendens til, at mænd forbyder deres kvinder at komme på arbejdsmarkedet. Behovet for opretholdelsen af den rigide sociale arbejdsdeling bør ikke undervurderes. Mange italienske mænd har stadig udbredte rigide attituder overfor husholdning. Den kønslige arbejdsdeling i hjemmet er derfor stadig domineret af kvindens arbejde. De kvindepolitiske civilreformer i 1970'erne og de ændrede materielle livssituationer har dog ændret på de mandlige habituelle vaner. Indeholdt i katolicismens dyder er også en afstandstagen fra homoseksuelle. Formanden for det italienske nationale bøsseforbund "Arcigay", Franco Grillini udtrykker, at italienske bøsser lider under ikke at have bøsse "communities" som i London og New York. Den familistiske og patriarkalske kultur er ifølge Franco Grillini svær at bekæmpe, og med hensyn til erkendelsen fra officiel hold befinder Italien sig på "år nul".¹⁷⁶

Den italienske psykolog Antonio Vitolo hævder, at der i landene omkring middelhavet er en speciel interioriseret afhængighed af moderen hos drengebørn. En afhængighed som drengen/manden tager med sig, når han selv bliver partner, husbond og far. Antonio Vitolo ser transformeringen af den italienske mand som indeholdende en usikkerhed om den seksuelle identitet, en flygtig håndtering af faderrollen, en afstandstagen fra det kvindelige og et ønske om at forlænge ungdomsårene.¹⁷⁷ Han siger, at der i Italien er sket en stigning, i mænd som flytter hjem til deres familier efter brudt ægteskab. Ligeledes udtrykker Antonio Vitolo, at han i sin psykologpraksis ser en tendens til flere "hysteriske" mænd mellem 20-30 år. Han er ligeledes en af de personer der ser sammenhæng mellem pædofili og krise i maskuliniteten.¹⁷⁸

Den italienske maskuline skrøbelighed skal ses i forbindelse med mandens afhængighed af kvinden og moderen. Dette skyldes muligheden for at leve en stor del af sit liv i det jeg vil betegne som "forlænget barndom". Der er forskel på den styrke, man kan hævde sin maskulinitet på, afhængigt af om man er "blevet en mand" eller "er en mand". I den italienske kultur kan man sige, at flertallet af de italienske mænd har fået deres maskulinitet og tilladelsen til at posere forærende. Mandighed er arketypisk set en fornægtelse af det at være drenget. Der eksisterer ikke i Italien strenge koder for, hvordan man skal opføre sig i alle livets faser. Den italienske mandom kan præciseres som retten til arketypisk mandlig fremtræden samtidig med, at manden kan opretholde de tætte bånd til moderen.

Sociologerne Cladio Vedovati og Stefano Ciccone udtrykker, at der er brug for et helt nyt sprog til at beskrive de mandlige følelser. For at forandre sig skal mænd også være

istand til at værdsætte styrken i de traditionelle maskuline værdier. Altså ikke kun definere maskulinitet som noget negativt.¹⁷⁹ Nella Ginatempo hævder, at der stadig eksisterer en tendens til at mænd opretholder og konfirmerer deres maskulinitet og virilitet gennem fertil optræden; at gøre hustruen gravid igen og igen og modsætte sig brugen af prævention optræder stadig i visse landområder. Det er specielt p-piller og spiraler som konfronterer deres maskuline identitet, idet fertilitetsprøven fjernes og konen kan være manden utro uden at det kan bevises.¹⁸⁰ Konkret kan det give sig udslag i en rigid og brutal opførsel overfor kvinder og børn. Dette resulterer ofte i en begrænsning af kvindens socialitet og bevægelsesfrihed i det offentlige rum. Kvinder i syditalien har været vant til disse mandeforestillinger i mange årtier, men forskellen nu er, at de ikke ønsker så mange børn som før.

Hvordan kan disse forhold tolkes? Det er helt sikkert at den italienske kvindes kontrol med sin egen krop er blevet styrket. Det er dog stadig de mandlige begærsforestillinger og seksualitetskrav der dominerer. Den stigende tendens til, at kvinderne får færre børn, kan tolkes som en sejr for kvinderne overfor det traditionelle mandesyn på kvinden. Årsagen skyldes måske, at spaltningen mellem seksualitet og reproduktion har taget noget af den traditionelle motivation væk fra mændene. Det er ubestrideligt, at kontrollen med fødsler og kvinders friere seksualitetsbetingelser har skabt en forandret magtrelation mellem mænd og kvinder.

Er det svært for de italienske mænd at udvikle alternative livsstrategier når den rodfæstede breadwinner-rolle trues? Jeg tror ikke, at italienske mænd er særlig omstillingsdygtige. Nutidens italienske mænd er stadig påvirket af en stærk kulturel overleveret habituel forestilling om mandens pr. definition overlegne status. Italienske mænds selvopfattelse og deres forhold til kvinder er stadig påvirket af, at meget i mellem kønnene stadig bliver opfattet som "naturgivent". Sociologen Marco Deriu fremhæver, at italienske mænd i generationer har haft problemer med at udtrykke sig verbalt om deres følelser indenfor ægteskabet. De dominerende kulturelle forestillinger privilegerer stadig mænd overfor kvinder. Der eksisterer stadigvæk en mild for sammenstilling af det mandlige og den alment menneskelige i den offentlige sfære. Marco Deriu fremhæver mænds trang til at søge sikkerhed og styrke i en offentlig etikette. Det moderne Italiens påvirkning af kønsrelationerne har ikke ændret markant på livsbetingelserne for de italienske mænd. Den italienske kontekst er ikke et godt eksempel på Henning Bech's opfattelse af ændringerne i kønsbegrebets form og substans når han skriver:

" Men i moderniteten bliver den seksuelle omgang med - og dermed bekræftelsen på afgrænsningen fra - det "modsatte" køn det hvorved mandigheden står og falder."¹⁸¹

Den italienske mandighed konstitueres ikke kun i en aktiv og kropslig relation. Den habituelle sikkerhed, som de italienske mænd udøver, er i høj grad sikret gennem et institutionaliseret tolknings- og handlemønster som ikke behøver at blive "forsvaret". Den symbolske verden, som dominerer de italienske mænds tankesæt, er stærkere end den økonomiske logik for rationel adfærd.

Hvis man skal forstå kernen i den italienske mands habitus, er æstetik vigtigt at inddrage. Italien bliver i størstedelen af verden opfattet som modens højborg. Den

italienske mand er måske den mest beklædnings-fikserede mand i verden. Vi kender alle de berømte modemærker, "Armani, Gucci," osv. Den italienske mandighed har i lange tider været æstetiseret. Det er således ikke et nyt fænomen i Italien at æstetisere mandigheden. Her er det vigtigt at skelne imellem tøj og krop. Ovenstående refererer først og fremmest til den mandlige beklædning. Den seksualiserede mandlige krop har også først i Italien nået de nye fremvisning - niveauer efter introduktionen af "Chippendales-æraen". Den italienske mandekultur kan siges at være ekstremt "homoseksualiseret", idet der accepteres en stor udstrækning af tøj og sexposering i det offentlige rum. Disse former for kropsudstilling i bylivet har oftest i Danmark og Nordeuropa fundet sted i de homoseksuelle miljøer.

5.9 Opsamling

Formålet med dette kapitel har været at diskutere maskulinitetsbegrebet og den konkrete måde, hvorpå det maskuline sætter sig igennem i Italien. Mit kønsteoretiske udgangspunkt er, at det maskuline er et produkt af et socialt konstruktionsarbejde. De fleste mennesker har en forestilling om hvad en "rigtig" mand er, omend det er forskelligartede dimensioner af det maskuline som betones. Det er bl.a den kropslige udtryksform, muskler og åbne positurer, det seksuelle, det handlekraftige og det rationelle, der fremhæves. Af betydning for forståelsen af maskulinitet generelt og i særdeleshed i Italien er æresbegrebet. Det afgørende analytiske spørgsmål som refererer til betydningen af kontekst er, på hvilket grundlag retten til ære er værdsat. Machismo-fænomenet indeholder de klassiske etiske og moralske mandeproblematiseringer. Indeholdt i machismo-fænomenet er et nedladende kvindesyn, fysisk konkurrence med andre mænd, selvhævdelse og aggression.

Jeg har fokuseret på, at "naturligheden af den psykologiske produktion af maskulinitet", er den afgørende faktor i skabelsen og udøvelsen af det mandlige herredømme. Rodfæstelsen af de klientelistiske relationer og den historiske udelukkelse af kvinder fra den offentlige sfære har stor betydning for mandeherredømmets opretholdelse. Den katolske kirkes tilstedeværelse i det italienske samfund har naturaliseret den italienske mand som familiens overhoved, og har besværliggjort udviklingen af demokratiske attituder blandt italienske mænd. Maskuliniteten er dog under forandring i Italien. Frisættelsen af den italienske kvindes seksualitet, kvindernes høje uddannelsesgrad og de forandrede arbejdsmarkedsrelationer har påvirket den italienske mands habituelle sikkerhed. Forandringen i den symbolske ordens ellers så statiske karakter har åbnet op for, at den italienske mand kan redefinere sig i familien på en ny måde. Det store spørgsmål bliver, i hvilken form maskuliniteten genskaber sig.

Kapitel 6. Den tidlige kvinde og familiehistorie (1861-1945)

6.1 Indledning

Der har i den traditionelle italienske historieskrivning været få kvindelige fortællinger. Denne mangel på indsigt i kvinders liv er dybt rodfastet i den svage offentlige status, som kvinder har været underlagt. Det har været svært for den italienske kvinde at opnå politisk og civilretslig repræsentation. Kvinder har, som Maria Minicucci formulerede det "eksisteret uden en idenditet". I dette kapitel vil jeg fremstille de felter og diskursive forhold der har haft størst betydning for, hvorledes den italienske kvinde har været opfattet fra den italienske statsdannelse i 1861 og frem til slutningen af 2.verdenskrig. Fokus vil være på den italienske kvindes arbejds- og civilforhold.

6.2 Italien før samlingen

Italien var ved samlingen i 1861 et sammensurium af politiske og ideologiske styreformer sammensat af forskellige kongedømmer og by-stater. I Nordøst-italien var der østrisk okkupering. I Midt - italien var der pavestyre og i Syditalien var der borbonsk monarki. Den italienske statsforfatning "lo Statuto" var blevet udstedt i 1848 af den piemontesiske konge Carlo Alberto. Den blev lovgrundlaget for det samlede Italien efter 1861. Der var tale om et konstitutionelt monarki, hvor kongen havde den udøvende magt.¹⁸² Der herskede på grund af den centralistiske statsforfatning social og politisk uro i både Nord og Syditalien efter samlingen. Italien var præget af stor fattigdom og i 1870 var 75% af befolkningen analfabeter. Den lovgivende magt i Italien var baseret på et tokammersystem: Deputerkammeret som bestod af mandlige borgere over 25 år som kunne læse og skrive og som betalte mindst 40 lire i direkte skatter og Senatet hvis medlemmer var udvalgt af kongen.¹⁸³

Samlingen af Italien i 1861 under det norditalienske kongerige Piemontes erobring af det øvrige Italien, skete ikke med støtte fra den katolske kirke. Samlingsmåden var brutal og underminerede forskellige kulturer, dialekter og politiske systemer. Den katolske kirke havde håbet, at Italien kunne blive en konføderation af stater under pavens herredømme. Det blev bl.a umuliggjort efter udsmidningen af østrigerne som vaticanket havde støttet sig på siden 1815.¹⁸⁴ Samlingsperioden "Il Risorgimento" blev først afsluttet i 1870, da pavestaten blev indlemmet i statsmagten og Rom blev hovedstad i Italien.

Forsvaret og bekymringen for de italienske kvinderettigheder begyndte senere end i de andre europæiske lande. De juridiske principper, som dominerede kvinden i Italien inden samlingen, var en afspejling af hovedstrømmen af den skriftlige europæiske ret, romersk ret og germanske kvindeattituder.¹⁸⁵ Før samlingen i 1861 var der ikke civile giftemål i nogle af de italienske stater. Indførelsen af det civile giftemål og den begyndende statslige kontrol med ægteskabet fik stor betydning for realiseringen af skilsmiselloven i efterkrigstiden. I den pavelige rundskrivelse "Rerum Novarum" fra 1891, annoncerede paven en social katolicisme hvor det fremgik, at kvinden ikke

burde arbejde udenfor hjemmet. Kvinden var en "værdi" som faderen stod med i ægteskabsspillet. Først tilhørte hun faderen dernæst husbonden. Det var tilladt for manden at gifte sig med mere end en kvinde. De politiske, økonomiske og sociale kræfter modarbejdede kvindens frihed. Det var faderen som valgte kvindens husbond ud fra familiale interesser. Mandens "autorisation" overfor kvinden var en juridisk og politisk institution med romersk oprindelse, som var blevet konsolideret under de germanske folks indtrængen i Italien.

6.3 1865 loven

Debatten om kvinderettigheder er speciel synlig i forarbejdelsen til den første italienske civillovssamling i 1865. I spørgsmålet om forældremyndighed var forsamlingen delt mellem de gamle patriarkalske attituder og de nye demokratiske livssyn. Indtil 1865 var det umuligt for en kvinde at få forældremyndighed over et barn, ligegyldig hvordan en situation måtte være. 1865 lovsamlingen resulterer i, at forældremyndigheden forbliver faderens ansvar i ægteskabet. Moderen får kun forældremyndigheden i tilfælde af dødsfald.

Forældremyndigheden gælder indtil barnet er fyldt 21 år. At børnene bliver fritstillet som 21 årige og at moderen nu i praksis kan få forældremyndighed, var en forbedring af kvindens situation. Det blev betonet i loven, at forældremyndigheden skulle udøves med klogskab og omhu. Artikel nr. 233 i lovsamlingen beskriver hvorledes forældrene, i tilfælde af "forsømmelse og misbrug af deres forpligtigelser", kan få overdraget en samfundsværge til at opdrage barnet.¹⁸⁶ Manden er direkte nævnt i artikel nr. 131 som "familiens overhoved". Af artikel nr. 134 fremgår det, at en kvinde ikke måtte donere eller sælge fast ejendom, optage hypotekslån, lave forsikringer, overdrage eller indløse kapital, slutte forlig eller stævne uden tilladelse fra hendes mand.¹⁸⁷

Kvinden var således stadig underlagt mandens navn og hans civilrettigheder. Hun kunne ikke deltage i de juridiske beslutninger, som angik hendes ejendele. Rettigheder til fælles ejendom blev diskuteret, men blev ikke gennemført. Der skete visse forbedringer i privatsfæren for kvinder. I den offentlige sfære var de italienske kvinder usynlige. De kunne ikke deltage eller beslutte noget politisk. De måtte ikke stemme og kunne derfor ikke stille op til offentlige embeder. De italienske kvinders kontakt til arbejdsmarkedet var ligeledes minimal. Selv de mest progressive parlamentsmedlemmer kunne kun strække sig til at bekymre sig om kvindens levevilkår i hjemmet. 1865 lovgivningen kan tolkes som både en styrkelse og svækkelse af faderens rolle. At faderen mistede forældremyndigheden over børnene ved det fyldte 21 år, var en forandring i faderens og familiens position overfor det offentlige samfund. Denne lovforandring styrkede dog ikke kvindens position i ægteskabet. Forandringen bestod i en svækkelse af familiens suverænitet og en styrkelse af de statslige administrationsformer - det første skridt henimod den "moderne" familie.¹⁸⁸

6.4 De kønspolitiske pionerer

En af de kvinder som fik størst betydning for opstarten af de kvindepolitiske diskussioner, var Anna Maria Mozzoni. Hun viede hele sit liv til kampen for kvinders levevilkår. Hun skrev allerede i 1864 som 27 årig sit første kvindepolitiske værk "kvinden og hendes sociale forhold". Den eneste i Italien som var forud for Anna Maria Mozzoni var den store radikale tænker Salvatore Morelli, som allerede i 1861 havde skrevet politiske skrifter om kvindepolitiske forhold. Anna Maria Mozzoni's bog udkom midt i al balladen om 1865 lovgivningen og vakte polemik i den nydannede stat. Parlamentsmedlemmet Mazzini skulle ifølge Emilia Sarogni allerede i 1840 havde sagt: "Vi vil meget grundigt eksaminere hvordan det står til med den usikre og negligerede kvindesituation".¹⁸⁹ Han troede ikke, at man kunne stå sammen om kvinderettigheder før Italien var blevet samlet. Han udtrykte det helt klart i avisen "Unità Italiana" 3. februar 1864: "først republikken - straks derefter kvindespørgsmålet."¹⁹⁰

Det store spørgsmål i tiden efter italiens samling blandt kvindeforkæmperne var, om undertrykkelsen af kvinden hovedsageligt var et resultat af en økonomisk udbytning.¹⁹¹ Anna Maria Mozzoni formulerede en del krav til debatten om 1865 lovgivningen om bedre uddannelsesmuligheder for kvinder, samme selvstændighedsalder for drenge og piger, valgret, ret til at håndhæve et hvilket som helst erhverv samt demokratiske krav til kvinden indenfor ægteskabet. Anna Maria Mozzoni var ikke marxist, men beskæftigede sig med de økonomiske transformationer og dets betydning for kvinder. Anna Maria Mozzonis største betydning for de italienske kvinder var, ifølge Lucia Chiavola Birnbaum, at hun flyttede de "tunge sten" i den herskende middelklasses opfattelse af den italienske familie. Indenfor familien var kvinden defineret som "englen" og manden som "præsten", der forsvarede familien imod de socialistiske fristelser.¹⁹²

Det står klart, at de socio-kulturelle og politiske forhold i slutningen af forrige århundrede ikke var istand til at efterkomme kvindekrav om demokratiske rettigheder. Flertallet af de italienske kvinder kunne heller ikke finde på at formulere dem. De feministiske ideer var et elite fænomen forbeholdt visse intellektuelle kvinder. Den største forkæmper for kvinderettigheder i parlamentet var uden tvivl Salvatore Morelli. Han var fortaler for, at moderniseringen af det italienske samfund skulle finde sted gennem en kulturel og moralsk udviklingsproces. Salvatore Morelli troede på, at afgørende for om et samfund kunne udvikle sig i en demokratisk retning var, at alle dets individer var bevidstgjorte og uddannede.¹⁹³ Salvatore Morelli var igennem sit politiske liv adskillige gange fængslet og torturet. Det var dog få som læste hans bøger og delte hans visioner.

Salvatore Morelli var ikke tilfreds med 1865 lovgivningen, som ifølge ham kunne resultere i juridisk lighed mellem ægtefællerne - men ikke gjorde det. Salvatore Morelli kæmpede imod, at mænd i offentligheden gjorde en dyd ud af republikkens demokratiske indhold - medens de på hjemmefronten opretholdt en monarks dominans og arrogance overfor kvinden. Det er bemærkelsesværdigt, at det er den

samme duale konflikt, der gentager sig i perioden efter 2. verdenskrig indenfor det italienske kommunistparti.

Den 6. Marts 1874 var det store øjeblik for Salvatore Morelli idet loven, "til sikring af ungpiger og kvinders rettigheder", blev præsenteret i parlamentet. Salvatore Morelli mente, at det var i statens egen interesse, at kvinder deltog i det offentlige liv, samt at de havde en demokratisk position i familien. Det var ikke begrundet ud fra en principiel retfærdighedstrang. Han ønskede også, at manden og kvinden frit skulle kunne vælge hvilket familienavn de ville have. Salvatore Morelli's tanker om demokratiske relationer mellem ægtefællerne, var forhold, som det italienske samfund ikke var istand til at efterkomme. Han krævede også skilsmisseret, et år efter en separation havde fundet sted samt en ny forældremyndighedspraksis. Om Salvatore Morelli's betydning for kvindefrigørelsen kan siges, at det var de første parlamentariske skridt, for at føre "kvindespørgsmålet" ind på den officielle politiske dagsordenen. I 1877 blev loven om kvinders ret til at vidne i offentlige og private anliggender implementeret. 204 medlemmer af parlamentet var tilstede. 136 stemte for og 68 imod. Det blev diskuteret om vidneret var en politisk eller naturlig pligt. Stemningen i salen var præget af munterhed, fordi de italienske kvinder indtil lovens tilblivelse havde været udelukket fra at vidne ligesom børn og sindsyge. I 1877 blev det muligt for kvinder at bestride visse offentlige embeder samt indskrive sig på universitetet ved f.eks medicin- og farmaceutikfakultetet.

6.5 Kampen for valgret

Diskussionen om kvinders valgret har siden den italienske statssamling i 1861 været et af de mest debatterede emner. Emnet blev først rejst i parlamentet i 1863. Under debatterne var der deputerede, som gik ind for kvinders valgret. De påmindede forsamlingen om, at ved Italiens samling havde man frataget kvinderne fra Toscana og Lombardiet en stemmeret, som de havde inden samlingen af Italien.¹⁹⁴ At debatten i parlamentet om kvinders stemmeret altid endte med klare afslag, er en indikator på det syn, som datidens italienske mænd havde på kvinden. Det, at forslagene faktisk blev rejst i parlamentet, har uden tvivl haft indflydelse på at debatten blev vedligeholdt. Mariapia Bigaran fremhæver, at det både på det ideologiske og konkrete plan var svært at få kvinden indsat i den offentlige sfære. På det ideologiske plan var det den kulturelle overlevering om "den kvindelige væren", som umuliggjorde den mandlige accept.¹⁹⁵

I 1882 gjorde handelsloven det muligt for kvinder at drive handel. Det blev specielt på foranledning af senator Clemente Corte debatteret om, hvorvidt det ikke var rimeligt, at kvinder fik kommunal stemmeret. De italienske kvinder betalte nemlig kommunalskat, hvor de var erhversdrivende. I 1885 var en trediedel af landets 4.133.000 proprietærer og fabriksejere kvinder. De kvindelige fabriksejere kunne dog ikke, ligesom de mandlige arbejdere de beskæftigede få lov at stemme. Størstedelen af disse kvindelige proprietærer var selvsagt istand til at læse og skrive.¹⁹⁶ De mandlige senatorer og deputerede forklarede deres uvilje med argumentet om kvindens "manglende modenhed". Der var blandt mange parlamentsmedlemmer en frygt for, at hvis kvinder fik stemmeret, ville de også stille op til valg. Perioden i slutningen af forrige århundrede var præget af en udbredt forestilling om kvinders naturlige og

biologiske underlegenhed i forhold til manden. Historikeren Mariucca Salvati anfører, at det politiske individ i Italien altid har været defineret som "Homo politicus."¹⁹⁷

Under debatten i 1888 om kvinders stemmeret blev kvindens intelligens diskuteret. Afvisningen af retten til at stemme blev ledet af parlamentsformanden Francesco Crispi med de berømte ord; "kvinder dominerer allerede tilstrækkeligt - og nogle gange for meget".¹⁹⁸ I 1898 blev det igen fastslået, at analfabeter, livstidsfanger, folk som periodisk lever af andre folks næstekærlighed, uduelige folk generelt samt kvinder ikke skulle have valgret. I 1910 bliver der i parlamentet fremført et lovforslag om kvinders ret til at opstille til kommunalvalg. Det mislykkedes ligesom det også skete i 1912 og 1915. I 1912 forsøges mandens juridiske autorisation overfor kvinden "autorizzazione maritale" ophævet. Det lykkedes først i 1919. Som en indikator på hvor vanskeligt det var at få gennemført kvinderettigheder i parlamentet beskriver Emilia Sarogni, at en af de værste hindringer var "latteren" fra salen.¹⁹⁹ Paola Di Cori beskriver hvorledes repræsentationsspørgsmålet kom til udtryk ved den første italienske kvindekonference (1 Congresso delle Donne Italiane) i 1908. Til trods for, at der var samlet alle de eksisterende italienske kvindeorganisationer, blev kongressen ignoreret af de italienske medier.²⁰⁰

Dannelsen af det italienske socialistparti PSI (partito socialista italiano) i 1892, fik stor betydning for hele landet. Det var første gang, at det blev muligt på nationalt plan at samle de forskellige venstrefløjsoorganisationer i et fælles program, der kunne udgøre et reelt alternativ til de borgerlige partier.²⁰¹ PSI skabte nye forudsætninger for kvindekampen i Italien. Ved kongressen i Genova i 1892 blev der konstitueret en kvindegruppe, som dog først begyndte at virke i 1894. PSI begrænsede sig i starten til at kæmpe for de italienske kvinder som arbejdere - ikke som statsborgere. Årsagen til, at PSI ikke ønskede at inddrage diskussionen om kvinders generelle status i det italienske samfund, skyldes sandsynligvis, at spørgsmål som valgret, skilsmisse og de hierarkiske forhold i familien var emner, som det ikke var muligt at skabe en generaliseret samfundsmæssig diskurs omkring.

Den russisk fødte Anna Kuliscioff var en person, som også fik stor betydning for den italienske kvindekamp. Da hun ikke kunne stille op til parlamentet og ikke havde italiensk statsborgerskab fremførte parlamentsmedlemmet Filippo Turati, som var PSI's grundlægger ofte hendes synspunkter i parlamentet. Anna Kuliscioff mente, at fagforeningerne forsøgte at udelukke og ekskludere kvinder fra arbejdsmarkedet, fordi de var tilhængere af, at kvinder kun skulle opfattes som mødre og koner. Enhver mand var uanset klassetilhørsforhold privilegiet i forhold til en kvinde, mente Anna Kuliscioff. Alle kvinder var udnyttet i familien og på arbejdspladsen og det var specielt på grund af de uskrevne love om "symbolske vaner". Hun hævdede ifølge Emilia Sarogni, at kvinden var mandens foretrukne "hjemmedyr". Årsagen til, at det italienske samfund forstærkede opfattelsen af kvinden som moder, var i frygt for hvad en demokratisering og udbredelse af kvinderettigheder kunne medføre. Hun pointerede stærkt, at der var forskel på den måde som en kvinde og en mandlig arbejder blev undertrykt på. Anna Kuliscioffs kulturelle og politiske tanker fik stor betydning for socialistpartiets politikudformning på familieområdet.

Der var ikke sket nogle nævneværdige juridiske forbedringer for de italienske kvinder i de 50 år der gik fra den første italienske lovforsamling i 1865 og frem til 1919, da lov

nr. 1176 ophævede "mandens autorisation" overfor kvinden og tillod kvinder offentlig beskæftigelse. At lovforslagene om kvinders skilsmisseret ikke blev vedtaget i begyndelsen af dette århundrede, f.eks. da det blev fremlagt af flere deputerede i 1901, skal højst sandsynligt ses i forbindelse med frykten for den katolske kirkes reaktion.²⁰² Det som datidens italienske senatorer og deputerede frygtede var, at kvinder skulle få politisk og administrativ magt. Ophævelsen af "mandens autorisation" var en af de vigtigste fremskridt i de italienske kvinders lange march mod statussen som statsborgere og mod økonomisk uafhængighed. Der var dog stadig en grænse for, hvor højt en offentlig embede en kvinde kunne bestride.

6.6 Den første fødselsorlov (1902 loven)

I Marts 1902 blev lov nr. 9 gennemført som forbød kvinder og mindreårige at arbejde om natten. Den fastslog ligeledes en arbejdsdag for kvinder på højst 12 timer og gav kvinder 4 ugers orlov efter fødslen. Det var første gang i den italienske historie, at der blev indført fødselsorlov. Der var ingen omsorgsregler for perioden før fødslen. Der var ingen økonomisk kompensation for perioden, hvor kvinderne var væk fra arbejdet. 1902 loven udelukkede kvinder ilandbrugssektoren og hjemmearbejdere og beskyttede ikke specielt kvinder i farlige industrier. Den italienske arbejder var i begyndelsen af dette århundrede blandt de mindst beskyttede i Europa. På trods af de ringe forbedringer som 1902 loven udgjorde, var det den italienske stats første tegn på at bekymre sig om kvindens reproduktive evner. Lønforskellen mellem mænd og kvinder var derimod et spørgsmål, som ikke blev berørt. Perioden omkring slutningen af sidste århundrede og begyndelsen af dette århundrede var domineret af en lille bekymring om udnyttelsen af kvinder og mindreårige.

Socialistpartiet havde dog i begyndelsen af 1902 holdt over 300 møder dedikeret til dette emne. Republikaneren Celli udtalte om nødvendigheden af at tage hensyn til kvindens dobbeltrolle og særegne samfundsstatus: "Altså, hvis vi vil have en bedre og sundere befolkning, må vi beskytte moderskabet, både i afkommets og moderens interesse".²⁰³ Det blev i begyndelsen af århundredet diskuteret om forbuddet mod nattearbejde skulle gælde mænd under 18 år, og om arbejdstiden skulle sættes ned fra 12 til 11 timer i døgnet.

1902 loven fastslog, at børn under 12 år ikke måtte arbejde i industrien, byggesektoren eller have minearbejde. Det blev dog tilladt at beholde de 10-11 årige, som allerede var i arbejde.²⁰⁴ 1902 lovgivningen blev revideret i 1907 med lov nr. 416 som forøgede mindstealderen for arbejde fra 12 til 14 år. Efter at være blevet diskuteret i en årrække blev der endelig den 17. Juli 1910 med lov nr 520 oprettet en moderlig forsikringskasse "Cassa per la maternità". Forsikringskassen skulle sørge for økonomisk erstatning ved tvungen arbejdsfravær, altså subsidiere i tilfælde af fødsel eller abort. Forsikringskassen var finansieret af både arbejdsgivere og fagforeningerne.

6.7 De kvindelige arbejds- og organisationsforhold

Den begyndende industrialisme i Italien var karakteriseret ved en stor brug af kvindelig arbejdskraft og børn. Dette fandt specielt sted i tekstilbranchen hvor arbejdstiden var mellem 12-14 timer. I slutningen af forrige århundrede eksisterede der ingen social arbejdsregulering. I en artikel fra 1897 af Pasquale Jannaccone i bladet "la riforma sociale", blev det beskrevet, at årsagen til den store brug af kvindelig og børnearbejdskraft skyldes, at man kunne betale lave lønninger og at kvinderne ikke var organiseret.²⁰⁵

Det var den stigende mekanisering i produktionen som muliggjorde brugen af den "mindre muskuløse" arbejdskraft. Indslusningen på arbejdsmarkedet og specielt fabrikslivets atmosfære åbner op for en ny mentalitet og politisk modenhed hos de arbejdende kvinder om værdien af deres arbejdskraft. Anna Maria Mozzoni havde allerede i 1864 krævet ligeløn. Det, som igangsatte de første kvindelige demonstrationer og strejker var kampen for den reducerede arbejdstid. Tobakarbejderskene i Firenze i 1874 er de første der strejker. Dette følges op af tekstilarbejderskene og frugtplukkerskene. Strejkerne var ifølge Maryna Natoli præget af spontanitet og ukoordineret. Der var ingen præcis emancipatorisk eller strategisk linje bag strejkerne.²⁰⁶

Arbejderbevægelsen begyndte at udvikle sig fra 1880'erne. Organiseringsformen var baseret på territoriale opdelinger mere end på fagopdelinger. De såkaldte "camera del lavoro" (arbejdskamre) var centrum for udformningen af solidariske taktikker, sympati strejker og andre kollektive manifestationer. Spørgsmålet om ligeløn og den kvindelige underbetaling har, ifølge Ilaria Papanti Pelletier, rødder tilbage til italiens samling i 1861. I bladet "L'operaio" fra 1861 var der en artikel med titlen "spørgsmålet om lønninger blandt de to køn."²⁰⁷

Lønforholdene i Italien i slutningen af sidste århundrede var elendige for kvinderne. De udgjorde mellem 40-50% af de mandlige lønninger. De højeste kvindelønninger var generelt dårligere end de lavest betalte mænd. I nogle tilfælde var kvindelønningerne under satsen for drengelønninger. Anna Maria Mozzoni havde i 1892 analyseret, hvorledes det kapitalistiske system udnyttede kvinderne på en speciel vis, idet lønninger til kvinder ikke svarede til arbejdets værdi, fordi kvinder pr. definition var mindre værd end mænd.

I det sidste tiår af forrige århundrede begynder de arbejdende kvinder at organisere sig. I 1889 danner de kvindelige tekstilarbejdersker "foreningen for arbejdende søstre". I 1890 havde udviklingen i arbejderklassens organisation manifesteret sig i åbningen af det første arbejdskammer. Det er fra 1890'ernes begyndelse og frem til 1. verdenskrig, at man for første gang kan begynde at tale om en begyndende "feministisk diskurs", forstået på den måde, at der sker en forskelligartet opstart af kvindegrupper.

I 1903 dannes "Federazione femminili regionali". Indenfor den katolske kirkes institutionelle regi prøver en gruppe kvindelige katolikker at bekæmpe de mest rigide katolske doktriner og udvikle et feministisk program. I 1904 blev der i Milano oprettet et katolsk kvindeblad ved navn "pensiero ed azione" som beskæftigede sig med kvinders sociale problemer. Bladet og organisationerne knyttet dertil blev stoppet i 1909 af den katolske kirke i en slags "katolsk heksejagt". I 1909 oprettes "det nationale råd for kvinder" og der begynder en spæd publicering af kvindetidskrifter. I socialistpartiet sker der efter 1902 loven internt i partiet en større skærpelse og forøget opmærksomhed om nødvendigheden af at beskytte kvinder og børn i produktionen. Men det er stadig svært at opretholde en støtte og enighed om berettigelsen af kvinders tilstedeværelse på arbejdsmarkedet.

Der har ikke altid hersket mandlig modstand imod, at lade koner og døtre arbejde på fabrikkerne. Dette skyldes bl.a., at der sjældent var en sammenhæng mellem kvinders indtæmmelse i produktionen og en ændret familær status. Manden mistede ikke sine "patriarkalske rettigheder" fordi kvinden kom på arbejdsmarkedet. Attituden til kvindens tilstedeværelse på arbejdsmarkedet afhænger, ifølge Anna Cento Bull af, om den kvindelige indtægt er et supplement til familieindkomsten eller en nødvendighed for dens overlevelse. Anna Cento Bull anfører, udfra hendes studier af kvindelige silkespinderske i den norditalienske region Lombardiet omkring 1880-1890, at introduktionen af fabriksarbejdet og den dertil hørende inddragelse af tusindvis af kvinder ikke førte til en ændret social position for kvinderne.²⁰⁸ Den italienske historiker Giuliano Procacci betoner i sine studier af den italienske arbejderkultur i slutningen af det forrige århundrede, at den manglende militantheit blandt de italienske arbejdere skyldes den tilbagestående industrisektor. I 1876 var der i Italien kun ca. 382.000 industriarbejdere, hvoraf ca. 200.000 var silkearbejdere.²⁰⁹ Der var i Italien langt større geografisk spredning i industrialiserings-processerne end i de andre europæiske lande.

I 1888 kom loven om invaliditet- og alderdomskassen samt forsikringsydelse til arbejdsskadede. Det italienske samfund præsterede i begyndelsen af dette århundrede at skabe en hurtig økonomisk udvikling. Der skete en anerkendelse af strejkevåbenet og fagbevægelsens eksistens. Det er indenfor denne politiske diskurs, at 1902 loven bliver presset igennem af socialistpartiet. Der var også modstandere af 1902 loven. En af dem som markerede sig stærkest fra arbejdsgiversiden var Alessandro Rossi, industrileder og senator fra Schio som udtalte; "en arbejdslov for kvinder og børn er vold på den individuelle frihed."²¹⁰

Der var blandt de kvindelige forkæmpere uenighed om hvad der var bedst tjenligt for de italienske kvinder. F.eks skabte spørgsmålet om lønforholdene og beskyttelsesparagrafferne uenighed blandt Anna Maria Mozzoni, som var modstander af beskyttelsesprivilegierne til kvinder og Anna Kuliscioff som mente, at de var af stor betydning for kvindekampen og socialistpartiet. Hovedformålet fra regeringens side bag beskyttelsesloven var ikke at beskytte kvinderne som arbejdere men; "...at undgå at de yngste piger svækkes og føder nye generationer af svage og ulykkelige børn."²¹¹

Indgangen til det nye århundrede er præget af en større diskursiv udbredelse af klassebevidsthed og arbejdsrettigheder. Dette skyldes bl.a nye sikrings- og beskyttelseslove. Det første tiår er også præget af store uroligheder indenfor

fagbevægelsen. I 1904 finder den store strejke sted blandt spinderskene og tekstilarbejderskene. De strejker imod "sultelønnen" og de dårlige arbejdsforhold, som ofte resulterer i tuberkulose og lignende sygdomme. Det er vigtigt at pointere, for at forstå hvilket diskursivt felt der blev kæmpet indenfor, at kvindernes strejker og militante aktioner kun var rettet imod forholdene i produktionen, ikke i hjemmet. Generelt var det i Syditalien, at aktiviteterne var størst.

I 1898 i Ancona havde hundredevis af italienske kvinder demonstreret imod for høje brødpriser. Slagordene var "viva la rivoluzione sociale". De kvindelige ligeberettigelsesdoktriner forstærkes i begyndelsen af århundredet. Kvindelig stemmeret bliver ofte diskuteret blandt de fremtrædende kvindeforkæmpere. Forslaget formår ikke at vinde indpas hos de mandlige parlamentsmedlemmer og den brede masse af kvindearbejdere. De bekymrer sig mere om de umiddelbare forbedringer på arbejdspladsen. Det er af betydning for kvindespørgsmålets svære diskursive udbredelse, at de rettigheder som kvinderne opnåede i produktions- og arbejdsfæren ikke influerede på det borgerlige italiens tankesæt. I 1910 får de italienske kvinder lov til at blive valgt til handelskammeret. Fra 1909 til 1913 var emigrationen i Italien på 2% af den samlede befolkning. Da Giolotti-regeringen, som havde stået for de progressive reformer på socialområdet, falder i Marts 1914, bliver Italien kastet ud i en ideologisk og politisk krise med dybe konsekvenser for hele samfundet.

6.8 Kvindernes modstand mod krigen (1.Verdenskrig)

De italienske kvindeorganisationer var imod italiens deltagelse i 1.verdenskrig. Ifølge Maryna Natoli aktionerede de italienske kvinder ved at lægge sig på skinnerne, så togene ikke kunne køre bort med de italienske soldater.²¹² Krigen var hård for arbejderklassen. Der var store prisstigninger på dagligdagsvarer, hvilket førte til omfattende strejker. Den stigende politiske bevidsthed blandt de italienske kvinder og den begyndende regulering af arbejdsmarkedet havde gjort det mindre attraktivt at ansætte kvindelig arbejdskraft. Konsekvensen af italiens indtræden i 1.verdenskrig var dog en forøget brug af kvindelig arbejdskraft specielt i krigs- og forsyningsindustrien. Den faguddannede kvindelige arbejdskraft blev nu yderst vigtig for den italienske industriproduktion, idet man ønskede at opretholde den samme produktivitet som med den mandlige faguddannede arbejdskraft. Tiden under 1.verdenskrig betød udover at kvinderne rykkede ind i produktionen, dog kun til 50% af de mandlige lønninger, at de også blev en slags "husherrer uden civilrettigheder" i de italienske familier.

Krigen var profitabel for de italienske industriledere, idet krigs- og forsyningssektoren var enorm og den kvindelige arbejdskraft som nævnt var billig. I "fædrelandets ofrings tegn" bliver forbuddet imod brugen af kvindelig arbejdskraft om natten ophævet i 1914. Brugen af kvindelig arbejdskraft i krigsproduktionen stiger konkret fra ca. 23 tusinde i 1915 til ca. 200 tusinde i 1918.²¹³ I landbrugssektoren var der ansat 6 millioner kvinder og 1.2 millioner mindreårige samt 2 millioner mænd. På grund af det store kvindelige indtog på arbejdsmarkedet og de omdefinerede familiemønstre, var krigen en "emancipatorisk chance" for de italienske kvinder. Afslutningen på krigen den 4. November 1918 bliver naturligvis modtaget med jubel, men betyder også, at de italienske kvinder må vige pladsen på arbejdsmarkedet for de tilbagevendte mænd. Ligeledes betød det en rekonstruktion af de traditionelle kønsrollemønstre i de

italienske familier.

I 1919 bliver den mandlige stemmesuverænitet endnu engang fastslået ved vedtagelsen af stemmeret til mænd over 21 år. Kvinderne forbliver udelukkede på grund af følgende årsager; manglen på kvindelig militærtjeneste, analfabetisme og generelt færre behov hos kvinder. I 1919 vedtager parlamentet loven som giver de italienske kvinder stemmeret. Forslaget bliver dog ikke implementeret p.g.a parlamentets opløsning. Under diskussionen om kvinders stemmeret i 1919 foreslår katolikken Monti Guarnieri, at stemmeret kun skal gives til kvinder over trediv, fordi målet i livet for en kvinde er ægteskabet.

"Indtil 30 års alderen skal kvinden være i fred, fordi hun bør finde sig en mand som kan lære hende at leve og dermed også at stemme. Hvis hun forbliver ugift, kan hun som middel imod ensomheden begynde at interessere sig for politik og give sin stemme. Men indtil 30 års alderen er hendes skæbne endnu ikke besejlet."²¹⁴

Perioden fra 1919 til 1922 er generelt i Italien præget af nedsættelse i arbejdstiden og højere lønninger til de italienske kvinder. I regionen Emilia Romagna stiger lønningerne fra 1919 til 1921 fra 54,4% til 70,1% af de mandlige lønninger. Der er dog store udsving regionerne i mellem.²¹⁵

Med dannelsen af det italienske kommunistparti (PCI) i 1922, sker der en organisering og fremgang i politikken rettet mod de italienske kvinder. I 1922 afholdes den første konference for kvindelige kommunister bl.a med deltagelse af Antonio Gramsci. I den korte tid der gik fra kommunistpartiet opkomst, og til det blev forbudt under fascismen, forsøgte kommunistpartiet at bekymre sig om den italienske kvindes samfundsmæssige rolle. Antonio Gramscis forestillinger om den kulturelle revolution havde betydning for kvindebevægelsens ideologier. I 1921 blev kvindesektionen "tribuna delle donne" til en fast del af det kommunistiske ugeblad "L'ordine nuovo". I dette tillæg blev der diskuteret spørgsmål om prævention, abort, og ægteskabets politiske karakter. Disse emner var for det brede samfund ekstremt kontroversielle.

6.9 Den hårde tid under fascismen

Den 28. Oktober 1922 overdrog den italienske konge regeringsmagten til Benito Mussolini og hans fascistiske tropper. De kommunistiske deputerede i parlamentet blev arresteret og flere tusinde antifascister blev sendt i fængsel. Samtidig blev ikke-fascistiske partier og organisationer opløst og der blev cencureret imod pressen. Fascismen var et hårdt tilbageslag for de italienske kvinder, idet mange af deres erhvervede civilrettigheder blev frataget dem. Kvinderne blev marginaliseret både som kvinder og som borgere af den fascistiske ideologi. I 1919 havde der i de fascistiske programmer været indeholdt krav om stemmeret til kvinder. I 1921 var disse krav forsvundet til fordel for krav om styrkelse af familien. Ifølge Alexander De Grand kom Benito Mussolini's sande ansigt frem, da han i 1925 udtalte, at kvinder intet havde at bidrage med til den åndelige udvikling af menneskeheden.²¹⁶ Den lovmæssige magt som i demokratiets navn blev overdraget fascisterne, blev et præcist og nyttigt våben. Aldrig før var lovgivningen taget så effektivt i brug for at ramme og marginalisere de italienske kvinder.²¹⁷ Skoleafgiften var f.eks. under fascismen højere for piger end for

drengene.

Udstødningen fra arbejdsmarkedet betød en forstærkelse af kvindens økonomiske afhængighed af manden. Udelukkelsen fra de offentlige embeder og undervisningssektoren var også en kulturel degradering. Dette blev forstærket af, at en afskediget kvinde ikke blev registreret som arbejdsløs, men som *casalinga*. Benito Mussolini havde direkte udtalt til de italienske kvinder: "Jeres opgave er først og fremmest brudens og moderens. Den rigtige plads for kvinderne i det moderne samfund er som i det gamle samfund, i hjemmet."²¹⁸

Det var under fascismen ualmindeligt svært for de italienske kvinder og kvindebevægelserne at foretage sig noget aktivt. Der fandtes kvindeorganisationer under fascismen bl.a. CNDI (Consiglio Nazionale Delle Donne Italiane). Disse organisationer var dog temmelig apolitiske og blandede sig ikke i de politiske kampe mellem socialister og fascister.²¹⁹ De mere radikale kvindeblade som bl.a. "la Donna" blev omdannet til et modeblad. Der var også kvindeblade som forsøgte at forene feminisme og fascisme. Bladet "La chiosa" accepterede fascismens styrkelse af familien og mente ikke, at de italienske kvinder havde de samme emancipatoriske behov som angelsaksiske kvinder.²²⁰ Victoria De Grazia beskriver, hvorledes de "emanciperede" kvinder fra i Italien når de mødtes med kvinder fra mere "frigjorte" lande følte sig tyngtet af den "repressive provincialisme", som prægede de italienske kvinders liv.²²¹

Perioden under fascismen var præget af en stor bekymring for moderskabet og markante begrænsninger i de italienske kvinders offentlige liv. Der dominerede en opfattelse af kvinders stemmeret som værende et attentat imod familieordenen. I de futuristiske proklamationer fra begyndelsen af dette århundrede er der klare signaler om en afstandstagen fra den emanciperede kvinde. I et skrift publiceret i "le Figaro" i 1909 står der direkte; "vi ønsker at bekæmpe moralismen og feminismen."²²²

Lateran pagten fra 1929 var ensbetydende med den katolske kirkes legale status. Den formaliserede en relation mellem kirken og staten som havde eksisteret siden århundredets begyndelse. Privilegierne blev videreført i grundloven fra 1948. Lateran traktaten havde stor økonomisk betydning for kirkens magtkonsolidering, idet traktaten gjorde katolicismen til statsreligion. De katolske kirkebryllupper behøvede ikke længere at blive fulgt op af en civil ceremoni. Der var skattefordele til kirken og overdragelse af ejendomme og jord til kirken. Der skete en udbredt anerkendelse af de katolske højtideligheder, der kom ligevægt mellem stats- og religiøse skoler og læren om de kristne doktriner blev obligatorisk i statsskolerne.²²³

Den katolske kirke havde i begyndelsen af samlingsperioden været imod samlingen af Italien. Den havde bl.a. forhindret sine troende i at stemme ved de nationale valg. Lateranpagten gav den katolske kirke større indflydelse på den enkelte italienske familie. Den sikrede forestillingen om den suveræne familie i staten. Lateranpagten var enden på den konflikt som var startet ved italiens samling i forrige århundrede.²²⁴

1930'erne var generelt præget af manglende information om prævention og seksualvejledning og der var begrænsede muligheder for at få fat i prævention. Artikel nr. 553 i civil-loven forbød reklame, salg og distribution af prævention. Disse forhold var påvirket af den katolske kirkes attituder og det fascistiske styre forsøg på at

komme det lave fødselstal til livs. Det var derfor meget udbredt at bruge illegal abort som prævention.

Den 22. November 1925 blev lov nr. 2125 gennemført som gav kvinder stemmeret til lokalvalg. Benito Mussoli fulgte stort set den samme logik som havde præget forgængernes kvindesyn. F.eks blev muligheden for, at kvinder kunne lade sig opstille til lokalvalg nedstemt på grund af "den kvindelige natur og det store menneskelige ansvar der fulgte med."²²⁵ Rettigheden til at stemme ved lokalvalgene som kvinderne havde vundet i 1925, blev allerede i 1926 fjernet da Mussolini ved indsættelsen af det nye borgmesterregime (il regime dei Podestà) fjernede italienernes stemmerettigheder. I perioden op til tildelingen af den lokale stemmeret, blev det fastslået, at det kun var kvinder som var blevet dekoreret under 1.verdenkrig på linje med en militærindsats og de kvinder som var mødre til de faldne, som kunne få stemmeret. Det var på ingen måde en anerkendelse af de ca. 150 tusinde kvinder der havde arbejdet i krigsindustrien under 1.verdenskrig. Loven omhandlede ikke søstre og hustruer til de faldne. De lave lønninger under fascismen og den svære adgang til arbejdsmarkedet tvang mange italienske kvinder ud i prostitution for at overleve.

Den fascistiske politik prøvede med alle midler at bekæmpe arbejderbevægelserne. I 1926 bliver strejkevåbenet frataget de italienske arbejdere. De italienske kvinder og kvindeorganisationerne stod både overfor de rigide krav fra det fascistiske regime og en uforstående og ofte fjendtlig arbejderklasse. I al hemmelighed lykkedes det kvindebevægelsen at opstarte et blad ved navn "Compagna". Bladet fik stor betydning for opretholdelsen af de feministiske ideer. Men ligesom andre socialistiske blade blev det forbudt og stoppet af fascisterne. Det var under fascismen udbredt for fagbevægelserne at informere om strejker og demonstrationer gennem de illegale blade.

Det mest ydmygende ved fascismen for de italienske kvinder og de italienske familier var lanceringen af de demografiske kampagner. Det var i "racens navn", at der under fascismen blev indført social bistand og blev startet en national familiepolitik. Et godt eksempel var moderskabskassen L'ONMI (Opera Nazionale Maternita Infanzia) som blev dannet i 1925. Formålet var at organisere og forbedre forhold for kvinder og børn. Den demografiske politik udmøntede sig konkret i, at mænd der ikke var gift skulle betale "cølibat" afgift. Når mænd søgte arbejde blev antallet af børn opfattet som en kvalifikation.

Den fascistiske stat havde store planer om at centralisere og udvikle et massivt velfærdsstatsprogram. Det blev dog ikke en entydig succes. Der blev introduceret nye love for arbejdene kvinder, streng beskyttelse for arbejdene mødre, restriktioner for områder hvor kvinder måtte arbejde, straf for abort, veto mod spredning af prævention og information om dette emne og en restruktureret af familieloven fra 1865.²²⁶ Specielt lov nr. 748 fra marts 1923 havde stor betydning for de italienske kvinder. Loven forbød nattearbejde for kvinder. Det fascistiske dekret nr. 654 fra 1934 var en regulering af den tidligere lovgivning om kvinders arbejdsforhold og indeholdt en komplet lovpakke til beskyttelse af moderskabet. Der var fødselsorlov både inden og efter fødslen. Ligeledes var der forbud mod at afskedige kvinder efter 6 måneders graviditet. Der var 2 daglige hvileperioder i en begrænset periode, når kvinderne begyndte at arbejde igen.²²⁷

Skiftet kan tolkes som en accept af moderskabet og en afstandtagen fra opfattelsen af graviditet som en sygdom. På trods af disse forbedringer var fascismens politik klar en prioritering af manden som arbejder og mange af de nye love under fascismen bidrog til en afstandtagen fra arbejderne kvinder. Der eksisterede bl.a. love som forbød kvinder ansættelse i den offentlige sektor og specielt skolevæsenet. Fra 1923 var kvinder udelukket fra lederstillinger i visse skoler og kvinder måtte ikke undervise i historie, filosofi og økonomi i gymnasieskolen. Der var fra 1934 ligeledes et loft på 10% kvindeansættelse i statsadministrationen. Dette blev udvidet til den private sektor i 1938. Der var, ifølge Carla Tonnini, modsætningsfyldte interesser hos arbejdsgiverne, som gerne ville ansætte de kvindelige arbejdere på grund af de lave lønninger.²²⁸ De kvindelige lønninger var under fascismen stadig kun 40-50% af de mandlige lønninger. I 1937 blev fædre med storfamilier foretrukket og der var lønningssystemer efter familiestørrelse.

Det var først med lovændringerne i 1940 og 1942, på grund af mændenes krigsdeltagelse, at kvinderne fik tilladelse til at arbejde i de offentlige stillinger. Loven om højst 10% kvindelig arbejdskraft i offentlige stillinger fra 1938 blev ophævet. Dette resulterede i en kvindelig beskæftigelsesgrad på 40% i 1942. Lønningsniveauet for de italienske kvinder var dog stadig ikke højere end 50-60% af de mandlige lønninger.²²⁹

Der skete ligeledes en sænkning af den legale minimumsalder for piger som kunne arbejde fra 14 til 12 år. Dette tolker Lesley Caldwell som en tendens til, at man ønskede at forkorte kvindens "voksne" arbejdsalder ved at integrere hende så hurtigt i arbejdslivet. Den tertiære sektor var den eneste sektor fra 1921 til 1936 hvor den kvindelige beskæftigelse steg - fra 28% til 34%.²³⁰ I 1938 blev det ved lov fastsat, at private firmaer som havde mindre end 10 ansatte ikke måtte ansætte kvinder. Den fascistiske regering stimulerede krigsindustrien og skar ned på beklædning og tekstilbranchen, hvor kvinderne ofte var beskæftiget.

Det fascistiske regimes interesse i en god og sund demografisk udvikling resulterede i meget beskyttende lov for arbejdende kvinder og omsorg for mødre. De fascistiske ledere var overbeviste om, at landet ville blive styrket, hvis indbyggertallet steg drastisk. Der blev derfor iværksat skattelettelser til de store børnefamilier. Benito Mussolini udtalte; "Herrer, hvis Italien skal betyde noget, må vi i midten af dette århundrede have nået en population på ikke mindre end 60 millioner. Altså, nationens skæbne er afhængig af vores demografiske potens...hvis dette mislykkes bliver vi ikke til et imperium, men til en koloni."²³¹ Familierettighederne under fascismen var præget af det nye ægteskabssystem (il matrimonio cattolico concordatario). Det var en statslig anerkendelse af det religiøse ægteskab.²³²

Lesley Caldwell har analyseret den dokumentariske propaganda-film "Madri d'Italia" (Italienske mødre) som blev lavet i 1935 for OMNI. Filmen viser, ifølge Lesley Caldwell, hvorledes det fascistiske regime gennem en kombineret opfordring, motivering og pligtindpodning forsøgte at stimulere de italienske kvinder til at føde børn. Tendensen til at fokusere på medicin-hygieniske forhold og statsregulere dem var et udbredt fænomen i 1930'ernes Europa. Den fascistiske propaganda idylliserede resultatet af den seksuelle akt og ikke den sensuelle handling, som var skjult og mystificeret. Den "rigtige" feminitet under fascismen bestod i evnen til at reproducere

Alexander De Grand fokuserer i sine studier af fascismen på, at det fascistiske regime ikke fik ført sine kvindepolitiske hensigter ud i livet - de fik ikke den store effekt på fødselsraterne. Til gengæld accepterede de fleste kvinder, at deres skæbne under fascismen var familien. Alexander De Grand ser fascismen som en interessant periode med hensyn til forholdet mellem propaganda og realitet i et autoritært samfund.²³⁴ Fascismen var mere konservativ og traditionel end totalitær. Mange af de italienske kvinder bibeholdte deres økonomiske position, men tabte uden tvivl på det politiske plan. Det var middelklassekvinderne, der blev mindst ramt af den fascistiske politik, bl.a. fordi der i 1930'erne kom flere kvinder ind på universiteterne end nogensinde før. Den italienske historiker Maria-Antonietta Macciocchi som kombinerer marxisme, psykoanalyse og feminisme i hendes analyser af fascismens væsen, har en markant anderledes opfattelse af fascismen end Alexander De Grand. Maria-Antonietta Macciocchi stiller ikke på samme måde spørgsmålstejn ved forskellen mellem propaganda og praksis. Maria-Antonietta Macciocchi fokuserer på hvorledes den fascistiske politik ideologisk set fungerer i samfundslivet. Hun betoner meget inspireret af Wilhelm Reich's analyser seksualiteten som en integreret del af den fascistiske ideologi.

"Fascism organized the female "character armour" by means of a rigorously chaste discourse, and its greatest efforts lie in the murder of sexuality; female sexuality is cheated, through language, the political liturgy and the ceremonial mystique".²³⁵

Fascismen skal ifølge Maria-Antonietta Macciocchi ses i tæt samspil med det dominerende patriarkat. Dyrkelsen af den fascistiske leder bliver af Maria-Antonietta Macciocchi opfattet som en symbolsk kastrering af både manden og kvinden. At de italienske kvinder gav deres guldring til Mussolini den 18. September 1935 tolker hun som et bryllup mellem de italienske kvinder og Mussolini.

Civilretten slog i 1942 ved lov fast, at manden er familiens overhovedet "capo famiglia". Det kom konkret til udtryk ved (art 316) hvor det anføres at kun faderen har forældremyndighed. Det træder klart frem ved den måde som manden og kvindens ægteskabsbrud tolkes på. Manden kunne kræve separation ved et enkelt ægteskabsbrud, medens kvinden kun var i denne position, hvis mandens ægteskabsbrud havde haft ekstreme konsekvenser.²³⁶ Artikel nr. 587 i straffeloven fra 1930 introducerede en mildere strafferamme ved forbrydelser betegnet som æreskrænkende (causa d'onore). Denne strafbetegnelse er først blevet fjernet i 1981.

6.10 "La resistenza"(modstandskampen)

Kvindernes kamp og deltagelse i modstandskampen var et klart udtryk for den antidemokratiske og antifeministiske politik, de havde været udsat for under fascismen. "La resistenza" var et storstillet massedemokratisk oprør imod fascismen. Det var en kombination af væbnet kamp og politiske aktioner, strejker og protester. Der blev dannet modstandsgrupper, som foretog sabotage og arrangerede strejker og møder på fabrikker og skoler. Det var første gang i den italienske historie at arbejdere, bønder og kvinder havde kæmpet sammen mod en fælles fjende. De 20 års undertrykkelse,

under den fascistiske ideologi, havde skubbet de italienske kvinder væk fra den politiske scene og skabt en usikkerhed om kvindens samfundsmæssige placering.

Fra den 5. Marts 1943 lammer de italienske arbejdere og arbejderske størstedelen af metalindustrien og dermed krigsindustrien med strejker. De store strejker i Marts 1943 indikerede en ny epoke i kvindebevægelsens historie og havde uden tvivl betydning for erobringen af en mere demokratisk position i efterkrigstidens Italien. I November 1943 i Milano blev GDD (den kvindelige forsvarsgruppe) dannet. I 1944 blev den anerkendt af CLN (modstandsbevægelsen) som en vigtig samarbejdsorganisation. GDD bestod hovedsageligt af kvinder fra CLN, PCI og PSI. Gruppen bidrog til at organisere møder, kampagner og sabotageaktioner mod tyskerne. De italienske kvinders arbejdsmarkedsmæssige rolle blev ændret af den post-fascistiske regering ved ophævelsen af de offentlige forbud mod brug af kvindelig arbejdskraft i undervisningssektoren.²³⁷

Blandt mange italienske historikere er "resistenza"-perioden blevet kaldt den anden "Risorgimento" og i relation til kvindernes kamp den "første feminisme". De italienske kvinders kamp under "resistenza"-perioden var en kombination af udnyttelsen af de kvindelige "dyder" om omsorg og hjælp og en hidtil uset politiseret og strategisk handlen. Der var mange kvinder involveret i at restaurere bygninger og kontorer, som tyskerne havde forladt, til hjælpe-organisationer og nødhjælpscentre. Den italienske partisanbevægelse var den største i Vesteuropa og talte ca 200.000 mænd og kvinder. De officielle kilder fastslår, at der var 70.000 kvinder involverede, hvoraf de 35.000 var partisaner.²³⁸ Indtil midten af 1970'erne blev der i den konventionelle historieskrivning ikke skrevet meget om den kvindelige modstandskamp.

Det er af betydning for den generelle samfundsmæssige opfattelse af den italienske kvinde, at historieskrivningen om modstandsbevægelsen indtil feminismens gennembrud i 1970'erne, fastholdt et billede af den kvindelige deltagelse i resistenza - perioden som heroiske bedrifter, der gik ud over hvad den kvindelige natur egentligt kunne og "burde" indeholde. En sådan skildring er lettere at glemme, fordi at disse kvinders indsats ikke kan relateres til "normale" italienske kvinders potentialer. Ved at glorificere disse kvinder og negligere den naturlige modenhed og bevidsthed, de besad, var det lettere at vende tilbage til de stereotype kvinde billeder.

6.11 Opsamling

Underlæggelsen af kvinden under faderens eller husbondens autoritet har rødder tilbage til det antikke Italien. Feltet af kvindediskurser har undergået store forandringer siden den første lovsamling i 1865 hvor artikel 131 fastslog faderen som "familiens overhoved". I de første 20-30 år af det nysamlende Italien var det enkeltpersoner som Anna Maria Mozzoni og Salvatore Morelli der opretholdt den spinkle diskursive italesættelse af kvindespørgsmålet. Det overordnede magtfelt var fuldstændigt domineret af den biologisk funderede opfattelse af kvinden som værende manden naturligt underlegen. Kvindefeltet bliver ved 1902 loven om beskyttelse af moderskabet for første gang juridisk og institutionelt omdefinert. Diskursen ændrer sig til at omhandle kvindens reproduktive evner i nationens interesse.

Det har i perioden ikke været muligt at formulere en generaliseret samfundsmæssig diskurs om kvindens ret til at indtræde på arbejdsmarkedet. Kampen for kvinders stemmeret var flere gange oppe til debat i deputerkammeret. Reaktionen fra de mandlige deputerede indikerer den svage indpas som diskursen om kvinderettigheder havde vundet. Mandens autorisation overfor kvinden som blev ophævet i 1919 var en vigtig forandring og rekonstruktion af det dominerende lovsæt. Samlingspunktet har hele tiden været ægteskab og blod under en patriarkalsk styring. Kvinden har i hele perioden været underlagt manden juridisk, økonomisk og socialt. Dette har lagt en "familier" ramme omkring kvindediskussionen. Ophævelsen af "mandens autorisation" er således et vigtigt juridisk brud på den dominerende diskurssætning.

Hvis vi ser på feltet af politiske diskurser der dominerede i den tidlige italienske historie fremstår det klart, at det italienske samfund frem til 1946 hvor kvinder får stemmeret, har været domineret af et totalt fravær af kvinder i det italienske samfunds vigtigste beslutningsprocesser. Denne marginalisering i det politiske liv har grundlagt den historiske og socialt konstruerede "natur" for kvindediskursens spilleregler.

Perioden under fascismen reetablerer moderskabet som den eneste offentlige bekymring for den italienske stat. Den svære adgang for kvinder til de offentlige stillinger var et tilbageslag for den demokratiske ligestillingsdiskurs. Resistenza - perioden var første gang i den italienske historie hvor de italienske kvinder opnåede offentlig hæder. Dette fik betydning for gennemslagskraften i debatten om kvinders stemmeret efter 2. verdenskrig. Det er ligeledes vigtigt at inddrage Lateran - pagtens indgåelse i 1929 mellem den italienske stat og den katolske kirke for at forstå den diskursive natur af familien- og kvindens betydning i det italienske samfund. Lateranpagten var en blåstempling af den katolske kirkes samfundsmæssige position.

Kapitel 7. Efterkrigstidens kvindedebat

7.1 Indledning

I dette kapitel diskuteres hvorledes kvindespørgsmålet blev italesat efter krigen. Fokus er på de diskurser om lighed, som udsprang af efterkrigstidens forandrede kvindepolitiske situation. De institutionelle forandringer der finder sted efter 2. verdenskrig, skal ses i tæt samspil med de politiske kræfter, der var på spil og de ændrede økonomiske og kulturelle spilleregler. I hele efterkrigstiden finder en konstant politisk kamp sted for at vinde og fastholde definitionen på familiær normalitet. De to vigtigste referencerammer til at forstå den italienske kvinde i efterkrigstiden var kommunismen og katolicismen. Det italienske kommunistparti's (PCI) bekymring for de italienske kvinders position på arbejdsmarkedet fik betydning for den måde kvindespørgsmålet udviklede sig. Selvom det italienske kommunistparti kæmpede for ændrede arbejdsvilkår for de italienske kvinder, udfordrede de ikke den dominerende katolske kultur på de ømme punkter. Afgørende for den politiske udvikling af efterkrigstidens Italien var også partiet de kristelige demokrater (DC), som fra valget i 1948 og frem til begyndelsen af 1990'erne kom til at styre det italienske samfund. Af betydning for den måde kvindespørgsmålet blev italesat på, var også dannelsen af den italienske kvindeorganisation UDI.

7.2 Den katolske kirke

Italien fremstod efter 2. verdenskrig som et kaotisk og ydmyget land. Kongen, den katolske kirke og den dominerende klasse var dybt miskrediteret efter at have samarbejdet med nazisterne. Den katolske kirke stod med sine mange privilegier stærkt ved republikkens start i 1946. Kirken havde formået at opretholde og udvide sine bastioner i det stadig mere moderne og komplekse italienske samfund. Vatikanstaten var blevet et af de mest magtfulde finanscentre i verden.

"The Vatican was an Italian institution and the pope himself was Bishop of Rome and primate of Italy. By the terms of the Italian constitution, the church enjoyed privileges unique among democratic countries. Catholicism formed a profound and natural part of the social fabric of the nation".²³⁹

Sammensmeltningen af de statslige og religiøse bryllupsceremonier gjorde det sværere at kræve skilsmisse. I de første efterkrigsår var kvindens arbejde udenfor hjemmet et meget kontroversielt emne. Kirkens attituder i 1940'erne var præget af "Casti Connubi" dokumentet fra 1930. Heri beskrives det, at familien er forbundet ud fra den kontraktlige pagt mellem manden og kvinden, fastsat af gud og givet sakramental status gennem det kristne ægteskab. Dogmatismen og de kanoniske love som prægede meget af den katolske kirkes moralteologi var udviklet og legitimeret ud fra de rigide pålæggelser udviklet af de "naturlige love". Kirkens position overfor prævention var et hovedelement i forlængelsen af lovgivningen, som gjorde fødselkontrol illegalt,

ligesom kirkens opposition kom til at forsinke skilsmisserettighedernes indførsel.

Hele den italienske familieideologi var struktureret ud fra opfattelsen af kvinden som moder. Den katolske kirke har bidraget til opfattelsen af kvinden som primær biologisk frembringer og opdrager. Den har styrket det intime forhold mellem moder og barn og ligefrem 'dobbelt naturaliseret' moderens tendens til omsorg for barnet og barnets søgen efter tryghed.²⁴⁰ Den katolske kirkes styrke, dens kulturelle og politiske betydning for den italienske kvindes selvopfattelse og fastlåsning i en moder og familieidentitet kan næppe overdrives. De italienske kvinders manglende borgerrettigheder, kan den katolske kirke ikke undsige sig en del af skylden for. At man først i 1969 ophæver straffeloven, som straffer kvinder ved ægteskabsbrud, vidner om en tæt forbindelse mellem den katolske kirke og den italienske statsmagt.

Efter krigen og frem til begyndelsen af 1950'erne, var det forbudt for kommunister at fungere som vidner til katolske bryllupper og være "gudforældre" til katolske børn. Indenfor den katolske kirke eksisterede der katolske kvindekomiteer, som var et effektivt propaganda-redskab for den katolske kirke. Henimod 1960 begyndte der at ske forandringer i overordnede diskursive udsagn fra den katolske kirke. Paven udtalte i 1962 at: "enhver person - troende eller ej, katolik eller marxist er først og fremmest et menneske."²⁴¹ I 1968 kom den revolutionære teolog Giulio Girardi med bogen "troende og ikke troende i en ny verden". Bogen blev læst af mange feminister, fordi den betoned, at en økonomisk og politisk revolution ikke kunne finde sted, uden at et helt nyt værdisæt vandt indpas, heriblandt et anderledes syn på kvinder. Den italienske digter, filminstruktør og skribent Pier Paolo Pasolini er et eksempel på en person som formåede at kombinere katolicismens og kommunismens dyder. Han havde stor sympati for den lille troende mand, men tog skarpt afstand fra vatican - herredømmet.²⁴²

7.3 Kvinders valgret i 1946

Efter 2.verdenskrig fik de italienske kvinder så endelig valgret, og tilladelse til at stille op til folkeforsamlinger. Aftalen fandt sted per dekret den 1. februar 1945 mellem ministerpræsident Alcide De Gasperi og kommunistlederen Palmiro Togliatti. Begge verdenskrige bragte gode resultater for de italienske kvinder. Efter 1.verdenskrig blev de fjernet fra mandlige autorisation i 1919 og fik adgang til visse offentlige embeder. Efter 2. verdenskrig fik de stemmeret. Den kvindelige deltagelse under 2.verdenskrig havde, ifølge Anna Rossi-Doria, været mere synlig end deltagelsen under 1. verdenskrig. Her havde de italienske kvinder for første gang i stor udstrækning deltaget i offentligt arbejde.²⁴³

Det var specielt de kvinder, som havde deltaget i den væbnede kamp i resistenzaperioden, som havde interioriseret kravene om stemmeret. Reaktionerne på stemmeretten blandt disse kvinder, var ikke vild jubel og eufori. Stemmeretten blev opfattet som en selvfølge. Årsagen til denne attitude skyldes bl.a., at de italienske kvinder på kollektiv vis havde "båret og benyttet våben" under krigens slutning.²⁴⁴ Erobringen af stemmeretten kan derfor ses som en reaktion på de heroiske bedrifter, de italienske partisankvinder havde præsteret under krigen. Disse aktiviteter forstærkede trangen til frihed og nedbrydelsen af skellet mellem den offentlige og

private sfære. Inkorporeringen af "lighedsideologien" bør også ses i lyset af den kønsracistiske politik, der var blevet ført under fascismen. Det de fleste kvinder ønskede efter krigen, var at opnå en ny moderrolle. Der var stor politisk distance mellem de kvinder som ønskede stemmeret og de kvinder som "bare" ønskede frihed. Kommunisten Nadia Spano fremhævede efter krigen:

" Den modbydelige demografiske kampagne som blev lanceret af fascisterne har helt sikkert ydmyget de italienske kvinders moderfølelse".²⁴⁵

Der herskede ligeledes den opfattelse, at stemmeretten ikke var en foræring fra den italienske stat, men en rettighed, som kvinderne havde erobret. De hemmelige blade under krigen som; "La nostra lotta" og "L'unità" havde været fyldt med krav om de politiske rettigheder, som kvinderne burde tildeles efter krigen. Det var specielt retten til at arbejde og ligeløn, der blev debatteret og fremført som krav fra partisankvinderne.

Det ældste italienske kvindeblad var "Noi-donne". Det første nummer blev distribueret i Paris i 1937. På grund af fascismens censur kom det første legale nummer på gaden i Juli 1944 i Napoli. "Noi-donne" var i begyndelsen et 14 dages blad tæt knyttet til den italienske kvindebevægelse UDI, som igen var tæt tilknyttet kommunistpartiet PCI. Kort efter blev redaktionen flyttet til Rom og blev omdannet til et ugeblad. Lige siden har det været UDI's officielle blad. Tilknytningen til PCI kom bl.a til udtryk ved at der ikke blev givet meget spalteplass til personlige historier og følelsesmæssigt debatstof. I "Noi-donne" var der i de første efterkrigsår således rubrikker med titler som "vores fagforeningsproblemer" og "kvindelig aktion". Det var lettere at hente forståelse til krav om ligeløn end at få opbakning til civilretlige ændringer. Disse krav ændrede ikke på samme måde på forholdet mellem den offentlige- og den private sfære.²⁴⁶

Betydningen af kvinders stemmeret var, at kvinder trådte ind i en ny verden eller sfære, som hidtil kun havde været åben for mænd. Stemme- og opstillingsretten markerede et brud med den hidtil dominerende kvindehabitus, hvor den indre annullering af politiske tanker og bevidsthed havde været et konstituerende element for mange kvinder. Der blev åbnet op for, at kvinder kunne føle sig lige med mænd.²⁴⁷ Kvinder kunne udover at udtrykke sig politisk, nu også stemme på andre kvinder.

Den 2. juni 1946 skulle det italienske samfund tage stilling til, hvilke personer der skulle deltage i den grundlovsgivende forsamling, som havde til opgave at udarbejde den nye italienske grundlov. Samtidig skulle befolkningen beslutte om Italien skulle forblive et monarki eller forvandles til en republik.

Der var meget få kvinder der stillede op til lokalvalgene i april 1946 og valget til den første lovgivende forsamling 2. juni 1946. Derfor var der også få kvinder der blev valgt. Til den første grundlovsgivende forsamling blev der valgt 21 kvinder og 510 mænd. Det svarede til 3.7% af de deputerede. Ud af de 21 kvinder kom 9 af dem fra PCI, 9 fra DC og 2 fra PSI og 1 fra partiet "L'uomo qualunque". For mange kvinder var valgene efter krigen, første gang de deltog i politiske møder og første gang de skulle tage stilling til kandidater og partiforskelle. Det er svært at analysere, hvad kvindernes adgang til stemmeurnene betød. Ifølge Anna Rossi-Doria, kunne de kristelige demokrater ikke havde dannet regering uden kvindernes stemmer.²⁴⁸ Dette

standpunkt sandsynliggøres af den katolske kirkes store indflydelse på de fleste italienske kvinders værdisæt.

Det var i efterkrigstiden svært for de italienske kvinder at kombinere moderrollen med offentlig politisk aktivitet. De fleste kvinder var uden erfaring med de politiske normer. Der eksisterer flere modsatrettede vidnesbyrd om, hvordan de italienske kvinder reagerede på valgretten - fra apati til entusiasme og stolthed. Anna Rossi-Doria betoner i sine studier de handlekraftige og initiativrige kvindereaktioner.²⁴⁹

Den symbolske løsrivelse, som stemmeretten medførte, bør ikke undervurderes, selv om der ikke blev valgt så mange kvinder ind i parlamentet. Det var symbolsk, som funktionelt, et tab af mandens kontrol med kvinden. En sejr og begyndelse for kvindens individualisering. Vidnesbyrd fortæller om hvordan "kroppe og hænder rystede", da de italienske kvinder endelig stod i stemmeboksene. Mange kvinder havde på stemmesedlen svært ved at skelne monarki og republik fra hinanden.²⁵⁰ Resultatet af afstemningen blev, at 10.719.284 personer stemte for monarkiets bevarelse og 12.717.923 stemte for republikkens indførsel.

Det må have været en speciel oplevelse for de 21 kvinder, som blev valgt til den konstituerende lovforsamling at møde op til den første "arbejdsdag" den 25. Juni 1946 med deres 510 mandlige kollegaer. Den fremtrædende kommunistkvinde Nilde Iotti beskriver stemningen således til de første parlamentsmøder: "vi var allesammen fulde af respekt for disse mænd, som var indbegrebet af historie, kultur og viden".²⁵¹ Socialisten Bianca Bianchi som deltog i den første lovgivende forsamling erindrer hvordan hun oplevede "Montecitorio" (parlamentsbygningen) som en labyrint, der fik hende til at føle sig som en "pige fra landet". Hun erindrer ligeledes de mandlige blikke der mødte hende, da hun for første gang trådte ind i senatets aula og hendes desperate søgen efter andre folkevalgte kvinder i salen.²⁵² Kommunisten Nadia Spano erindrer hvor følelsesmæssigt berørt hun var, da man i parlamentet den 8. Marts 1947 fejrede kvindernes kampdag i parlamentet. Det var en speciel undtagelse, idet der de følgende år efter ikke blev gjort opmærksom på dagen i parlamentet.²⁵³

7.4 Den nye grundlov i 1948

Grundlovens overordnede mål var at definere den italienske befolknings civile, sociale, økonomiske og politiske rettigheder og udstikke retningslinjerne for magtforholdet mellem landets ledende institutioner. Grundloven stabiliserede for første gang i italiens historie juridisk og moralsk lighed mellem manden og kvinden. Dette kom til udtryk i artikel 3 som bl.a lyder:

"alle borgere har de samme sociale og juridiske rettigheder uden hensynstagen til køn, race, sprog, religion, politisk overbevisning og sociale forhold".

Den italienske grundlov fra 1948 formulerede således principperne for de politiske og civile rettigheder for de italienske statsborgere. Den resulterede i mange debatter om familiens normative og praktiske rolle i samfundet. De kristelige demokrater og kommunistpartiet diskuterede om, hvordan man skulle lovgive om familien som samfundets fundamentale samlingspunkt. Heriblandt, hvordan de juridiske

konsekvenser skulle være for børn født uden for ægteskabet. Man godkendte disse børns familiære tilknytning. I artikel 30 i grundloven står der: "Det er en pligt og rettighed for enhver forældre at bevare, uddanne og opdrage børn selvom der er født udenfor ægteskabet".²⁵⁴ Faderens position som familien overhoved "capo della famiglia" og skilsmisseretten var ikke involveret i grundlovsdebatten. Det var naturaliseringen af familien som en institution, der var det mest kontroversielle spørgsmål.

En opløsning i definitionen og opfattelsen af familien kunne føre til nye samlivsformer. De kristelige demokraters frygt skal forstås på baggrund af den atmosfære af "uopløselighed" der var forbundet med ægteskabet. Grundloven fastslog kvindens rolle som moder og staten forpligtede sig til at bekymre sig om moderskabet.²⁵⁵ Artikel 29 i grundloven beskriver, hvorledes staten anerkender familien som en naturlig forening baseret på moralsk og legal lighed mellem ægtefællerne, indenfor de nedlagte begrænsninger som familie-enheden har. Da faderen var konstitueret som familiens overhoved, var det reelt en forstærkelse af kvindens underordning, som konstitutionen foreslog. Det forholdt sig på samme måde med grundlovens principper om ligeløn. Artikel 37 blev til med stort pres fra venstrefløjens side og fremsagde, at kvinder og mænd skulle have lige løn for lige arbejde.

"Den italienske kvindearbejder har krav på de samme arbejds- og lønrettigheder som mandlige arbejdere. Arbejdsbetingelserne bør opfyldes i henhold til kvinders essentielle familiefunktioner og sikre moderen og barnet en speciel tilpasset produktion."²⁵⁶

Som det fremgår skal "ligheden" og arbejdsbetingelserne harmoneres med de familiære pligter. Dette dobbeltforhold, forblev det store stridspunkt i den italienske familielovgivning.²⁵⁷ Artikel 37 er således kun et halvt opgør med den traditionelle familieopfattelse. Det at opfatte kvinder som mødre var så dybt rodfæstet i den italienske kultur, at også kommunistpartiet tog hensyn til det i sine politiske krav efter krigen.

Grundloven ratificerede kvinders ret til lige arbejds- og karrierebetingelser. Det var dog stadig ikke tilladt for de italienske kvinder at indtræde i dommerstanden. Der var stor diskussion om, hvordan familien skulle indkorporeres i den nye grundlov og hvordan man kunne universalisere familiens rolle. I centrum for diskursdannelsen var de katolske dyder og principper og arven fra det overståede fascistiske regime. Der var mange moralske og religiøse principper som fungerede som et diskursivt net over, hvor langt diskussionen kunne udvikle sig. Konkret påvirkede det diskussionen om de demokratiske kvinderettigheder i familien. Ægteskabet var diskuteret i 151 ud af konstitutionens 455 artikler.²⁵⁸ Det blev defineret hvem det måtte gifte sig, hvornår og under hvilke betingelser. Hvis en kvinde var blevet enke skulle hun vente 300 dage, inden hun kunne gifte sig igen.

7.5 Lov om arbejdstid, barsel og hjemmearbejde

Fra midten af 1950'erne begyndte der at ske lovgivningsmæssige forandringer på arbejdsmarkedsområdet. Arbejdstiden var af stor betydning for de italienske kvinder, fordi de ofte stod for størstedelen af arbejdet i hjemmet. Den eksisterende lov om arbejdstid var fra 1923 for industriarbejdere og begrænsede arbejdstiden til 8 timer om dagen og højst 48 timer om ugen. I 1969 blev arbejdstiden fastsat til 40 timer om ugen.

Det var i 1923, at der for første gang blev indført forbud imod hjemmearbejde, for at komme arbejdsløsheden til livs. Den 13. Marts 1958 kommer med lov nr. 264 den første lov om beskyttelse af hjemmearbejde. Loven var meget uklar og resulterede ikke i nogen reel beskyttelse af hjemmearbejderne. I 1969 præsenterede kommunisten Luciana Sgarbi et lovforslag til at reformere den utilstrækkelige lovgivning på hjemmearbejdsområdet. Det er først i 1973, at der bliver etableret flertal til at reformere på området. Hjemmearbejde havde reelt indtil 1973 været fuldstændigt ureguleret og der havde fundet den værst tænkelige udnyttelse sted, specielt af kvinder.²⁵⁹

I 1950 kommer den berømte lov "860" som forbyder afskedigelser af kvinder fra svangerskabets begyndelse til barnets første år. Der bliver givet 80% økonomisk dækning i perioden, hvor kvinden er fraværende. Der var dog mange af de sæson- og marginalansatte kvinder, som ikke fik glæde af de nye regler. Der var fra arbejdsgiverside stor modstand imod "860" loven og en udbredt måde at omgåes den på var at fyre kvinder som var blevet gift eller forlovet.

I 1956 kommer ligelønsloven. I 1962 blev det med lov nr. 7 af 9. januar forbudt at afskedige kvinder på grund af ægteskab. I 1963 den 9. februar med lov nr 63, blev det slået fast, at kvinder nu formelt havde adgang til alle offentlige embeder. Dette gjaldt dog ikke politiet, finanspolitiet og hæren. Loven ophævede det groteske forhold, at kvinder kunne blive borgmester - men ikke kommunalsekretær og at kvinder kunne blive ministre - men ikke dommere. Det var først den 1. April 1981 med lov 121, at kvinder får ligestilling indenfor politiets rækker.

På det seksualpolitiske område skete der også forandringer i 1950'erne. I 1958 kom med lov nr. 75 ophævelsen af den statskontrollerede prostitution. Ved grundlovens indførelse i 1948 var de prostituerede de eneste kvinder, som ikke fik stemmeret. Socialisten Angelina Merlin proklamerede, at istedet for at lukke bordellerne, skulle man hellere bekæmpe prostitutionens sociale årsager.²⁶⁰ Hun fremhævede ligeledes, at prostitueredes manglende stemmeret var uforenelig med artikel 3,32 og 41 i grundloven. Indholdet i disse tre artikler siger klart, at alle italienske statsborgere har samme sociale rettigheder uden skelnen til kønnet og at den italienske stat bør fjerne

forhold som forhindrer en human og værdig tilværelse.

7.6 Kvindernes position i PCI

Når man taler om de politiske partier, som var inddraget og ansvarlige for kvindespørgsmålets udbredelse er det PCI som har den største betydning. Kritikken af det traditionelle mand-kvinde forhold afskrev højrefløjen og de regeringsbærerne partiers bidrag. Forholdet mellem PCI og katolikkerne var præget af store problemer i republikkens start. Den italienske kommunistleder Palmiro Togliatti forbandt kvindens undertrykkelse med arbejderklassens undertrykkelse. Indslusningen af kvinder i den produktive sfære og deres rettigheder heri, var et centralt område for PCI's måde at forbedre og diskutere kvinders emancipation på.

PCI var dannet i 1921. Under fascismen eksisterede det under jorden eller udenfor Italien. Mange medlemmer, både mænd og kvinder deltog i modstandskampen og deltog i Committees of National Liberation (CLN) efter 1943. PCI ønskede at udvikle et tæt bånd til middelklassen, katolikkerne og bønderne. PCI satte også kvindespørgsmålet på dagsordenen. Radikaliteten af de opstillede krav var dog moderate, idet de skulle kunne accepteres af katolikkerne. I 1946 var 44,2 % af alle kvinder i PCI casalingaer. Det var helt sikkert et problem for et parti, der koncentrerede sin politik om arbejdet udenfor hjemmet.

En måde at analysere PCI's politik og attituder overfor de italienske kvinder, er at se på de nationale kommunistkonferencer for kvinder. Ved den 1. konference 2-5 Juni 1945 i Rom deltog delegerede fra 65 provinser. Af stor betydning for de kommunistiske strategiplaner om den "italienske vej til socialismen" og de italienske kvinders rolle heri, var kommunistlederen Palmiro Togliatti's tankesæt:

"Hvis det italienske demokrati vil være et antifascistisk, populært og progressivt demokrati må det emancipere kvinden....Det italienske demokrati har brug for kvinden og kvinden har brug for demokratiet".²⁶¹

PCI fremførte, at de italienske kvinder ved at kæmpe for deres økonomiske, politiske og sociale rettigheder, samtidig kæmpede for det samlede italiens interesser. Det var en stor omvæltning i forhold til det fascistiske Italien, hvor kvinden skulle ofre sig for fædrelandets skyld. Nu skulle de i fædrelandets tegn kæmpe for deres rettigheder. Palmiro Togliatti's tale til den første konference for de kommunistiske kvinder i juni 1945, var et udtryk for PCI's opfattelse af kvindespørgsmålet som værende af stor betydning for opbygningen af et nyt Italien. Det er bemærkelsesværdigt, at Palmiro Togliatti ikke fremfører spørgsmålet om skilsmisserettigheder - men istedet koncentrerer sin tale om den økonomiske udbytning og marginalisering af kvinder.

Ligeledes lægger han stor vægt på de forfærdeligheder det fascistiske styre pådrog de italienske kvinder - udelukkelsen fra offentlige embeder og den svære adgang til arbejdsmarkedet. Han nævner, at analfabetiseringen i visse syditalienske regioner ikke var blevet forbedret mere under fascismen end de forgående 20 til 50 år. Generelt er talen præget af en meget forsigtig attitude overfor den katolske kirkes kvindeopfattelse.

De kristelige demokrater havde i deres valgkampagner efter krigen præsenteret den kvindelige stemmeret som en "pligt", der var forbundet med familiære funktioner. Først i anden række betonedes de, at det var et instrument til forsvar, for de kvindelige civilrettigheder.²⁶² De kristelige demokraters forsøg på at naturalisere familiens samfundsmæssige værdi og ægteskabets uopløselighed - blev ikke berørt i PCI's kampagner. Af andre årsager for de italienske kvinders tilbageståenhed nævner Palmiro Togliatti, at der i Italien aldrig har været et rigtigt demokratisk liv;

"Der har været regimer som vi har kaldt liberale, institutioner som er blevet kaldt demokratiske, men et rigtigt demokratisk liv, dvs. en stat styret af de arbejdende massers liberalt valgte repræsentanter og under massernes kontrol, et sådant politisk liv har aldrig eksisteret og idag må vi erobre det."²⁶³

I PCI's rækker var der mange kommunistiske katolikker. Selvom de ikke var udøvende katolikker var de stærkt påvirket af den katolske tro. Mange italienere havde på det ideologiske plan forladt katolicismen. I de moralske spørgsmål, de personlige relationer samt familie- og kønsspørgsmål var katolicismen stadig stærkt repræsenteret.

Diskussionen om hvilke mål og midler de italienske kvinder skulle efterstræbe var således tæt forbundet med det religiøse Italiens interesser. Det blev ofte diskuteret om de kommunistiske kvinder, f.eks. kunne have et fællesskab med de religiøse kvinder og med kvinder som tilhørte de kristelige demokrater. Kommunistpartiet opfordrede de italienske kvinder til at samarbejde på tværs af religiøsitet og partifarve. Årsagen til de italienske kvinders tilbageståenhed skulle, ifølge de kommunistiske doktriner, ikke søges i religionsspørgsmålet, men i de økonomiske relationer, som de italienske kvinder var underlagt. Af slutdokumentet fra den første kvindelige kommunistkonference kunne man læse, at de italienske kvinder stadig led under den fascistiske og antidemokratiske kvindepolitik og at en sand og demokratisk politik, kun kunne opbygges med en bred tilslutning fra de italienske kvinder.²⁶⁴ Der skulle gå 10 år, før den næste kvindekonference fandt sted i 1955.

Palmiro Togliatti's ideer om nødvendigheden af den kvindelige emancipation var ikke accepteret af alle i kommunistpartiet. Der var mange i PCI, som ikke mente, at emancipationsdebatten hørte hjemme i partiet. Italien var i slutningen af 1940'erne stadig præget af de økonomiske og sociale konsekvenser af 2. verdenskrig. Der var mange italienere som manglede mad og bolig og det politiske klima var påvirket af den kolde krigs begyndelse. I Italien kom det til udtryk ved udelukkelsen af PCI og PSI fra regeringen. Man var fra amerikansk side bange for en kommunistisk magtovertagelse og et tab af en vigtig vesteuropæisk allierede. Det var nogle år med hårde politiske konfrontationer mellem de politiske grupperinger i det italienske samfund. I dette klima igangsattes mange aktioner og protester af de mest emanciperede kvinder. F.eks. kan nævnes fredsdemonstrationer imod krigen i Korea og demonstrationer imod atomoprustningen.²⁶⁵

Den 2. kvindelige nationale PCI konference 20-23 Oktober 1955 var en slags regnskab for de mangeartede aktiviteter, der havde fundet sted i de forløbne år. Spørgsmålene og attituderne var igen opdelt efter dem der udelukkende ville kæmpe for kvindekrav,

og dem der ville diskutere de brede problemstillinger. Palmiro Togliatti's indlæg på konferencen handlede om, at der ikke eksisterede denne modsætning mellem kvindekravene:

"Hos os, er kampen for kvinders emancipation på den ene side en kamp for rettigheder, dvs. juridisk lighed med mændene og på den anden side, en kamp imod elendigheden, for en højnelse af eksistensbetingelserne for de brede masser i byer og på landet."²⁶⁶

Det er ikke svært at forestille sig, hvor besværligt det har været at overbevise folk om nødvendigheden og formålet af kvinders emancipation i de områder og sociale lag, hvor man manglede de mest basale fornødenheder som mad og medicin. Der blev opponeret imod den "fælles elendighed" som de italienske mænd og kvinder, ifølge Palmiro Togliatti, skulle dele.

Ved PCT's 8 kongres i December 1956, som er blevet kaldt selvkritikkens kongres, blev kvindespørgsmålet også diskuteret. I den italienske "vej til socialismen" og specielt i forholdet mellem demokrati og socialisme, var kvindernes emancipation vigtig. Kravene fra kvindeorganisationerne var i realiteten krav som kunne kaldes "borgerligt-demokratiske". Men da ingen borgerlig demokratisk regering ville realisere disse krav, indgik kvindespørgsmålet i den ideologiske vej til socialismen.²⁶⁷ Som konsekvens af 1950'ernes kampe for ligeløn var PCI istand til i begyndelsen af 1960'erne at kræve mere tilbundsgående ændringer af de gamle fascistiske levn og fordomme om kvinders plads i samfundet.

Kommunisten Nilde Jotti's indlæg ved den 2. kommunistiske kongres for kvinder i Oktober 1955 åbner op for en ny måde at diskutere forholdet mellem stat og familie på. Kritikken fra Nilde Jotti var rettet imod den ringe udbygning af sociale og politiske institutioner. Som konsekvens af disse institutionelle mangler, hvor der f.eks ikke eksisterede pensionsordninger blev de italienske kvinder hurtigt slidt ned. Indeholdt i kritikken af kvinders levevilkår var også den katolske kirkes opfattelse af kvinder som hjemmegående husmødre og børnepassere. Nilde Jotti fremførte:

"vi tror, at det er rigtigt at rejse spørgsmålet om casalingaers pension, som anerkendelse af den sociale værdi og betydning deres hårde arbejde i hverdagen har for vores land."²⁶⁸

Nilde Jotti brugte endvidere hendes tale til at diskutere udviklingen i et typisk italiensk ægteskab. Hun fremhævede, at kærlighed er det fulde incitament for de italienske kvinder for at indgå ægteskab. For manden derimod er kærlighed kun en del af hans verden. Dette resulterer i uoverensstemmelser når ægteskabet første periode er overstået.

I efterkrigsårene blev det også diskuteret om hvorvidt det italienske samfund skulle følge den "amerikanske familiemodel". Dette betød udbredt brug af elektriske apparater og hjælpemidler i husholdningen. En sådan strategi ville kunne frigøre kvinder fra nogle af de huslige pligter. I en artikel i "L'Unità" 8 marts 1960 af Palmiro Togliatti angriber han ægteskabets uopløselighed som værende reaktionært og hyklerisk. Han lægger bl.a vægt på, at kvindelig emanciperung er af stor betydning for

alt socialt liv, hvilket også burde komme mændene til gavn.

"Den kvindelige emancipation er en dyb transformation af samfundsstrukturen og derfor også for mændene. Vi er derfor stramt sammenknyttet, vi er to aspekter af den samme fremgang".

De demokratiske elementer i kvindebevægelsen fremhæves samt at kvindebevægelsen har udviklet sig meget siden århundredes begyndelse. Palmiro Togliatti beskriver at kvinder næsten overalt i Europa har stemmeret. Han anfører dog, at selvom kvinder i Italien har stemmeret, har den katolske kirke så meget "magt" over kvinder, at den næsten kan forbyde kvinderne i at stemme ud fra deres interesser.

Meget af den marxistiske teori som PCI byggede deres ideologi på havde fokus på kvindens tilslutning til en aktivitet udenfor hjemmet. Dette var en forudsætning for kvindens frigørelse. Men der havde aldrig heri været indeholdt et krav om emancipation. Det stod klart, at kvindespørgsmålet ikke kunne overvindes med den tekniske løsning at indtræde på arbejdsmarkedet. Det var i stor udstrækning et spørgsmål om den italienske mentalitet. Emancipationsdebatten var også tilknyttet udviklingen af den kvindelige personlighed. Herunder frisættelsen af den kvindelige seksualitet. Kvindediskursen havde således bevæget sig ind på et mere omfangsrigt niveau, hvor det essentielle ikke kun var arbejde og ligeløn.

Ved den 3. nationale konference for kvindelige kommunister 30. Marts-1. April 1962 var det disse udvidede krav til kvindebevægelsen der dominerede. Det stod klart, at det var "farligt" for de italienske kvinder at gifte sig, hvis de ville på arbejdsmarkedet eller bevare en position på arbejdsmarkedet. Samtidig var det svært at planlægge børnefamilier, hvis de var i arbejde. Disse forhold var også forbundet med kvinders dårlige professionelle arbejdserfaring. Dette blev forstærket af de ofte rigide attituder der eksisterede til kvinden indenfor fagforeningerne og arbejderbevægelsen. Giorgio Napolitano udtrykte det således:

"For at eliminere den dobbelte dobbelte udbytning af kvinden som arbejderkvinde og casalinga, er det nødvendigt at afskaffe den sociale casalinga-figur som er et typisk produkt af den kapitalistiske produktionsmåde."²⁶⁹

Mange kvindelige kommunister mente, at problemerne for kvinder ikke blev løst af, at kvinderne kom på arbejdsmarkedet. De fremførte, at kvinder ikke blev tilstrækkeligt emanciperede af at arbejde udenfor hjemmet, hvis kvinderne fortsat blev udnyttet i den private sfære. Et af spørgsmålene som prægede debatten mellem kommunisterne og feministerne var, om kvinders emancipation var lig arbejderklassens emancipation. Aldo Tortorella fra PCI udtrykker det således:

"Det hænger sammen med, at kvinders emancipation ikke er identisk med arbejderklassens; vi har at gøre med et problem som har dybere rødder end den kapitalistiske organisering af arbejdet. Et problem som er defineret ud fra en tusindsår gammel arv om kvinders dobbelte udnyttelse både arbejdsmæssigt og seksuelt."²⁷⁰

Et spørgsmål som ligeledes var kontroversielt, var om PCI forsvarede familien traditionelle værdier. Hvis det var i familien, at kvinder blev mest udnyttet, og det var i familien, at kvinden fik indpodet sin seksuelle og moderlige underordning, hvorfor havde PCI så ikke kæmpet mere for kvindernes situation på hjemmefronten. Den "familære" konflikt mellem PCI og de feministisk inspirerede kvinder bestod i, at kvinderne havde en eksklusiv interesse i den private sfære og de seksuelle forhold. Kvindespørgsmålet var på en måde farligt for arbejderklassen. Man var PCI side bange for, at en for stor opmærksomhed på specifikke kvinde-krav kunne splitte sammenholdet i arbejderklassen. Dette kunne så resultere i, at de intellektuelle, katolikkerne og socialisterne også ville udskille sig fra arbejderklassens fælles kamp. Denne konflikt kommer i 1970'erne til at præge splittelsen mellem de feministiske kampområder og fagbevægelsens analysestrategier.

7.7 Den italienske kvindeorganisation (UDI)

Den italienske kvindeorganisation UDI, (Unione Donne Italiane) blev dannet i september 1944. Organisationen var en videreudvikling af "Gruppi di difesa della donna, (gdd), som var en organisation, der var startet af kvinder fra CLN, (den nationale liberale komite). UDI ønskede at udvikle og koordinere en samlet kvindestrategi i det nye italienske samfund. Dannelsen var derfor ikke en spontan hændelse, men en præcis strategi udviklet i forbindelse med den forestående valgret.²⁷¹ Mange italienske kvinder startede deres emancipatoriske løbebane i kampen mod anti-fascismen fra 1943. Modstandskampen var således af ekstrem betydning for de italienske kvinders emancipationskrav. Der blev formuleret krav som ikke havde haft folkelig opbakning før 2.verdenskrig. Parti og programudviklingen om familie og kvindespørgsmålet hos de italienske kommunister skete i tæt samråd med UDI, hvor de kommunistiske kvinder stod centralt. UDI var en blanding af en "ren" kvindeorganisation og en "forlænget arm" til PCI. Paolo Bono og Sandra Kemp betoner det originale ved UDI's fremvækst og organisering:

"The UDI is a remarkably original and interesting development both of the emancipationist movement and of the active involvement of women in the anti-fascist struggle. It came into being within the framework of the political left, gradually building up its own political and organizational autonomy".²⁷²

UDI ønskede et brud med de rigide rammer, som det fascistiske styre havde lagt for de italienske kvinder. Nogle af kravene de kæmpede for var: lige adgang til arbejde og uddannelse for kvinder, ligeløn og adgang til det politiske liv. Ved den første nationale UDI konference i Firenze i Oktober 1945, var der delegerede fra 78 provinser, som repræsenterede 400 tusinde medlemmer. 1946 var det første år, man fejrede kvindernes kampdag 8. Marts. Denne manifestation havde dog ikke lige stor opbakning overalt i Italien. Efter krigen var der i Syditalien og i mange landområder stadig ikke tradition for "politiske" kvinder. Mange kvinder var ikke villige til at gå ind i de politiske partier og specielt ikke de venstreorienterede partier. Derfor var det, ifølge Anna Rossi-Doria vigtigt, at UDI ikke kun fremstod som en afdeling af PCI.²⁷³

UDI definerede sig som en masse-kvindeorganisation. De politiske rettigheder for kvinder og opgøret imod de fascistiske og antifeministiske love var omdrejningspunktet. Retten til arbejde, ligeløn, provision for børnepasning samt de samme uddannelsesmuligheder som mænd var på programmet. Der blev ligeledes argumenteret for ændringer i lovene om husmødres civile rettigheder. UDI var i de første år i opposition til den katolske kirke og de katolske organisationer, men kan alligevel betegnes som en konventionel organisation. Dette træder frem, når man ser på titlerne på UDI's kongresser. Den anden kongres i 1947 var kaldt, "For en lykkelig familie, for fred, for arbejde", den tredje i 1949 var kaldt, "For vores børns fremtid, for frihed og fremskridt" og kongressen i 1953, "For stolthed og sikkerhed i mit liv - For min renhed som kone og moder."²⁷⁴

Disse titler indikerer, hvor folkelig og hvor lidt teoretisk baseret UDI var i efterkrigsårene. Krav om barnepleje og statsintervention i familiesfæren blev opfattet som et angreb på den kristne familie. Denne skræk for at bryde med den katolske familieopfattelse har helt sikkert forsinket de italienske kvinderettigheder.

I 1948 repræsenterede kvinder kun 5 % af de folkevalgte. UDI blev mere bevidst om kvinders emancipatoriske krav i begyndelsen af 1950'erne og begyndte at modarbejde de katolske dyder. På initiativ fra UDI blev der i 1950'erne igangsat en stor mobilisering for at få gennemført nogle sociale sikringsordninger for de hjemmegående husmødre. Det var en stor kampagne, som de kommunistiske kvinder var meget aktive i. Et af målene var at få de ca. 10 mill. kvinder, som var tvunget til kun at arbejde i hjemmet, til at kræve flere civilrettigheder og få øjnene op for deres emancipatoriske potentialer. UDI prøvede også at komme ud til de brede masser ved salg af postkort og plakater imod fabriksfyringer af kvinder. Der skete generelt i slutningen af 1940'erne en stor organisatorisk udvikling af UDI. Den store balancegang for UDI var at kombinere umiddelbare mål med langsigtede perspektiver og ligeledes at kombinere autonome kvindekraav og støtte fra arbejderpartierne. Det store spørgsmål var, om kvinden havde ret til at arbejde udenfor hjemmet. Der havde aldrig været sat spørgsmålstejn ved mænds ret til at arbejde, selvom man diskuterede om arbejdsløshed var et naturbundet fænomen.

Det store fagforbund CGIL havde, når det snakkede om beskæftigelse, kun relateret det til fuld mandlig beskæftigelse. At skulle kæmpe for kvinders ret til arbejde og dermed "frigive" hende fra hjemmet samtidig med, at det skulle foregå i hele landets tjeneste, var en proces der krævede stor mobilisering af nye sociale kræfter. Ligeledes krævede det en markant omdefinering af, hvem man kæmpede for. Samtidig med UDI's skabelse sker der en anerkendelse af kvindekommisioner indenfor partierne og indenfor CGIL.

I januar 1945 bliver der på initiativ fra katolske kvinder startet den katolske kvindeorganisation "Centro italiano femminile". Udover at være tilknyttet PCI som hjælpe- og støtteorganisation, var UDI i sig selv en stærk organisation. I 1949 havde UDI 1. million medlemmer og det ugentlige magasin "Noidonne" blev distribueret i 200.000 eksemplarer udover hele Italien.²⁷⁵ UDI støttede i 1963 kvinders ret til skilsmisse og i 1965 præsenterede de et meget populært forslag om sygeplejerskeskoler. UDI var meget bekymret for kvinders hverdagsbetingelser. Bl.a. mange af de italienske kvinder som i efterkrigstiden prostituerede sig selv for at overleve

økonomisk.

7.8 Kvindebladet "Noidonne"

Stoffet i Noidonne i 1940'erne var præget af kvindernes deltagelse i Resistenza - perioden. Der var præsentation af de kvindelige kandidater til valget i 1946 samtidig med, at der også var madopskrifter til den "ideelle" husmor. Der var ofte beretninger om nogle af de aktioner som UDI arrangerede for de svagest stillede i storbyerne. UDI var i slutningen af 1940'erne meget aktive med at arrangere børnehaver, ambulatorier, lejrskoler osv. Det var en periode, hvor UDI var meget præget af praktiske arrangementer og få ideologiske og teoretiske overvejelser.

I 1950'erne træder kvindernes lyst til at arbejde frem i Noidonne. Bladet opfordrer de italienske kvinder til at rive sig løs af de stramme familiebånd. Noidonne arrangerede i 1953 den første kongres om den kvindelige presse. I Noidonne i 1951 kan man læse om de usle arbejdsforhold som de kvindelige tobaksarbejdere har. De emanciperede kvinder begynder at blive en trussel imod mændene. Mændene kæmper for kvinders ret til ligeløn - men ignorerer kvindernes krav om forandringer i familien.

I 1958 skriver Noidonne med overskriften "I ladri della salute" (helbredstyvene) om hvordan man på trods af videnskabelige fremskridt stadig ignorerer de tre perioder i en kvindes liv, hvor hun behøver ekstra omsorg; puberteten, graviditeten og overgangsalderen.²⁷⁶ Der blev ligeledes som et af de eneste steder diskuteret skilsmisseforhold i Noidonne på baggrund af det forslag som socialisten Sansone havde præsenteret i 1957 i det italienske parlament.²⁷⁷ Fra 1956 begynder Noidonne at indføre læserbreve, hvori de italienske kvinder kan ytre sig om deres personlige problemer med familien og kærligheden. 1950'erne er helt sikkert ligheds- og arbejdsåret for kvinderne. Artiklerne i Noidonne i 1950'erne bærer præg af en hidtil uset aggression overfor mænds breadwinner attituder. I Noidonne begynder man allerede i begyndelsen af 1960'erne at diskutere de mange abort-tragedier og skammen omkring dem.

I 1961 afslører UDI og Noidonne, at der foretages ca. 1 million illegale aborter om året. Noidonne bringer i 1967 artikler om kvinder, som har forladt deres familier for at leve alene i storbyerne. I Noidonne i 1964 kan man læse, at befolkningen er splittet omkring hvorvidt kvinder bør arbejde på reduceret tid, for derigennem at kunne varetage de hjemlige opgaver.²⁷⁸ Brevkasserne i Noidonne udvikler sig indholdsmæssigt i slutningen af 1960'erne. Brevene får karakter af mere modige tilkendegivelser. De indeholder krav om seksuel frihed.

7.9 Kvinder i fagbevægelsen

Kvindespørgsmålet udviklede sig efter krigen, med hurtige og diffuse skridt. Der blev sat fokus på udelukkelsen af kvinderne fra samfundets magtpositioner og den kvindelige tvangsbinding til familiesfæren, forhold som næsten alle italienske kvinder var underlagt.²⁷⁹ På trods af 22 års fascistisk undertrykkelse stod den italienske fagbevægelse stærkt efter krigen.²⁸⁰ Dette skal ses i forlængelse af de kampe, som den

italienske arbejderbevægelse deltog i ved krigens slutning.

Det store arbejdsforbund CGIL ("confederazione generale italiana del lavoro") som formåede at omdanne de politiske kampe til progressiv lovgivning, blev splittet i 1947, da kommunister og socialister blev ekskluderet fra den italienske regering. Dette førte til, at der blev dannet det katolsk støttede fagforbund CISL ("confederazione italiana sindacati lavoratori") som havde tætte bånd til DC. Dette medførte endvidere, at socialdemokrater og republikanere brød ud af CGIL og dannede UIL ("unione italiana del lavoro"). Dette fagforbund var ikke så stort, men stod stærkt i service - sektoren. At konsekvensen af denne tredeling ikke var så alvorlig, kom frem gennem mit interview med Lilli Chiamonte fra CGIL.

"Der har i den italienske fagbevægelses historie været en tendens til at identificere sig med og kæmpe for hele arbejder - klassen og ikke enkelte fagforbund. Dette har i særdeleshed gjort sig gældende for CGIL og fra 1960'erne også for UIL og CISL."

Ved CGIL kongres i Napoli i 1945 blev der krævet stemmeret til de italienske kvinder udfra følgende ræsonnement.

"CGIL's kongres som repræsenterer alle de demokratiske kræfter blandt arbejdsstyrken i nationen erkender, at i kampen mod nazi-fascismen, har kvinderne bevist, at de har opnået tilstrækkelig modenhed til, sammen med mændene at dele ansvaret for den genopbygning, som arbejderklassen er kaldet til og vi forespørger derfor den demokratiske regering om at foranstalte den nødvendige stemmeret og ret til at indtræde i det politiske liv ved næste valg."²⁸¹

Det var altså i frihedskampens ånd og interesse, at der skulle etableres juridisk lighed mellem kønnene. Fagforeningernes strategier overfor de kvindelige arbejdere drejede sig hovedsageligt om at få stigninger i de kvindelige lønninger. I tekstilindustrien var de kvindelige lønninger i 1938 53% af mændenes. Efter krigen steg de til 83%. I landbrugssektoren nåede de op 75% og i offentlige virksomheder nåede de 85% af de mandlige lønninger.²⁸² De første kvindelige arbejdere som oplevede ligeløn var i tekstilbranchen.²⁸³ I 1945 underskrev CGIL en overenskomst, hvor de kvindelige arbejdere blev lovet en arbejdskontrakt, når de udførte arbejde som ellers var tiltænkt mænd.²⁸⁴ Efterkrigstidens Italienske industristruktur var præget af en omstrukturering af produktionsapparatet fra krigsproduktion til produktion betinget af "normale" udbuds-efterspørgelsesmekanismer. Der blev dog i perioden lige efter krigen ført en stærk protektionistisk politik for at beskytte de italienske produkter.

I 1946 kom "scala mobile" (pristalsreguleret lønsystem), hvilket kom de kvindelige arbejdere til gode. Perioden efter krigen var præget af en stor aktivitet omkring dannelsen af kvindekomiteer indenfor fagbevægelsens rækker. Fagbevægelsens rolle for kvinderne i de første efterkrigsår og i 1950'erne begrænsede sig alligevel til en kamp for ligeløn. Der blev ikke så ofte sat fokus på karakteren af det arbejde, som kvinderne udførte og som oftest var i tekstil- og landbrugssektoren. Dette resulterede i, at der blev dannet kvindepolitiske bevægelser, som kæmpede for lighed og bedre arbejdsforhold med udspring i venstrefløjspartierne og de katolske kvinde

organisationer.

Det var ved den 1. samlede nationale CGIL kongres i 1947, at man begyndte at tale om "bevægelsen af italienske kvindelige arbejdere". Der var på dette tidspunkt ca. 5 millioner italienske kvindearbejdere. Perioden fra slutningen af 1940'erne er begyndelsen på den store arbejdsløshed og den økonomiske krise. Dette resulterer i en grov udnyttelse af den kvindelige arbejdskraft. 1950'erne er præget af hårde arbejds konflikter. I disse deltog både de arbejdende kvinder og de arbejdsløse. Kampen for bedre arbejds kontrakter var således de første i kvindebevægelsens historie. Lønningerne for kvinderne var igen markant lavere end de mandlige arbejders lønninger. Kvinderne var hovedsageligt beskæftiget med ufaglært og sæsonbestemt arbejde. Der var store strejker blandt vinhøstarbejdere og blandt oliven og tomatplukkere. De var ofte tvunget til at arbejde 10-12 timer i døgnet. Strejkerne blandt de sæsonansatte kvindelige arbejdere i Syditalien udviklede sig ofte til voldsomme kampe med politiet. For udviklingen af en bevidsthed om arbejdsrettigheder og organiserings betydning var det vigtigt, at kvinder fik arbejds kontrakter.

Fagforeningerne beskyldte de kvindelige arbejdere for at overdrive deres arbejds krav. Alcide De Gasperi skulle havde udtrykt: "kvinder går på arbejde for at kunne købe høje sko."²⁸⁵ Det var svært at få gennemført rimelige arbejdsrettigheder for alle på arbejdsmarkedet og kæmpe imod mandens prioritet på at arbejde i en periode, hvor der blev varslet mange fyringer på grund af omstruktureringer i de store industrisektorer. Den første samlede strategiplan fra fagforeningernes side omkring de kvindelige arbejdere blev iværksat ved den første nationale konference for kvindelige arbejdere i 1954. Emnet var specielt kvinders helbreds- og arbejds markedsmæssige rettigheder. Man diskuterede kvindernes rettigheder i fagforenings regi. Der var dog en tendens til, at man undgik de tilbunds gående diskussioner og undersøgelser om kvindernes rettigheder. Det skal ses i sammenhæng med, at det traditionelle og konservative kvindesyn om kvindens "naturlige" samfundsrolle stadig var intakt.

Forud for den første nationale kvindekongres var der i 56 provinser rundt om i Italien blevet holdt tusindvis af møder med deltagelse af ca. 1.5 millioner kvinder.²⁸⁶ I Milano på de store fabrikker blev der holdt de såkaldte "Mattinate" (morgenmøder). På disse morgenmøder blev der udover organisatoriske forhold også arrangeret revyer og underholdning. Det var i denne periode, at kvinderne begyndte at protestere imod fyringer på grund af ægteskabsindgåelse. Betydningen af møderne var stor for de arbejdende kvinder. Det lykkedes trods massive fyringer i perioden at beholde og forsvare en kvindebeskæftigelse på 25-26%. Det var også i begyndelsen af 1950'erne, at de første politiske kampe om ligeløn satte ind. Der skete en reduktion i lønforskellen. De italienske kvinder var i 1952 oppe på 84% af de mandlige lønninger. En timeløn for en kvindelig specialarbejder var 840 lire og for en kommunalansat 1000 lire i timen.²⁸⁷

Den 8. Juni 1956 skrev præsidenten for den italienske republik under på "Geneve-traktaten" om lighed i lønninger. Perioden omkring 1955-1957 var præget af et stort antal møder og konferencer om kønsforhold på arbejdsmarkedet. I Oktober 1957 var de kvindepolitiske organisationer samlet til "humanitets-konferencen" i Milano. Her var sloganet "lige løn for samme slags arbejde". En undersøgelse, ligeledes fra 1957,

blandt kvindelige arbejdere viste, at næsten 40% af de adspurgte var utilfredse med deres arbejde og ville skifte hvis de kunne.²⁸⁸ Det var udbredt at bruge meget unge piger i produktionen. 14-15% af de italienske kvinder var tvunget ud i industriproduktion, inden de var fyldt 14 år. Dette betød at mange af de unge piger ikke var istand til at afslutte folkeskolen.

Ved den 2. nationale CGIL kongres i 1958 var der igen kvindernes rettigheder for ligeløn og lige sociale rettigheder på programmet. Det samme sker ved den 5. CGIL kongres i 1960. Her var et af hovedtemaerne: "lige rettigheder og lige lønninger til de kvindelige arbejdere og de unge mandlige arbejdere". Kvinderne stod bedst organiseret i de industrier og fabrikker hvor der var organiseret interne kvinde-kommisioner på arbejdspladsen. Fra 1955 til 1961 stiger kvindebeskæftigelsen med 1.157.000 personer fordelt på 521.000 i industrien, 391.000 i servicesektoren og 245.000 i landbruget. Den samlede kvindebeskæftigelse var nået op over 6 millioner, svarende til 27% af den samlede arbejdskraft.²⁸⁹

7.10 Kvindekampen i 1960'erne

Italien blev i 1960'erne ramt af det økonomiske mirakel "miracolo economico". Dette betød store omvæltninger for hele landet på såvel det økonomiske, sociale og politiske område.²⁹⁰ De forbedrede økonomiske konjunkturer fik store dele af befolkningen til at tro på, at beskæftigelsesproblemet kunne løses endeligt. I begyndelsen af 1960'erne fortsatte kravene fra de kvindepolitiske organisationer om en reduktion i de tidsbestemte ansættelser og et forbud mod afskedigelser på grund af ægteskab. Det var hovedsageligt i de små industrier, at kvinderne var udsat for fyringstrusler, hvis de giftede sig eller blev gravide.

I begyndelsen af 1960'erne begyndte det som er blevet kaldt "den italienske families krise". Kommunistpartiet var stærkt involveret i at overbevise sine vælgere om, at det ikke var kvindens indtræden på arbejdsmarkedet, som var årsagen til familiens krise. PCI forklarede, at det var de økonomiske transformationer, hvori Italien udviklede sig fra et landbrugsland til et industriland, som var udslagsgivende for det ændrede hverdagsliv. Dette ramte specielt familiestrukturen på landet. PCI mente, at det ikke var den italienske familie, som sådan der var i krise, men kun en speciel slags familie. Blandt de dogmatiske katolikker forsøgte man på massiv vis at fremelske fortidens familie og man hørte slogan som "kvinden som elsker - dræber kvinden som arbejder". Nilde Jotti prøvede på den 3. konference for kvindelige kommunister at forklare årsagen til familiens krise:

"Fra vores synsvinkel er kun én slags familie i krise. Den gamle hierarkiske autoritære familie, baseret på husherrens autoritet, på adlydnings fra konen og børnene".²⁹¹

PCI prøvede ligeledes at forklare, at det "ubrydelige ægteskab" var i krise og at det ikke var nok at diskutere skilsmissegivningen i parlamentet. Man burde høre befolkningens attitude. PCI mente, at der i byen og i forstæderne var flertal for skilsmissegivningen, bl.a. støttet af de moderate katolikker. PCI sammenlignede ofte Italien med de andre vesteuropæiske katolske lande som Belgien, Østrig, Frankrig og

Portugal. Her havde man lyttet til befolkningens attituder og indført skilsmisselfov. På den 4. konference for kvindelige kommunister i Juni 1965 angreb Nilde Jotti igen det borgerlige italienske samfund:

"Italien er et land som opretholder en meget gammeldags og konservativ familielovgivning, den bringer skam over den republikkanske konstitutions erobringer. I næsten 20 år har de kristelige demokrater ikke ville reformere familielovgivningen så den blev ajourført med tidens ånd".²⁹²

På baggrund af de erhvervede forbedringer i lønforhandlingerne var UDI istand til at rejse spørgsmålet om pensioner til invalide og pensionister. UDI forsvarede casalingaernes pensionskrav udfra den logik, at casalinga var en beskæftigelse som staten havde gennemtruffet - det var ikke et frit valg. Det var et dilemma for den italienske stat og det statsbærende parti DC at skulle forholde sig til de ca. 10 millioner kvinder, man aldrig havde givet en chance for at komme på arbejdsmarkedet og som havde udført en gratis livsfunktion for samfundet. Det lykkedes for UDI at skaffe en større samfundsmæssig forståelse for problematikken. Konkrete forbedringer udmøntede det sig ikke i. Perioden er præget af mange demonstrationer. 50.000 vrede bønder afleverer et lovforslag om ophævelse af den forhadte Serpieri regel (landbrugsminister under fascismen) om, at kvinders arbejdskraft og behov kun var 60% af mandens.²⁹³ Der var også kvindelige arbejdere, der gik direkte til paven for at protestere imod fyringer i forbindelse med indgåelse af ægteskab. Det lykkedes i midten af 1960'erne for UDI at etablere kontakt med andre kvindeorganisationer også de katolske. Dette medvirkede til, at der blev skabt en positiv stemning omkring kvinders levevilkår. Kvinderne havde dog betalt en pris for deres indtræden på arbejdsmarkedet; manglen på børnepasningsinstitutioner og de til hjemmet tilknyttede sociale serviceforanstaltninger.

Som konsekvens af den økonomiske vækst i det italienske samfund og den deraf større integration af kvinder på arbejdsmarkedet blev det blandt mange indenfor PCI diskuteret, om de kvindepolitiske krav generelt kunne indeholdes i samfundet. I "Rinascita" nr 3, Marts 1962 afviser Luigi Longo faremomenter ved den kvindelige emanciperung. Han agiterer meget for, at det ikke kun gælder om at skaffe de kvindelige arbejdere de samme arbejdsbetingelser som deres mandlige kollegaer - men om at forbedre arbejderklassens vilkår bredt. Det nyttede, ifølge Luigi Longo, ikke at kæmpe for abstrakte civilretsforbedringer for kvinder - hvis de sociale levevilkår umuliggjorde en realisering af disse.

Den italienske arbejdsmarkedslvgivning var teoretisk set lige for begge køn. De overordnede lovgivninger foreskrev ensartethed på arbejdspladsen uden skelnen til køn - race og religion. I praksis var der både politisk og religiøs diskriminering blandt kønnene i såvel offentlige som private virksomheder. UDI lagde op til en radikal omformulering af kvinders samfundsmæssige rolle. Hvis kvindens handlerum hovedsageligt var i hjemmet, var det næsten umuligt at udvikle en personlighed, der ikke lignede husmoderens. Derfor var det for UDI vigtigt at forklare de italienske kvinder, at ægteskab og moderskab ikke var den eneste gyldige etikette for en kvinde. Hovedopgøret skulle tages i kampen imod den katolske kirkes fastfrosne kvinde- og familiebillende.

UDI kæmpede for, at kvindens emanciperingskrav nødvendigvis krævede etablering af vuggestuer, børnehaver og fritidsordninger, hvor de udearbejdende kvinders børn kunne placeres. UDI forsøgte at gøre det klart, at en revurdering af familiens rolle ikke var et attentat på familien men et forsøg på at udvikle den. PCI fremhævede, at det var af betydning for kvinders emancipation, at der var ubegrænset adgang til alle professioner og arbejdsfunktioner. De kvinder som trådte ind i fabriksverden, erhvervede sig en ny mentalitet og tænkemåde omkring deres arbejderbevidsthed. Perioden i 1960'erne var derfor også præget af krav om økonomiske og sociale reformer fra de arbejdende kvinder.

I Februar 1962 på initiativ fra "societa-humanitaria" arrangeres en national konference omkring fyringer på grund af ægteskabsindgåelse. Dette skærper kritikken fra fagforeningerne og den offentlige opinion. I 1963 kommer loven som forbyder fyringer af kvinder på grund af ægteskabsindgåelse. I 1964 kommer loven om "ordentlig årsag" i afskedigelser. Den kvindelige stigning i beskæftigelsen fandt ikke sted i de sektorer, som krævede de høje specialuddannelser, men derimod i elektronik, beklædning og i service-erhvervene. Der er ligeledes ikke en beskæftigelsesstigning i hele landet. Den fandt hovedsageligt sted i industrizonerne i Norditalien. Der var ikke tale om permanente ansættelser. Mange af de unge ansatte kvinder blev smidt ud af industrierne efter nogle år.²⁹⁴

De kvindepolitiske organisationer begyndte at kæmpe for bedre sociale serviceordninger, hvilket var et interesseområde, som sammenknyttede de arbejdende kvinder med casalingaerne. Perioden var vanskelig for UDI, idet der var sket et brud mellem PCI og PSI. Dette blev forværret af, at PSI havde dannet regering med centumpartierne. CGIL var ikke så berørt, idet sammenholdet mellem fagforbundets medlemmer var mindre partibundet. UDI stod overfor det ideologiske og politiske dilemma, som begrebet feminisme og emancipation indeholdt. Feminisme kunne forsvares som værende en form for elitær bevægelse. Emancipation var et krav som angik de brede kvindemasser. PSI's officielle afstandstagen fra UDI var et hårdt slag, selvom mange af de kvindelige socialister blev i UDI af personlige årsager.

Det stod klart, at det var vigtigt for UDI at være en autonom og uafhængig kvindebevægelse. I perioden omkring 1963-64 kom der mere progressive signaler fra den katolske kirke om kvindens "væsen" både ude og indenfor hjemmet. Den anden vatikanske kirkeforsamling i 1965 betød en ændret holdning til de traditionelle attituder om kvinden, ægteskabet og familien. For første gang i den katolske kirkes historie blev spørgsmålet om følelser gjort til moralsk base for det kristne ægteskab. PCI holdt i 1964 et seminar om "familien og samfundet i den marxistiske analyse". Her blev det diskuteret om familien var i krise og om hvad den italienske families samfundsmæssige natur og skæbne var. I 1965 indsamler UDI underskrifter til et lovforslag til fordel for en national børnehaverordning.

Den 4. nationale konference for kvindelige kommunister 26-29. Juni 1964 var speciel, fordi den skulle forsvare de hårde angreb der var kommet omkring emancipationsdebatten. Den faldende kvindelige beskæftigelse var også foruroligende. Det "økonomiske mirakel" var kommet på retur fra 1964 og ramte specielt de sektorer som havde mange kvindelige arbejdere. Ca. 710.000 kvinder blev stødt ud af arbejdsmarkedet og blev igen casalingaer. Det er bemærkelsesværdigt at disse 710.000

ikke figurede som arbejdsløse i ISTAT's statistikker.²⁹⁵ Det er ligeledes på den 4. konference, at PCI diskuterer en reformering af familielovgivningen samt introducerer debatten om skilsmisselovgivningen. Dette er et afgørende brud med den katolske familiediskurs. PCI prøver ligeledes at sidestille manden og kvinden i ægteskabet og skabe de samme rettigheder og forpligtigelser for forældre og børn indenfor og udenfor ægteskabet. Kvindernes ret til fællesformuen (*comunione dei beni*) blev også diskuteret og rejst som et krav. Det var et utroligt racistisk faktum, at mænd indtil familiereformen i 1975 havde patent på formuen, selvom kvinden havde bidraget til denne.

I 1963 på en forespørgsel fra CGIL nedsætter arbejdsministeriet en national kommission for arbejdende kvinder med konsultativ karakter. Formålet var at undersøge arbejds- og lønforskellene og de sociale sikringsordninger forbundet med kvindernes arbejdssituation. Den groveste udnyttelse af den kvindelige arbejdskraft fandt sted i tekstilbranchen og specielt på hjemmearbejdsområdet, som var karakteriseret af en total manglende arbejdsregulering.

Henimod 1965 falder kvindebeskæftigelsen fra ca. 6 millioner i 1959 til ca. 5.2 millioner i 1965. Der tegner sig et mønster med fald i kvindebeskæftigelsen i de teknologisk krævende sektorer medens der sker en stigning i Syditalien i de sæson- og hjemmearbejdsdominerede sektorer. Som konsekvens af de ændrede økonomiske konjunkturer sætter arbejdsgiverne ind med en hård kurs overfor de kvindelige ansatte. Situationen var alvorlig for mange kvinder, idet de ikke havde bidt sig fast på arbejdsmarkedet på grund af "tertiæreringen" af den kvindelige beskæftigelse. Der sker derfor en stigning i hjemmearbejdet. De store politiske, økonomiske og sociale brud godt hjulpet af de hårde arbejdskampe i 1968-69 åbner op for politiske og lovgivningsmæssige nyskabelser. Samlingen af den italienske fagbevægelse og den store deltagelse af de brede masser i demonstrationer for bedre, sundheds-, bolig- og pensionsforhold ændrede på den demokratiske diskurs i det italienske samfund. Dette munder i 1969 ud i lov nr.153 om pension, som også dækker *casalingaer*.

I 1968 prøver CGIL at lægge pres på regeringen for at øge lønningerne til kvinderne og skabe bedre sikringsordninger. Der er i denne periode en stor enighed fra fagforeningernes side om kravene til regeringen. I 1968 kommer de store strejker og besættelser af fabrikkerne i forbindelse med det "varme efterår". Den kvindelige beskæftigelse bliver ved med at falde i den samlede beskæftigelsesstatistik. Det er i service-erhvervene kvinderne finder beskæftigelse. 49% af alle italienske kvindearbejdere var i 1968 beskæftiget indenfor serviceområdet. Det er dog uddelegeringen af specielt tekstilarbejdet, som resulterer i den værste underbetaling og uregulering, idet det næsten er umuligt at checke arbejdsforholdene ved hjemmearbejde.

Den 5. konference for kvindelige kommunister 30-31 januar - 1.februar 1970 gav udtryk for den udvikling og modnelsesproces som de kvindepolitiske emancipationskrav havde taget. Der var større linjer i de fremførte krav, hvilket afspejlede datidens politiske klima. 1968 oprøret og det "varme efterår" i 1969 havde sammen med centrum-venstre regeringens fald skabt en frugtbar grobund for de markante krav. Der var etableret en betydelig række feministiske organisationer indenfor PCI's rækker, i skolekomiteer og lokalråd. Dette var ikke på samme måde

sket indenfor fagbevægelsens rækker.

Det italienske kommunistparti forsøgte fra begyndelsen af 1970'erne at appellere til middelklasse - vælgerne i deres forsøg på at realisere "det historiske kompromis" med de kristelige demokrater. De kristelige demokrater havde i 30 år holdt PCI udenfor regeringsindflydelse. Der var mange italienske middelklassevælgere, der var trætte af den korrupte og klientelistiske regeringsform. Ved det historiske valg i 1976 opnåede PCI 34.4% af stemmerne. Udover middelklassevælgere var der også en stor tilstrømning af kvinder og unge mennesker.

Det "varme efterår" i 1969 indikerede udover den politiske kamp og strejkeaktivitet en ny politisk tankegang indenfor fagbevægelsen. Indtil 1969 havde fagbevægelsen prøvet at komme overens med de politiske partier. Fra 1969 begyndte der at spire græsrodsbevægelser frem med krav om direkte demokrati indenfor fagbevægelsen. Der blev oprettet fabriksråd "consiglio di fabbrica" på mange virksomheder. En ny form for venstrefløj udviklede sig fra gulvet uafhængigt af partifarve. Der udviklede sig byprotestbevægelser de såkaldte: "comitati di quartiere", som indtil 1969 havde været styret af de politiske partier. Efter 1969 blev de mere overtaget af lokale uafhængige italienere. Disse råd og aktiviteter åbnede op for en større kvindelig deltagelse. Det afstedkom opbrud og krise for de italienske partier, at den menige italiener pludselig begyndte at "tænke" og handle selv.

7.11 Opsamling

De italienske kvinders indtræden på arbejdsmarkedet fik ikke skellet mellem husmødre og arbejdende kvinder til at forsvinde. Selvom der eksisterede en debat blandt fagbevægelsen og PCI om kvinders arbejdsretlige krav og den italienske kommunistleder Palmiro Togliatti utallige gange havde nævnt, at det var vigtigt at emancipere den italienske kvinde, var det ikke muligt, indtil slutningen af 1960'erne at demonstrere for kvinderettigheder og "højlydt" gøre opmærksom på "kvindespørgsmålet". Op til slutningen af 1950'erne var de italienske bykvinders rolle i samfundet hovedsageligt defineret indenfor familiens rammer. Situationen var anderledes i landområder, hvor der ikke eksisterede det samme skel mellemproduktion og hjemmeliv. Perioden fra 1954 til 1959 var den korte periode, hvor Italien gik fra landbrugsland til industrisamfund. Perioden blev efterfulgt af en markant urbanisering og kvinders indtræden på arbejdsmarkedet, selvom det ofte kun var de yngre piger og i ufaglærte jobs.²⁹⁶

Historisk set har statsinterventionen ikke resulteret i en formindskelse af familieøkonomien. Perioden under fascismen var præget af støtte og opmuntring til de små familiebaserede virksomheder både i industrien og i landbruget. Kvindernes reproduktive familiefunktioner blev stærkt forøget under fascismen. Det samme skete i slutningen af 1960'erne under den økonomiske tilbagegang.

Dilemmaet for de italienske kommunister efter 2.verdenskrig var hvordan de kunne omformulere den dominerende katolske samfundsdiskurs om kvindens samfundsmæssige rolle. Det overordnede spørgsmål og konfliktfelt mellem kommunister og feminister var om arbejderklassens emancipation var lig med

kvindernes emancipation. Hvordan kunne man ændre "kvindespørgsmålet" til at omfatte mere end de økonomiske spørgsmål, så kvinden ikke igen som under fascismen blev "bombet tilbage" til reproduktions- og fødemaskiner. Af stor betydning for feltets funktionsmåde efter 2.verdenskrig er de kristelige demokraters dominans over det politiske liv og det tætte samarbejde med den katolske kirke. De kristelige demokraters undertrykkelse PCI skal ses i sammenhæng med det antikommunistiske verdensklimate, der dominerede i 1950'erne. De forhold som DC og PCI kæmpede om, var retten til at definere og implementere lovgivninger som bestemte kvinders arbejds- og levevilkår.

Den katolske kirkes stærke position efter krigen havde stor betydning for den sene indførsel af skilsmisserettighederne. Kommunistpartiets problemer med at skabe forståelse for kvindens ret til at arbejde udenfor hjemmet skal ses i forlængelse af de stærke diskursive udsagn om kvindens sociale primær identitet som moder. Hovedstridsmålet var familiens rolle i samfundet. Det er vigtigt for at forstå naturen af den samfundsmæssige diskurs i efterkrigstidens Italien, at spørgsmålet om faderens ret til at være familiens overhoved og skilsmisserenformen, ikke var inkluderet i grundloven fra 1948. Der dominerede en opfattelse af ægteskabet som værende "uopløseligt". En af de vigtigste punkter i konstitutionen var artikel 37 der foreskrev kvinder og mænd de samme løn - og arbejdsvilkår. At der i artikel 37 indgår forbehold om "kvindens specielle familiefunktioner" vidner om en relativ begrænset diskursiv opfattelses - og diskussionsramme. PCT's bekymring og strategier overfor de italienske kvinder var koncentreret om den økonomiske udbytning og ringe arbejdsforhold på arbejdsmarkedet.

UDI som definerede sig som en selvstændig kvindeorganisation havde igennem hele efterkrigsperioden tætte bånd til PCI. UDI havde håbet på, at de kunne opsuge de aktive og progressive kvinder fra den katolske "verden" og fra de kristelige demokrater. Kommunistlederen Palmiro Togliatti havde ved flere lejligheder pointeret, at UDI ikke var et politisk parti og derfor måtte have en mere smidig hierarkisk struktur, som kunne tiltrække flere slags kvinder.²⁹⁷ PCI håbede med dannelsen af UDI at de kunne udbrede de politiske og kulturelle spørgsmål om kvinders hverdagsliv og således dæmme op for kritikken af den økonomistiske ensidighed. Det er af stor betydning for PCT's diskursive strategier, at PCI var meget langsomme med at rejse krav om skilsmisse og abortkrav. PCT's splittelse og dobbelthed i bekymringen for arbejdsmarkedsforholdene og negligeringen af kvinders liv i privatsfæren, indikerer problemet med at anfægte den katolske kirkes ret til at udstikke de dybeste og mest effektfulde kulturelle spilleregler.

Kapitel 8 Feminismen i 1970`erne

8.1 Indledning

I dette kapitel vil jeg diskutere de italienske feministbevægelseres fremkomst og udvikling. Det mest karakteristiske for de italienske feministbevægelser er, sammenlignet med andre europæiske feministbevægelser, uden tvivl, deres ikke-institutionelle karakter. De italienske feministbevægelser var uden tvivl de største sociale bevægelser i Italien i 1970`erne. De formåede at bringe tabuemner ind på den offentlige arena, som aldrig før havde været berørt. Bevægelserne toppede som massebevægelser lige inden 1978, da abort-debatten var på sit højeste. Der skete herefter en splittelse mellem de mest revolutionære feminister, som i skuffelse over det politiske system trak sig tilbage fra det politiske arbejde, og de mere moderate feminister, som arbejdede videre med en mere pragmatisk attitude. De mest markante konfrontationer fandt sted mellem 1975 og 1978. Generelt for 1970`erne kan siges, at det blev de ekstra - parlamentaristiske grupperes årti.

Den italienske kvindeforskning har været karakteriseret af forskellige og mangeartede disciplinstudier, som alle har haft kvinden som "analyse-objekt". Det var først i slutningen af 1950`erne og begyndelsen af 1960`erne, at der begyndte at udvikle sig antropologiske og etnologiske studier af Italien. Indtil feminismens gennembrud omkring 1970 eksisterede køns- og kvindestudier stort set ikke. Der eksisterede ikke noget beslægtet til, "antropology of women". Det første antropologiske kvindemagasin der udkom i Italien var "Donna Woman Femme" fra begyndelsen af 1975.

8.2 Hvad er en feministbevægelse?

I bogen "Rødstrømperne" definerer Drude Dahlerup den danske rødstrømpebevægelse således: "En radikal og venstreorienteret kvindebevægelse med kvindefællesskab og kvindekamp som hovedstrategi og med basisgruppen som det organisatoriske grundprincip."²⁹⁸ Denne definition gælder også for den italienske feministbevægelse. Specielt hvis det "venstreorienterede" og det "radikale" kommer i højsædet.

Drude Dahlerup definerer kvindebevægelsen således:

"Kollektive aktiviteter og handlinger, der har udgangspunkt i en fælles feministisk ideologi. **Feminismen er således kvindebevægelsens ideologi**, men kan også bruges om enkeltforfatteres værker. Det vil sige, at feminismen akkurat som andre -ismer, f.eks liberalismen og socialismen, betegner et idésystem - det man kæmper for".²⁹⁹

For at forstå de italienske feministbevægelseres politiske natur, er det vigtigt at forbinde dem med måden, der traditionelt føres politik på i Italien. Den amerikanske feminist Susan Basnett hævder, at det karakteristiske for de feministiske bevægelser i Italien var "tempoet", som de feministiske diskussioner udviklede sig i og den

voldelige karakter.

“Even the most cursory glance at the history of Italian feminism shows a violence that distinguishes Italy from the rest of Europe,....it is possible to see a disturbing escalation of violence, both within the movement itself and against it from outside”.³⁰⁰

Det voldelige element bliver hos flertallet af de italienske forfattere ikke fremhævet på samme markante måde. Den italienske feminisme har på den ene side været karakteriseret af en ekstrem intellektuel tradition. Mange medlemmer af PCI, både mænd og kvinder, havde svært ved at forstå feminismens formål. Feminismen blev i begyndelse af 1970'erne opfattet som et “bourgeois-fænomen.”³⁰¹ På den anden side har den italienske feministbevægelse været karakteriseret af en stor social og politisk pluralitet blandt de aktive.

“It is also important to remember that right from its beginnings the feminist movement in Italy has involved women from very different areas: women in the most diverse jobs - trade unionists, schoolteachers, university students, bank clerks, airline stewardesses, nurses, civil servants, housewives, managers, etc.”³⁰²

8.3 Optakten til feminismen

Året 1968 var startskuddet til de feministiske erobringer i 1970'erne. Der var kommet udenlandsk feminisme-litteratur til Italien, og stemningen og det politiske klima var præget af eufori for de involverede kvinder. De politiske krav handlede om en afstandstagen fra mandeunderlæggelse, bedre arbejdsforhold og nye seksualattituder. Litteraturen der blev læst var bl.a af Erica Jong og Wilhelm Reich. De “lange marcher” til Rom var startskuddet til massefeminismen med paroler og slogan som “Livmoderen er min”, “vi er ikke reproduktionsmaskiner, men kvinder i kamp for friheden” og “kvinder er et reelt alternativ”.

Universitetsstemningen i Italien var præget af et stort omløb af Mao-tse-tung-skrifter og sydamerikanske revolutionsskrifter. De marxistiske teorier var omdrejningspunktet, og de blev fortolket og brugt på mangfoldig vis.³⁰³ Den marxistiske lære om den nødvendige bevidsthed om det klassesdelte samfund var i centrum, og det var i denne atmosfære, at de revolutionære feministiske grupper blev startet. Der blev organiseret store grupper af feministiske forsamlinger i Milano, Padova og Trento. Man havde ikke set noget lignende siden de store demonstrationer for kvinders valgret i 1940'erne. Forskellen mellem demonstrationerne i 1970'erne og 1940'erne var, at i 1940'erne var der også mænd med.³⁰⁴

Fra 1966 og frem til begyndelsen af 1970'erne eksisterede gruppen “Demau”, som var en slags autoritets-nedbrydningsgruppe. Gruppen mente, at det ikke kun var de økonomiske strukturer i samfundet som påvirkede kvinders dagligdagsliv. Det var ifølge Demau-gruppen også den stærke familieideologi og kvinders seksuelle position, som fastlåste kvinden. Gruppen arbejdede meget med forestillingen om, at kvinder ikke kun skulle diskuteres ud fra emancipations-tankegangen. Det gjaldt om at

afmystificere de moralske og kulturelle værdier i det italienske samfund.³⁰⁵ Gruppen bestod af ca. 20 personer som hovedsageligt var interesseret i teoretiske problemstillinger, og gruppen var derfor ikke speciel aktiv i de konkrete manifestationer, der fandt sted i disse år.³⁰⁶ Det første dokument, der findes fra den italienske feminisme, var fra Demau gruppen, og blev trykt i kommunistavisen "Manifesto" i 1969.

8.4 Feministbevægelsernes fremkomst

Hvad var årsagen til, at store dele af de feministiske bevægelser havde ekstreme samfundsomvæltende attituder på programmet i begyndelsen af 1970'erne? For at besvare dette spørgsmål kræves en inkorporering af de dominerende katolske familiedoktriner om kvinden som moder og kone. Udover disse doktriner kæmpede de feministiske bevægelser imod et politisk system, som hele efterkrigstiden havde marginaliseret kvinderne i det offentlige liv. De partier, som feministerne var mest allieret med, var PCI og det Radikale parti.

Den første feministiske gruppe var "Rivolta Femminile". Den dukkede op i Rom og Milano i 1970. Gruppens politiske manifest blev hængt op på husmurerne i Rom. Ud af "Rivolta Femminile" sprang kollektivet "Collettivo femminista Romano" - som senere blev til "Pompeo Magno" og herudaf udsprang igen den feministiske gruppe "lotta Femminista". De feministiske kollektiver var grupper af kvinder, som eksisterede overalt i Italien i 1970'erne. Det var fra disse kollektiver, at organiseringen af de store demonstrationer udsprang. Kollektivet "pompeo magno" i Rom var meget aktivt i udformningen af de revolutionære socialistiske teorier. Lederen af "Rivolta Femminile" Carla Lonzi skrev bogen "Sputiamo su Hegel" (lad os spytte på Hegel), den nok mest berømte og betydningsfulde bog for hele den italienske feministbevægelse. Bogen beskriver den måde, som kvinder har været magt-, kultur- og historieløse på i århundreder.

Den romerske feministbevægelse "Movimento Femminista Romano" blev dannet i 1971. Nogle af de kvindelige aktivister kom fra "Rivolta Femminile". De ønskede at deltage i nogle praktiske feministiske aktiviteter. "Rivolta Femminile" havde ikke interesseret sig for konkrete feministiske aktioner. "Movimento Femminista Romano" arbejdede ikke udfra overordnede teoretiske rammer, men derimod udfra konkrete aktionsstrategier. Det var ifølge Paola Bono og Sandra Kemp ofte de involverede kvinders personlige politiske- og seksuelle erfaringer, der dannede grundlag for aktionsstrategierne.³⁰⁷

I 1970 startede den kvindelige befrielsesbevægelse (MLD) i Rom. Bevægelsen var indtil 1978 forbundet til det radikale parti. Modsat de fleste andre feministgrupper kunne mænd i starten deltage i bevægelsens aktiviteter. Der eksisterede på grund af tilknytningen til det radikale parti en mere struktureret og organisatorisk opbygning i MLD.³⁰⁸ En af de strategier, som MLD benyttede sig af, var, at indsamle underskrifter så der kunne rejses et lovforslag i parlamentet. Den italienske grundlov tillader, at der kan rejses et lovforslag i parlamentet, hvis der kan indsamles 50000 underskrifter indenfor tre måneder - det såkaldte "Iniziativa Popolare".

Det er svært at indkredse, hvor mange feministiske grupper der eksisterede i begyndelsen af 1970'erne i Italien. Mange skiftede navn flere gange og nogle af grupperne "havde til huse" i private hjem. Men det var helt sikkert et par hundrede. Hos de mest autonome og revolutionære grupper var udelukkelsen af mænd en "selvfølge". Der dominerede ligeledes en holdning om, at der ikke måtte være hierarkiske strukturer internt i de feministiske grupper. Man ønskede en flad organisationsstruktur. Den overordnede politiske doktrin var, som i de andre europæiske lande, opfattelsen af, at "det personlige er politisk".

Det er vigtigt at slå fast, at de autonome feminister modsat kvinderne i UDI og CIF ønskede "frigørelse" og ikke kun emancipation. I den første halvdel af 1970'erne var der "krig på kniven" mellem "emancipationisterne" og de revolutionære frigørelseskvinder.³⁰⁹ Det var udviklingen og forståelsen af det kvindelige som noget positivt, som forandrede bevægelsens karakter og mindskede kravene for, hvad det ville sige at være feminist. Det er på denne baggrund, at skuffelsen hos de mest revolutionære feminister skal forstås. Dette afstedkom "kulturliggørelsen" af de feministiske aktiviteter efter abortlovens vedtagelse i 1978.

Nogle af de temaer, som feministerne opponerede mod hos PCI, var den økonomiske politik og den centralistiske styring, som kvinder var holdt udenfor. I det "varme efterår" i 1969 var det først og fremmest mænd der havde stået bag organiseringen af strejker og aktioner. De interne feministiske debatter i begyndelsen af 1970'erne var præget af de unge feminister på den ene side og mænd fra PCI på den anden side sammen med middelgenerationen fra UDI. Kvinder fra partisangenerationen blev betragtet som "hellige og urørlige".³¹⁰ Når PCI legenderne Camilla Ravera og Teresa Noce, talte blev der lyttet blandt unge PCI kvinder.

En af de feministiske tænkere, som har haft størst betydning for de italienske feministbevægelser fremhævelse af forskellen mellem mænd og kvinder, istedet for fokuseringen på lighed, er den franske feminist Luce Irigaray. Hun fik stor betydning for den ideologiske linie, der prægede boghandlen "Libreria delle donne" i Milano. Luce Irigaray stod for en meget essentialistisk feminisme, hvis hovedformål var at belyse de fælles undertrykkelsesmekanismer, som alle kvinder var underlagt.³¹¹ Boghandlen "Libreria delle donne" i Milano fungerede som en blanding mellem en kvindeboghandel og et kvindepolitisk mødested. Det er specielt "Libreria delle donne" i Milano, som også idag er den mest aktive kvinde-boghandel.

Helt tilbage til efterkrigstiden var kvinderne i PCI og UDI og kvinder som var tilknyttet bladet "noi - donne" overbeviste om, at emancipationen bl.a skulle ske gennem udbygninger af de offentlige sociale service-ordninger, børnehaver osv. Dele af feministbevægelsen i 1970'erne tog afstand fra denne politiske strategi. Mange feminister mente ligeledes, at de kvindelige afdelinger hos de politiske partier bare skulle "lokke" kvinder til. De italienske feminister var overordnet set delt i "gruppi femministe" og "associazioni femminile", hvor de førstnævnte var de mest radikale. Maria Paola Fiorensoli fremhævede forskellen således:

"Den italienske feminisme har haft en særegen karakter. På den ene side var der de meget revolutionære og militante feminister de såkaldte "gruppi femministe". De ville ikke i dialog med de eksisterende institutioner og på den

anden side var der "associazioni femminile", som var mere moderate i deres krav og deres konkrete aktioner. I begyndelsen af 1970'erne ønskede de militante feminist bevægelser næsten at forandre "alt" i det italienske samfund."

Problemerne internt blandt de feministiske bevægelser var dog små i forhold til bevægelsens problemer med det resterende samfund. Den internationale kvindedag 8. marts blev i 1971 fejret med det berømte slogan; "Der er ingen revolution uden kvinders frigørelse - der er ingen kvindefrigørelse uden revolution". Tonen var skærpet. Der blev dannet kvindekollektiver og de emancipatoriske selvbevidsthedsgrupper "gruppi di l'autocoscienza".

8.5 Selvbevidsthedsgrupperne

De såkaldte selvbevidsthedsgrupper "gruppi di l'autocoscienza" var uafhængige kvinde-grupper, som med udgangspunkt i personlige oplevelser prøvede at udvikle en mere bevidstgjort og selvstændig kvindeidentitet. Paolo Bono og Sandra Kemp fremhæver, at det italienske udtryk "autocoscienza", i højere grad end det engelske udtryk "consciousness-raising", betoner det selvstyrende. De fremhæver ligeledes, at indoptagelsen og reformuleringen af de udenlandske begreber i den italienske kvindekamp ikke kun skal beskrives som en "provinsiel" proces, fordi det også resulterede i stor aktivitet og opfindsomhed.³¹² Selvbevidsthedsgrupperne udviklede sig hurtigt fra undertrykkelsesaspektet og den brede kritik af det italienske samfund, til også at omhandle forholdet kvinde-kvinde imellem.

Aktiviteten var størst i Norditalien og specielt i Milano. Man snakkede om "doppia militanza" (dobbel militærhed) som strategi. Feminismen i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne talte et par tusinde kvinder i hver storby. De talte på alle kvinders vegne, men havde svært ved at "råbe" kvinderne på landet op. Nella Ginatempo udtrykker den manglende interesse fra de sicilianske kvinder for emancipationsspørgsmålet. De sociale bevægelser og feminismen i 1970'erne havde en svag gennemslagskraft i Syditalien og på Sicilien.

De militante feminister var imod ægteskabet. De hævdede ligeledes, at mændenes revolutioner i fagbevægelserne var hypotetiske. Ifølge Lucia Chiavola Birnbaum, var der dog på ingen måde klarhed over, hvad "revolutionen", som var nedskrevet på bannerne, skulle bruges til. De fleste feminister var dog enige om, at de ønskede lighed. Den traditionelle katolske kvindeopfattelse blev hårdt kritiseret. Der blev indenfor den katolske kirkes kvinderegi udviklet en "feministisk teologi" af kvinder, som kaldte sig venstreorienterede katolikker. Feministerne argumenterede imod marxisme-leninismen. De følte, at den patriarkalske undertrykkelse ikke kun hørte fortiden til - men var indeholdt i de kommunistiske fremtidsparoler.

Men hvad var feminismens teoretiske indhold egentligt? Anna Rossi-Doria fremhæver, at de fleste feminister blot definerede feminisme som en strategi, der skulle rette op på den undertrykkelse og underlæggelse, som alle kvinder var underlagt.³¹³ Der var store uoverensstemmelser omkring, hvordan de konkrete strategier skulle udvikles og omkring, hvad der var hovedindholdet i den kvindelige undertrykkelse.

Den 8. december 1975 kom det til voldelige konfrontationer mellem politiet og kvinder fra feministgruppen "Lotta continua" under en demonstration for fri abort. Episoden blev en slags symbol på kønskampen i 1970'erne. Den 12. maj 1977 blev den unge pige Giorgia Magi skudt. Det skete under en demonstration der fejrede 4 års dagen for sejren ved folkeafstemningen om skilsmisellovens beståen. Det er aldrig blevet opklaret hvem der skød.

Den italienske feminisme havde indtil 1970'erne været omgæret af mystik og været offer for latterliggørelse. Det som betød mest, og som for alvor åbnede dørene for de italienske kvinder, var kampen for den frie abort. Det har ikke kun været opfattet som en civil ret, staten nægtede at give kvinderne, men som et specifikt kontrol-instrument. Feministen Armanda Guiducci formuler det således:

"Tabuet omkring abort er den mest konkrete berøvelse af kvinderettigheder. Transformeret til et objekt kan kvinden ikke selv bestemme over sit eget liv. Andre vælger for hende".³¹⁴

Det blev også foreslået, at den italienske stat skulle betale løn til de ca. 10 millioner casalingaer. Årsagen var, at det huslige arbejde på grund af manglende offentlige service-foranstaltninger og den herskende kønslige samfundsdiskurs om kvinden som "hjemmets vogter", stadig tilfaldt kvinden. Selvom et sådant forslag aldrig blev diskuteret seriøst af andre end de mest militante feministister p.g.a de store statslige omkostninger, var det med til at forbedre den offentlige opinions indsigt i problematikken. Debatten om løn til hjemmegående husmødre var en indikator på den radikalitet, som lå i dele af de krav, som blev formuleret til at skabe den nødvendige omorganisering af samfundet. Debatten var specielt tilstede i begyndelse af 1970'erne og var ifølge Paola Bono og Sandra Kemp ikke et realistisk mål, som der blev kæmpet for.³¹⁵

I det gamle San Lorenzo kvarter i Rom blev der, ligesom i Milano og Bergamo, åbnet kvindeambulatorier, hvor kvinder kunne mødes og diskutere problemer af gynækologisk og præventionsmæssig art. Hvor feminismen i Rom var koncentreret om kampen for den frie abort, var det i storbyen Milano kvinderettigheder i produktionen det handlede om. Kvinderne brugte deres frokostpauser til at diskutere den dobbelte udnyttelse. De skulle både arbejde på fabrikken og i hjemmet. Det blev også diskuteret, om der skulle etableres offentlige børnehaver på fuld tid, vaskerier og professionelle rengøringspatruljer, som kunne aflaste husmødrene. I 1975 arbejdede 83% af alle italienske kvinder på fuld tid i hjemmet. Ved CGIL's nationale konference i 1975 blev det understreget, at der måtte ske en forbedring og regulering af det kvindelige hjemmearbejde. I visse områder i Italien, regioner som Emilia og Toscana, skete der regulering på uddelegeringen af hjemmearbejdet.

I 1974 blev den første "festa della donna" afholdt i Rom. Den var arrangeret af UDI og PCI. I 1975 afholdte den katolske gruppe "cittadella christiana" den første feministiske konference i et katolsk center. Det var meget modigt gjort - den katolske kirkes generelle kvindesyn taget i betragtning. Året efter, i 1976, nægter paven igen kvinder adgang til præstestanden samtidig med, at han gentager, at mænd er normen i det "sociale liv". "Comunita di base" var små katolske minisamfund, som støttede

feministernes kamp. De kæmpede for at udvikle en "friheds-teologi".

Det var steder, hvor folk, som erklærede sig som marxister, kunne arbejde uden at forlade deres tro. Det var specielt abortspørgsmålet, der viste, at alle katolikker ikke var ens. En feministisk nonne med kontroversielle synspunkter var Adriana Zarri. Hun var fortørnet over den fascistiske abortlovgivning. Hun kæmpede for, at kvindekroppen igen skulle tilhøre kvinden selv og ikke manden eller faderen. Mange af debatterne og resultaterne af 1970'ernes feministiske kampe vidner om en sekulariseringsproces i det italienske samfund. Spørgsmålet om casalingaernes teoretiske position i de feministiske debatter var et centralt emne. De fleste feminister viste dog, at det var økonomisk umuligt at kræve løn til de hjemmegående husmødre. Mange feminister mente, at "kapitalismen" havde ødelagt kvindens mangesidede potentialer. Kommunistlederen Enrico Berlinguer tog i 1974 afstand fra de feministiske krav om betaling til husmødrene. Der var mange katolske organisationer som støttede kravet, bl.a. det største C.I.F. der havde eksisteret siden 1945, og som var en udløber af "azione cattolica" fra krigen.³¹⁶ Selvom CIF og UDI havde base i hver sin politiske "lejr", formåede de at samarbejde. Begge grupper adskilte sig fra de feministiske bevægelser ved at være tro overfor de parlamentariske spilleregler.

I midten af 1970'erne åbnede UDI sig mere imod de andre feministbevægelser og arbejdede bl.a. sammen med MLD om lovforslaget imod reformeringen af seksualvoldslovgivningen. Fra 1945 og frem til begyndelsen af 1970'erne var DC det parti, som havde de fleste kvindelige medlemmer. Mange af de kvinder, som var med til at støtte feminismen, var kvinder, der havde haft deres udgangspunkt i DC. Ved den katolske CIF konference i 1981 var hovedtemaet "mere plads til kvinder, en ny familie og et mere humant samfund".³¹⁷ Der har altid eksisteret en slags søsterbånd mellem feminister og nonner. Begge grupper havde taget et radikalt valg i forhold til det gængse kvindeliv. Eksistensen af både UDI og CIF kan siges at repræsentere kræfter, som ønskede at opretholde det mest fundamentale ved det bestående samfund. Forandring skulle ske gennem langsomme reformer.

Den 2. oktober 1976 bliver en ubrugt kirke-bygning i hjertet af Rom i gaden Governo Vecchio (det gamle parlament) okkuperet af kvindernes frihedsbevægelse MLD, og i 1977 bliver den omdannet til "cassa della donna". Det blev et fødsels-kontrolcenter, senere børnepasningssted og igen kontor for voldsramte kvinder. Stedet blev også samlingspunkt for abortkampagnerne i 1978. Det sker samtidig med, at 50.000 tusinde kvinder demonstrerer for fri abort i Rom. I 1979 bliver "kvindeuniversitet" og kulturcentret "Centro culturale Virginia Woolf" oprettet i bygningen. Huset var ifølge Armanda Guiducci ikke noget komfortabelt sted. Ofte var det uden vand og elektricitet. Men der herskede en fantastisk stemning i bygningen.³¹⁸ Stedet var ofte vært for spektakulære arrangementer. Det samme kan siges om "kvindernes internationale hus" som jeg besøgte i foråret 1997. Huset var også i miserabel stand, men der var en aktiv atmosfære. I 1984 blev huset forladt af de italienske feminister. De kvinder som stadig opholdte sig der, blev arresteret for prostitution. Kulturcentret "Centro culturale Virginia Woolf" blev angrebet af dele af feministbevægelsen, fordi ordet "culturale" for meget indikerede en ikke-politisk drivkraft.

Omkring de italienske højrefløjspartiets kvindesyn beskriver Luciano Cheles, hvorledes kvinder næsten aldrig har været tilstede på det italienske neo-fascistiske parti MSI's

valgplakater indtil 1970. Plakaterne referede ofte til mænd, og det var ofte de traditionelle mytologier om mandighed, mod og fædreland der blev iscenesat. Det var feministbevægelsens opkomst og udspredningen af kvindespørgsmålet, som fik MSI til at fokusere mere på kvinder på plakaterne. Det var i 1975, at MSI for første gang præsenterede en plakat til kvindernes kampdag den 8. marts. På en MSI plakat fra 1985 stod der skevet: "Kvinder på højrefløj er imod den marxistiske feminism, fordi den baserer sig på en lighed som går imod naturen".³¹⁹

De italienske feministbevægelser har hovedsageligt været politisk engageret i de samfundsspørgsmål, som relaterede sig direkte til kvinders hverdagsliv. Et eksempel på en sag, hvor de italienske feminister ikke ønskede at ytre sig, var kidnappningen af den tidligere kristelige demokratiske ministerpræsident Aldo Moro. Aldo Moro blev kidnappet af de "Røde brigader" i 1978. I de 55 dage der gik, fra Aldo Moro blev kidnappet, og til han blev fundet død, var der bemærkelsesværdigt få feminister, der havde udtalt sig om sagen. Det politiske klima i det italienske samfund var i disse år meget barskt og voldeligt, og den kvindelige tavshed omkring Moro-sagen skyldes ifølge Paolo Bono og Sandra Kemp, at den italienske feministbevægelse ikke ville forholde sig til så "maskuline" magt- og politikformer.³²⁰ Generelt dominerede der blandt mange feminister den opfattelse, at man hverken var for eller imod de "Røde brigader".

Den største forskel på de moderate feminister og de autonome feminister var, at de moderate feminister var organiseret indenfor de politiske partier, og derfor havde udgangspunkt i et mere struktureret og arbejderorganisatorisk strategioptagelse. De mere moderate feminister ønskede også kvindereformer, men var ikke bundet så tæt til de revolutionære ideoptagelser. De begyndte istedet at opbygge kvindekollektiver, hvor der også kunne komme kvinder som ikke var medlemmer af partierne. Nogle af grupperne var "Avanguardia Operaia" og "Lotta Continua". Praksissen, med både at være medlem og aktiv i et politisk parti og i de selvbestaltede bevidsthedsgrupper, er dækkende for betegnelsen "dobbel militanthed". Mange af kvinderne, som både var aktive privat og indenfor partierne, var dog frustrerede over den mandedominans, der fandt sted i partierne. Mange feminister forlod partierne i den overbevisning, at kampen for kvinders frigørelse skulle føres af kvinder alene.

8.6 Aktiviteterne i fagbevægelsen

Det specielle ved den italienske feministbevægelse, sammenlignet med andre feministbevægelser i Europa, var, at den i stor udstrækning var involveret i venstrefløj og fagbevægelsen. Dette kan virke overraskende, når man tænker på organiseringsniveauet i den italienske fagbevægelse. De kvindelige aktiviteter indenfor fagbevægelsen udfordrede den hidtil dominerende optagelse af, hvor grænsen for fagforeningsaktiviteter går. I det italienske fagforeningsregi blev der oprettet kvindegrupper, de såkaldte "coordinamenti donne". Der var stor uenighed om, hvordan disse kvindegrupper skulle forløbe. Var det acceptabelt, at der fandt en separation sted mellem mænd og kvinder? Kunne møderne være åbne for alle kvinder og hvordan skulle den hierarkiske og organisatoriske struktur være? Man diskuterede bl.a. om enhver virksomhed skulle have visse stillinger "fredet" til kvinder, og om der skulle være større muligheder for at opkvalificere sig som kvinde. Det var dog svært at

rejse de feministiske krav i fagbevægelsen, fordi de tre store fagforbund CGIL, CISC og UIL var ideologisk adskilt og fordi der var tradition for en politisk kultur, der skarpt adskilte de offentlige og private problemer. Til trods for disse ideologiske forskelle var der omkring visse kvindepolitiske spørgsmål relativ stor samhørighed. Et eksempel var den nationale koordineringsgruppe indenfor de kvindelige metalarbejdere "FLM".

Man kan generelt opdele feministernes mål indenfor fagbevægelsen i to dele: Den første er at demokratisere og transformere de hierarkiske strukturer, så den nederste del af hierarkiet og kvinderne bliver bedre repræsenteret. Det andet mål er orienteret mod, at ændre fagforeningspolitikken så den optager flere forhold om kvindens specifikke situation på arbejdspladsen og i hjemmet.³²¹ Det står klart, at det var de første bekymringer der dominerede i de større italienske byer.

Kvindegrupperne i fagbevægelsen blev startet på et meget uformelt grundlag. Det var tit efter de forskellige branchemøder, at kvinderne blev tilbage og begyndte at diskutere specielle kvindekrav.³²² Der var i lang tid modstand fra visse kredse indenfor fagbevægelsen, imod denne "udvidelse" af fagforeningsaktiviteterne. Mange feminister var imod en for optimistisk attitude til fagbevægelsen. De ville ikke opfatte fagbevægelsen som en "bevægelse". De fastholdt opfattelsen af fagbevægelsen som en institution. Effekten af de kvindelige grupper kunne ses på tilslutningen til 150 timers kurserne, og det kan ifølge Judith Adler Hellman ikke undervurderes, hvad det på længere sigt betød, at der havde fundet kvindepolitiske aktiviteter sted indenfor fagbevægelsen.³²³

Det var svært, at udvikle en fælles strategi med præcise målsætninger, idet der var mange forskellige opfattelser blandt de involverede kvinder. Den mest udbredte divergens bestod i, hvor grænserne gik for fagforeningspolitikken. Nogle af kravene var, at et antal af arbejdsstillinger skulle tildeles kvinder i ethvert firma. Der skulle ligeledes skaffes flere faciliteter til at sikre kvinder bedre arbejdsforhold.³²⁴ Der har været et markant brud og opgør mellem de første feministers indtog og attituder til fagbevægelsen og de efterfølgende.

"Meetings with the new generation of feminists working in trade unions have been traumatic and disillusioning".³²⁵

Stridsspørgsmålet var om fagbevægelsen var en bevægelse eller en institution. Kunne man overhovedet have tiltro til, at noget "institutionelt" kunne komme kvinder til gode. Der var stor konflikt mellem de gamle 68'ere, som ikke mente at aktivisme på nogen måde kunne sammenlignes med et medlemskab til en organisation. Man betvivlede på det kraftigste, at fagbevægelsen skulle adskille sig fra de traditionelle arbejderklassepartier.

8.7 150 timers kurserne

De "berømte" 150 timers kurser, som skulle oplyse om de feministiske ideer og aktiviteter, kom mange uuddannede italienske kvinder til gode. 150 timers kurserne blev i 1972 godkendt som en del af de nationale overenskomster. Det betød, at en

begrænset del af de kvindelige arbejdere kunne følge op til 150 timers offentlig fri uddannelse. De kom rigtigt igang i midten af 1970'erne i Milano og spredte sig derefter i sidste halvdel af 1970'erne til resten af Italien. 150 timers kurserne var et ideelt sted til at udvikle bevidstheden om den dobbelte tilstedeværelse. Der blev udviklet brede socialpolitiske diskussion-arenaer, hvor der blev fokuseret på andet end kvindens krop og seksuelle status, som sammen med de traditionelle lighedsdoktriner havde været udgangspunktet for de første feministiske oprør. Man indså nødvendigheden af, at det udover at fokusere på de politiske og kulturelle aspekter, også var nødvendigt at inddrage de mere strukturelle arbejdsmarkedsforhold.

I begyndelsen var både lærerne og de studerende på kurserne feminister. Dette influerede ifølge Anna del Bo Boffino stærkt på indholdet og måden der blev undervist på.³²⁶ Mange af lærerne var uden erfaring i voksenundervisning. Omkring 80% af lærerne var kvinder. Der var nogle steder i fagbevægelsen utilfredshed med indholdet i kurserne. Der skete en optøning og formildning af de emner, der blev undervist i, og deltagerne var i slutningen af 1970'erne andet end feminister.

Kursernes succes kunne tolkes som en stigende "feminisering" af samfundsdebatten omkring 1975-1977. 150 timers kurserne fandt fysisk sted i både skoler, universiter og på virksomhederne. Mange af kvinderne som deltog i kurserne, var kvinder som ikke havde ret megen skolegang bag sig. De kunne erhverve sig et diplom på udvidet folkeskoleniveau. Kurserne blev af mange kvinder opfattet som et sted, som hverken var "hjem eller arbejde", hvor de kunne deltage uden at få dårlig samvittighed.³²⁷ 150 timers kurserne var et eksempel på, at det kunne lykkedes at kombinere brede samfundskurser indenfor en politiseret institution. Sociologen Chiara Saraceno var en af de akademiske feminister, der via radioprogrammer debatterede kvinderelaterede spørgsmål om feminismens historie og aktuelle problemer.

8.8 De feministiske bevægelser bymæssige forskellighed

Torino har siden industrialiseringens begyndelse i Italien været centrum for de mest markante arbejderklassekampe. Der har altid været en stærk proletarisering og arbejderbevidsthed tilstede i Torino.³²⁸ Feministbevægelsen i Torino har været præget af denne arbejderbevidsthed. De fleste feministiske begivenheder har haft deres udspring i arbejdsforholdene i de store virksomheder. Dette har gjort det svært at politisere det "personlige liv", som var omdrejningspunktet for feministerne i Rom. Fokus på arbejdsforholdene i produktionen (operaismo) influerede på UDI's arbejde og strategier i Torino. Partisankvinderne fra Torino havde været meget aktive under Resistenza - kampen. Dette resulterede i, at de kvinder fra Torino som gik ind i UDI, var meget stærke kommunistiske kvinder, som formåede at monopolisere diskursen og skubbe de katolske kvinder væk fra magten.

Selvom det var de kommunistisk inspirerede kvinder, som styrede UDI i efterkrigsårene, forsøgte de at distancere sig fra de mandedominerede PCI-doktriner, som kom fra det nationale PCI. I 1970'erne overtog UDI i Torino nogle af de feministiske budskaber om at se kvindens rolle i samfundet som mere end kvindens placering i produktionsprocessen. Konsekvensen af det dominerende syn på kvinden i produktionsprocessen var, at det var de feministiske tanker og aktioner i

fagforeningsregi, som var de mest udbredte. De ikke - institutionelle kvindeaktioner havde svært ved at rod fæste sig.

Hvor Torino var industricentrum i Italien, var Milano det kosmopolitiske mode- og handelscentrum. Hvor industrialiseringsmønstret i Torino var mest koncentreret om bil - produktion, var produktionsmønstret mere varieret i og omkring Milano. Der var derfor ikke den samme arbejderkultur i Milano som i Torino. Socialistpartiet var i forrige århundrede blevet dannet i Milano, og det var først i 1960'erne, at PCI overgik PSI i medlemstal i Milano. Milano kan siges at være en meget atypisk italiensk storby. Den feministiske tradition i Milano var mere teoretisk og kulturel vidtrækkende. Forskellen på Milano og Torino var bl.a., at hvor feministerne i Torino kom fra venstrefløjspartierne, var rekruteringsmønstret i Milano ofte kvinder, der kom fra antiautoritære bevægelser uafhængigt af venstrefløjspartierne.³²⁹ Den specielle kosmopolitiske og europæiske karakter Milano havde, påvirkede de milanesiske feministers strategier. Manglen på den stærke arbejderkultur resulterede i mere vidtrækkende diskussioner. Konkret omhandlede de ofte de personlige, psykologiske og seksuelle aspekter af kvinders frigørelse. Det var ligeså ofte Freud som Marx der blev refereret til i de teoretiske diskussioner. Det milanesiske kvindemagasin "Sottosopra" var stedet, hvor diskussionerne kunne folde sig ud. Feministgrupperne i Milano var som mange nye sociale grupper plaget af indre organisationsproblemer omkring ledelses- og opbygningsuenigheder. Det milanesiske UDI befandt sig i spændingsfeltet mellem organisation og bevægelse. Den pluralistiske politik, der blev ført af kvindebevægelserne i Milano, besværliggjorde samarbejdet med fagforeningerne.

I byen Reggio Emilia i Midtitalien, hvor den folkelige deltagelse i resistenza - perioden havde været meget udbredt, udsprang UDI af kvinder, som havde været aktive i partisanbevægelsen.³³⁰ Reggio Emilia er det bedste eksempel i hele Italien på, hvorledes PCI ønskede UDI skulle fungere. Der var næsten fuldstændig overensstemmelse mellem PCI og UDI's politik. Da UDI var presset i defensiven under den kolde krig i 1950'erne, var det UDI's afdelinger i "det røde bælte" og i Rom, som støttede de "hvide" områder i Italien. Dette bevirkede, at UDI i de svære år overlevede som masseorganisation. På grund af de stærke kommunistiske rødder i Reggio Emilia var det svært for de små feministiske kollektiver at vinde indpas i det PCI-dominerede kvindemiljø. Det var svært at finde et politisk frirum i den offentlige sfære, idet der allerede opererede masseorganisationer. Dette kom til udtryk ved, at det var svært at få "ørenlyd" for de kvindelige diskussioner om "selvbevidsthed", som f.eks. havde domineret debatten i Milano og Rom.

Et eksempel på et udbredt "hvidt" område var byen Verona i den nordøstlige del af Italien. Den politiske kultur i byen er og var stærkt præget af den katolske kirke. I modsætning til Reggio Emilia, hvor PCI var dominerende i opbygningen af det politiske og socio-økonomiske magtapparat, var DC stærkt dominerende i Verona og i hele Veneto-regionen. Industri-geografisk er der stor lighed mellem regionerne, idet de begge er præget af de små familieejede flexible virksomheder. Området omkring Verona var meget præget af den katolske kirkes tilstedeværelse.³³¹ Feministbevægelsen i Verona udsprang af de kirkelige organisationer. Feministbevægelsen i Verona er ofte blevet betegnet, som værende et tiår efter det der foregik i Rom og Milano.³³² Der var heller ikke en stærk implementering af kvindekra v i fagbevægelsens politik. Verona

kan med rette betegnes som en konservativ by, der næsten var immun overfor feministernes emancipations- og demokratikrav.

Eksemplerne fra de ovenstående fire lokaliteter viser, at de kvindepolitiske og feministiske udtryksformer trådte forskelligt frem afhængigt af tid og rum. Af stor betydning, for hvorledes gennemslagskraften blev, var den i forvejen eksisterende politiske kultur, industrialiseringsmønstre, byernes størrelse og den katolske kirkes tilstedeværelse, fysisk som mentalt. Et eksempel, på hvor forskelligt de kvindepolitiske standpunkter manifesterer sig og opfattes på er spørgsmålet om kvinder og vold. I Milano, i modsætning til mange af de mindre "emanciperede" byer blev spørgsmålet om vold blandt visse yderliggående feminister relateret til latente ønsker om voldelig adfærd, som lå gemt i kvindepsyken.³³³ Den politiske kultur i byerne havde også stor betydning for udbredelsen og implementeringen af de feministiske tanker til de laveste sociale lag. I Milano og Torino foregik det hurtigere. 150 timers kurserne var langt mere udbredte i storbyerne end i de små byer.³³⁴

Af betydning for feminismens vækstbetingelser er ligeledes tilstedeværelsen af uddannelsesinstitutioner, som åbner op for en mere vidtrækkende og nuanceret diskussions- og handlingsradius. Det offentlige sociale rum der er tilstede i storbyerne tillader og muliggør udtrykformer, der ikke er realiserbare i landdistrikterne. Det er af betydning for feminismens kamp og karakter at betone, at modsat mange andre vesteuropæiske lande, var lokal og kommunalregeringerne i stor udstrækning sammensat af venstrefløjspartier. Der har i sådanne byer været tradition for stærk fagforeningsaktivitet.

8.9 De skriftlige medier.

De feministiske blade var i 1970'erne den vigtigste referenceramme for de forskellige feministiske bevægelser og de italienske kvinder som enkeltindivider. Udviklingen af det feministiske sprog havde stor betydning, for den måde som de feministiske bevægelser i Italien udviklede sig på. Der blev udviklet begreber om seksualitet, ligestilling og frigørelse, som ikke var lette at håndtere, men som ifølge Anna del Bo Boffina, ved repetitioner og diskussioner gav stort udbytte.³³⁵ Man kan rejse spørgsmålet om, hvor vigtigt det var for de kvindelige og feministiske tidsskrifter at repræsentere den brede del af den kvindelige befolkning. Ligeledes kan man rejse spørgsmålet om, hvorvidt feministbladene afspejlede feministbevægelsens medlemmer og den førte politik.

Indenfor den marxistisk inspirerede feminisme kan nævnes bladet "Donne e politica". Det startede i 1969 og udkom hver anden måned og var ligeledes tæt forbundet til de feministiske afdelinger af PCI. De fleste feministiske blade og magasiner kom frem i 1970'erne. Dette var en naturlig følge af kvindebevægelsens indtog på den politiske scene og som "massebevægelse". Bladet "Effe", som eksisterede fra 1973 til 1982, havde hovedsæde i Rom, og var det mest læste feministiske blad over hele Italien. Bladet indeholdt præcise oplysninger om kvindebevægelsens politiske attituder og om, hvor der foregik demonstrationer og aktiviteter. Bladet var ligeledes kendt for sine humoristiske indslag. Bladet "Differenze" eksisterede fra 1976 til 1982 og havde ikke de samme oplagstal som Effe. Bladet var hovedsageligt tilknyttet kvindebevægelserne i

Rom. Bladet "Sottosopra" blev dannet i 1973 i Milano af en meget forskelligartet gruppe af italienske feminister. Bladet beskæftigede sig fortrinsvis med de praktiske aspekter af kvindekampen. "Quotidiano donna" fra 1978 var et ugentligt feministisk magasin med aktuelt kvindeligt kultur- og politikstof. Bladet startede i Rom men fik redaktioner i mange italienske byer. Bladet var et forsøg på at etablere et militant feministisk ugeblad med professionelle journalistkriterier. I 1975 kom "DWF" (donna-woman-femme). Det var et antropologi-historisk kvindemagasin. Det var det første magasin som forsøgte at bygge bro mellem den feministiske kultur og dens udtryksformer og en mere "objektiv" og akademisk kulturopfattelse. Af venstredrejede katolske magasiner var der "Rocca", og "com-nuovi tempi". Rocca havde bl.a. trykt artikler af den revolutionære nonne Adriana Zarri. Den første gang, dagbladet Corriere della sera publicerede en artikel om seksuel vold, var i 1975.

Den første gang, ugebladet L'Espresso publicerede en artikel om feminisme, var i 1973. Artiklen var skrevet af Marisa Rusconi og hed "En håndbog for den frie kvinde". Artiklen blev læst med stor ængstelse af mange kvinder, og artiklen vandt den journalistiske pris "premiolino". Dette var første gang en feministisk tekst var blevet bedømt og havde vundet respekt. Artiklen var udformet som 13 punkter med krav og forhold der burde forbedres for kvinder. Forholdene der blev berørt var bl.a. muligheden for "kvindesamfund", feminismens forhold til arbejderklassen, kvindecentre, statslønninger til husmødre, prostitution, lægevidenskabens syn på kvinder, pressens rolle og kvinder og naturen. Et eksempel på radikaliteten:

"Hos os er kravene ikke kun de velkendte fra fagforeningerne og andre organisationer om løn og frihed på fabrikkerne osv. Vi interesserer os også for de kampe som kvinder må kæmpe hverdag mod udnyttelsen på hjemmefronten, mod manden - mand eller fader - mod de tabu som forhindrer kvinder i at udleve deres seksualitet på en nydelsesfuld måde, frygten for graviditet, terroren ved hemmelig abort. Vi vil bringe disse problemer ud af den private og individuelle sfære og gøre det til offentlige anliggender".³³⁶

Ugebladet Panorama publicerede artikler om feministiske emner. Generelt for disse ugeblade for "politik, kultur og aktualitet" kan siges, at der skete et skift fra kun at have nøgne kvinder på forsiden til også at give plads til skrivende og tænkende kvinder. Dette var et brud på den ellers totalt mande-dominerede italienske ugebladspresse.

Det har historisk været de kristelige demokrater der har været mest modstræbende i forhold til kvinders udvikling. Diskussionen har dog også drejet sig om venstrefløjens marginalisering af kvinder i det politiske liv og i deres holdninger til kvinder i almindelighed. Ugebladet Panorama arrangerede i november 1975 en debat, hvor flere fremtrædende feminister fra PCI og kvinder fra den italienske medie verden deltog. Debatten handlede bl.a. om PCI og kvinder. I 1975 var der 31 kvinder i det italienske parlament, 20 af disse var fra PCI. Diskussionen blandt kvinderne handlede bl.a. om de dobbeltroller og spaltninger man kan have som venstreorienteret. F.eks. at være kommunist samtidig med, at man er en stærk patriark. Ligeledes blev mandens dobbeltrolle som demokrat og patriark diskuteret. Anna Del Bo Boffina udtrykte:

" mange mænd på venstrefløjens er forrykte. På den ene side er der politikken,

partiet, forholdet til arbejdsgiver og arbejdstager, fagforeningsspørgsmålene, ideologien og klassesolidariteten. På den anden side er der kærlighed, sex, familien, hjemmet og børnene. Fra disse to verdener er der ikke kommunikation. Mange brave intelligente kammerater bliver i familien tyranniske, egoistiske og feje".³³⁷

PCI-kvinderne anklagede ligeledes mænd for at benytte sig af arketypiske sexistiske strategier om at interessere sig mere for kvinders ben, under de politiske møder end for hvad kvinder sagde. Der var også selvkritik af kvinders måde at kontrollere sig selv på. Her fremhævedes, at kvinder ofte på grund af deres opdragelse ikke kan lade være med at overlade de politiske og administrative gøremål til mænd. Der kom også den første radio for kvinder "Radio Lilith". Den blev etableret af feministiske kvinder for egne midler. Slogan, som "feminismen er den vigtigste begivenhed der er hændt i Italien siden den industrielle revolution", kunne høres. I Mld-rådgivningen var der tre gange om ugen lektioner om seksualitet og præventionsspørgsmål.

I en artikel i dagbladet "La Repubblica" i December 1978 skriver feministen Ida Magli, at kvinder som hidtil ikke har ønsket at være mødre, har haft få eksistensmuligheder. De kunne blive nonner, prostituerede eller skisofrene. Indtil 1970 havde der i Italien aldrig været foretaget en psykologisk eller kulturel analyse af nonnernes samfundsmæssige betydning. En sådan undersøgelse ville ifølge Ida Magli indikere et oprør imod familieinstitutionen. Indeholdt i afvisningen af ægteskabet og den sublime opretholdelse af jomfrudommen, var en afstandtagen fra de italienske familietraditioner.

I 1968 kom bladet "Duepiu" på gaden. I løbet af få år blev det et af de mest læste månedssblade i Italien. I 1972 blev der solgt 400 tusinde eksemplarer. At kønnet og det seksuelle blev italesat var et nyt fænomen. Duepiu var bladet hvor mange italienere for første gang oplevede diskussioner om seksualitet på skrift. Omkring den redaktionelle linie på de tre kvindeblade Noidonne, Effe og Quotidiano donna var der stor diskussion om, hvorvidt redaktionsstoffet kun skulle omhandle kvindeforhold eller om mere perifært kvindestof kunne accepteres.

I en historie om en italiensk prostituerets grusomme kår, der blev trykt i Quotidiano donna i marts 1979 under titlen "Io che sono una prostituta", indgår en samtale mellem en politikvinde og luderer. Politikvinden råder den fortabte luder med ordene "hvorfor går du ikke til feministerne, de er de eneste der kan hjælpe dig".³³⁸ De feministiske forsøg på at omdefinere den samfundsmæssige orden resulterede i, at de ofte var i kontakt med det italienske samfunds mest marginaliserede grupper. I 1977 kan man i Noidonne læse om bladets konflikt om at være for lidt eller for meget feministisk.

Generelt for perioden kan siges, at der skete et skift i mediernes behandling af kvinderne. En ny dagligdagsslitteratur blev skabt og der blev introduceret nye ord, som ikke havde været brugt før: selvrealisering, prævention, frivillig svangerskabsafbrydelse, identitet og forskellighed, søsterskab og voldtægt. Ord som blev brugt i undersøgelser og avisrubrikker og dermed blev læst af millioner af kvinder. Kvindespørgsmålets italesættelse i massemedierne betød at feminismen gradvis løsrev sig fra en sekterisk minoritetsinteresse, der blev opretholdt af nogle rebelske intellektuelle. Fra omkring 1980 sker der et redaktionelt skift på Noidonne. Dette

resulterer i mere frie ny-feministiske attituder, som ikke er så bundet til venstrefløjspartiernes holdninger.³³⁹

8.10 Skilsmiselloven

I Italien tre kan man blive gift på tre måder.³⁴⁰

- 1) Civilt ægteskab: fuldført af en statsrepræsentant og reguleret ved civilloven .
- 2) Katolsk ægteskab: udført af en katolsk præst og reguleret i forhold til konkordaten.
- 3) Ikke-katolske ægteskab: udført af en leder fra den specifikke religion og reguleret ud fra de samme principper som det civile ægteskab.

Det italienske samfund ændrede sig markant på det institutionelle og civilretslige område markant i 1970'erne. Abort og skilsmiselledebatterne var voldsomme og bragte ændringer af stor betydning med sig. Skilsmiselledebatten kom i efterkrigstiden rigtigt igang i 1960'erne. I midten af 1950'erne var spørgsmålet blevet rejst i parlamentet. Debatten manglede bred folkelig opbakning og skabte store voldsomme protester. Debatten havde dog influeret positivt på den folkelige opbakning, der senere viste sig. Der havde dog i slutningen af 1950'erne været en stigning i antallet af separationer. De store migrationer i Italien i 1960'erne ændrede på familiemønsteret; mange af de emigrerede italienske mænd dannede nye familier i udlandet. Mange kvinder blev derfor efterladt tilbage i Italien, de såkaldte "hvide enker" (vedove bianche). Disse forhold resulterede også i problemer omkring retten til fælles børn. Indtil skilsmiselloven blev gennemført havde det været muligt at annullere et ægteskab. Dette blev brugt i den politiske kamp op til lovens tilblivelse i 1970. I 1968 blev loven som straffer "utroe" gifte kvinder ophævet.

Skilsmiselloven blev introduceret 1. december 1970 med lov nr. 898. Den blev først prøvet i deputerkammeret og senere i senatet. Ved den endelige afstemning stemte 319 for og 286 imod. Det mest anti-feministiske parti var uden tvivl MSI (fascistpartiet). Der var sikkert flere end de 8-9% af den italienske befolkning som stemte på partiet, som sympatiserede med deres antifeministiske politik. Nogle af højrefløjspartierne (DC og MSI) argumenterede for, at man skulle udbygge mulighederne for at annullere ægteskabet istedet for at vedtage skilsmiselloven.

De kristelige demokraters rolle under skilsmiselledebatten var yderst vanskelig. På den ene side skulle de forsvare de katolske dyder og ægteskabets uopløselighed. På den anden side skulle de også fremstå som en repræsentation på det statsbærende fremtidsparti for det nye Italien. Hos de andre partier var der stor forståelse for, at skilsmiselloven var en god løsning på en ikke vellykket sammenkobling af to mennesker og ikke et angreb på den katolske kirke.

Det blev diskuteret hvad en formel ret til at ophæve ægteskabet kunne. Hvordan skulle man tolke friheden til skilsmisse? Var skilsmisse en nødvendig konsekvens af familiens krise, eller var den årsagen hertil? De rettroende katolikker var bekymrede for de

moralske konsekvenser, en skilsmisellov kunne medføre. De argumenterede udfra, at kun en "sund og helstøbt" familie kunne videreføre og skabe et sundt Italien. Var skilsmisse en frihedsrettighed eller et angreb på familie-konceptet, og hvad med børnene? En af de mest dogmatiske katolikker imod skilsmiselloven var den kristelige demokrat Franca Falcucci. Venstrefløjspartierne argumenterede udfra, at skilsmiselloven var udtryk for tillid til den italienske befolknings fornuft. Hvis man havde været separeret i mange år, var skilsmisse den bedste løsning. De eneste der stemte imod forslaget var de kristelige demokrater og monarkisterne. De kristelige demokrater havde op til afstemningen udvist en stærk lukkethed og rigiditet. Der var derfor efter nederlaget internt i DC en hård selvkritik fra partiets forskellige fløje. Det er bemærkelsesværdigt, at skilsmissekravet aldrig fremstod som et specifikt feministisk krav.

Projektet, som blev til skilsmiselloven, blev fremsat af midterpartierne med støtte fra PCI. Skilsmiselloven var en slags bekræftigelse af den nye familie og det endelige brud med de gamle familiedyder. I februar og marts 1971 var der underskriftindsamlinger imod den vedtagne skilsmisellov. Dette resulterede i en folkeafstemning om skilsmiselloven tre år senere. Folkeafstemningen, der var blevet fremprovokeret af de kristelige demokrater, er blevet kaldt den "første folkelige sejr i italiens historie". Afstemningsresultatet var en påmindelse om den bevidsthed der eksisterede om kvinderettighederne også blandt de katolske kvinder og mænd. Afstemningen repræsenterer således en ny epoke for de italienske kvinder, i italiensk politik.

Efter at DC havde tabt folkeafstemningen om skilsmiselloven i 1974, holdt man igen med at diskutere kvindespørgsmål offentligt. Kvindebevægelserne kæmpede for en bevarelse af skilsmiselloven, fordi det var et spørgsmål om basale civilrettigheder. Folkeafstemningen havde en stor psykologisk betydning for feministernes kamp imod det institutionelle Italien. For at forstå det italienske samfunds katolske og konservative natur, bør man erindre, at der ved folkeafstemningen om annulleringen af skilsmiselloven faktisk var 41% af befolkningen der stemte ja til at annullere loven.

8.11 Abortdebatten

Den italienske feminisme største triumf var uden tvivl loven om den frie abort i 1978. Abortspørgsmålet var som i andre lande et af de spørgsmål som blev voldsomt diskuteret indenfor feministbevægelserne. Abortspørgsmålet er udover at være tæt forbundet til den enkelte kvindes seksualitet også i høj grad forbundet til samfundets syn på kvindens seksualitet. Abortdebatten i Italien var på ingen måde præget af enighed - men derimod af trangen til at reformere. Otte år efter introduktionen af skilsmiselloven legaliserede det italienske parlament abort med lov 194 den 22.maj 1978. Der blev tilbudt fri abort indenfor 90 dage, i statstilvejebragte faciliteter for kvinder over 18 år. For piger under 18 år skulle der være tilladelse fra forældre eller fra en autoriseret læge. 160 parlamentsmedlemmer stemte for og 148 imod. Abortloven ophævede straffeloven fra 1930, hvor abort blev opfattet som en forbrydelse imod sundheden og slægtens integritet.³⁴¹

“ The majority of accounts of Italian feminism, whether they are internal reassessments or histories written by outsiders, all emphasise the centrality of

the abortion issue for understanding the movement's history and its specificity".³⁴²

Den italienske abortsituation var ekstrem, fordi der eksisterede en uhørt forskel på, hvad den gamle abortlov tillod og hvad der konkret foregik. Det er blevet estimeret, at der i midten af 1970'erne blev foretaget mellem 1-3 millioner aborter om året.³⁴³ Karakteristisk for både abortloven og forslagene til en ny seksualvoldslov var, at den italienske feministbevægelse var dybt involveret i udformningen af de første lovforslag. Henimod 1971-72 bliver abortspørgsmålet for alvor et offentligt emne, som alle aviser og ugeblade skriver om. Den katolske kirke svarer igen ved at kræve strengere straffe til "abortsynderne". I 1974 bliver 263 kvinder arresteret i Trento for at have aborteret.³⁴⁴

Det første forsøg på at udforme en lov som tillod legale abort-indgreb blev formuleret af kvindefrigørelsesforeningen MLD ved dennes første kongres i Rom februar 1970.³⁴⁵ Mange aktive aborttilhængere mente, at den frie abort var løsningen på de krav og ønsker, som de italienske kvinder havde, om moderskab som et bevidst og frit valg. De sundhedsmæssige og racehygiejniske spørgsmål blev også inddraget i diskussionen. Der blev ligeledes argumenteret for fri abort ud fra forestillingen om, at et frit seksualliv var af stor betydning for den psykiske sundhed. De aktive katolikker mente, at man burde tage hensyn til det enkelte liv og de mange millioner troende italienere. Det blev fremført, at fri abort ikke førte til emancipering af kvinden. Tværtimod fjernede det den italienske kvinde fra livets ægthed. Imod abortloven var bl.a. den nuværende EU-kommisær Emma Bonino. Hun havde hellere set en folkeafstemning om abortspørgsmålet.

Debatten om den frie abort fik de katolske fundamentalister op ad stolene. Emnet var for katolikkerne mere kontroversielt end skilsmiselloven. Abortdebatten omhandlede ikke kun de involverede kvinder. Det blev også et spørgsmål om institutionelle procedurer og administrative foranstaltninger. Den såkaldte Rocco lov, som gjorde abort illegalt, var fra 1930/31. Heri blev tidligere dekretter under titlen "forbrydelser mod helheden og racens sundhed" samlet. Abort var en forbrydelse, som kunne give mellem 2-5 års fængsel for både den der aborterede og for den som udførte operationen.

Artikel 553 forbød indtil 1971 salg af og reklamation for prævention. Indtil 1960'erne var der ingen, der havde diskuteret abort-restriktionerne. Den svære tilgang til prævention og den udbredte mangel på information om sex havde medført, at abort var en udbredt form for børnekontrol. Der var ingen politiske partier som, i efterkrigstiden, havde turde udfordre den symbolske og fysiske vold, som blev udført overfor landets kvindelige medlemmer. Den politiske gevinst havde været for lille og risikoen for at få den folkelige opinion imod sig enorm. Det italienske ugeblad Panorama foretog en undersøgelse som viste, at alle italienske kvinder enten havde fået foretaget en illegal abort eller kendte en veninde der havde.³⁴⁶

Den katolske kirkes styrke skulle udover de overordnede doktriner søges i de lokale serviceordninger, som kirken var involveret i rundt omkring i Italien. Som konsekvens af den svagt udbyggede velfærdsstat havde den katolske kirke fyldt "service-rummet" ud. Mange klinikker og hospitaler var katolsk ledet, og derigennem blev mange

italienere yderligere "katoliseret".

På MLD's initiativ blev der i 1975 dannet de såkaldte selvhjælpsgrupper. Den største var "CISA" (det italienske center for abort og sterilisation). CISA fungerede i tæt samarbejde med det Radikale parti og MLD. Formålet var bl.a. at nedbryde barrierne mellem kvinder og medicin.³⁴⁷ Selvhjælpsgrupperne prøvede at fjerne den skygge af skam og tavshed, der lå over abortdebatten. Der var dog kritik af grupperne fra nogle af de feministiske kollektiver, som mente, at selvhjælpsgrupperne var blevet for institutionaliserede, omend de var ulovlige.

Abortspørgsmålet havde stor betydning for feministernes aktiviteter og det officielle politiske Italien. De feministiske bevægelser fik bragt forholdene mellem manden og kvinden ind på den politiske scene. Fra 1975 sker der et skift i parlamentet. Man begynder for alvor at diskutere, under hvilke forudsætninger den frie abort kan tillades. Derfor blev abortdebatten genstand for partipolitiske manøvrer i parlamentet. Der var stridigheder mellem de autonome feminister, som ønskede en fuldstændig frigivelse af den frie abort, og UDI som kun ønskede moderate ændringer. Ved de store demonstrationer i 1976 for fri abort deltog UDI for første gang.

8.11.1 Abortdebatten i parlamentet

Det var specielt PSI kvinden Loris Fortuna og det italienske socialdemokrati PSDI, som var aktive i abortdebatten i parlamentet omkring 1974-75. Årsagen, til at PCI var mere tilbageholdne var, at partiet var bange for at provokere de store katolske masser, som også var tilstede i partiets rækker. Parlamentsvalget i 1976 blev det hidtil mest dominerende "kvindespørgsmålvalg". Abortspørgsmålet var på valgplakaterne, og det "væltede" for første gang i italiens historie ind med kvinder i parlamentet. PCI fik sit bedste valg nogensinde og antallet af kvinder i deputerkammeret steg fra 21 i 1972 til 45 i 1976. Der var institutionelle og kulturelle reformer "i luften".³⁴⁸

Venstrefløjspartierne var i ekstrem grad opmærksomme og følsomme overfor de kvindepolitiske krav om reformer. Dette havde aldrig før gjort sig gældende i de valgstrategiske forberedelser for nogen partier. Det var af stor betydning for PCI's ændrede holdning til stridsspørgsmålet, at UDI også gik ind for fri abort. Efter abortlovens vedtagelse var der store problemer med at få den effektueret i praksis. Der var bl.a. for få hospitalssenge og lange ventelister og den forrykte lov, om at læger havde ret til "samvittighedsprotest" imod abortindgreb, benyttede mange læger sig af.

Efter indførslen af loven om den frie abort sker der en ændring i kvindebevægelsernes aktivitet. Dette hænger sammen med, at det store slag var vundet, og den daglige institutionelle berøring formindskedes. Da de kristelige demokrater i 1981 havde samlet underskrifter til en genindførelse af abortforbuddet, som dog blev nedstemt, var feministbevægelsen ikke nær så synlig som ved afstemningen i 1978. Kvindediskursen var blevet svækket. 1970'ernes begivenheder havde tvunget PCI til at forholde sig mere konkret til problemstillingerne om kvindens rettigheder, end de førhen måtte gøre. Folkeafstemningen om skilsmisseloven i 1974 havde bragt diskussionen ud på "masseniveau". PCI var inspireret af principielle spørgsmål som at opfatte abortloven som en nødvendighed for samfundet og ikke som en vunden og erobret civilret.

ligesom skilsmiselloven. I marts 1975 blev det såkaldte Bini-Seroni forslag om seksualundervisning for første gang præsenteret i parlamentet. Det blev ikke overaskende nedstemt.

Abortdebatten indikerede klart den forvirring der herskede blandt venstrefløjspartierne om, hvordan man skulle konceptualisere spørgsmålene om den kvindelige seksualitet og den kvindelige ret til at bestemme over sin egen krop.

Indenfor feminismerækkerne var der uenighed om, hvorvidt man skulle kræve en legalisering eller en afkriminalisering af abort. Der herskede en opfattelse om, at man ikke skulle kræve for store indrømmelser og for megen politiske indflydelse. UDI's kongres i 1973 er blevet kaldt det første skridt henimod en feministisk tankegang. I disse år var UDI's politik mere radikal end den der herskede indenfor PCI.³⁴⁹ Omkring abortspørgsmålet kan ingen negligere betydningen af UDI's rolle.

8.12 Beskyttelse af moderskabet

Det italienske samfund gennemgik markante institutionelle forandringer på kvindeområdet i 1970'erne. Den 6. december 1971 blev lov nr.1204 om beskyttelse af moderskabet gennemført. Loven omhandlede kvinders ret til økonomisk kompensation i forbindelse med fødsler. Lov nr.1204 fra 1971 var en videreudvikling af loven fra 1902, hvor de italienske kvinder, for første gang, fik tildelt fødselsorlov. Den var også en videreudvikling af de fascistiske beskyttelsesdekreter fra 1934 og Lov nr. 850 fra 1950, som også havde omhandlet beskyttelse af moderskabet. Loven fra 1950 havde ikke omhandlet alle kvinder, f.eks ikke kvindelige hjemmearbejdere.

Lov nr 1204 blev betegnet som en af de mest progressive lovgivninger i verden. Her blev forholdene også forbedret for hjemmearbejderne, og der skete en generel dækningsudligning mellem de forskellige sektorer. Disse forbedringer skal ifølge Lesley Caldwell bl.a ses som resultat af en markant fagforeningsaktivitet.³⁵⁰ 1971-lovgivningen havde som nye punkter; forstærkelse af retten til at vende tilbage til arbejdet, mulighed for "orlov" med mindre løngodtgørelse, godtgørelse for børnepasning under sygdom.

Den vigtigste lov med betydning for beskyttelsen af moderskabet, er forbuddet imod at arbejde lige før og lige efter fødslen. Den obligatoriske orlovsperiode dækker 2 måneder inden fødslen og 3 måneder efter. Perioden før fødslen kan udvides til 3 måneder.

Der kom ligeledes en lov imod at tvinge gravide kvinder til "farligt og tungt" arbejde fra graviditetens start til 7 måneder efter fødslen.³⁵¹ Orlovsperioden efter fødslen kan udvides til 6 måneder indenfor barnets første år. Kvinder har ligeledes lov til, hvis de arbejder indenfor barnets første år, at tage 1-2 hvileperioder af en times varighed. I abortsager har kvinden ret til arbejdsbeskyttelse, hvis hun aborterer spontant indenfor 180 dage efter graviditetens start. Der blev også indført et forbud imod at afskedige kvinder fra graviditetens start og frem til barnet er 1år. Under den tvungne fraværperiode i den private sektor får kvinderne ret til mindst 80% løngodtgørelse. I nogle tilfælde er der overenskomst om 100% løngodtgørelse. I den offentlige sektor

modtager kvinderne 100% løngodtgørelse. I orlovsperioden, som kan tages ekstra modtager kvinderne både i offentligt og privat regi omkring 30% af lønnen. Der er ikke blevet indført løngodtgørelse i forbindelse med børns sygdom, men kvinderne har lov til at blive hjemme.

I 1971 kom lov nr. 1044 om vuggestuer og børnehaver. Denne lov blev vedtaget for at dæmme op for den graverende situation på børnepasningsområdet. Det var intentionen at skabe pasningsordninger for børn op til 3 års alderen. Dette skulle lette kvinders adgang til arbejdsmarkedet.

8.13 Familiereformerne (1975)

I mange af de lovændringer, der fandt sted i efterkrigstiden, har det italienske parlament følt sig tvunget til at reformere. Det italienske samfund og den offentlige opinion var parat til reformer. Dette står i kontrast til tiden i det forrige århundrede, da Salvatore Morelli prøvede at reformere det italienske samfund med forslag, som ikke havde folkelig opbakning. De kristelige demokrater har gennem hele efterkrigstiden prøvet at fastlåse tiden med referencer til de stadig eksisterende lovgivninger fra fascismens tid, hvor faderen var fremhævet som familiens overhoved.

Den 19. maj 1975 blev den nye familielov vedtaget med lov nr. 151. Loven etablerede ligestilling mellem manden og kvinden i ægteskabet. Loven havde ofte været diskuteret i parlamentet de foregående 8-10 år, men havde indtil 1975 ikke kunne samle flertal. Der skete med familielovens indførsel et skift fra "faderlig autoritet" til "forældre-autoritet". Dette fjernede den formelle diskrimination mellem manden og kvinden omkring rettigheder i forhold til deres børn. Diskrimineringen mellem legale og illegale børn holdt ligeledes op. For at forstå, hvorfor familieloven fra 1975 blev gennemført, er det vigtigt at pointere, at der var stor forskel på grundlovens normsæt fra 1948 og de straffe og civillove, som det italienske samfund havde arvet fra fascismen.³⁵² Familieloven var en demokratisk fornyelse af hele det italienske samfund. Kvindebevægelserne havde vundet en stor sejr med de nye juridiske tilføjelser. Familieloven kan også siges at være et resultat af "krisen i de ægteskabelige parforhold".

Familieloven fjernede altså faderen som "capo della famiglia", gav kvinden lov til at beholde eget efternavn, ophævede at ægteskab med en udenlandsk statsborger betød annullering af italiensk statsborgerskab og fastslog, at forældremyndigheden nu skulle varetages af begge forældre. I konfliktsager skulle staten tage stilling til hvilken af forældrene der var bedst egnet til at få overdraget forældremyndigheden. I artikel 24 fra loven af 22. april 1975 kom det nu til at lyde: "indenfor ægteskabet har manden og kvinden de samme rettigheder og opretholder de samme pligter." Af stor betydning for de italienske kvinder var, at 1975- loven også resulterede i fælles ejendomsret til familieformuen. At familielovgivningen blev vedtaget kan og bør ses som kulminationen på den lange politiske kamp om kvinderettigheder, som var startet helt tilbage til debatten omkring italiens samling i 1861. Loven var derfor det endelige opgør med mange hundrede års faderdomineret familielovgivning.

I 1975 blev der ligeledes indført lov nr. 405 om familiekonsultation. Loven om

familiekonsultation udsprang af ideen om at tilbyde alle landets borgere information om prævention, for derigennem at formindske brugen af abort som præventionsform. Formålet var at skabe psykologisk og social bistand til et kommende moder- og faderskab. I loven kan man læse, at intentionen var at skabe mere menneskeverdige forhold omkring prævention uafhængigt af borgernes økonomiske og sociale baggrund. Familiekonsultationerne skulle også ses i forbindelse med, at det kunne skabe en mere stabil kvindelig arbejdskraft i produktionen.³⁵³

Den 9. december 1977 kom der med lov nr. 903 en udbygning af "ligestillingsloven". Den forbød en hvilken som helst diskrimination på arbejdsmarkedet, der havde kønslige undertoner, uanset om det kunne begrundes ud fra arbejdets karakter eller tilsvarende argumenter. Det blev forbudt at diskriminere med reference til graviditet og ægteskabelig status og man måtte ikke søge efter et bestemt køn i stillingsannoncer.³⁵⁴ Der måtte heller ikke være forskel på mænd og kvinders lønninger, når de udførte de samme arbejdsfunktioner.³⁵⁵ Det blev ligeledes vedtaget, at regeringen hvert år skulle fremlægge en rapport om ligestillingssituationen på arbejdsmarkedet. Konkret var det svært at operationalisere lovens budskaber. Den 1. april 1981 blev det med lov nr. 121 tilladt for de italienske kvinder at indtræde i politiets styrker. Nu var det kun de væbnede styrker de var udelukket fra. Året 1977 var også det år, hvor den kristelige demokrat Tina Anselmi, blev den første kvindelige minister i Italien.

8.14 Opsamling

Historien om de feministiske bevægelser kamp er en historie om de hårde anti-institutionelle kvindebevægelser gradvise opblødning og dialogsøgning med de kvindelige emancipationsgrupper som UDI. Der er ingen tvivl om, at feministbevægelsen ændrede sig efter 1978 ved abortlovens vedtagelse. De store aktioners tid var perioden omkring 1975-1977. For de italienske feministbevægelser spillede det politiske og kulturelle system en markant rolle i forhold til bevægelsens udtryksformer.³⁵⁶ Den stærke naturalisering af det mandlige herredømme, den katolske kirkes magtposition og de elendige familie- og kvindejuridiske forhold resulterede i meget voldelige feministiske manifestationer. Opbygningen af kvindekollektiver og dannelsen af selvbevidsthedsgrupper fik betydning for de stærke udtryksformer og den personlige udvikling blandt de involverede kvinder.

Feministbevægelsens start i Italien, i begyndelsen af 1970'erne, var stærkt påvirket af lignende begivenheder i udlandet. Specielt USA, hvor store protester havde fundet sted imod kvindeundertrykkelse. Det karakteristiske ved den italienske feministbevægelse, modsat den amerikanske, var at der i Italien trods begrænsninger og forsinkelser eksisterede politisk støtte fra venstrefløjen og fagbevægelsen.

Mange af de bærende kræfter i de feministiske bevægelser var studenter, som havde været med i studenteroprøret i 1968-69. Størstedelen af dem kom fra den bedre middelklasse. De feministiske bevægelser karakter, og de mål de satte, afstedkom, at det først var midt i 1970'erne, at den feminismen mistede sit elitære præg og blev til en bevægelse for de store masser i byerne. Der var stor debat om, hvilke krav de feministiske bevægelser kunne stille, hvilke løsninger der var og hvordan man skulle

kæmpe. Var det den seksuelle undertrykkelse eller arbejdsbetingelserne der var vigtigst, og udelukkede det ene fokus det andet?

For at forstå den kommunistiske politik på kvindeområdet er det vigtigt, at forstå, hvilken politisk diskurs der var herskende i Italien i 1970'erne, og hvilket politisk terræn partiet var tvunget til at arbejde udfra. PCI ønskede en politik overfor kvindespørgsmålet, som kunne holdes indenfor det bestående samfunds grænser. Den nye bevidsthed om kvindens krav og rettigheder skulle kunne videreføres indenfor den dominerende politiske diskurs. Kommunistlederen Enrico Berlinguer havde i 1971 udtalt, at arbejderbevægelsen skulle stå sammen med feministerne i kampen mod den fælles fjende. At PCI var kvindernes parti, kom til udtryk ved, at PCI i 1972, 1976 og 1979 valgte flere kvinder ind i parlamentet end de andre partier til sammen. I 1979 blev Nilde Iotti som den første kvinde valgt til formand for deputerkammeret.

Feministbevægelsen havde i 1970'erne et meget ambivalent forhold til kommunistpartiet PCI. På den ene side var det PCI der lå tættest på feministernes krav og politik. På den anden side, måske p.g.a ideologisk overlapning, var der stor skuffelse, når uoverensstemmelser opstod. Det var specielt spørgsmålet, om man fra fagbevægelsens side kunne acceptere en separatistisk politik, hvor man også tillagde kvinder mere værdi og opmærksomhed end blot deres arbejderstatus. Indenfor kommunistrækkerne var der, da kvindespørgsmålet var kommet på dagsordenen, også en trang til at blokere diskussionerne og indordne dem under mere overordnede og neutrale kønsspørgsmål. Dette gjorde sig også gældende indenfor de andre politiske partier. Problemet med den maskuline politik, indenfor PCI's rækker, blev rejst ved flere af de kommunistiske kvindekonferencer. Det fremgår af flere kvindebekendelser i 1970'erne, både indenfor og udenfor PCI, at politiseringen af kvindens privatsfære var et afsæt for mange kvinder til at forstå og kæmpe for mere demokratiske magtrelationer mellem kønnene.³⁵⁷

Mandens skizofrene attitude til det offentlige og det private liv er ofte blevet fremhævet indenfor de feministiske kredse. Der er blevet udviklet begreber til at beskrive denne skizofreni, såsom "den røde sultan" og "kammerat hersker". Dette refererer til den type mænd på venstrefløjens der er spaltet mellem deres politiske engagement i det offentlige liv og deres private mandsdominerede privilegier. Dette var en årsag til, at mange militante feminister forlod PCI.

Der var store modsætninger i virkelighedsopfattelsen og kritikken af det italienske samfund blandt de forskellige feministiske grupper. Ligeledes var der uenighed om, hvilke strategier der skulle tages i brug, for at skabe den feministiske revolution. Grupper som "Rivolta femminile" og "Movimento Femminista Romano" var meget radikale i deres aktioner og teoridannelse og ønskede konfrontation med det italienske samfund. Grupper som UDI og CIF var derimod mere moderate i deres krav og aktionsformer og var derfor mere dialog søgende. Flere forhold havde betydning for, at feministbevægelsen kan siges at have kulmineret i slutningen af 1970'erne. Den fri abort blev vedtaget. Skilsmisse var blevet en realitet i 1970 og at der var kommet den markante familiereform i 1975, som sidestillede manden og kvinden i ægteskabet.

Familielovgivningen var det definitive brud med konstitutionens svage formuleringer om lighed uden hensynstagen til kønnene. Konkret havde problemet været, at "civil-

loven"var arvet fra fascismens autoritære familiesyn, og derfor på ingen måde responderede grundlovens demokratisyn.

I kampen for bedre arbejdsvilkår for de arbejdende mødre var lønnen ikke det eneste essentielle. De sociale serviceordninger for børnepasning var manglede totalt. Det eneste der var udviklet, var den udemokratiske fascistiske mastodont OMNI. Det var derfor et udbredt fænomen i Italien, at kvinder, efter at de havde født det første eller andet barn, forlod arbejdsmarkedet på grund af manglende offentlige plejeforanstaltninger.

Lov 1044 fra 1971 om vuggestuer/børnehaver var derfor et brud på de gamle forestillinger om børneopdragelse. Loven intervenerede i den rodfæstede kutyme, om hvordan et forhold mellem forældre og børn burde være. De nye praksisser overfor moderskabet påvirkede stærkt debatten om seksualitet og abort. I 1971 blev den i mange år udskældte paragraf 553 fra fascismens demografiske kampagner, om forbud imod salg og distribution af prævention, ophævet. Lov nr. 405 om "familiekonsultation" var ligeledes en stor provokation imod den traditionelle katolske familieopfattelse. Det blev nu muligt at få seksual- og samlivsrådgivning, hvilket var en "torn i øjet" på den katolske kirke, idet der blev åbnet op for mere pluralistiske samlivsformer.

Feministbevægelsens masseudbredelse i 1970'erne, specielt med kampagnen for fri abort, havde sin base hos de extra-parlamentaristiske kvinder UDI og kommunisterne. 1970'erne var både de hårde men også de "nemme" år for de feministiske bevægelser. Der blev skabt mange institutionelle ændringer, og det var oplagt, hvad der blev kæmpet for, men ikke hvordan der skulle kæmpes. Det er vigtigt at slå fast, at loven om fri abort, skilsmisse og familielovgivningen ikke kun var materielle ændringer men også symbolske sejre. Overordnet set skete der en forrykkelse af den traditionelle opfattelse af det private og det offentlige. Der rejste sig en kritik af det politiske system som "rummet" for udklækkelse af det mandlige herredømme. Det ideologiske udgangspunkt for mange feminister var "partire da sè" (at starte med sig selv), hvilket ofte kom til udtryk i diskussionerne i selvbevidsthedsgrupperne. Den "usynlige hånd", som feministbevægelsen kæmpede imod, var naturligsgørelsen af de materielle og symbolske forhold. Altså den "snedige" måde som fik traditionerne til at fremstå som "naturgivent", men som i realiteten var et produkt af hundrede års sociale og politiske kampe.

Specielt fra omkring 1972 fandt der en udvidelse sted af de krav og områder, som påvirkede kvinders liv markant; det offentlige overfor det private og det politiske overfor det personlige. De seksuelle forhold blev gjort til genstand for politisk debat, hvilket havde været et tabu indtil begyndelsen af 1970'erne. Man begyndte at diskutere den socio-økonomiske virkelighed som et produkt af de seksualpolitiske forhold. I slutningen af 1970'erne var der mange kvinder fra UDI og feministbevægelserne, som meldte sig ind i PCI for at realisere en konkret institutionel politik. Fra 1970'ernes afslutning aftog diskussionerne om det seksuelle på bekostning af mere filosofiske diskussioner, som kom til at præge en del af diskussionerne i 1980'erne.

Kapitel 9. De feministiske bevægelser efter abortloven 1978

9.1 Indledning

Fra slutningen af 1970'erne sker der en forandring med de forskellige feministiske bevægelser og med det kønspolitiske klima i Italien generelt. Politikken er efter 1970'ernes civilretlige erobringer ikke længere præget af samfundsomvæltende målsætninger. De feministiske bevægelser som massebevægelse, bliver derfor sat i krise. Dette betyder ikke, at de feministiske ideer forsvinder, men at de politiske partier i større udstrækning begynder at inkorporere de moderate krav fra feministerne i deres partiprogrammer.³⁵⁸ I 1970'erne havde det været svært at indsætte diskursen om kvinder og karriere. Organisationer som "Donne in carriera" (kvinder i karriere) og "Donne senza frontiere" (kvinder uden grænser) bliver dannet i begyndelsen 1980'erne. 1980'erne bliver også årtiet, hvor ligestillingspolitikken bliver institutionaliseret. I 1984 oprettes ligestillingskommisionen (*Commissione Nazionale Per La Parità E Le Pari Opportunità Tra Uomo E Donna*), hvis formål det er at sørge for, at grundlovens demokratiske paragraffer bliver efterfulgt.

9.2 De nye tider

1980'erne starter med, at de italienske aviser erklærer feminismen for død. Medierne bruger formuleringer om feministbevægelsen som; "hanno fatto il loro tempo" (de har haft deres tid) og "Il femminismo è finito" (feminismen er forbi). De feministiske bevægelser gennemgår en stor teoretisk forandring. Strategierne er præget af en forsigtig politikudformning. Tankerne er fokuseret på de filosofiske ideer om "La politica della differenza" (forskelspolitikken), der bliver 1980'ernes store kvindepolitiske omdrejningspunkt. Der åbner kvindelige boghandlere, hvilket får betydning for den filosofiske måde de feministiske problemstillinger bliver diskuteret på.³⁵⁹ De kvindepolitiske debatter bliver igen svære at gøre synlige i aviser- og ugeblade. Der sker en klar formindskelse i de feministiske magasiner og de blade der overlever henvender sig til de mere intellektuelle kvinder.³⁶⁰ I 1983 erklærer pavedømmet igen sin modstand imod kvindelige præster. I 1984 bliver lateranpagten fornyet og det blev nu frivilligt at have religionsundervisning i folkeskolen.

I anden halvdel af 1970'erne var en ny type af kvindelige associationer begyndt at skyde frem. De havde karakter af kulturelle aktivitets- og diskussionscentre. De var inspireret af "autocoscienza" grupperne, men var mere strukturerede i deres organisationsform. Den første nationale konference for kvindelige kulturcentre fandt sted i 1986. På det tidspunkt fandtes der flere end 100 kulturcentre spredt udover Italien.³⁶¹ Kulturcentrene havde karakter af forsknings- og projektudviklingssteder. Den politiske atmosfære,

var inspireret af de analyser og spørgsmål som de feministiske bevægelser havde udviklet. Centrene var ofte selvfinansierede. Nogle af dem fik støtte fra de lokalpolitiske organisationer.

Som et eksempel på de "nye tider" og de mere moderate kvindepolitiske krav, opstår der i 1982 to nationale husmoderforeninger; "MO.I.CA" og "Federcasalinghe". Concetta Fusco fra MO.I.CA fortalte mig følgende om forholdet mellem feminister og husmødre:³⁶²

"Casalinga var noget man var flow over at være i 1970'erne. Husmødrene blev betragtet som anden classes kvinder uden politiske intentioner og uden politiske rettigheder. Feministerne var virkelig hårde imod dem. Sådan er det ikke længere. Men det er stadig et problem, at kvinder ikke ønsker at deltage i det parlamentariske og institutionelle liv. Det største dilemma er nok, at kvinder ikke engang gider stemme på de kvinder der stiller op og forsvarer kvindernes sag".

9.3 UDI's fald i 1982

Den kvindelige organisation UDI, som havde spillet en stor rolle fra krigens slutning, bliver i 1982 reformeret og decentraliseret. Som kulmination på UDI's traditionelle kvindesyn og organisationsstruktur blev UDI's kongres i 1982, stedet hvor mange kommunistiske kvinder i UDI satte deres organisation i krise, fordi de fandt organisationens politiske midler utilstrækkelige. Politikudformningen i begyndelsen af 1980'erne var forsigtig hos PCI. Mange af de kommunistiske kvinder befandt sig i et dilemma; var de feminister eller kommunister?

I 1983 var Bettino Craxi blevet den første socialistiske ministerpræsident i italiens historie. Siden 2.verdenskrig havde PSI's stemmeandel været støt faldende og PCI's støt stigende. UDI, som havde defineret sig selv som en "autonom kvindeorganisation", havde gennem efterkrigsperioden både økonomisk og politisk været tæt tilknyttet PCI. UDI's omdannelse i 1982 til en decentral kvindeorganisation uden nationalt hovedsæde, er blevet kaldt "UDI's forræderi" på grund af opløsningen af det nationale forbund. Nogle kvinder opfattede det som en katastrofe. Andre kvinder opfattede det som en udfordring for både UDI, bladet "Noi-donne" og for alle de feministiske bevægelser.³⁶³ Et var sikkert, det var en kæmpe udfordring og signal til PCI om at reformere. Sprængningen af UDI bliver stadigvæk idag diskuteret indenfor de feministiske bevægelser.

Bladet "Noi-donne" skiftede fra ugeblad til månedsblad. Fra 1982 til 1984 var bladet lukket. Der var ved opstarten i 1984 spænding omkring, hvilket publikum det nye månedsblad ville henvende sig til. Skulle det stadig være et instrument for UDI's gamle kvinder eller ville man prøve en ny referencegruppe. Før 1984 kunne "Noi-donne" ikke købes i kiosker og butikker og det var "ilde set" i mange kredse. 1980'erne blev de nye lærerår for Noi-donne. Noi-donne skiftede attitude efter genåbningen i 1984. Det blev mere forbundet til de feministiske bevægelser end til PCI og UDI. Det udkommer nu i ca. 10.000 eksemplarer. I 1970'erne udkom det i op til 250.000 eksemplarer og endnu flere op til kvindernes kampdag 8.Marts. I 1990'erne er Noi-donne igen blevet mere

radikal i sine attituder. UDI har ejet Noi-donne helt op til 1997, hvor "La cooperativa libera stampa" overtog bladet.

9.4 La politica della differenza (forskelspolitikken)

En af de personer som fik størst betydning for forskelspolitikken var feministen Carla Lonzi. Hun havde i 1970 været grundlæggeren af den feministiske gruppe "Rivolta Femminile", som operede med udgangspunkt i filosofien om forskellighed. Kernen i dette politiske standpunkt, var at fokusere på forskellen mellem kønnene, i modsætning til de emancipatoriske krav om lighed. I 1971 havde hun skrevet bogen "La donna clitoridea e la donna vaginale" (klitoris-kvinden og vagina-kvinden), som var et politisk manifest om nødvendigheden af en omformulering af den maskuline seksualitetsopfattelse. Hun havde ligeledes publiceret bogen "Sputiamo su Hegel" (lad os spytte på Hegel), som var en mere overordnet kritik af den kapitalistiske verdens kønsrelationer. Forestillingen om "La politica della differenza" var ikke kun en filosofisk refleksion - men også et område, som indbefattede kropslige og praktiske udfordringer. Det var et feministisk forskningsområde, som åbnede op for en ny viden om kvinders ønsker. Dette omhandlende nye koncepter for, hvad det ville sige at være kvinde og moder.

Det mange feminister krævede, var retten til en anderledes opførsel. Det var et spørgsmål om at anerkende sin kvindeeksistens uden at reducere og fornægte. Indeholdt i forestillingen om den kvindelige forskellighed var en kritik af den historiske kvindetavshed. Det var spaltningen mellem kvinders følelser og behov og den socio-kulturelle opfattelse- og afgrænsning af disse, som ifølge de separatistiske kvinder, var det, der burde ændres. Det var opbrudstegnene på denne tavshed, som kunne igangsætte nye fortolkninger og nye kvindefigurer. Der skulle optræde nye spejlbilleder, som kunne gøre det muligt, for den italienske kvinde at opfatte sig som et stolt selvstændigt individ og ikke som et "reduceret forskelligt individ". Indeholdt i denne tankegang var en afstandstagen fra manden som normalitet.

Forestillingen om forskellen på mænd og kvinder, var før de feministiske bevægelser kom på banen i 1970'erne, beslægtet med en hovedsagelig negativ opfattelse, baseret på den fastlåste moderrolle. Separatismen blev af mange kvinder opfattet som et overstået kapitel. Hos de kvinder som opretholdt den separatistiske tankegang bør skelnes mellem opfattelsen af separatismen som en beskyttelse; den eneste måde at nå friheden på, og opfattelsen af separatismen som en ideologi og forskningstilgang. Separatismen blev af disse kvinder, ifølge Alessandra Bocchetti, opfattet som en invention på et nyt verdensbillede hvor skabelsen af den kollektive bevidsthed var omdrejningspunkt.³⁶⁴

Separatismen blev ligeledes af mange opfattet som en mental tilstand - en bevidsthed om at være bærer af en forskellighed. Denne forskellighed var ikke kun et biologisk spørgsmål, men hovedsageligt et produkt af den historie som alle kvinder havde til fælles. Dette ideologiske standpunkt blev fastholdt til trods for kvinders forskellige skæbner. Den separatistiske tankegang indeholdt en overbevisning om, at kvinder, til trods for forskelle, altid er blevet defineret på en negativ og reduktionistisk vis. Heri ligger forestillingen om, at ingen tanke kunne være neutral. Det er den tavse modstand

og historiske tradition for den kvindelige underlæggelse som konstituerer den kvindelige forskellighed.

Den separatistiske tankegang havde ligeledes et symbolsk indhold. Kvindekampen eksisterer på mange fronter. Det er ikke kun de konkrete resultater der tæller, også de symbolske resultater er vigtige. Det vil sige, at de kulturelle og mindre øjensynlige dele af kvindekampen bør bevares. Der var feminister, som mente, at den vigtigste mission var at vælte den symbolske orden og ikke fokusere så snævert på de konkrete resultater. Anna Paola Fiorensoli forklarede hendes opfattelse af feminismen således:

“Feminist er ikke noget man bliver fra den ene dag til den anden - men en indre bevidsthed, som modnes langsomt og individuelt gennem langvarige refleksioner.”

Mange kvinder havde, ifølge Alessandra Bocchetti, problemer med den separatistiske tankegang, fordi de følte, at det var svært kun at føre politisk kamp for kvinder og fordi den separatistiske politik var en fortsættelse af familiens rigide separation mellem mænd og kvinder.³⁶⁵ Anna Paola Fiorensoli udtaler om stridsspørgsmålet:

“På abortspørgsmålet havde de fleste ikke-feministiske kvinder været enige med feministerne. Det var den overordnede diskussion om selvbevidsthed og frigørelse der adskilte de italienske kvinder. Feminisme var for mange kvinder en privat ikke-politisk oversættelig sag.”

For den kvindepolitiske debat i 1980'erne, var der generelt to strategier der dominerede. Den ene (*pari opportunità*) efterstræbte de juridiske og synlige resultater. Den anden strategi, var den separatistiske, som var mere "antistatlig" med fokus på det fælles kvindelige (*libertà femminile*).

Det individualiseringsmønster som holdt sit indtog i de italienske feministbevægelser i 1980'erne var inspireret af græsrods- og fredsbevægelserne. Der skete en forandring i mange italieneres politiske bevidsthed. Flere og flere tog afstand fra de traditionelle politiske partier og de traditionelle politiske organisationsformer. Freds- og græsrodsbevægelserne kan til et vist niveau sammenlignes med de feministiske bevægelser; de kæmpede begge imod "kapitalismen", selvom det ikke var de samme aspekter de fokuserede på. Men de var fælles om at tilstræbe et anti - voldeligt samfund. På nogle bannere kunne man læse "du er ikke rød - hvis du ikke er grøn". I begyndelsen af 1980'erne begyndte der også at indfinde sig en større bevidsthed og protest imod den italienske mafia.³⁶⁶ De italienske kvindemagasiner var ofte fyldt med historier og artikler omhandlende kvinder der kæmpede imod mafiaens dominans og væsen. Mafiaen var udover at være en kriminel organisation, også en total mand-chauvinistisk organisation.³⁶⁷

Kravene fra de feministiske bevægelser i 1970'erne om, at ingen skulle bestemme over kvindekroppen end kvinden selv, smittede af på de kvinder som deltog i fredsbevægelserne i 1980'erne. "Ingen organisation eller stat burde bestemme over menneskers individuelle liv", var nogle af de dominerende slogans. De italienske kvinder deltog i stor udstrækning i fredsmarchen i 1982 fra Milano til Comiso på Sicilien. Det var opstillingen af atom - missiler der samlede de ca. 250.000

demonstranter. De separatistiske tanker blev ført over på fredsdemonstrationerne. Der var postulatet om, at den feminine natur var mindre voldelig end den mandlige. Feminisme og pacifisme blev beskrevet som værende udsprunget fra det samme oprør. De feministiske bevægelser modtog, på grund af deres radikale attituder, kritik fra de store dagblade for ikke at være realistiske i deres kritik af opstillingen af atommissiler.

Der skete forbedringer i livsvilkårene for de seksuelle minoriteter i 1980'erne. Den første synlige manifestation af de lesbiske foreninger fandt sted ved 8. Marts festen i 1979. Det var grupperne "Artemis" og "Zanzibar" som trådte frem. I 1981 fandt der en demonstration sted i Rom til støtte for to lesbiske kvinder. De var blevet fængslet i Agrigento for at have fornærmet en tjenestemand og for blufærdighedskrænkelser af det offentlige rum, fordi de havde kysset i en park.³⁶⁸ I marts 1981 udkom det feministiske magasin Effe med artikler om lesbiske kvinder. Lesbiske havde ligesom prostituerede været underlagt en samfundsmæssig forfølgelse der havde været svær at bryde. Samme år begyndte der at udkomme lesbiske ugeblade og i December 1981 blev den første lesbiske konference holdt i Rom. Det er ingen tvivl om, at feministernes kamp for at politisere det personlige, havde gjort det muligt for de lesbiske kvinder at italesætte deres seksualitet.

Året 1986 er et betydningsfuldt år for de italienske feminister. Efter Chernobyl-ulykken den 28. April 1986 bliver der den 11. Maj i Rom arrangeret en demonstration imod atomkraft. Demonstrationen er arrangeret af henholdsvis de romerske feminister og kvinder fra PCI. Det var første gang, at de romerske feminister deltog i et "blandet" arrangement. Fra demonstrationen imod atomkraft kunne man bl.a. høre følgende slogan: "seksualvold, nuclear vold, den samme mandelogik." Samme år arrangeres en demonstration med titlen "en kvindelig bevidsthedspagt." Demonstrationen henvendte sig til både anti-institutionelle kvinder, kvinder i partierne og kvinder i institutionerne. Året 1986 var overordnet set præget af en magisk samhørighed blandt de forskellige kvindegrupper.

Omkring 1986-1987 begynder diskussionerne indenfor de feministiske bevægelser at kredse omkring "magtspørgsmålet". Magtspørgsmålet var selvfølgelig ikke nyt, men det blev problematiseret på en ny måde. Hvordan kunne der skabes et nyt diskursiv kvindepolitisk italesættelse og hvordan kunne man erobre mere rum i den offentlige sfære. Spørgsmålet om magt var prekært. De feministiske bevægelser var startet, som et oprør imod de eksisterende magtforhold, imod opfattelsen af, at der kun eksisterede forskellige klasser, men ikke forskellige køn. Begrebet undertrykkelse blev diskuteret på en ny måde. Nuanceringen og de snedige strategier som besværliggjorde en italesættelse af den kvindelige undertrykkelse, blev sat i højsædet istedet for indholdet i de traditionelle og mere ligefremme undertrykkelses-forestillinger. Det blev diskuteret, om man skulle "frede" kvinder som fornægtede kønskonflikten.

Der opstod antifeministiske diskursdannelser blandt kvinder tilknyttet de kristelige demokratiske kvindeorganisationer. De mente, at det var imod den dominerende kulturopfattelse, at kvinder skulle "opføre" sig som de feministiske bevægelser opfordrede til. Disse udsagn byggede på den stærke naturalisering af de kulturelle kønsstereotyper om kvinders "pæne" og apolitiske fremtræden. De feministiske bevægelser var stadig oppe imod det forhold, at manden a priori var en værdi -

hvorimod kvinden a priori var en mangel på samme. Italesættelsen af det kvindelige selv manglede stadig blandt mange kvinder. Det var et sprog "uden ord" som kvinder benyttede sig af. Den censur der fandt sted af de kvindelige krav udenfor familiesfæren var ofte til debat i disse år. Det var den snedige tilslørelse af de kvindelige behov og den medfølgende fremmedgørelse som var et angrebepunkt. Kvinder besad nu magtpositioner - men dette faktum - var ikke accepteret overalt som en "naturlig" forskydning af det moderne Italien.

De feministiske bevægelser havde en særegen position blandt de dominerende magtregimer i Italien. På den ene side var de aktører og eksponenter for et magtregime og den anden side var de ofre for selvsamme regime p.g.a de stærke kønsnaturaliseringer. De teoretiske debatter, som prægede de feministiske diskussioner, indeholdt en strid om, hvorvidt omdrejningspunktet skulle være den sociale censur og manglen på politiske repræsentanter i det offentlige rum eller om det var de forskelligartede kvinde-idenditeter, der skulle fokuseres på.

I en diskussion mellem to fremtrædende feminister Alessandra Bocchetti og Luisa Muraro som var trykt i åbningsprogrammet til "Centro del Culturale Virginia Woolf" i 1986 bruger Luisa Muraro argumentationer som bygger på Michel Foucault's magtopfattelse. Ifølge Luisa Muraro var det vigtigt at overkomme de mandlige kultur-overleveringer, hvor kvinder figurerer perifært. Hun fremhæver, at "magt" ikke bør opfattes som en vertikal pyramide, men som strategier i konstant bevægelse. Fokus bør bl.a være på de forskelligartede og ulige praksisforhold der eksisterer blandt kvinder. Dette åbner op for en forståelse af kvinders egen magtopfattelse og deres egen subjektive forskellighed.

De store idealer om frigørelse var ikke blevet helt forladt, men de eksisterede ikke længere som endemålet for de feministiske bevægelser. Diskussionerne omhandlede ikke så ofte "de undertrykte kvinder" i almindelighed. Der var, ifølge Alessandra Bocchetti, sket en diskursiv forrykkelse til fokus på de "tabende kvinder" i deres kamp for magtpositionerne i det offentlige rum.³⁶⁹ Denne forrykkelse fra "totaliteten" af kvinder til de "handlende og karriebevidste" kvinder åbnede op for en mere nuanceret, omend også mere begrænset diskussion. Det blev diskuteret, at når kvinder ønsker at føre en ambition ud i livet, skal de udover at gennemføre projektet materielt også have symbolsk støtte i, at de som kvinder foretager dette valg. Når kvinder mislykkedes i en sådan ambition, var det mere besværligt at retfærdiggøre en fortsættelse end for en mand.

9.5 Carta delle donne (kvindekortet)

I 1987 kommer kvindekortet "Carta delle donne" og sloganet "kvinders styrke kommer fra kvinder". Hoved-ideen bag kvindekortet var, at det ikke var det politiske tilhørsforhold der var det vigtigste - men derimod at tilhøre det kvindelige køn med dets særlige historie og forudsætninger. Den vælgermæssige krise for PCI satte ind i 1980'erne. Ved valget i 1987 mister PCI mange stemmer, men som en konsekvens af "carta delle donne" bliver mange kvinder valgt indenfor PCI. Hvis der var nogen der alligevel havde "vundet" det tabte valg for PCI, var det parlamentsmedlemmet Livia Turco, som fik valgt relativt mange PCI-kvinder ind i parlamentet. Anna del Bo

Boffina formulerer PCI's rolle således:

"Om PCI kan siges, at det var det eneste parti som gav kvinderne rum. De blev valgt, de fik lov at arbejde i institutionerne og fik spalteplads i partiets avis."³⁷⁰

"Carta delle donne" var opstået i forbindelse med utilfredsheden og gabet mellem kvinders ressourcer og de eksisterende sociale strukturer, hvor kvinder ikke var repræsenteret tilfredsstillende i forhold til deres antal. Selvom de feministiske bevægelser på mange fronter var trængt, blev det opfattet som "stupidt" at hævde, at feminismen var forbi, idet den demonstrerede en utrolig teoretisk rigdom. I ugebladet L'espresso kunne man den 16. April 1989 læse følgende om den "nye" kvinde:³⁷¹

" Kvinder har nu været emanciperet i lang tid og nu vil kvinderne bestemme. Dette gælder både indenfor den politiske verden, fagbevægelsen, statsforvaltningen og masse-medierne, hvor deres tilstedeværelse er steget de seneste par år."

Perioden mellem 1986 og 1988 var kendetegnet af en stor synlighed af de feministiske ideer i samfundet. 1988 er året hvor dialogen mellem PCI og de udenomparlamentaristiske feminister for alvor bilægges. "Carta delle donne" ophører og det politiske klima er barskt og opgivende. Den politiske kvindekamp blev spaltet igen og der var fare for, at alt dette som de feministiske bevægelser havde opbygget skulle splittes. De kvindepolitiske aktører "talte stadig det samme sprog", men ville forskellige ting. Skænderiet handlede om, hvorvidt en autentisk feministisk tankegang skulle være stengt forbundet med det materielle hverdagsliv. Uenighederne betød, at de store seminarier og konferencers tid var forbi.

I 1989 falder Berlinmuren og den italienske kommunistleder Achille Occhetto beslutter at ændre det italienske kommunistpartis navn fra PCI til PDS "Partito democratico di sinistra" (det demokratiske venstrefløjsparti). Dette medfører en hård kritik fra flere af de ledende kommunistiske kvinder. 19. December 1989 bliver der afholdt en kommunistisk kvindekongres med titlen "Hvor går PCI hen". Dette sker samtidig med, kvinder fra PCI fremlægger et lovforslag ved navn "cambia i tempo" (at ændre tiden). Lovforslaget formål var at ændre på det kvindelige dobbeltarbejde i samfundet. Det indeholdt konkret et forslag om styrkelse af part-time lovgivningen og forslag til udbygning af de offentlige pasnings- og serviceordninger. Livia Turco beskriver i dagbladet "L'unità" i forbindelse med lovforslaget, at det italienske samfund "dræber" kvindekroppen på grund af kvindens mange gøremål.³⁷² Som reaktion på lovforslaget skriver Paola Colombo Svevo fra de kristelige demokraters kvindeafdeling i bladet "Il Popolo", at "der er behov for diskussioner om kvindens samfundsmæssige rolle - men tiden er ikke til utopier".³⁷³ Sociologen Chiara Saraceno fremhæver, at der ikke eksisterer "normale" dage for de italienske kvinder og at det er et problem, at det kvindelige hjemmearbejde ikke bliver anerkendt.³⁷⁴

9.6 Kommision for lige rettigheder mellem mænd og kvinder i 1984

Ligestillingskommisionen (*Commissione Nazionale Per La Parità E Le Pari Opportunità Tra Uomo E Donna*), blev dannet per dekret i 1984. Ligestillingskommisionen var et barn af diskussionen om "il doppio appartenenza" (det dobbelte tilhørsforhold). Formålet var at realisere artikel 3 om lighed og lige muligheder for mænd og kvinder. Kommisionen beskæftiger sig med et bredt udsnit af kvinders livsfære; støtte og opfordring til kvinder om at deltage i det økonomiske og politiske liv, forbedring af kvinders arbejdsvilkår, støtte til kvindelige entreprenører og støtte til ligheds- og demokratifremmende familiereformer. Kommisionen arbejder på internationalt, nationalt og provinsniveau. Kommisionen vælges for tre år ad gangen og er sammensat af 29 kvinder der fordeles således: syv vælges ud fra kvindeforeninger og bevægelser hovedsageligt repræsenteret på nationalt plan; elleve vælges ud fra kvindeafdelingerne i de politiske partier; tre vælges ud fra fagforeningsregi på nationalt plan; fire vælges fra arbejdsgiverorganisationerne på nationalt plan og fire vælges ud fra videnskabelige miljøer og sociale organisationer.

I årene fra 1986 og frem til ca. 1991 var det arbejde som kvinderne udførte indenfor partierne og indenfor kommisionen relateret til spørgsmålet om "repræsentation". Der blev skabt nye kommisioner og institutioner - men mange feminister hævdede, at dette arbejde intet havde med feministisk politik at gøre og at de derfor ikke ville benytte sig af de nye instrumenter. Flere feminister hævdede ligeledes, at kvinderne i de politiske partier havde fået "ejerfornemmelser" på "kommisionen for lige rettigheder". Kritikken omhandlede, at "kommisionen" var blevet et meget kontrolleret organ som skabte for mange direktiver og for få handlinger. I modsætning til Frankrig og Spanien hvor der under perioder med socialistpartier ved magten havde været en relativ stor institutionel indlemmelse af kvinde- og lighedspolitiske spørgsmål, med organisatorisk afsmitning, var ligestillingskommisionen et "sølle" kontor under premierministeren med svage beføjelser. Det er i denne sammenhæng, at PCT's rolle også skal forstås i 1980'erne.

En stor nyskabelse i det italienske samfund var ligeledes da man i 1995 oprettede en stilling som minister for "ligestilling". Ideen med ministerposten stammer tilbage fra emancipationsdebatten i 1970'erne. Ifølge journalisten Stefania Giorgi kan ligestillingskommisionen og den nye ministerpost beskrives således:

"Det nye "ministerie" mangler penge og autonomi. Ministeriet er et "serie - b" ministerie. Det ville havde "rykket ved det italienske samfund" hvis Anna Finocchiaro som er minister for "ligestilling", var blevet justitsminister. Ligestillingskommisionen er en udmærket ide - men den har ikke meget indflydelse på hverdagslivet i Italien."

Oprettelsen af ligestillings-kommisionen, ministerposten og det nye ministerie indikerer dog et skift i den politiske diskurs, selvom den økonomiske tildeling af projektmidler til området, kan beskrives som værende uden "portafoglio" (tegnebog).

9.7 Den romerske feministbevægelse

De feministiske bevægelser som i 1987 havde besat "Il palazzo del boun pastore" konstituerede i 1992 A.F.F.I. "Associazione Federativa Feminista Internazionale" (den internationale føderative kvindeforening). Kvinderne i A.F.F.I betegner selv huset som en utopisk drøm, der var gået i opfyldelse. Huset fungerer som et samlingspunkt for cirka 30 forskellige kvindegrupper. Det er både nye feministiske grupper og de "overlevende" grupper fra 1970'erne, som holder til i huset. Alle grupperne er selvfinansierede som Edda Billi fra A.F.F.I udtrykte det: "vi har aldrig modtaget en lire fra nogen institution". Huset var nu i forbindelse med projektet "Roma Capitale" blevet lovet penge til en restaurering. Der er ingen forbindelse imellem de feministiske grupper og husmoderforeningerne. Dette skal bl.a forstås på baggrund af, at "Federcasalinghe" er tilknyttet de katolske højrefløjspartier.

Der eksisterer i Rom, ifølge Edda Billi, en gruppering mellem lesbiske og heteroseksuelle kvinder indenfor de feministiske bevægelser. De separatistiske grupper i Rom er næsten alle lesbiske kvinder. De er samlet i organisationen "centro feminismo separatista". Det nationale separatistiske tidsskrift hedder "Bolletino". Der eksisterer ca. 10 grupper på nationalt plan indenfor "centro feminismo separatista". Det findes ikke præcise tal for hvor mange personer disse foreninger tæller, men det er ifølge Maria Paola Fiorenzoli fra A.F.F.I "meget få". De praktiske aktiviteter foregår alle indenfor huset "Il palazzo del boun pastore". Forholdet mellem de to feministorganisationer er rimeligt godt, idet de begge tager del i okkupationen af huset på tolvte år. Ifølge Edda Billi er det vigtige for begge organisationer det praktiske arbejde omkring det internationale kvindehus. Dette er ikke en let opgave. Hun udtrykker problemerne således:

"Det er svært fordi vi er i Rom og fordi vi befinder os i et af de gamle kvarterer i Rom, nemlig Trastevere. Det er et kommunalt hus, hvilket gør det sværere at få penge til et politisk formål. Hvis huset havde ligget et "neutralt" sted udenfor Rom ville det dog have været lettere at få penge."

Huset, "Palazzo del boun pastore" er et gammelt fængsel for kvinder og har en ekstrem symbolsk betydning for den romerske feministbevægelse, fordi det er forbundet med en "negativ" del af kvinders historie. Det vidner om konstrueringen af en speciel kvindelighed. Fængslet var ikke et normalt fængsel, men et fængsel for moralske forbrydelser. Det var kvinder som f.eks ikke ville gifte sig, der blev indsat her. På grund af de filosofiske tanker om kvindefrigørelse, var det, ifølge Edda Billi, vigtigt for de romerske feminister at få netop dette hus. Huset er ifølge kvinderne fra A.F.F.I ikke en historie om ofre - men om aktører.³⁷⁵ Spørgsmålet kan rejses, om det ikke er et problem, at der sameksisterer separatistiske kvindeorganisationer og mere moderate og konsensusøgende bevægelser. Edda Billy ser således på det problem:

"Kan man ikke sige, at det er et problem at der kun er to grupperinger og ikke ti forskellige grupperinger"

De to organisationer diskuterer stadig om der skal bruges et UDI "sprog" - som er det milde og mere konventionelle kvindepolitiske sprog eller om 1970'ernes opbyggede feministparoler kan bruges endnu. A.F.F.I. udgiver den ugentlige feministiske avis "Il foglio del paese delle donne" som udkommer i 3000 eksemplarer overalt i Italien. Bladet oplyser om og diskuterer de forskellige kvindepolitiske arrangementer, der finder sted i Italien. Bladet bærer stærkt præg af, at være en feministisk avis for aktive politiske kvinder. Der er ingen billeder og illustrationer i avisen og ordvalget er "politisk" og akademisk. På forsiden af avisen er der i både højre og venstre hjørne en lille firkant, hvori der optræder forskellige hårde feministiske slogans som f.eks; "I valget mellem råb eller tavshed - vælger vi ord", "voldtægt er en forbrydelse imod personen" og "Lov 194 (abortloven) skal efterkommes - ikke aflyses". Avisen er nu kommet på internettet, men optræder stadig som et "organ" der skræmmer mange kvinder.

1995 var af FN blevet dedikeret til det internationale kvindeår. Fra den 4 -15 September 1995 blev der i Beijing afholdt den 4. internationale kvindekongres. Det overordnede mål for kongressen var at fjerne forhindringer for kvinders deltagelse i det offentlige og private liv og opnå lighed indenfor de sociale, kulturelle og politiske områder.³⁷⁶Efter Beijing-kongressen blev der indenfor de italienske feminist bevægelser rejst kritik af, at det ikke var lykkedes at distancere sig fra den eurocentriske- politikudformning, som havde præget 1980'ernes italienske feminisme debat. Det blev foreslået, at der skulle ligges mere vægt på globaliserende kvindepolitiske emner.³⁷⁷Det blev i henhold til kapitlerne om kvinder og massekommunikation stærkt kritiseret, at når 40.000 kvinder samles til en verdensomspændende kongres, så er tv-dækningen mindre end en "Miss-Italia" konkurrence eller en national fodboldkamp.

Det blev også diskuteret, hvorfor den italienske feministbevægelse i 1980'erne ikke havde været interesseret i at samarbejde med de institutionelle organisationer. Der var brug for, at de feministiske bevægelser kom ud af "katacomberne" og blev indlemmet i de institutionelle strukturer. Hertil blev det foreslået at de teoretiske og ideologiske temaer blev nedtonet til fordel for pragmatiske og opportunistiske mål. Var det overhovedet strategisk klogt i fremtiden at deklarere sig som "feminist"?³⁷⁸ Det blev ligeledes kritiseret, at det aktuelle sprogbrug ikke var istand til at kommunikere med omverdenen og skabe konkrete politiske resultater. Det eneste magtfulde organ der var til rådighed for feministerne var kommunistavisen "Il Manifesto", som nogle gange rejste kvindepolitiske spørgsmål. Det var denne rolle som feministernes eget blad "Il paese delle donne" burde have - men informationen fra dette blad cirkulerede kun blandt de politisk aktive kvinder.

9.8 1990'ernes arbejdsmarkedssituation

I 1991 kom med lov 125 "lighedsloven", som var en videreudvikling af lov 903 fra 1977. Lov 125 skulle forbedre den kvindelige beskæftigelse og fjerne de forhindringer der eksisterede for ligestilling. 1977 loven havde ikke beskæftiget sig med årsagerne til kønsdiskriminationen. Lov 125 skabte de såkaldte "lighedsrådgivere" (consigliere di

parità) som skulle eksistere både på nationalt, regionalt og provinsielt niveau. Det var ikke alle regioner der fik udvalgt rådgivere og mange klager over manglende strukturer både i udarbejdelsesfasen og implementeringsfasen. Der var stor forskel på de projekter der blev præsenteret og dem som blev ført ud i livet.³⁷⁹ Lilli Chiamonte fra CGIL siger:

"Det er ærgerligt, at lov 125 ikke fungerer bedre, den har et stort potentiale. Den har skabt lovgivningstiltag som i praksis har betydet noget for kvindernes situation på arbejdsmarkedet. "

Lov 125 er et eksempel på de italienske feministbevægelseres anti-institutionelle karakter. Samtlige partier i parlamentet og samtlige fagforbund var positivt indstillet overfor loven. Den blev beskrevet som europas mest vidtgående. I det feministiske tidskrift *Via Dogana* som udkommer fra boghandlen i Milano, var der modstand imod lov 125, som blev beskrevet som en "fastlåsning af kvindens underlegne rolle."³⁸⁰

Hvor formålet med lov 125 var at skabe lighed indenfor de offentlige rækker var formålet med lov 215 fra 1992 at skabe lige muligheder for mænd og kvinder indenfor det private arbejdsmarked. Lov 215 tilstræbte at støtte kvindelige igangsættere. Der blev konkret afsat 30 milliarder lire, som skulle fordeles indenfor en periode på 3 år. Loven har ikke haft den store betydning endnu. Dette kan skyldes, at kvinder ikke er villige til at satse deres liv på en selvstændig karriere eller at mænd forhindrer dem i dette valg. Gabrielle Venezia fra "Ministeriet for lige rettigheder" udtrykte det således:

"215 loven mangler sine ben at gå på - der er ingen finansiering. Men det er også et problem, at loven er blevet beskyldt for at være konkurrenceforvridende. Det største problem, tror jeg er de bureaukratiske forhindringer."³⁸¹

Den kvindelige uddannelsesgrad overstiger nu den mandlige. I 1995 var 52,8% af dem der fik en universitetsgrad kvinder. I de offentlige embedskonkurrencer er det ofte kvinderne som vinder. Ikke desto mindre er det stadig mændene, der erobrer de høje stillinger. Lilli Chiamonte udtrykker:

"alle de unge piger som får en universitetsuddannelse eller lignende har lyst til et arbejde som korresponderer deres uddannelse - de ønsker ikke at gentage deres mødres liv".

I de offentlige lederstillinger er der stadig et stort efterslæb til kvinderne. Problemet er, at kvinderne indtræder på et lavere professionsniveau, og opholder sig der længere end mænd. De kvindelige selvstændige er i vækst. 35% af de nye virksomheder ledes af kvinder specielt i service - sektoren. På hjemmefronten er det stadig kvinderne der er mest aktive. Et trist aspekt ved den kvindelige beskæftigelse er, at de kvinder der får arbejde kun får kortvarige ansættelser. Rosario Alberto De Steffano fra "kommissionen for lige muligheder" udtrykte følgende:

"Officielt er der ingen forskel på lønningerne. I praksis modtager kvinderne ca. 80% af mandens lønninger. Dette påvirker igen pensionerne."

Det nye ved kønsdiskussionen i Italien i 1990'erne er også de demografiske forandringer i familielivet. Italienerne bliver ikke så tidligt og ofte gift og der fødes færre børn. Den lave ægteskabshyppighed skal også kombineres med den stigende skilsmissetendens. I Italien ender ca. 5% af alle ægteskaber med skilsmisse og ca. 12% separeres. Lilli Chiamonte udtrykker:

"De unge venter længe med at få børn. Dette skyldes, at hvis en kvinde har arbejde og hun bliver gravid, er hun i stor fare for at blive fyret. Det har dog også at gøre med de dårlige serviceordninger der findes. For at få råd til en familie skal begge forældre arbejde."

I en undersøgelse fra CNEL fra 1992 viste det sig, at 77% af kvinder med kun folkeskoleeksamen mente, at det var meget vigtigt af få et barn. Kun 59% af de adspurgte universitetsuddannede piger mente ligeså. 33% af pigerne med folkeskoleeksamen mente, at en casalinga var mere "ren og accepteret" end kvinder som både arbejder og passer hjemmet. Kun ca. 8% af pigerne med høj uddannelse mente ligeså.³⁸² Der er en klar sammenhæng mellem antallet af kvinder der lever alene og bliver skilt og antallet af kvinder der arbejder eller søger arbejde. Erhvervsstatistikken viser, at de italienske kvinder ikke har den samme erhvervsfrekvens som den gennemsnitlige europæiske kvinde. I Italien arbejder 30 ud af 100 kvinder mod 36 ud af 100 i resten af Europa.

9.9 Opsamling

Etableringen af den italienske feministbevægelse som massebevægelse og bevægelsens fald som massebevægelse er tæt forbundet med vedtagelsen af abortloven i 1978. Man kan skelne mellem to perioder:

I den første sker der en mobilisering af kvinder som politiske subjekter. Denne fase ender med kampene om abortloven og de feministiske bevægelers tilbagetog i slutningen i 1970'erne. Den anden fase er genkomsten i 1980'erne og det nye fokus på arbejde og magt. Kvindekortet "carta delle donne" manifesterede, at kvindepolitikken var ligeså eller endda vigtigere end partipolitikken. Den italienske feministbevægelse kan modsat den danske rødstrømpebevægelse ikke siges at være ophørt.³⁸³

Det er svært at afgøre, om den italienske feministbevægelse opnåede hvad den ønskede, fordi de dominerende politik-begreber var bredt formuleret. Betydningen af bevægelsens arbejde bør relateres til den kulturelle kontekst. Indtil 1971 eksisterede der stadigvæk civillove fra fascisme-perioden som forbød offentlig diskussion om abort. Ligeledes dominerede en kollektiv folkelig diskurs om, at talen om det seksuelle offentligt var forrykt. Bevægelsen bør derfor speciel vurderes på, at den bragte bevidstheden frem om nødvendigheden af de kvindelige og familiære civilreformer.

Der er dog ingen tvivl om, at 1970'ernes kampe for kvinders civilrettigheder på arbejdspladsen og i hjemmet med efterfølgende lovgivningstiltag, ændrede den kvindepolitiske diskurs. Kommunistlederen Enrico Berlinguer udtalte i 1984, kort før sin død, at de italienske kvinder havde fået mange italienske regeringer til at falde på grund af kvindespørgsmål.³⁸⁴ Helt op til midten af 1980'erne var arbejdet med

kvindespørgsmål en slags andenrangs beskæftigelse som ikke blev tildelt den fulde værdighed. En konsekvens af de hårde debatter i midthalvfjerterne om kvindens rettigheder og familiens rolle var, at der ved folkeafstemningen om abort i 1981 var udviklet en diskursiv commonsense overfor visse kvindekrav.³⁸⁵

De konkrete og symbolske produktions- og reproduktionsmekanismer i det diskursive kvindefelt forskubbede sig efter de vigtige lovændringer. Der var sket en spredning i feltets funktionsmåde som betød, at flere kvinder potentielt set kunne havde indtrådt aktivt i den politiske arena. Det skete delvis også. De store demonstrationer i begyndelsen af 1980'erne indikerede en udvidelse af de involverede kvinder. Helt konkret var der sket en decentralisering af de aktiverede kvinder og den strategiske politikudformning med stor betydning på feltets funktionsmåde. Det var mere de enkelte italienske kvinder der manifesterede sig udenom de traditionelle kvindeorganisationer.

De kvinder som gjorde karriere indenfor venstrefløjspartierne udsprang til dels fra de feministiske organisationer. Det forhold, at der var kvinder som på samme tid både var aktive i de politiske partier og feministbevægelsen havde skabt begrebet "il doppio appartenenza" (det dobbelte tilhørsforhold). Dette forhold, skabte og skaber stadigvæk spændinger. Det er kontroversielt, fordi mange kvinder ikke ønsker at stå udenfor de politiske institutioner og udenfor magtens centrum. På den anden side er der ofte en så stærk mandedominans indenfor, at det er forståeligt, at nogle vælger at "flygte" ud.

Generelt for feminismen i Italien i 1980'erne kan siges, at den var righoldig på teoretiske produktioner, men havde et overvejende negativt lys over sig. 1980'erne er blevet kaldt den "lukkede periode". Forskellen på feminismen i 1970'erne og sidst i 1980'erne var, at man ikke snakkede så meget om mænd mere. Der blev set med kritiske øjne på forestillingen om, at feministiske bevægelser kunne "tale for en hel nation af kvinder". Dette blev fulgt op af opfattelsen om, at "en kvindelig krop ikke garanterede en kvindelig tankegang".

Mange af de feminster som havde været aktive i 1970'erne forlod det politiske liv i 1980'erne. Man kan sige, at den fase som blev startet mellem 1978-1980 efter abortlovens vedtagelse blev afviklet i 1986. Fasen var kendetegnet af en udvidet opfattelse af det "feministiske projekt" som også værende en kulturel beskæftigelse. I disse år var der sket en forandring i opfattelsen af og i de konkrete forhold mellem f.eks kvinder og fagbevægelsen. Der var blevet åbnet op for en mere åben og positiv debat om lige rettigheder mellem mænd og kvinder. Man bør dog ikke se bort fra, at 40 år efter kvinder fik stemme- og opstillingsret kunne det italienske samfund stadigvæk kun mønstre "sølle" 7% kvinder i parlamentet.

Kapitel 10. Medier og køn

10.1 Indledning

Der er ingen tvivl om, at de italienske medier spiller en afgørende rolle i skabelsen og vedligeholdelsen af det stereotype billede af den italienske kvinde og den italienske mand. I dette kapitel vil jeg belyse, hvordan kønsrelationen italesættes i dagblade og ugeblade, samt analysere, hvordan kønsrelationen iscenesættes i tv-mediet. Jeg vil særligt analysere hvorledes temaer som familie, ligestilling og selskabelighedsforhold debatteres. Hvem er det i Italien som taler kønnet ind i samfundsdiskurserne, hvilke strategier benyttes og hvem er bærere af de køns og ligestillingsdiskursive udsagn? Jeg vil hovedsageligt benytte mig af de officielle og ministerielle medieundersøgelser, der er foretaget i Italien. Det specielle ved den italienske mediekontekst er, at mange sprog- og medieanalyser indenfor de sidste 10-15 år, har haft officiel og ministeriel karakter.

10.2 Det italienske fjernsynsmedie

Det italienske tv-medie er repræsentant for en særegen iscenesættelsen af kønsrelationen. De italienske medier kan uden tvivl betegnes som nogle af Europas mest seksualiserede. Det gennemgående kønsrollemønster i programfladerne fra nyhedsformidling til underholdning er kombinationen af ældre herrer og unge attraktive kvinder. I Italien er fjernsynskiggeri på anderledes vis end i Skandinavien en måde at få "dagen til at gå på". Renate Siebert har beskrevet det italienske fjernsynsmedie som et "nyt familiemedlem" i hendes analyser af det kalabresiske hverdagsliv.³⁸⁶ Der er i Italien en udbredt tradition for underholdningsjournalisme, og de italienske medier præsenterer i markant højere grad end de skandinaviske medier en "illusorisk drømmeverden". Fjernsynsmediet bliver positivt bedømt af mange italienere, og den italienske medieforsker Francesca Anania fremhæver, at fjernsynet fjerner forskellen mellem by og land, rig og fattig og skaber den fælles identitet; "noi italiani" (os italienere).³⁸⁷ De italienske fjernsynsmedier har en speciel position i den igangværende moderniseringsproces. Fjernsynet i Italien er det bedste eksempel på konfronteringen af det moderne med det traditionelle. Fjernsynsmediet eksemplificerer hvorledes tid/rum relationerne sprænges og åbner op for det fænomen som Anthony Giddens betegner som en "udlejningsproces". Dette vil sige, at de sociale relationer kan løftes ud af den lokale kontekst og restruktureres uafhængigt af tid-rum afstande.³⁸⁸ Spørgsmålet er så, hvad en så "kunstig" fremstilling af hverdagen åbner op for af refleksivitetmuligheder. Jeg tvivler på, om de lokale sociale forhold kan løftes ud over den lokale kontekst, når størstedelen af programmerne har en så showpræget karakter. Den italienske filminstruktør Gianni Amelio har beskrevet det italienske fjernsynsmedie således:

“Italiensk fjernsyn er helt vildt, en veritabel invasion af hvad som helst, billeder døgnet rundt og en uklar linje mellem oplysning og underholdning. Jo stærkere billeder jo bedre. Folks problemer tages op og vendes og diskuteres, medens de selv fremfører deres livs tragedier foran kameraet. Det er blevet et vrængbillede af virkeligheden”.³⁸⁹

Det står klart, at det italienske fjernsyn, specielt de private kanaler, men også de statslige, repræsenterer et total amerikaniseret "flow" mellem oplysning og underholdning. Den udbredte brug af fjernsynsmediet både i køkkener og dagligstuer resulterer i en udbredt "medieakkompagnering" af hjemmelivets rytmer. Den udbredte underholdningskarakter og de i en skandinavisk sammenhæng uhørte og usete seksuelle virkemidler, forstærker de italienske medier, som noget man ser - ikke noget man diskuterer på baggrund af. Det er dog vanskeligt at belyse sammenhængen mellem det billeddiskursive kønsunivers og italienernes virkelighedsopfattelse- og praksisformer i dagligdagen.

Det særegne ved de italienske medier, er kombinationen af familistiske traditioner og sexualiserede virkemidler. Det mest provokerende og chokerende, for mig personligt, har været at se quiz og gætteprogrammer på den største statskanal RAI UNO. Her kombinerer man i et meget kunstigt eventyrstudie gætte og quizkonkurrencer med danseshows og storbarmede spåkoner på en "pseudo-pornografisk" vis. Barme, lange ben, fyldige munde og små nederdele, der forsvinder væk under danseshows, er i fokus, uden at disse seksual-pirrende elementer italesættes.

Der har i mange år på en privat italiensk kanal kørt programmet "colpo grosso" (store sager). Det var et erotisk lykkehjuls - program, hvor man kunne vinde tilladelsen til at åbne de medvirkende kvinders bh'er. I den mere seriøse genre har der på mediekongen Silvio Berlusconi's kanal "Italia 1" været præsenteret et seksualoplysningsprogram ved navn "Lezione D'amore". Programmet blev flyttet fra "prime-time" på grund af kritik fra den katolske kirke. Programmet virkede uden tvivl, med sin seriøse italesættelse og visuelle præsentation af let tilslørede sex-scener, anstødeligt på den katolske familiemoral. Det er af betydning for forståelsen af, hvorledes det religiøse felt fungerer, at der ikke kommer indvendinger imod de ekstremt stereotype fremstillinger af de afklædte og sexede kvindekroppe, som præsenteres i de store quiz og gætteprogrammer på de statslige kanaler. Et seksualoplysningsprogram derimod, med tale om det seksuelle, er en større trussel imod den katolske kirkes samfundsposition. Forholdet mellem sex og sandhed, altså sandhedsregimet som er på spil fra den katolske kirkes side, kan siges at være af en benægtende og censurende karakter. Der er ikke tale om nogen "polymorf magt-relation". Den katolske kirke ønsker, så vidt muligt, ikke at åbne op for en offentlig snaksalighed om det seksuelle.

10.3 Sprog og diskriminering

I 1987 blev der af den "Nationale kommission for lige rettigheder mellem mænd og kvinder" (*Commissione Nazionale Per La Parità E Le Pari Opportunità Tra Uomo E Donna*), udarbejdet en analyse af sexistiske elementer i det italienske sprog. Det var en analyse af de grammatiske og strukturelle elementer, som diskriminerede kvinder i aviser og ugeblade. Omdrejningspunktet var de sproglige uligheder, som foldede sig

ud på det strukturelle grammatiske niveau og på det konkrete semantiske niveau, d.v.s. brugen af ord og udtryk f.eks med hensyn til professioner, erhverv og titler.³⁹⁰ Konklusionen på analysen var, at kvinden i det italienske sprog ikke har ret til en autonom eksistens "for hende selv" - ved hendes handlinger. Erkendelsen af kvinden sker, når hun er i funktion overfor manden, børn, ældre osv. Når der tales om kendte mænd bruger man ofte kun deres efternavn. Når der tales om kendte kvinder sættes man altid den feminine betegnelse "la" foran efternavnet. Følgende tre diskriminationsformer blev specielt fremhævet:

1) brug af maskuline titler, f.eks :

il senatore
il primo ministro
il presidente della camera Nilde Jotti

2) præcisering af kvinde og titel, f.eks:

donna sindaco
donna ministro

3) den kvindelige betegnelse "essa" bag på mandetitel, f.eks:

professoressa
studentessa

Det blev fremhævet, at kvinder ofte bliver betegnet som en speciel art eller kategori. Kvinder får maskuline titler - selvom de feminine eksisterer (avvocata, magistrata). Der er ligeledes en tendens til at sammenknytte kvinder med en beskrivelse af deres ydre. Kvinder omtales ofte på en reduceret vis i ordbøger og leksikon. Der bruges ofte formindskelser af kvindepersonen "mamma" (lille-mor) og "moglietta" (lille-kone). Sådanne vendinger bruges sjældent om mænd. Ord som "libero" (fri) og "serio" (alvorlig) betyder noget forskelligt om mænd og kvinder. "Uomo D'onore" (en mand af ære) eksisterer ikke for en kvinde. Det korresponderer ikke til noget, fordi det ofte kun er den seksuelle sfære, der er interessant, når det gælder kvindens ære.

Kvinder nævnes ofte med deres ægteskabelige status "ex-moglie" (exkone), "donna del capo" (bossens kvinde), "la convivente di" (samlevende med), "sua fidanzata" (hans kæreste). Ordet "governante" betyder for en mand kontrol over den offentlige sfære. For en kvinde betyder det kontrol over hjemmet. Det blev endvidere nævnt, at beskrivelser af voldshandlinger i de italienske medier ofte er beskrevet på en sådan "farverig" måde, at det ophidser en mandlig læser. Beskrivelser af prostitutions-erhvervet er paradigmatiske for kvinder i samfundet. Der findes utallige beskrivelser af prostituerede, f.eks: "bella di notte", (nattens skønhed) og "donna di marciapiede" (fortovs-kvinde). Derimod bliver den mandlige person, som benytter sig af den prostituerede altid kun nævnt som kunde eller klient.

Kommissionens konklusion på hvorledes de sproglige diskrimineringer kunne udjævnes var følgende:

- 1) Undgå at bruge mand og mænd i universel henseende
- 2) Undgå at bruge grammatiske hankønsbetegnelser om befolkninger og grupper.

- 3) Undgå at give forrang til det maskuline i modstillingen mand -kvinde
- 4) Undgå ord som broderskab og faderskab når der refereres til både kvinder og mænd
- 5) Undgå at benævne kvinder som speciel kategori (arbejdere, studenter og kvinder)
- 6) Undgå at signalere og beskrive mænd og kvinder anderledes på det politiske, sociale og kulturelle område
- 7) Undgå at betegne kvinder kun ved deres fornavn og mænd kun ved deres efternavn
- 8) Undgå ordet "frøken" som ikke bruges tilsvarende om manden
- 9) Undgå at bruge ordet "fru" når kvinden kan benævnes med hendes professionelle titel

Da flertallet af de foreslåede alternative feminine udtryk allerede eksisterer i det italienske sprog, blev det konkluderet, at det er et spørgsmål om at optage dem i det aktive talte og skrevne sprog.

10.4 Kommissionens medieanalyse

Den "Nationale kommission for lige rettigheder mellem mænd og kvinder" etablerede i 1989 et udvalg, som skulle bestemme og analysere hvilken imagetype de italienske medier udbredte gennem reklamer, aviser- og ugemagasiner og fjernsynsmediet. Årsagen var, at man fra kommissionens side fornemmede, at den italienske befolkning, både mænd og kvinder, var trætte af de stereotyper, der prægede iscenesættelsen af de italienske kvinder i mediebilledet. Det var både den kropslige udlevering af kvinder og den generelle devaluering af kvinder som individer, som lå bag kommissionens initiativ og ønsket om at udbrede en ny bevidsthed om kvinders fremstilling i medierne.

Kommissionens opfordrede enkeltpersoner og organisationer til at bidrage med deres syn på kvindeiscenesættelsen i medierne. Kommissionen modtog utallige henvendelser i form af telefonopringninger, breve, billeder og igangværende forskning fra enkeltpersoner og kvindegrupper. Det var både mænd og kvinder som henvendte sig. De forskellige bidrag til kommissionens kampagne fokuserede på kvinders image i film, på tv, i kalendere og reklamer af alle slags. Der var ligeledes fokus på den utilsørede måde som avis kiosker reserverer plads til pornografisk materiale i deres udstillinger. Et eksempel på et svar var følgende:

"Jeg er en 44 år gammel casalinga som har været gift i 20 år. Jeg har tre sønner på 11, 17 og 19 år. Det generer mig at se hvordan kvinder bliver udnyttet i tv-reklamerne. Umiddelbart ser det ud som om, der ikke er noget mere interessant og stimulerende for kvinder end de rengøringsmidler de gør reklame for. Desuden ser det ud som om de elsker at gøre rent. I mange år har vi hørt at, at kvinder burde være subjekter og ikke objekter. Min opfattelse er, at radio, tv og pressen ikke har forstået det budskab. Måske er det objektiggørelsen af kvinder der er skyld i, at kvinder er ofre for voldelige overgreb. Mange års feministisk protest, har ikke haft succes med at fremstille kvinder som det de faktisk er".³⁹¹

De overordnede resultater var en klar afstandstagen fra de kvindelige stereotyper som "tomhjernede mødre" og "sex-symboler". Det var den manglende sammenhæng mellem

rigtige "kød og blod" kvinder og stereotyperne, som provokerede de fleste italienere. Dette kvindebillede indgår i et bredt spektrum af reklamer både i den trykte presse og i de elektroniske medier. Det folder sig i sin mest ekstreme form ud i brugen af kvindelige assistenter i tv-shows. Der blev også gjort opmærksom på den manglende rolle, kvinder har i historiebøgerne. Der var ligeledes eksempler på sexisme i sproget samt de stereotype kønsfremstillinger i tegneserier.

Kvinder optræder ofte i reklamer som mødre, søstre eller koner. Små pigebørn bliver præsenteret som kvinder, der allerede har startet deres karriere som husmødre eller sexsymboler. Der sker ligeledes i mange reklamer en naturalisering af kvinders underlegenhed overfor mænd. De mest fastlåste eksempler på redueringen af kvinders rollepotentiale er reklamer for rengøringsmidler og køkkenmaskiner. Kommisionen fremhævede, at der bliver benyttet forskellige strategier til at iscenesætte de samme produkter afhængigt af, om det er en kvinde eller mand der er aktør i reklamen. Kvinder bliver i mange reklamer ikke brugt til at præsentere og garantere saglig viden. Når mænd sættes i forbindelse med rengøringsartikler og køkkenmaskiner, er det ofte som gave-givere eller eksperter.

Omkring iscenesættelsen af kvinder i tv - mediet og specielt i uge magasinerne var fokus på nøgne kvinder, og den måde som kvindekroppen blev præsenteret "stykvist". Det vil sige, at ben, bryster, hår og mave er i centrum uden, at hele personen fremvises. Dogmet om evig ungdom og slankhed samt vold i reklamer optrådte hyppigt blandt kritikpunkterne. Der var eksempler på, hvordan farven rød blev brugt, når kvinder i reklamer skulle iscenesættes som sexsymboler. Prototyper på mandereklamer var ofte billedet af "vindertyper". Ugebladet L'Espresso fik meget kritik. Dette er forståeligt, idet ugebladet L'Espresso har svært ved at forsvare, at 80-90% af forsiderne fremstiller stærkt afklædte kvinder, når indholdet i bladet er blandet kulturstof. Det overordnede resultat af undersøgelsen var, at massemediene præsenterer kulturelle modeller, som er baseret på mandlige og kvindelige stereotyper. Kvindekroppen er udnyttet i reklamer på en sådan vis, at den vedligeholder forestillingen om kvinder som bytteobjekter for dominans og glæde.

Selvom der er et stigende antal kvinder som arbejder ved dag- og ugeblade, er de stadig i stærkt undertal. Dette opretholder en konstant ulighed i behandlingen af mænd og kvinders involvering i politiske, kulturelle, økonomiske og sociale aktiviteter.³⁹² Kommisionen ønskede som opfølgning på undersøgelsen initiativer igangsat, som bl.a drejede sig om, at man på de nationale fjernsynskanaler "RAI" skulle belønne programmer, som debatterede og oplyste om information, lovgivning og forskning for kvinder, og som åbnede op for kontakt til kvindeorganisationer. Der skulle ligeledes ske en forøgelse af kvindelige medarbejdere i RAI på alle niveauer og der skulle udskrives konkurrencer som præmierede film og dokumentarprogrammer som fremstillede ikke - stereotype kvindebilleder.³⁹³

10.5 Aviser, ugeblade og køn

De italienske uge- og månedsblade har beslægtede træk med europæiske og amerikanske bladsortimenter. Der eksisterer ugeblade som "L'Espresso" og "Panorama", som kan sammenlignes med det amerikanske ugeblad "Time". Disse

blade indeholder varieret politik, økonomi og kulturreportager. L'Espresso kan dog karakteriseres som et mandeblad, selvom det præsenterer sig selv som et ugeblad for mænd og kvinder. Forsiden er foruden forskellige antal fotomontager med over- og overunderskrift, næsten altid "prydet" med halv eller hel afklædte kvinder. Typen af kvinder som dominerer på forsiden er de "inviterende" og sexede, og der er mere fokus på kroppen end på hovedet. Kvinder nævnes sjældent i artiklerne, hvis ikke det er specialundersøgelser. Det store spørgsmål, som alligevel ikke er så "stort", er, hvordan det i den italienske kultur kan accepteres, at et økonomi, politik og kulturmagasin som L'Espresso portrætterer nøgne kvinder på forsiden. Jeg tror at årsagen, ligesom med det italienske fjernsynsmedie, skal søges i den dyrkelse af de æstetiserede og smukke kroppe, som den italienske massekultur fremelsker.

Af seriøse kvindeblade skal først og fremmest nævnes månedsbladet "Noi-donne", som udkommer i ca. 10.000 eksemplarer, og som må betegnes som det mest betydningsfulde kvindeblad. Det indeholder velskrevne og forskelligartede artikler, og layoutstandarden er på højde med de dominerende ugeblade. Det er et blad, hvis artikler ifølge chefredaktør Bia Saracini bliver citeret i den brede offentlige debat.

"Noi-donne er et blad som har stor betydning for de politisk aktive kvinder i Italien. Bladet bliver ofte brugt som diskussionsmateriale både for kvindelige parlamentsmedlemmer og for kvinder som er tilknyttet de feministiske bevægelser".

Det bliver dog uden tvivl specielt læst af folk på venstrefløj. Bladet henvender sig ikke til den "traditionelle" kvindelige læsemåde og kvindelige nydelsesform som kommer til udtryk i mere traditionelle kvindeblade.³⁹⁴ Der udgives ligeledes en del feministiske tidskrifter fra kvindeboghandlen "Libreria delle donne" i Milano. Men det er idag særdeles svært for de nuværende feministiske bevægelser at få spaltepads i de store dagblade udover de kommunistiske dagblade "Manifesto" og "L'Unità". Magasinerne "Anna" og "Amica" er eksempler på traditionelle kvindeblade der bærer præg af et stereotypet sprogbrug med klassiske patriarkalske værdier.³⁹⁵ Kvinder præsenteres som seksualobjekter og genstand for æstetisk nydelse. Der er mange reklamer for modetøj og parfume. Forsiderne bærer aldrig præg af, at skulle henvende sig til kvinder med humoristisk sans. Disse blade kan på en måde siges at korrespondere til de danske "Alt for damerne" og "Femina". Bladene "Anna" og "Amica" indeholder dog ikke det samme antal seriøse artikler som "Alt for damerne" og "Femina", og indeholder ligeledes ikke brevkasser om seksualitet- og familieforhold.

10.6 Opsamling

Efter 20 års feministiske kampe for emancipation og frihed som har haft stor betydning socialt og politisk, er de italienske medier ikke blevet markant forandret. Der er i den italienske tv-verden institutionaliseret et mytisk-rituelt kønssystem, som er bygget op omkring en arketypisk mandlig visuel nydelsesform. Den kønslige iscenesættelse er i udbredt grad "feministfjendsk". Udviklingen af nye kønsrollemønstre, som ikke præsenterer kønslige stereotyper, er oppe imod en stærk kulturel overlevering. Programmer omhandlende ligestillingsspørgsmål har derfor svært ved at vinde indpas i tv-mediet.

Kommisionen "for lige rettigheder mellem mænds og kvinder" prøvede at få nedsat forskellige udvalg, som skulle se på de sexistiske sprogvalg i de nationale fjernsynskanaler "RAI" og generelt i offentlige publikationer og lovforslag. Selvom "capofamiglia" betegnelsen forsvandt ved familiereformen i 1975 eksisterede der stadig et levn derfra i de offentlige publikationer. Det må betegnes som en positiv udvikling for ligestillingsdiskursen, at kommissionen igangsætter en sådan analyse af den italienske kvindes iscenesættelse. Det bliver dog svært at foretage sig noget konkret, som kan dæmpe op for de stereotype fremstillinger, idet Italien kan karakteriseres som et land, hvor kvindestereotyperne ikke kun er meget udviklede - de er ekstremt udviklede. Dette gør det svært at sætte sig op imod den dominerende diskurs, idet "magtens polymorfe teknik" ikke behøver være snedig og skjult.

Der sker uden tvivl en sexistisk diskrimination i de skrevne medier baseret på skjulte mekanismer i det lingvistiske univers i Italien, som er bygget op omkring en naturligisering af manden. Denne tradition præsenterer den italienske kvinde i stereotyper, og reducerer kvindens emancipationistiske potentialer. Det er dog vanskeligt at bedømme, hvordan denne fremstilling indvirker mentalt og praktisk på den politiske og sociale udvikling. Betyder de sproglige diskrimineringer noget for italienske kvinders selvopfattelse og deres sociale opstigningsmuligheder i samfundet, eller er de lingvistiske spørgsmål irrelevante i forhold til sexismen? Har de overhovedet nogen betydning for den sociale organisering? Giulio Lepschy som har analyseret kommissionens analyser, fremhæver på barsk vis, at det er "completely irrelevant" om en doktor, minister eller præsident bliver tiltalt med en maskulin eller feminin artikel, f.eks. (medico - medica) så længe hun kan opnå positionen.³⁹⁶

Kommisionen forsøgte at etablere nye diskurser om den italienske kvindeiscenesættelse i reklamer. Naturaliseringen af disse stereotype fremstillinger om kvinden som husmoder, mindre begavet end manden og seksualobjekt har rod i nogle mytiske forestillinger, som indvirker stærkt på betingelsen for og tilpasningen til den generaliserede italienske mande - og kvindehabitus. De aktive principper, som forstærker myterne om det acceptable i disse mandchauvinistiske mediefremstillinger, skal relateres til de socialt seksualiserede konstruktioner der finder sted i hverdagslivet - både som strukturerende principper og konkrete kropslige inkorporeringer. Spørgsmålet om de italienske medier skaber eller reflekterer hverdagslivets dominerende former for mande - og kvinderoller er svært at analysere. Jeg tror, at de italienske medier fungerer relativt autonomt i forhold til hverdagslivets eksisterende kønsrelationer.

I de seneste regeringsdokumenter fra 1997, om "eliminering af alle former for diskriminering overfor kvinder", nævnes det stadigvæk, at kvinder i reklamer bliver fremhævet med negative stereotyper. Det dominerende billede er kvinden, som udsender signaler og reklamerer for "hjemmet". Samtidig eksisterer forestillingen om kvinder som begærsobjekter. Der er i de seneste par år dukket en forestilling op om kvinder i karriere. Medie-billedet af disse kvinder er domineret af en maskulin model - dvs. en kvinde som ikke har andre gøremål end sit arbejde. Det er sjældent, at kvindelige managers bliver præsenteret som personer, der også har en familær rolle.³⁹⁷

I en medieundersøgelse, foretaget af sociologen Gianni Caligaris fra 1997 om mænd

og medie-iscenesættelse, fremgår det, at der er sket en ændring af iscenesættelsen af den italienske mand i reklamer. Maskuliniteten og viriliteten fremvises mere fysisk. Der er sket en stærkere erotisering og homoseksualisering af mandeskikkelserne i reklamerne. Overordnet set, er det en forandring af den traditionelle machorolle der finder sted. Det er en mere tro, følsom og uafhængig mand der præsenteres. Der er mere direkte kontakt mellem fader og barn i mange reklamer, hvilket sår tvivl om den traditionelle virilitet og det mandlige herredømmes udtryksformer.³⁹⁸ Selvom der er sket en ændring i fremstillingen af mænd og mandekroppen i de italienske medier, dominerer de arketypiske køns-iscenesættelser stadigvæk.

Kapitel 11. Den nye seksualvoldslovgivning 1996

11.1 Indledning

Den italienske seksualvoldslovgivning og kampene for at reformere denne er et eksempel på, hvorledes et samfundsmæssigt felt kan være sammensat af flere underfelter. Disse har deres egen logik og kan ikke sammenlægges til en enhed. Seksualvoldsdebatten vidner om, hvorledes de italienske kvinders civilrettigheder, har været underlagt et opfattelsesmønster, som har været præget af en stærk symbolsk vold, i form af en kulturel overleveret opfattelse af kvindekroppen som værende en mandlig besiddelse. Den italienske sociolog Laura Terragni fremhæver, at seksualvold naturligvis ikke er et nyt fænomen i Italien. Det nye består derimod i at betragte det som et socialt problem.³⁹⁹

11.2 De kulturelle myter om voldtægt

Der findes ingen kulturer, selv ikke de mest demokratisk udviklede, hvor mandens og kvindens seksuelle problematiseringer og ære-skam relationer vægtes på lige vis i privat og offentlig sfære. Indtil 1969 var kvindelig utroskab indenfor ægteskabet en forbrydelse i Italien, som blev straffet hårdere og anderledes end ved mandlig utroskab. Kvinden måtte ofte forlade hjemmet og hun blev forbudt at se hendes børn. Det var først i 1981, at den italienske straffelov fjernede paragraffen om formildnende omstændigheder for "forbrydelser for ærens skyld" i forbindelse med utroskab. Dette indikerer den naturligsgørelse af det mandlige herredømme som kvinder var underlagt. Spørgsmålet om vold og voldtægt åbner op for en analyse af de institutionelle og juridiske samfundsbetingelser, som den italienske kvinde har været underlagt på det seksuelle område. Ligeledes rejser spørgsmålet sig om de doksiske forhold i den italienske kultur, der ligger til grund for den overordnede juridiske praksis. Fabrizia Castagna fra antivoldscentret i Rom forklarer om kvindens position i forhold til mandens ære:

"I den gamle italienske machokultur var det værste man kunne gøre at tage noget fra en anden mands ejendom. Hvis en mand voldtog en andens mand kone, havde den voldtagne kvindes mand kulturelt set lov til voldtage voldtægtsmandens kone. Voldtægten var i første række en forbrydelse imod mandens ejendom enten i form af hans datter eller kone. Kvinden var udelukkende et objekt i dette spil. Disse problematiseringer lever i nutidens Italien stadig videre i mafia-miljøer".

Indeholdt i den traditionelle seksualitetsopfattelse var således, at det ikke var volden i sig selv, der var en forbrydelse - men tabet af værdi for manden i den kvindelige krop. Seksualvold var altså et problem for mænd.

I den antikke lovgivning blev voldtægt og seksualvold opdelt efter "stuprum", som var vold imod en fri og ærbar kvindes jomfruelighed (selv med kvindens samtykke) og seksualvold, som manden havde tvunget sig til, men hvor der ikke var en jomfrudom på spil.⁴⁰⁰ Den kulturelle overlevering af ære har været stærk i den italienske kultur. Op til begyndelsen af 1960'erne var konsekvensen af voldtægt imod landsbypiger, at voldtægtsforbryderen ofte blev tvunget til at gifte sig med ofret, for at redde familien og pigens ære.⁴⁰¹ Voldtægtsforbryderen kunne blive straffri med denne aftale.

En begivenhed med stor juridisk betydning og som brød med de gamle traditioner var bortførelsen af den sicilianske pige Franca Viola i 1965. Hun boede i en lille landsby på Sicilien, hvor hun blev bortført og mishandlet af en tilbøder. Den traditionelle procedure for en siciliansk pige som havde været bortført med risiko for at miste sin dyd, var som nævnt før ægteskab med gerningsmanden eller social isolering. Sagen fik stor opmærksomhed i de italienske medier, på grund af de juridiske konsekvenser der fulgte efter. Filippo Melodia som havde bortført Franca Viola fik 11 års fængsel. Det var første gang i den italienske retshistorie at en voldtægtsforbryder havde fået en så lang fængselsstraf.

En begivenhed som er mere repræsentativ for den maskulinistiske straffelovgivning, var voldtægtsagen imod Carla Maria Cammarata i 1988. Carla Maria Cammarata blev udsat for fuldbyrdet voldtægt af tre unge mænd ved Piazza Navona i Rom. Sagen vakte opmærksomhed i hele Italien, idet de tre voldtægtsforbrydere, til trods for fuldbyrdet gruppevoldtægt, slap med 2 års fængsel. Hele sagsforløbet blev udgivet i en bog af kvinder fra det feministiske blad "Il paese delle donne" for at gøre opmærksom på den groteske milde dom.⁴⁰²

11.3 Den folkelige protest imod seksualvold

Den gamle fascistiske seksuallov fra 1930 "Codice Rocco" definerer voldtægt som en forbrydelse, der ligger indenfor straffeloven om "forbrydelse imod den offentlige moral og god sædvane". Selve voldshandlingen er delt op i to områder; "kødelig forening" (penetrering) og "libidinøse voldelige handlinger". Disse forbrydelser kunne respektivt resultere i op til mellem 3-10 års fængsel og 2-8 Års fængsel. Seksuelle handlinger med unge under 14 år var i sig selv en forbrydelse.

De første Initiativer til at reformere den italienske seksuallov "Codice Rocco" blev taget i 1979. Dele af de feministiske bevægelser havde kritiseret den italienske stat for at bekymre sig mere om voldtægtsforbrydernes retssikkerhed end ofrenes. Forskellige grupper af feminister bl.a MLD og UDI startede en underskriftindsamling og der blev ialt indsamlet 387.000 underskrifter. Hovedpunkterne var: ændring af definitionen på seksualvold fra "forbrydelse imod den offentlige moral" til "forbrydelse imod personen", ophævelse af adskillelse mellem penetrering og libidinøse voldshandlinger samt automatisk og uigenkaldeligt sagsanlæg som følge af seksualvold.

Det var ikke alle italienske feminister, der sympatiserede med lov-initiativerne. Kvindebevægelsen omkring "libreria delle donne" (kvindeboghandlen) i Milano hævdede, at hele det italienske lovgivningsapparat var så korrumpet og mandsdomineret, at en ny lov ikke ville ændre på noget. De mente, at det var

afgørende for implementeringen af en ny voldtægtslovgivning, at der samtidig skete en ændring af den sociale kultur forbundet til den juridiske praksis. Det havde i den juridiske retstradition blandt dommere og advokater været en udbredt praksis at opfatte ofret som værende medskyldig i voldtægtssager. Mange kvinder turde derfor ikke møde op i retssalene.

Dele af den italienske feministbevægelse var dengang som nu præget af ekstreme anti-institutionelle attituder. I forbindelse med seksualloven blev det opfattet som et paradoks, at den kvindelige subjektivitet og volden imod denne skulle kunne indeholdes og afhjælpes i en lovparagraf. Nogle af de feministiske bevægelser ønskede ikke særordninger som ville indrømme, at kvinden var det "svage køn". Andre dele af feministbevægelsen ville udforme en lov, som straffede den anklagede hårdere og beskyttede ofret bedre. I 1980 bliver organisationen "tribunale 8 marzo" startet. Organisationen var en bredspektret kulturel og politisk organisation imod den groteske seksualvoldslovgivning. Opløsningen af UDI som nationalt forbund og den påbegyndte decentraliseringsproces havde måske en indflydelse herpå.

I Februar 1983 demonstrerede 50.000 kvinder foran det italienske parlament i Rom imod regeringens behandling af seksualvolds-lovforslaget. Kvinderne demonstrerede imod, at de kristelige demokrater igen havde forhindret en ændring af definitionen af voldtægt fra "en forbrydelse imod den offentlige moral" til "en forbrydelse imod personen".⁴⁰³ Demonstrationen lignede de demonstrationer, der fandt sted i 1975, da de italienske feminister demonstrerede for fri abort. Forskellen fra demonstrationerne i 1970'erne og den der fandt sted i 1983 var, at hvor det i 1970'erne var de feministiske organisationer, der var i front, var det i 1983 også de enkelte italienske kvinder der demonstrerede.

11.4 Seksualvoldsdebatten i parlamentet

Den italienske voldtægtsparagraf har været forsøgt revideret tre gange i det italienske parlament. Hver gang spørgsmålet har været rejst i parlamentet, har det reviderede forslag fjernet sig mere og mere fra det oprindelige lovforslag, der blev udarbejdet af de italienske feminister. Seksualvoldsdebatten blev startet i det italienske parlament i 1979, da UDI, MLD og Movimenta Feminista Romano besluttede at benytte reglen om, at hvis enkeltpersoner eller grupper kan samle 50.000 underskrifter kan en sag rejses i parlamentet. 1970'erne havde været præget af et stigende antal voldtægtssager og i 1980-81 var det specielt det italienske kommunistparti PCI, der var aktive i parlamentet for at få ændret voldtægtsparagraffen.⁴⁰⁴ Kvinderne fra PCI prøvede at få indført en speciel straf for gruppevoldtægt og automatiske sagsanlæg for voldtægt indenfor og udenfor hjemmet. I 1981 bredte der sig protester fra de kristelige demokrater, som havde været ved regeringsmagten siden republikkens indførsel i 1948. I lighed med den katolske kirke ønskede DC ikke at opfatte vold i familien som en forbrydelse.

I 1984 blev seksualvoldsparagraffen igen forsøgt revideret i det italienske parlament. Lovforslaget som blev debatteret indeholdt krav om, at voldtægt "på gaden" automatisk ville blive retsforfulgt. Voldtægt begået af en samlelever eller ægteemand

skulle meldes. Det var igen de kristelige demokrater som ønskede at opretholde adskillelsen mellem forbrydelser begået i familien og forbrydelser begået i det resterende samfund, det såkaldte "dobbelte regime". Der kom endvidere forslag om at sanktionere specielt hårdt i seksualvoldssager, hvor der havde været mindreårige indblandet. I 1988-89 blev seksualvolds-lovforslaget om ophævelse af det "dobbelte regime" vedtaget i senatet. Da det skulle vedtages i parlamentet var der igen stor uenighed og det "dobbelte regime" overlevede igen. Fra 1989 til 1995 var der ingen initiativer til at reformere den italienske seksualvoldslov. En årsag kan være, at det italienske politiske system var rystet af de voldsomme institutionelle oprydningsforsøg, der begyndte i 1992 med bekæmpelsen af den offentlige korruption (operation rene hænder).

I 1995 bliver lovforslaget igen taget op til debat. Udover det "sædvanlige" lovforslag om ændring af voldtægt fra "forbrydelse imod moralen" til "forbrydelse imod personen" er der en nyskabelse. Det blev foreslået at ophæve distinktionen mellem "kødelig forening"(penetrering) og "libidinøse voldelige handlinger". I Februar 1995 kan man på forsiden af det ugentlige kvindeblad "Anna" se overskriften "Voldtægt". Inde i bladet er der en rundspørge om nødvendigheden af en ny lovgivning på området samt en direkte appel til de italienske folkevalgte om at indføre en ny voldtægtslov. Budskabet er klart: for at stoppe voldtægt behøves en strengere lov. Fra 1992 til 1995 skete en markant forøgelse af seksualvoldsanmeldelser. Ugebladet "Anna" samler 220.000 underskrifter, hovedsageligt fra kvinder, som ønsker en ny lovgivning. Underskrifterne bliver afleveret den 8. Marts samme år til præsidenten for det italienske parlament den feministfjendske Irene Pivetti fra løsrivelsespatriet "Lega Nord". Irene Pivetti havde året tidligere fra parlamentet proklameret, at "feminismen var død og unødvendig i Italien".

Den nye Seksualvoldslovgivning blev vedtaget 15. Februar 1996 og blev kaldt "kvinde-loven", fordi det var de kvindelige parlamentsmedlemmer, som havde været mest aktive med at få den gennemført. Den var ligesom lovforslaget om "seksualundervisning i folkeskolen" et eksempel på, at partierne på tværs af alliancer kunne arbejde sammen, når der var store kulturelle forandringstiltag i luften. Debatten om reformeringen af den italienske seksualvoldslovgivning omhandlede følgende emner inden den blev vedtaget i 1996:

- 1) Definitionen på forbrydelsen.
- 2) Straffen.
- 3) Sex med mindreårige.
- 4) Gruppevoldtægt.
- 5) Tvungent og uigenkaldeligt sagsanlæg eller frivilligt sagsanlæg.

ad1) Her har uenigheden drejet sig om, hvorvidt følgende formulering var tilstrækkelig: "enhver som med vold tvinger eller narre nogen til at begå eller underlægge sig seksuelle handlinger". De fleste venstrefløjspartier ønskede, at der i lovteksten skulle tilføjes "også samlever og ægteemand".

ad2) Som i andre juridiske problemstillinger er betydningen af en højnelse af strafferammen blevet diskuteret. Fortalerne hævdede, at det specielt i dette tilfælde var vigtigt med en højnelse af strafferammen, fordi det også symbolsk ville "meddele" det

italienske samfund, at voldtægt var overgået fra moralfornærmelse til personkriminalitet. Der har generelt i Italien hersket en stemning for at skærpe straffen for seksuelle forbrydelser. De mest radikale har ønsket en strafferamme fra 8 - 13 år, hvorimod bl.a. PPI (det reformerede kristeligt demokratiske parti) kun ønskede en strafferamme fra 2 - 8 år. Den gamle "Rocco -lov" gik fra 3 - 10 år.

ad3) Den gamle "Rocco-lov" opfattede enhver som havde sex med et barn under 14 år som voldtægtsforbryder. De fleste partier i Italien ønskede at opretholde aldersgrænsen på 14 år. Nogle få politikere ønskede den nedsat til 13 år, ligesom der var krav om livstidsstraf hvis ofret var under 10 år.

ad4) Her var det kontroversielle, om den som "kun" kiggede på også kunne straffes.

ad5) Tvungen eller frivilligt sagsanlæg var også til debat. Den gamle "Rocco-lov" tillod frivilligt, men uigenkaldeligt sagsanlæg inden 90 dage efter forbrydelsen.

Seksualloven som den kom til at se ud i hovedtræk da den blev vedtaget i såvel parlamentet og senatet 15. Februar 1996.

- Seksualvoldsloven fjerner voldtægt fra overskriften omhandlende "forbrydelser imod den offentlige moral og god sædvane" til overskriften omhandlende "forbrydelser imod personen".
- Introduktion af en ny definition på seksualvold som forbrydelse. Der eksisterer ikke længere en skelnen mellem penetrering og libidinøse voldshandlinger.
- Indførsel af betegnelsen "mindre alvorlige" forbrydelser.
- Seksuelle handlinger med mindreårige (14 år) er stadig strafbart. Seksuelle handlinger mellem mindreårige er kun tilladt, hvis der ikke er mere end 3 års forskel på de involverede og hvis den yngste involverede ikke er under 13 år.
- Gruppevoldtægt er ikke længere en mere alvorlig forbrydelse, men bliver derimod en selvstændig forbrydelse. Der indføres mildere straffe til personer som kun har deltaget perifært i forbrydelsen.
- Seksualvold mod mindreårige indbefatter automatisk sagsanlæg. Seksualvold mod voksne skal meldes indenfor 6 måneder. Alle andre typer forbrydelser i Italien skal meldes inden 3 måneder.
- Tvungen AIDS - test af den anklagede.
- Det blev endvidere vedtaget, at det blev forbudt at stille spørgsmål om ofrets privatliv og seksualliv, hvis ikke det havde betydning for rekonstruktionen af forbrydelsen. Debatten har fokuseret meget på, hvordan man kunne beskytte ofret for de ydmygende og ubehagelige spørgsmål, der fulgte med i opklaringsarbejdet for at belyse hvilken karakter af seksualvold, ofret havde været udsat for.

11.5 Konsekvenserne af den nye seksualvoldslovgivning

Det er blevet diskuteret meget, om den nye lov var bedre end den gamle lov. Betød den nye seksuallov mindre eller større problemer for dommere, advokater og den enkelte kvinde. Var loven kun en ændring af overskriften eller var den mere brugbar til at forsvare kvindekroppen. Havde man med den nye lov skabt en juridisk virkningsfuld definition på seksualvold?

Omkring straffens længde er det blevet fremhævet som en skandale, at voldtægtforbrydere der fik en straf på mindre end 2 år, kunne benytte sig af reglen om, at straffe under 2 år kunne genforhandles. Ligeledes er det et problem, at kvinder selv skal anklage voldtægtsforbryderen, idet kvinder når de ankommer til skadestuer og politistationer bliver frarådet at anklage personen, hvis det er foregået indenfor familien. En konsekvens af ophævelsen af skelen mellem penetrering og libidinøse voldshandlinger er, at kvinder kan slippe for de gynækologiske undersøgelser, der før var tvungent, når penetrering skulle bevises. Et forhold som er meget kontroversielt, selv om det umiddelbart lyder som et fremskridt, er det uigenkaldelige sagsanlæg. Det kan være svært for den voldsramte kvinde tidligt i processen at afgøre, om hun ønsker at køre en måske flerårig retssag igennem.

Mange feminister var imod det automatiske og uigenkaldelige sagsanlæg, fordi de betonedede friheden til at vælge som det vigtigste. Her er det vigtigt at huske, hvor socialt besværligt det kan være for kvinder at køre en retssag igennem, hvis "kulturen" ikke samtykker med handlingen. Indtil midten af 1980'erne var den kulturelle opfattelse af voldtægt og juridiske praksis sådan, at kvinden ofte blev betragtet som medskyldig.

Indførslen af betegnelsen mindre alvorlige forbrydelser gør det svært at retsforfølge voldshandlinger i familien. Ligeledes besværliggør det dommernes arbejde med at definere grænserne for, hvornår en seksualforbrydelse er grov eller mindre grov. Den gamle "Rocco-lov" gav på dette område større sikkerhed. Forlængelsen af anklagefristen fra 3 til 6 måneder gør det sværere at bevise forbrydelsen og forlænger det tidsrum, hvor kvinden kan komme under pres fra en voldsmand i familien.⁴⁰⁵

Ugen efter at den nye seksuallov var vedtaget, kunne man i det ugentlige magasin "Avvenimenti" læse, at der ved præsentationen af et nyt hjem for voldsramte kvinder havde været foreslået oprettelsen af et hjem "for voldtægtsanklagede mænd".⁴⁰⁶ I stedet for at det var kvinderne, som skulle forlade hjemmet og hverdagen, kunne det være mændene som blev tvunget til at forlade hjemmet. Ideen med forslaget var, at voldtægt var en "affære" der vedkom mænd. Det er mændene som var de egentlige hovedpersoner. Det er dem som skulle forsøge at tackle deres følelsesliv bedre og finde en ny måde at være mænd og fædre på. I 1997 fremlagde ministeren for lige rettigheder Anna Finocchiaro et lovforslag om, at det i forbindelse med vold og voldtægt i hjemmet skulle være muligt at forbyde manden at nærme sig hjemmet. Lovforslaget blev ikke gennemført, men indikerer den styrkelse af kvinderettigheder, som finder sted i disse år.

Den symbolske betydning af lovens vedtagelse var stor for de italienske kvinder. Endelig havde det italienske samfund annulleret kvindeopfattelsen fra "Rocco-loven". Der var dog en del kvindelige parlamentsmedlemmer, som ikke mente, at fjernelsen af "forbrydelsen imod moralen" til "forbrydelse imod personen" skulle accepteres for enhver pris, hvis indholdet blev forringet. Lovens vedtagelse blev af Christina Zoffoli fra antivoldscentret i Rom karakteriseret således:

"Indenfor den italienske familie er det vigtigt, at man nu har uigenkaldeligt sagsanlæg, fordi kvinden, hvis hun samlever med sin voldsmand, vil være tilbøjelig til at trække anklagen tilbage. Det er lettere for en kvinde som er bevidst om sine civilrettigheder at anklage voldsforbryderen. Om hun gør det eller ej afhænger af den familiære kontekst og om den behandling hun har fået af de implicerede myndigheder. Der er dog stadigvæk ekstremt mange forhold som kan afholde kvinder fra at tage springet i den italienske kultur. Spørgsmålet om hvordan vold indenfor familien skal tolkes er stadig meget kontroversielt. "

Loven blev af Anna Maria Fiorensoli betegnet som en af de eneste juridiske erobringer de italienske kvinder har opnået i 1990'erne:

"Seksualvoldslovgivningen fra 1996 er uden tvivl den mest betydningsfulde civilretlige erobring i 1990'erne. Vi har selvfølgelig også fået de to ligestillingslove 125 og 215. De har dog ikke den samme symbolske betydning"

På trods af de svage punkter stemte mange parlamentsmedlemmer for loven, fordi man i de sidste 15 år forgæves havde forsøgt at reformere loven. Den største hindring for den nye voldtægtslovgivning har været kampen imod den overordnede familiedominerede kulturopfattelse. Den italienske familie har været en enhed, som ikke gav lige rettigheder til de enkelte medlemmer. Demokratiske relationer har juridisk set været svære at indpasse når de omhandlede familiesfæren.

11.6 Antivoldscentre

I begyndelsen af 1980'erne åbnedes der i Italien flere antivoldscentre, og der eksisterer idag en landsdækkende organisation for antivoldscentre ("Rete delle case e dei centri anti violenza"). Der er ca. 20 antivoldsgrupper under organisationen. De fleste antivoldscentre tilbyder telefonisk bistand til voldsramte kvinder, psykolog- og lægehjælp og i flere tilfælde overnatningsmuligheder. De fleste henvendelser til voldscentrene drejer sig ikke om voldtægt, men om vold i bredere forstand indenfor familien. Der kan konstateres en stigning i henvendelser til voldscentrene. Dette indikerer ikke nødvendigvis, at volden er stigende, men at de italienske kvinder i større grad nedbryder barrierne omkring den skyld og skamfølelse, der er til stede i familiære voldssager.

I 1988 blev "Telefono Rosa" (voldslinjen) oprettet. Den består af ca. 50 hovedsageligt frivillige advokater og psykologer, som rådgiver voldsramte kvinder. Indtil juni 1996 havde "Telefono Rosa" svaret på ca. 120.000 opkald. En analyse foretaget af "Telefono Rosa" viste, at den type kvinde som i 1994 oftest var udsat for vold

indenfor familien var "en gift kvinde mellem 25-45 år, mor til et eller flere børn, udearbejdende med en mediehøj indkomst." Der var sket en stigning blandt voldsmænd med universitetsuddannelse fra 10% til 21% og blandt voldsmænd med mellemlang uddannelse fra 32.3% til 40.2%.⁴⁰⁷ Der er dog ifølge Christina Zoffoli fra antivoldscentret i Rom kun en lille forskel på, hvilke sociale lag som producerer voldtægtsforbrydere. Hun udtrykker det således:

"Det drejer sig i bund og grund om, at mænd skal acceptere det basale spørgsmål om et ja eller nej i forhold til en seksuel aktivitet".

Det vigtigste formål for telefonlinjerne og voldscentrene er at skabe bevidsthed om de potentielle ressourcer og konkrete muligheder, der er tilstede for de voldsramte kvinder. Voldscentrene er af stor betydning, da de for det første hjælper de voldsramte kvinder med at italesætte voldshandlingen og for det andet fungerer som et socialt alternativ til familien. En kvinde som forlader familien i Italien, "forlader reelt alt". I Rom vender ca. 60% af de kvinder som henvender sig til antivoldscentret ikke tilbage til familien. Der kommer i gennemsnit to kvinder til centret om dagen.

Voldtægtsanmeldelser i Italien Januar - juli 1995.

Forbrydelser anmeldt	569	
Heraf overfor mindreårige	141	
Personer anklaget		574
Heraf overfor mindreårige	139	

Libidinøse voldsanmeldelser i Italien Januar - Juli 1995.

Forbrydelser anmeldt	574	
Heraf overfor mindreårige	251	
Personer anklaget		432
Heraf overfor mindreårige	199	

Kilde. Det italienske indenrigsministerium 1995 og ugemagasinet Avvenimenti.

Der er god grund til at tro, at anmeldelserne ikke svarer til antallet af seksualforbrydelser i en kultur, hvor kvindelig "tavshed" og det solidariske tavshedsbegreb "omerta" i høj grad har præget mentaliteten specielt i landområder. Seksualvold er helt sikkert en af de forbrydelser, som i mindre grad bliver anmeldt. Årsagerne er mange bl.a; frygten for hævn, mangel på tillid til det juridiske system og den konkrete frygt for ikke at blive taget alvorligt.

11.7 Opsamling

Seksualvold åbner op for en diskussion om mænds besværligheder med at italesætte dem selv og forlade de traditionelle voldelige handle-mønstre. Et af de store spørgsmål er, om det maskuline herredømme og dets symbolske værdier er ved at forandre sig i Italien. Der er igennem de sidste 2-3 år kommet en ny diskursiv italesættelse i ugeblade og italienske kvindemagasiner med overskrifter som "Enden på patriarkatet" og "Farvel til patriarkatet". Disse overskrifterne skal ifølge Christina Zoffoli ikke tolkes bogstaveligt, idet der stadig finder en udbredt mandlig dominans sted - men

mange kvinder opfatter nu ikke længere det mandlige herredømme som en uforanderlig symbolsk orden. Der er igennem de sidste 10-12 år sket en stor ændring i den måde folk opfatter voldtægt på. Voldtægt vil ifølge Laura Terragni altid være tilstede fordi det er en "oplagt" måde for mænd at komme af med deres aggression og mindreværd på.⁴⁰⁸

Der eksisterer nu en anderledes attitude blandt dommere og advokater. Dette har måske rod i det større indtog af kvindelige dommere og politifolk. Der eksisterer ligeledes nu, i de større byer, specielle korps af dommere, som kun arbejder med voldtægt og vold i hjemmet. Om resultatet af seksualvoldsloven kan man diskutere hvad der er det vigtigste; at få ændret de kulturelle normer for opfattelsen af voldtægt blandt befolkningen eller den attituden blandt dommere og advokatstanden. Det er vigtigt ikke at opfatte den reformerede seksualvoldslovgivning for positivt, idet der i det italienske samfund er store problemer med at få loven implementeret i politiets rækker. Der er stadigvæk tradition for at opfatte kvinden som medskyldig i voldtægtsager. Fabrizia Castagna fra antivoldscetret i Rom udtrykker det således:

"Kvinder vil helt sikkert anklage mere i fremtiden. Nutidens generation af unge piger er informeret om deres civilrettigheder. De vil ikke acceptere et sådant overgreb på deres krop. Men der er stadigvæk store problemer med den måde politiet behandler ofrene på. Dette kan være en af årsagerne til, at en kvinde vælger at undgå en udpegning af en voldsmand. Uden en kulturel forandring er loven ikke meget værd."

Diskussionen for og imod den nye seksuallov indeholdt kontroversen om hvem der egentligt profiterede på den nye lov. Var det de italienske kvinders lov eller politikernes? Seksualvoldsloven bliver af de fleste italienske kvinder opfattet som en sejr, fordi den er et kompromis mellem kvindelige parlamentsmedlemmer og et opgør med de maskuline og religiøse dyder, som flertallet af mænd bærer rundt på i parlamentet. Den signalerer derfor en vigtig forandring i opfattelsen af kvindens krop og civilrettigheder. Italien blev allerede i 1986 af europaparlamentets udvalg for "kvinderettigheder" gjort opmærksom på, at man opfordrede de europæiske medlemslande til at indordne forbrydelser om seksualvold under straffeloven om "forbrydelser imod personen" og samtidig straffe og bedømme voldtægt indenfor og udenfor familien på samme vis.

Ophævelsen af definitionen på voldtægtsforbrydelsen som værende enten en fuldbyrdet voldtægt eller libidinøse voldshandlinger resulterer i, at det ikke længere er nemt at forkaste seksualvoldshandlinger uden penetrering, som værende mindre alvorlig. Men på den anden side resulterer den juridiske betegnelse "mindre alvorlig voldshandling" i, at det netop kan lade sig gøre. Konkluderende om seksualvoldsfeltet kan siges, at feltet har været præget af en stærk samfundsmæssig logik om, at der var forskel på gifte og ugifte kvinder. Ligeledes har det været svært at forandre feltets objektive definitioner på, at det ikke skulle være legitimt at nedprioritere den kvindelige personlighed og opprioritere den familiære status. Debatten har været ekstrem følelsesladet. Maria Paola Fiorenzoli udtrykte det således:

"Det er kun 1 år siden, at vi blev "personer" og det var de fandeme 16 år om at vedtage i det italienske parlament".

Hvis der skal ske en diskursiv ændring i den generaliserede samfundsmæssige debat om seksualvold i det italienske samfund, er det vigtigt, at de italienske medier foretager en ændring fra at fokusere på det de enkelte parlamentsmedlemmer udtaler om diverse lovforslag, til at fokusere bredere på seksualvold som fænomen.

Kapitel 12. Konklusion

12.1 Indledning

Jeg vil nu samle op på de spørgsmål, som jeg rejste i problemfeltet. Følgende berøringspunkter har været de dominerende:

- 1) Den historisk- institutionelle analyse af kvinde- og familierettigheder fra italiens samling i 1861 og fremefter.
- 2) Den socio-kulturelle analyse af de dominerende kønsstereotyper i det italienske samfund.
- 3) Analysen af de italienske feministbevægelseres fremkomst, udvikling og nuværende position.

I slutfasen af en skriveproces er det naturligt at stille sig selv spørgsmålet, om de begreber man har anvendt, har dækket de fænomener, man har ønsket at beskrive. Ligeledes er det oplagt at tage stilling til, om designet af afhandlingen har været relevant til at besvare afhandlingens problemstilling. Spørgsmål om gyldighed, pålidelighed og tilstrækkelighed er svære at tage stilling til. Jeg har forsøgt at kombinere en eksplorativ og en beskrivende analyse for at gennemføre afhandlingens empiriske og teoretiske ambition. Konkret har jeg beskrevet de lange linjer som det kom til udtryk ved de historiske beskrivelser af perioden fra 1861 - 1945 og fra 1945 - 1970. Den præcise analyse omhandlede analysen af feminismen i 1970'erne og den reformerede seksualvoldslovgivning. Jeg valgte at inddrage en historisk tilgang for at forstå dybden og kompleksiteten af de italienske kønsrelationers institutionelle dimensioner. En af afhandlingens hovedpointer har været, at der kræves en indsigt i de dominerende kønsstereotyper, som de sætter sig igennem i hverdagslivets sociale relationer, for at forstå de institutionelle forholds samfundsmæssige natur

Afhandlingen har i stor udstrækning haft et kvindefokus. Det vil sige, at jeg har analyseret de lovgivningsmæssige forandringer i de kvindelige civil- og arbejdsrettigheder og den gennemsnitliggjorte kvindehabitus. Afhandlingen har også haft et relationsperspektiv, fordi uden en analyse af den italienske mands habitus kan den italienske kvindes livsvilkår ikke forstås.

Jeg har igennem hele afhandlingen ønsket at diskutere diskursteoriens begrænsninger. Hvor nyttig var den sociale konstruktionsteori til at komme tæt på hverdagens sociale realiteter. Jeg har forsøgt at kombinere Michel Foucault's diskursanalytik med Pierre Bourdieu's teorier om det mandlige herredømme. Ligeledes har jeg benyttet de kontekstbundne sociologer Renate Siebert og Nella Ginatempo's analyser af de italienske kønsrelationer. Specielt Pierre Bourdieu's analyser har gjort det muligt at forlade det overordnede diskursniveau og kombinere det med aktørniveauet. Dette har

gjort det muligt at diskutere de italienske subjekter som andet end passive modtagere af de dominerende samfunds-diskurser.

Den magtopfattelse som passer bedst til den italienske kontekst, er tæt forbundet med de deltagelsesstrategier, som de italienske kvinder har gjort brug af. Synliggørelsen af de italienske kvinder, som aktører på den politiske arena, begyndte for alvor i 1946, da den kvindelige valgret blev indført. Indtrædelsen på den politiske arena var en ekstrem symbolsk sejr, fordi den hidtil udelukkende havde været et manderum. Den traditionelle magtopfattelse med fokus på udelukkelse og direkte påvirkning, må siges at have en vis forklaringskraft på den italienske kvindehistorie. Der har hersket en rimelig klar opfattelse omkring, hvem der "bestemte" i det offentlige liv. Det strukturelle niveau har således i mange hundrede år udelukket de italienske kvinder for at påvirke den politiske diskurs. Der har ikke eksisteret en speciel mangfoldighed i styrkerelationerne mellem mænd og kvinder. Magtudøvelsens resultat har oftest været udelukkelse. De "givne rammer" for politisk deltagelse, hvad der blev besluttet og hvordan det blev gennemført, har påvirket de italienske kvinders problemopfattelse på en relativ bevidsthedskontrollerende facon.

Pointen med brugen af Michel Foucault's diskursunivers var at analysere virkemåder fremfor betydninger indenfor den kvindepolitiske diskurs-sætning. Det vil sige, at belyse hvorledes den offentlige samtale og forståelse for kvinders samfundsmæssige situation havde udviklet sig. Michel Foucault's betoning af modmagt og modsatrettede diskurser i magtanalysen lagde op til analyser af resistensbetingelserne for de italienske kvinder. Mit teoretiske afsæt i Michel Foucault's disciplinopfattelse afstedkom en åbning henimod forståelsen af det moderne individ som et politisk subjekt præget af institutionelle og diskursive praktikker for ekskludering og dominans. Michel Foucault's kritik af den universelle heteroseksualitet og den vestlige mand som kulturstandard ligger tæt op ad visse feministiske teoretiseringer, og var derfor en oplagt analyseramme. Michel Foucault's diskursanalyse fokuserer på konflikt- og konsensusperspektivet. Dette gør det muligt at analysere de magt- og autoritetsformer som er på spil. En marxistisk analyseramme ville ikke i samme grad have kunnet opfange de særegne religiøse og kulturelle faktorer, som dominerer i det italienske samfund.

12.2 Den historisk-institutionelle analyse

Udgangspunktet for den institutionelle analyse var bl.a at diskutere magt- og autoritetsformer og belyse, hvilken institutionalisering der havde fundet sted af de kvindepolitiske spørgsmål. Den historiske arena, hvor de familie og kvinde-juridiske konflikter har udspillet sig, har og er stadig præget af, at Italien er katolicismens "højborg". Subjektpositionerne, som det overordnede magtfelt har udstukket, og de legitime rammer, som kvinderne har kunnet tolke sig selv udfra, har i stor udstrækning været præget af den katolske kirkes samfundsposition og aktiviteter.

Det er ca. 50 år siden de italienske kvinder fik stemmeret. Ligestillingsdiskusen var indtil 1945 svær at bringe på den offentlige politiske dagsorden. I de sidste 50 år har der udover de civile retlige forbedringer fundet en betydelig hverdagsdemokratisering

sted. Det har dog været problematisk at få implementeret de demokratiske og ligestillingsmæssige normer. Kampen for at få ændret de mest magtfulde samfundsdiskurser har været svær. De italienske kvinder har været "oppe imod" en stærk kulturel overlevering, som på grund af en stærk "doksisk erfaring" har været let og fristende for de italienske mænd at bevare. Det har været et problem, at kvinders formelle civilrettigheder ikke har været implementeret i mange kvinders bevidsthed på grund af de dominerende mandlige kulturtræk i hverdagen. Det har derfor været svært for mange kvinder at blive overbevist om juridiske forholds reelle værdi. Velfærdsstatens betydning for kønsdiskussionen har været præget af den katolske kirkes sociallære om, at staten først skal træde til, når familiens muligheder er udtømte. Overordnet set er det italienske samfund stadig præget af det særegne forhold, at civilsamfundet på sin vis eksisterer relativt uafhængigt af stat og lovgivning. Dette forhold har besværliggjort implementeringen i praksis af lovgivning på alle områder og niveauer i samfundet.

Fra italiens statsdannelse og frem til ophævelsen af den "mandlige autorisation" i 1919 var der ikke sket betydelige juridiske forbedringer for de italienske kvinder. Den første kulturelle og konkrete juridisk sejr de italienske kvinder opnåede, var således ophævelsen af den "mandlige autorisation" i 1919. Den "mandlige autorisation" havde forhindret gifte kvinder i at arbejde frit og eje formuer og fremhævede på det kraftigste forskellen mellem den offentlige og den private sfære. Fascismeperioden som fulgte lige efter, var en altomslugende ignorering af politiske rettigheder både for mænd og kvinder. Værst gik det ud over kvinderne. De 20 år med fascismen betød en styrkelse af de diskursive udsagn om kvinder som moder og kone. Det blev opfattet som maskuliniserende og ødelæggende for kvindesjælen, at en kvinde skulle arbejde udenfor hjemmet. Det er alligevel misvisende udelukkende at vurdere og se de italienske kvinderettigheder i et negativt lys. Efter 2. verdenskrig fandt der efter pres fra PCI en stærk politisering sted, hvilket resulterede i en tidlig indslusning af ligeløn sammenlignet med andre europæiske lande.

Det er dog lidt paradoksalt for det italienske samfund, at kvinderne blev samfundsborgere i en periode hvor der var få mænd. Årsagen til kvinders valgret bør ses i sammenhæng med den heroiske indsats, mange italienske partiskvinder havde bedrevet under *resistenza*-perioden i krigens slutning. Den kvindelige valgret blev opfattet af PCI som en stor sejr. Det var af betydning for de kristelige demokrater, at kvinders valgret ikke blev sammenknyttet med et krav om skilsmisse ved grundlovens tilblivelse i 1948. Skilsmissspørgsmålet var ellers blevet debatteret meget i de italienske medier efter krigen, men det var først i 1970, at det italienske samfund var "parat" til at lade ægteskaber opløse.

Af betydning for forståelsen af den generaliserede samfundsmæssige diskurs om kvinderettigheder indgår en indsigt i, hvordan kvindediskurser aktiveres og hvor grænserne for en kvindediskurs kan trækkes. De mange nye lovændringer, der fandt i 1970'erne, var afgørende for udviklingen og dynamikken i den italienske kvindedebat og skiftet i den historiske relation mellem institutioner og individer.

Skilsmisselovens vedtagelse i 1970, familiereformen i 1975, som sidestillede manden og kvinden juridisk i ægteskabet og abortlovens vedtagelse i 1978 ændrede på det felt som styrer de mulige subjektpositioner. De ændringer der havde fundet sted indenfor

kvindedefeltet, havde nået sit toppunkt i slutningen af 1970'erne. De feministiske kræfter, der havde formuleret strategierne i 1970'erne, kunne ikke kræve mere indenfor en generaliseret samfundsmæssig diskurs, der stadig var præget af katolske og antidemokratiske holdninger. De decentraliserede samfundsdebatter foregik stadigvæk indenfor logikkerne af det kulturelt overleverede og kropsliggjorte italienske mandlige herredømmes præmisser.

Abortfeltet- og seksualvoldsfeltet

Abortfeltet i Italien har uden tvivl været det mest kontroversielle diskussionsområde i 1970'ernes Italien. Diskussionerne var stærkt præget af den katolske kirkes position i samfundet og de mange sociale aktiviteter, som den katolske kirke forestod i det italienske samfund. De juridiske forhold og de institutionelle procedurer omkring abortforbuddet havde oprindelse i den fascistiske race-lovgivning fra begyndelsen af 1930'erne. Abortfeltets placering i forhold til det overordnede magtfelt har været præget af sammensmeltningen af den politiske og religiøse sfære. Abortdebatten fik stor betydning for de italienske feministers aktiviteter og for det officielle politiske Italien. Det er ofte blevet sagt, at det var i Maj 1981 da italienerne med 70% stemmeflertal stemte for at beholde retten til fri abort, at Italien for alvor blev ændret fra et traditionelt katolsk land til et moderne samfund.

Italien er nok det eneste land i Europa, der i 20 år har diskuteret en lov om seksualvold. Seksualvoldsfeltet har ligesom abortfeltet været præget af moralske, juridiske, religiøse og kulturelle positioner og relationer, som ikke kan reduceres til hinanden og derfor har fulgt forskellige logikker. Overordnet set kan man hævde, at årsagen til, at det har været så svært at komme til at straffe en voldsmand i familien skyldes, at de kristelige demokrater har haft samstemmende interessefællesskab med den katolske kirkes dyrkelse af de traditionelle familiedyder. Det "katolske" Italien har ønsket at opretholde forestillingen om, at der ikke fandtes noget "ondt" indenfor familien. De kristelige demokraters evne til at opretholde det "dobbelte regime", altså den juridiske adskillelse mellem voldtægt indenfor og udenfor familien, indikerer kraftigt den udbredte forestilling om den urørlige familie. Seksualvoldsfeltet og den lange kamp med at få ændret voldtægt fra en "forbrydelse imod den offentlige moral" til en "forbrydelse imod personen", bør også forstås udfra de fælles inkorporerede og dermed nærmest objektive livsvilkår, som flertallet af italienske kvinder har været og til dels stadig er underlagt. Den symbolske vold, der indordner de italienske kvinder under det mandlige herredømme indenfor seksualvoldsfeltet, har historisk set rod i opfattelsen af den kvindelige krop som en mandlig besiddelse. Det fremgår af, at det først var først i 1981, at begrebet "æresforbrydelser" blev fjernet fra straffelovgivningen.

Kvinder og magt

Indenfor de seneste 10-15 år har der fundet politisk-kulturelle ændringer sted, som har resulteret i, at det ikke længere giver mening at tale om "kvinder med karriere". Italienske kvinder har på mange professionelle områder de samme muligheder som mænd for at gøre karriere. Der er sket en "eksplosion" af kvinder i gymnasieskolen og på universiteterne med stor betydning for de efterfølgende karrierevalg. Kvinders optræden på arbejdsmarkedet er ikke længere forbeholdt yngre kvinder, og bliver ikke

længere afbrudt ved indgåelse af ægteskab og ved fødsler. Kvinder genindtræder nu på arbejdsmarkedet med intentioner om at blive der. Den eneste sektor hvor der stadig officielt eksisterer diskrimination er indenfor militæret. Der diskuteres stadigvæk om kvinder skal have samme adgang til militæret som mænd.

Der er sket en forbedring af kvinders synlighed i det offentlige liv. En udtryksform, som indikerer de skiftende kønspositioner, er følgende sætning: "Non ti ignorano piu, vedendo in te una concorrente" (nu ignorerer de dig ikke længere - men ser en konkurrent i dig). Det er på det lokale niveau, at de positive resultater omkring kvinders politiske deltagelse kan findes. Der eksisterer visse steder rene kvindelister, og valgreformene, med direkte valg til borgmesterposten, har uden tvivl styrket kvinders lyst og chancer til at opstille. Måden at komme den historisk overleverede familiære mandedominans "maschio adulto capofamiglia" til livs på er uden tvivl, at der sker en reduktion i arbejdstiden for mænd. I en nylig undersøgelse, om hvor lang tid mænd og kvinder dedikerer til familien, er det stadigvæk kvinderne der suverænt fører. Kvinder arbejder stadig ca 30% mere i hjemmet. En af årsagerne til, at en markant forandring af de dominerende kønsrelationer er vanskeliggjort skyldes, at en forandring af de traditionelle machoistiske handlemønstre nødvendigvis må afstedkomme en forandring af den traditionelle kvindelige habituelle sikkerhed.

Betydningen af at være på arbejdsmarkedet kan ikke overdrives for de italienske kvinder. Helt konkret bliver de arbejdende kvinder hørt mere, deres holdninger og attituder vægtes højere, når de er på arbejdsmarkedet. Det økonomiske aspekt af egen økonomi, er af stor betydning, specielt for kvinder som lever alene.

Afhandlingen har ligeledes omhandlet en analyse af, hvordan man kan tolke tendensen til, at flere og flere italienere vælger at leve papirløst uden børn. Er familieidealene helt forsvundet eller venter italienerne med at stifte familie? Hvilken social og kulturel funktion vil fremtidens partnerskab og familier have? Af konkrete ændringer for nutidens unge italienske kvinder kan nævnes, at det er sjældent at italienske familier får mere end 2 børn, at der er sket en markant ændret attitude til seksualitet og at det politiske og sociale indhold i ægteskabet er ændret. Sociologen Anna Laura Zanatta fremhæver udfra en analyse af den italienske familie fra 1997, at der er sket markante brud med de gamle familietraditioner.⁴⁰⁹ Ægteskaberne bliver indgået i en senere alder. Der er stigning i par som lever papirløst sammen. Der er sket stigning i antallet af separationer og skilsmisser. Der er stigning i "rekonstruerede" familier, hvor en af parterne kommer fra et tidligere ægteskab. Der er sket et fald i børnefødsler og en stigning i fødsler udenfor ægteskabet. Disse forhold indikerer klart, at det familiære spændingsfelt rykker sig.

Den kulturelle forandring

Italien oplever, specielt efter den første midt-venstre regeringskoalition fra 1996, en større offentlig demokratiseringsproces.⁴¹⁰ Der kan spores en trang til forandring blandt unge italienske piger. En bog som vakte opsigt i 1990'erne var bogen "volevo i pantaloni" (jeg vil gå med bukser) skrevet af den sicilianske pige Lara Cardella. Bogen beskriver den rigoristiske sociale kontrol, der eksisterer i visse landsbyer i Syditalien. Bogen fik stor opmærksomhed i Italien og fik betydning for

italesættelsesprocedurerne om teenagepigers sociale og seksuelle liv. En anden bog som også indikerer et brud i seksualitetsdiskursen var bogen "Bad Girls" fra 1995 af Fabiana Falduto. Bogen præsenterer forskellige individualistiske udviklingsperspektiver for italienske piger. Konkret omhandler den interview med forskellige piger mellem 18 - 25 år som på markant vis har brudt med det traditionelle pigeliv.

En bog som har haft betydning for italesættelsen af den italienske mands seksualitet, er bogen "Macho Macho" fra 1996 af Daniela Gambino. Bogen kredser om betegnelsen "cazzone italiano" som direkte oversat betyder "pik-italieneren". Bogen indeholder interview med forskellige italienske mænd, som alle karakteriserer sig selv som macho-mænd. Der er ligeledes indenfor de sidste 4-5 år begyndt at komme flere akademiske undersøgelser om unge italieneres seksualliv. En af disse undersøgelser er bogen "Il sesso - bestialità e religione" af sociologen Alessandro Meluzzi. Bogen baserer sig på et stort interview-materiale med unge storby-italienere. Bogen beskriver hvorledes religionens aftagende betydning og de ændrede familierelationer, åbner op for nye identitetsdannelser og ændrede seksuelle praksisformer. Alle de nævnte bøger er interessante ved deres blotte tilstedeværelse. Muligheden for at sende sådanne bøger på markedet indikerer et skift i det overordnede kulturelle felt.

I 1995 præsenterede en bred vifte af de politiske partier med undtagelse af det reformerede fascistparti (AN), et nyt forslag til lov 179 fra 1992 om "seksualundervisning i folkeskolen". Lovforslaget kredsede omkring skabelsen af seksuel bevidsthed og seksuel ansvarlighed i skolen. Den italienske ungdom skulle forsynes med "kulturelle instrumenter og vurderingskriterier som kunne resultere i en ansvarsfuld og respektfuld opførsel".⁴¹¹ Dette indikerer et brud på den på den katolske samfundsmoral og en styrkelse af ligestillingsdiskursen.

Der er sket en markant stigning blandt det kvindelige publikum til teatre, museer og biografer også blandt unge piger fra de lavere sociale klasser. Dette kunne tyde på, at piger ikke er så afhængige af deres sociale udgangspunkt med hensyn til brugen af de kulturelle tilbud. Det er specielt de unge mellem 15-24 år som organiserer sig i foreninger og organisationer. At interessen derefter falder kan tolkes som resultatet af indgåelse af ægteskabelige relationer.

12.3 Den socio-kulturelle analyse

En af formålene med denne afhandling er bl.a. at konfrontere Pierre Bourdieus mandlige herredømme-opfattelse med det italienske samfund. Hovedårsagen er, at Pierre Bourdieu fokuserer på udelukkelse af kvinder fra magt-spillet. En sådan analysetilgang ville ikke være brugbar i en skandinavisk sammenhæng. Pierre Bourdieus udgangspunkt for forståelsen af den kønsspecifikke dominans, der opererer i middelhavslandene er, at det er et institutionaliseret fænomen, som igennem flere årtusinde er blevet indskrevet i de objektive sociale strukturer og de mentale strukturer. Jeg syntes det er muligt at aflæse relativt basale herredømme-strukturer i det mandlige forståelsesunivers i Italien. Der eksisterer en mild form for fallisk - narcissistisk kosmologi, hvilket præger det kollektive ubevidste blandt mange mænd. Den italienske historie viser, at den mandlige måde at se verden på, har domineret de

institutionelle normer siden italiens samling i 1861. Et af hovedspørgsmålene i afhandlingen har derfor været at belyse, hvorvidt der er institueret et mandigt mytisk - rituelt system i det italienske samfund.

Styrken af det mandlige herredømme er stærkest, når det påbegynder en somatisering af det kønsspecifikke dominansforhold. Med somatisering skal forstås, at der finder en politisk påvirkning sted, der er så stærk, at den kropsliggøres. Det betegner Pierre Bourdieu som en "biologiseret social konstruktion".⁴¹² Den måde hvorpå mandens krop maskuliniseres og kvindens krop feminiseres, sker gennem en somatisering af det kulturelt eksisterende herredømmeforhold. Pierre Bourdieu taler om, at den sociale identitet sker gennem en erkendelse "per krop", hvilket er den stærkeste form for beherskelse. I Italien dominerer der stadig et kropsliggjort magtforhold, som har rod i katolske og machoistiske dyder og som har stor betydning for de subjektive mentale strukturer.

Jeg har specielt været interesseret i at analysere, om det er rigtigt, at de sociale relationer mellem mænd og kvinder i Italien ikke behøver at blive retfærdiggjort, på grund af den høje naturalisering der finder sted af relationen. Manglende velfærdsstatsudbygninger og de manglende inkorporede demokratiske hverdagsprincipper har stor betydning for mande-herredømmets funktionsmåde. Opretholdelsen af livsæstetiske livsprincipper om altid at gøre de rette handlinger i de rette situationer, opretholder æresbegrebet som en permanent disposition. Dette fastholder kvinderne som objekter i de meget komplicerede spil om fornærmelse og ærestab. Det mandlige herredømme er selvfølgelig blevet problematiseret og forandret gennem de feministiske kampe og erobringer, og den italienske doksa er stærkt forandret. Æresbegrebets udbredelse i det italienske samfund er på retur.

Hvad vil det egentligt sige, at den symbolske vold udgør det væsentlige i det mandlige herredømme, og hvad er det for nogle sociale betingelser der former den generaliserede italienske seksualitets habitus? Den seksualiserede og seksualiserende habitus er forbundet med de aktive principper, der former de italienske mande- og kvindeproblematiseringer omkring de mest fundamentale identitetsprincipper. Når fundamentale sociale opdelingsprincipper kan siges at være indskrevet i kroppen, og når der finder en stærk og naturlig psykologisk produktion af maskulinitet sted, er herredømme-forholdet svært at bekæmpe.

At symbolsk vold stadigvæk har betydning i Italien skyldes bl.a., at selvom de materielle og politiske forhold har ændret sig, har de ikke forandret de dominerende kulturelle værdisæt. Det er stadig svært for en italiensk kvinde at erhverve sig en offentlig identifikation, selvom der specielt efter operation "rene hænder", som var et opgør med de klientelistiske udvekslingsprocesser, er sket markante institutionelle forandringer i det italienske samfund. Vanskelighederne ved at danne sig en offentlig identifikation skal ses i forlængelse af de indslusnings-strategier der dominerer for de italienske kvinder på det italienske arbejdsmarked. Den doksiske orden har med moderniteten ændret sig. Den sociale verden i Italien har mistet sit præg af "naturfænomen". Dette skal forstås på den måde, at der nu eksisterer et univers af forskellige diskurser og strategier, som de italienske individer kan benytte sig af. Det er dog sigende, at der trods muligheden for at blive skilt i Italien kun er ca. 5% af ægteskaberne der ender med skilsmisse. Dette skal ses i forbindelse med, at det er

vanskeligt for de italienske kvinder at forlade deres mænd bl.a på grund af den svære adgang til arbejdsmarkedet. Per H. Jensen konkluderer følgende om det italienske velfærdssystem:

“Desuden leverer den italienske velfærdsstat ikke socialpolitiske foranstaltninger, der garanterer medborgerne et vist eksistensminimum i levevilkårene; dvs. velfærdsstaten fungerer ikke som alternativ til afhængighed af en mandlig forsørger, eller som en alternativ revenukilde for kvinder, der ønsker at forlade et utilfredstillende fungerende ægteskab.”⁴¹³

Den italienske familie

Det er vigtigt at forstå “naturen” af de italienske familierelationer og de dertil knyttede slægtskabsrelationer for at kunne diskutere karakteren af de sociale praksisser i hverdagslivet. De kollektive myter bag den italienske familie er forbundet med accepten af de maskuline dyder som værende de dominerende strukturer i den offentlige sfære og det samlede klassifikationssystem. Modstillingen mellem mand - kvinde relationerne kommer til udtryk som det mest globale og naturlige modsætningssystem. Det vigtige i forståelsen af disse relationer er, at forholdene, som er årsag til det mandlige herredømme, skjules som effekt af dette forhold. Dette fungerer gennem kropsliggørelsen af magtforholdet. Der skabes i de symbolske strukturer noget “naturligt” mandligt og noget “naturligt” kvindeligt, som er meget svært at problematisere og betvivle. Dette kan i den italienske kontekst ofte resultere i forhold som kan karakteriseres som et matriarkat. Renate Siebert brugte betegnelsen “snedigheden i den kvindelige impotens” til at beskrive den måde, som kvinder kan gennemskue mandespillet på. Udfra kvindens indsigt i dette spil kunne der etableres modstands-strategier, som ofte resulterede i en stærk kvindelig domineret privatsfære. Maria Minicucci derimod, fokuserede på kvinders samfundsposition med betegnelsen “eksistere uden idenditet” og betonedes trægheden i de kønslige forandringer. Nella Ginatempo's kategoriseringer af piger mellem 20-25 år viste, at uddannelsesspørgsmålet var centralt for de familiære positioner, som piger ønskede at indtræde i.

Betydningen af den italienske families særegne socio - økonomiske karakter er aftagende. Den italienske familie begynder at tage udseende efter den dominerende industrisamfunds-familie. Diskursen om familiens stærke betydning opretholdes dog stadigvæk. Dette til trods for, at der ikke længere eksisterer præcise og logiske regler for, hvordan en familie “bør leve”. Slægtskabsrelationerne strukturerer ikke længere så stærkt det sociale hverdagsliv. Der er specielt sket et fald i betydningen af officielle slægtskabs-relationer, hvorimod de praktiske slægtskabs-relationer stadigvæk har stor betydning specielt i landområder. Der eksisterer stadigvæk et levn fra de gamle traditioner omkring, at en ung mand bedre kan vente med at gifte sig end en ung kvinde, idet hun mister status med årene. Ligeledes er det stadigvæk lettere for en fraskilt mand at gifte sig igen. Han mister mindre symbolsk kapital ved at være skilt.

I centrum for de overordnede sociale problematiseringer er stadigvæk trods store symbolske og konkrete forandringer, kvindens seksualitet. Dette gælder både for mænd, kvinder og hele grupper. Kvindens ære og omdømme kan opfattes som en ressource. Selvom der blandt antropologer og sociologer er stor uenighed omkring,

hvordan kvindens ære skal tolkes, er der ingen tvivl om, at kvindens seksualitet har stor symbolsk betydning. Men det er yderst vigtigt ikke at klassificere kvinder som passive og underordnede mandlige æreskoder. De italienske mænds forfølgelse af æreskoder må ikke opfattes som et blindt løb. Deres handlinger skal relateres til en kompleks og ikke - statisk subjektivitets - dannelse. Hvis vi ser på ændringer i de mandlige hverdagspraktikker, er der idag en langt større medvirken i husarbejdet blandt de italienske mænd.

Det er også af betydning, at mænd iscenesættes på en mere demokratisk vis i den italienske medie- og reklameverden. Analysen af de italienske medier viste dog, at det gennemgående kønsrollemøster var kombinationen af ældre mænd og yngre kvinder. Kommissionen for lige rettigheder havde foretaget flere undersøgelser, som viste, at der både sprogligt og visuelt fandt en stærk kvindediskriminering sted i de italienske medier. De italienske dag- og ugeblade og specielt ugebladet *L'espresso* præsenterer ligeledes en stereotyp fremstilling af kvinder. Det er dog problematisk at konkludere noget om, hvor stærk den stereotype mediefremstilling påvirker hverdagslivets kønsrelationer.

Den italienske kvindehabitus

Der har i Italien igennem generationer været en skarp symbolsk opdeling mellem det offentlige og det private rum med store konsekvenser for udviklingen af de demokratiske processer. Det italienske eksempel viser, at kvinder i generationer, indtil den italienske stat begyndte at intervenere i den private sfære og fjerne deres kontrol over de hjemlige reproduktive funktioner, baseret om ikke den symbolske - så den praktiske magt i hjemmet. Hvis vi ser på de holdningssystemer, der er blevet internaliseret i størstedelen af de italienske kvinder, naturligvis med plads til store individuelle forskelle, kan den dominerende kvindehabitus siges at være den katolske kirkes diskursive udsagn om kvinden som hovedsageligt moder og hustru. Disse diskursive udsagn har stor betydning for hele kvindefeltets funktionsmåde og afgrænsning og de enkelte italienske kvinders perception- og vurderingskriterier. De brud og nyorienteringer, der er sket indenfor kvindefeltet, er et produkt af ændringer i både det overordnede magtfelt i det italienske samfund og de lokale diskurser. Ligestillingsdiskursen vinder stadig mere indpas både i det overordnede magtfelt og i de lokale diskurser.

Kvindefeltet har undergået store forandringer i 1990'erne. Under Silvio Berlusconi regeringen i 1994 blev der dannet et familieministerium. Formålet med oprettelsen af ministeriet blev af mange feminister set som et forsøg på at forstærke familien og de familistiske værdier. De 6-7 måneder Silvio Berlusconi's højrekoalition var ved magten, var generelt en periode, der åbnede op en ny diskursiv produktion af anti - feministiske udsagn.⁴¹⁴

Spørgsmålet der må stilles er, om den traditionelle maskulinitet reelt er truet i det italienske samfund. Avis og ugebladsartikler i Italien diskuterer ofte, om mandens dominans er på retur i det italienske samfund. Uddannelsesstatistikkerne viser, at det er kvinderne som er de bedst uddannede, men det er mændene som besidder de mest magt- og prestigefyldte stillinger. Maskuliniteten i det italienske samfund har i høj grad været forbundet med "naturligheden i den psykologiske produktion af maskulinitet".

Denne proces har været forstærket af de klientelistiske relationer som har domineret den offentlige sfære. Dette har igen været forstærket af religiøse, biologiske og sociale kønsopfattelser. Hverdagsundersøgelsen fra det italienske parlament viste, at der er markante socio-kulturelle problemer forbundet med at deltage i det politiske liv. De maskuline logikker er svære at tackle i hverdagen.

Når jeg retroperspektivt skal se tilbage på afhandlingen er spørgsmålet, om en Anthony Giddens-inspireret analysetilgang ville have været mere dækkende for de institutionelle og personlige udviklingsprocesser, der finder sted i disse år. På det individuelle plan har der fundet en demokratisering sted med stor betydning for familielivet og slægtskabsrelationernes karakter. Anthony Giddens modernitetsanalyser er interessante i diskussionen om refleksivitetsbegrebets betydning for det italienske samfunds grundlæggende strukturer. Der er ingen tvivl om, at en radikal transformation af den italienske familie og intimitet vil have en truende effekt på den institutionelle orden. Vi er vidner til, at der i disse år sker en markant demokratisering af privatlivet og af det personlige liv. Mange af de relationer der indgås af unge italienere bærer præg af social- og seksualpakter, hvor intimiteten er i højsædet og hvor der eksisterer en balance mellem autonomi og afhængighed. Dette afstedkommer nye måder at kommunikere på, hvilket er en trussel imod det klientelistiske regeringsprincip. Gennemslagskraften er dog stadig relativ svag i forhold til den kulturelle overleverings principper om efterlevelsen af traditionelle familie-kutymen.

12.4 Analysen af den italienske feministbevægelse

Der er stor forskel på kvinders politiske historie og historien om de feministiske bevægelser. Den mest synlige fase for de italienske feministbevægelser var som overalt i verdenen 1970'erne. Alle de italienske dag- og ugeblade var nødsaget til at skrive om manifestationerne, fordi de var så voldsomme, og fordi reformerne, der blev gennemført var så markante. Forestillingen om kvinder som samfundsborgere i Italien har altid været svag. Det er vigtigt at forstå, at de problemer, som de italienske kvinder har haft med at erobre civilrettigheder og udelukkelsen fra det offentlige liv, ikke kun skal opfattes som en forsinkelse af deres demokratiske rettigheder. Udelukkelsen har været et konstituerende element i den italienske kultur, og er det til dels stadigvæk.

Er den italienske feministbevægelse "død og begravet"? Dette kan man ikke svare ja eller nej til. Når man skal diskutere succes - kriterierne for de feministiske bevægelser, må man både se på de materielle- og juridiske forbedringer og de emancipatoriske fremskridt. Det er svært at måle i hvilken grad de kvinder, som ikke var en del af de feministiske bevægelser, blev påvirket af feministernes krav og aktioner. De velfærdsstatslige arrangementer og de arbejdsmarkedsmæssige fremskridt, de italienske kvinder opnåede, bør ses i sammenhæng med den moderniseringsproces, der allerede var påbegyndt i det italienske samfund. Feminismens tilstedeværelse forstærkede helt sikkert processen. De feministiske bevægelser udviklede, specielt med udgangspunkt i selvbevidsthedsgrupperne, en ny måde at opfatte det italienske samfund på. Det særegne ved de feministiske bevægelser har været den anti-institutionelle karakter. Årsagen til dette skal bl.a. søges i den historiske kvindelige udelukkelse fra den samfundsmæssige magt og den svage offentlige identitet. Mange italienske feminister ønskede ikke kun ligestilling - men frigørelse fra det mandlige

herredømme. De feministiske bevægelser formåede i perioden op til 1978 at præge formuleringen af den politiske dagsorden. Der var fra begyndelsen af 1970'erne sket en udvidelse af den kvindepolitiske dagsorden. Konstitueringen af en modstander i form af den katolske kirke og formuleringen af krav om fri abort resulterede i, at aktionerne blev barske. I modsætning til f.eks. den danske rødstrømpebevægelse, opererede de feministiske bevægelser i Italien i en vanskelig kulturel kontekst. Dette fik ekstrem stor betydning for de feministiske bevægelsers krav og aktioner.

Strategi-begrebet i 1970'erne var præget af de hårde konfrontationer, hvor de ændrede civilrettigheder var målet. De feministiske bevægelsers kampe i 1970'erne, var et opgør mod den hidtil anerkendte og udbredte arbejdsdeling mellem kønnene. Udviklingen fra 1970'erne og frem til 1998 har betydet et fald i den generaliserede samfundsmæssige støtte der kan etableres til de kvindepolitiske spørgsmål. Effekten og tilslutningen til de kvindepolitiske spørgsmål har resulteret i, at de italienske kvindebevægelser kæmper for "bare" at holde en generaliseret samfundsmæssig debat om kvinders specielle samfundsmæssige position på programmet. Kampfeltet eksisterer dog endnu. Rene mandeforsamlinger har i modsætning til f.eks. Danmark ikke mistet demokratisk legitimitet i Italien. Der er ingen tvivl om, at de feministiske bevægelser i Italien specielt i 1970'erne gjorde alt hvad de kunne for at forandre den katolsk dominerede samfundsmentalitet. Spørgsmålet rejser sig om, hvor meget de feministiske bevægelser egentligt fik ændret ved den generaliserede samfundsmæssige diskurs om kvindens retmæssige position i samfundet. De historiske ramme-betingelser var præget af et meget lille politisk tænke- og handlerum op til feminismens fremkomst i begyndelsen af 1970'erne. Dette satte en begrænsning for, hvor markante ændringer der kunne skabes sammenlignet med andre europæiske lande. Der er dog ingen tvivl om, at de italienske feminister fik ændret kraftigt ved det traditionelle kønsrollemønster med manden som "breadwinner" og kvinden som fuldtids-casalinga. Men selvfølgelig kan det feministiske projekt i Italien ikke siges at være "ført ud i livet". Det er ligeledes ikke uventet, at de feministiske bevægelser aftog i styrke efter abortlovens vedtagelse i 1978.⁴¹⁵

Det italienske samfund blev i 1970'erne som i resten af Europa forandret på både det institutionelle og individuelle niveau. Rodfæstede dagligdagspraksisser og institutionelle strukturer rykkede sig. Den italienske stats evne til at monopolisere den legitime udøvelse af symbolsk vold har derfor ændret sig gennem de sidste 20 - 30 år. De betydningsfulde lovreformer i 1970'erne ændrede markant på den måde, den italienske stat kunne implementere sin politik på. Dialektikken, mellem de italienske kvinders subjektive forhåbninger og de objektive muligheder for at realisere deres krav, forandrede sig med 1970'ernes omfattende lovmæssige nyskabelser. 1980'erne var præget af en markant nedtoning i de feministiske aktiviteter. Årsagen til dette aktivitetsskred skal måske søges i, at den gennemsnitlige italienske kvinde-habitus i sine dybeste dispositioner ikke rummede en trang og evne til at indkorporere de feministiske tanker. Efter abortlovens vedtagelse i 1978 og efter folkeafstemningen i 1981 om abortforbuddets genindførelse kunne de civilretlige kvindekrav ikke udvikles mere. Der skete igen en tilpasning til mange af de forhold som havde ført til de store demonstrationer og politikudformningen aftog en mere afdæmpet facon i 1980'erne.

Den dominerende feministiske kapital i 1970'erne var den intellektuelle og revolutionære kapital. Et eksempel på en italiensk feminist som har bevaret sin 1970'er

kapital, er feministen Edda Billi, som jeg interviewede. Hendes attituder til det italienske samfund var stadig præget af meget stærke kvindepolitiske ræsonnementer. Hun ønskede ikke at indtræde i det institutionelle italiens "maskuline verden". Der er dog mange af de fremtrædende feminister fra 1970'erne, som er blevet professionelle administratorer.

I modsætning til i Danmark, er det lykkedes at skabe en form for permanent feministisk interesseorganisation i Italien. Feministbevægelsen er idag stadig meget varieret og politiseret. Der eksisterer en ekstrem righoldig produktion af feministiske bøger i Italien. Eftersom disse bidrag er abstrakte og filosofiske, er de svære at gøre synlige i aviser og for den menige italiener. I hverdagslivet, i aviserne, er det svært at lave om på forestillingen om ikke at skrive om kvindespørgsmål.

Eksisterer der et nyt feministisk projekt for de italienske kvinder her i 1990'erne? Der er stor forskel på de emner, som blev rejst i 1970'erne og dem der bliver rejst i 1990'erne. I begyndelsen af 1970'erne var det frigørelse, seksualitet, abort og skilsmisse, der var på programmet. Nu er det forhold som ligestilling, den demografiske nulvækst og adoption. Debatten hos de italienske feminister de seneste par år har også handlet om at få indført positive særbehandlingsordninger. De italienske kvinder kæmper stadigvæk med den symbolske repræsentation. Selv idag er det lettere for de italienske kvinder at regere end at repræsentere. Det er lettere for en kvinde at blive minister end deputeret, fordi en minister repræsenterer ingen. Om de lovgivningsmæssige aspekter af kvindespørgsmålet har det betydning, at der nu er oprettet ligestillingsinstitutioner på regionalt og provinsniveau.

Hvordan skal den italienske feministbevægelse som social bevægelse tolkes, og hvilke værdier har bevægelsen skabt i samfundet? Jeg vil tillade mig at konkludere, at feministbevægelsen, da den vandt frem i det italienske samfund i begyndelsen af 1970'erne, ikke var et "sygdomstegn" men derimod et "sundhedstegn" på et kønsfascistisk samfund. Jeg tror, at en af årsagerne, til at det var så svært at mobilisere engagerede kvinder til de feministiske aktiviteter i 1980'erne og her i 1990'erne er de holdningssystemer der dominerer den gennemsnitliggjorte italienske kvindes habitus. De dispositioner, som er indskrevet i de fleste italienske kvindekroppe, bærer stadigvæk præg af overleverede mandefavoriserende kulturopfattelser. Indeholdt heri er en opfattelse af kvinden som tilhørende hovedsageligt den private sfære. Politiseringen af det personlige liv og retten til offentlig eksistens på lige fod med manden er stadigvæk ikke overalt blevet til en decentraliseret og lokal diskurs. Hvis der for alvor skal ske en markant forandring i kønsspillet og udvikle sig en reel trussel imod de dominerende maskulinitetsformer, må der ske en "symbolsk revolution". Med dette mener jeg, at der må ske en ændring i de mentale strukturer, der præger det mest fundamentale og rodfæstede i den italienske mande- og kvindehabitus. Dette kræver samtidig en ændring af de objektive sociale strukturer. Jeg er derfor sikker på, at den langsigtede effekt og gennemslagskraft af de feministiske kampe endnu ikke har manifesteret sig i det italienske samfund.

Litteraturliste.

- Anania, Francesca (1997): "Davanti allo schermo", NIS.
- Andersen, Heine/Kaspersen, Lars Bo (1996): "Klassisk og moderne samfundsteori. Hans Reitzels Forlag.
- Bargagli, Marzio (1997): "Family and kinship in Italy", i Gullestad/Segalen: "Family and kinship in Europe", Pinter.
- Bassnett, Susan (1986): "Feminist experiences - The women`s movement in four cultures", Allen&Unwin.
- Bech, Henning (1996): "Mandslængsel-hankøn i moderne samfund", i Dansk sociologi nr. 3
- Bettio, Francesca (1988): "The Sexual Division of Labour", Clarendon Press.
- Bertorelli, Davide (1997) : "Il "disagio maschile" tra fragilità e violenza", i ALFA-ZETA 63-64.
- Bigaran, Mariapia (1992) : " Donne e rappresentanza nel dibattito e nella legislazione tra "800 e 900", i Gagliani/Salvati : " La sfera pubblica femminile", Editrice Bologna.
- Birnbaum, Lucia Chiavola (1986): "Liberazione della donna", Wesleyan University Press.
- Bo Boffina, Anna Del (ed.) (1986): "I nostri anni Settanta", Editrice Cooperativa Libera Stampa.
- Bocchetti, Alessandra (1995): "Cosa vuole una donna", La Tartagura edizioni.
- Bolton, Ralph (1979): "Machismo in motion", i Ethos nr 7.
- Bono, Paola/Kemp Sandra (1991): "Italian Feminist Thought - A Reader", Basil Blackwell.
- Borchorst, Anette/Siim, Birte (1984): "Kvinder i Velfærdsstaten", Aalborg Universitetsforlag.
- Bourdieu, Pierre (1966): "The sentiment of honour in kabyle society", i Peristiany.J, "Honour and Shame", (1966), Chicago Press.
- Bourdieu, Pierre (1977): "Outline of a theory of practice", Polity Press.
- Bourdieu, Pierre/J. D. Wacquant, Loïc (1996): "Refleksiv sociologi", Hans Reitzelt Forlag.

- Bourdieu, Pierre (1986): "Distinction", Routledge.
- Bourdieu, Pierre (1990): "The logic of practice", Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1990): "La domination masculine", i Actes de la recherche en sciences sociales, nr 82, september 1990.
- Bourdieu, Pierre (1990): "In Other Words", Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1988): "Homo Academicus", Polity Press.
- Braidotti, Rosi (1987) : "Envy: or With Your Brains and My looks", i Jardine /Smith: "Men in Feminism".
- Braidotti, Rosi (1991): "Patterns of dissonance", Routledge.
- Burchell, Graham, Gordon, Colin and Miller, Peter (ed.) (1991): "The Foucault Effect", Harvester Wheatsheaf.
- Buciek, Keld (1996): "Fra Problem til Metode", Roskilde Universitets Forlag.
- Bull, Anna Cento (1991): "Lombard silk-Spinners in the Nineteenth Century", i Baranski /Vinall: "Women &Italy, Macmillan.
- Caldwell, Lesley (1983): "Courses for women: the example of the 150 hours in Italy", i Feminist review, nr.14.
- Caldwell, Lesley (1991): "Italian Family Matters", MacMillan Academic and Professional Ltd.
- Caldwell, Lesley (1991): "Italian Feminism: Some Consideration", i Baranski /Vinall: "Women &Italy, Macmillan.
- Caldwell, Lesley (1991): "Madri D'Italia: Film and Fascist Concern with Motherhood", i Baranski /Vinall: "Women &Italy, Macmillan.
- Gianna Caravaggi (1976) : "La lavoratrice madre", i "La donna e il diritto".
- Callewaert, Staf (1994): "Kultur, Pædagogik og Videnskab", Akademisk Forlag.
- Calhoun, Craig, LiPuma, Edward and Postone, Moishe (ed.) (1993): "Bourdieu. Critical Perspectives", Polity Press.
- Cardella, Lara (1989): "Volevo i Pantaloni", Arnoldo Mondadori Editore.
- Cassano, Franco (1996): "Il pensiero meridiano", Editori Laterza.
- Cavalli, Alessandra/Lillo, Antonio de (red.) (1993): "Giovani anni 90", il Mulino.

- Cheles, Luciano (1991): "Dolce stil Nero? Images of Women in the Graphic Propaganda of the Italian Neo-fascist Party", i Baranski /Vinall: "Women &Italy, Macmillan.
- Paola Di Cori (1992) : " Rappresentare il corpo e la sessualità", i Gagliani/Salvati: " La sfera pubblica femminile", Editrice Bologna.
- Ann-Dorte Christensen/Birte Siim (1990) : "Køn, magt og demokrati - mod et dynamisk magtbegreb" i Linda Andersen m.fl. (red) : "Livsmagt. Nye perspektiver på kultur, magt og køn".
- Ann-Dorte Christensen/Birte Siim (1995) : "Magt og medborgerskab", i GRUS nr. 45.
- Cobalti, Antonio/Schizzerotto (1994): "La mobilità sociale in Italia", il Mulino.
- Commissione Nazionale Per La Parità E Le Pari Opportunità Tra Uomo E Donna (1994): Relazione al presidente del consiglio dei ministri sull'attività svolta.
- Commissione Nazionale Per La Parità E Le Pari Opportunità Tra Uomo E Donna (1996): Alle origini della Repubblica - Donne e Costituente.
- Commissione Nazionale Per La Parità E Le Pari Opportunità Tra Uomo E Donna: (1993), Il sessismo nella lingua italiana.
- Connell. R,W (1995): "Masculinities". Polity Press.
- Couzens Hoy, David (ed.) (1986): "Foucault. A Critical Reader", Blackwell.
- Cutrufelli, Maria Rosa (1975): "Disoccupata con onore", Mazzotta Editore.
- Dahlerup, Drude (1998): "Rødstrømperne - Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985" bind 1-2, Gyldendal.
- Dambrosio, F., Badaracco, E., Buscaglia, M. (red.) (1975) : "Donna Salute e Lavoro", Mazzotta.
- David, Patrizia/Vicarelli, Giovanna (1994): "Donne nelle Professioni degli Uomini", FrancoAngeli.
- De Grand, Alexander (1976): "Women under fascism", i The Historical Journal, nr.19.
- De Grazia, Victoria (1992): "How Fascism Ruled Women", University of California Press.
- De Grazia, Victoria (1992) : " femminismo latino", i Gagliani/Salvati: " La sfera pubblica femminile", Editrice Bologna.
- Deriu, Marco (1997) : "Congedarsi dal patriarcato, abitare la .", i ALFA-ZETA 63-64

Diamond, Irene/Quinby, Lee (1988): "Feminism & Foucault - Reflections on Resistance", Northeastern University Press.

Documentazione/2: "I Comunisti e la Famiglia 1945-1974".

Donne Parlamento Società (Feb. 1985): "Persona, libertà, sessualità: culture a confronto", Gruppo Interparlamentare Donne elette nelle liste del Pci.

Donne società sindacato Nr. 54/55 (1975,), Rassegna sindacale quaderni.

Falcone, Giovanni/ Padovani, Marcelle (1991): "Cose di cosa nostra". Biblioteca Universale Rizzoli.

Falduto, Fabiana (red.) (1995): "Bad Girls", Castelvechi.

Floris, Giovanni (1994): "Ma che volete da noi", Ediesse.

Flyvbjerg, Bent (1985): "Case studiet som forskningsmetode", Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet.

Flyvbjerg, Bent (1991): "Rationalitet og magt" bind 1, Akademisk Forlag.

Foucault, Michel (1967): "Madness and Civilization", Routledge.

Foucault, Michel (1972): "The Archaeology of Knowledge", Routledge.

Foucault, Michel (1973): "The Birth of the Clinic", Routledge.

Foucault, Michel (1974): "The Order of Things", Routledge.

Foucault, Michel (1978): "The History of Sexuality - volume 1, An introduction", Penguin books.

Foucault, Michel (1979): "Discipline & Punish", Vintage.

Foucault, Michel (ed. Gordon, Colin) (1980): "Power/Knowledge", Harvester Wheatsheaf.

Foucault, Michel (1983): "The History of Sexuality" - The Use of Pleasure, bind 2, Vintage.

Foucault, Michel (1984): "The History of Sexuality" - The Care of The Self, bind 3, Vintage.

Frogett, Lynn (1981) : "Feminism and the Italian trade unions", feminist review, nr 8.

Lynn Frogett /Antonia Torchi (1981) : "Feminism and the italian trade unions", i feminist review, nr 8.

- Gagliani, Dianella/salvati, Mariuccia (ed.) (1992): "La sfera pubblica femminile", Quaderni di discipline storiche 2, Editrice Bologna.
- Gambino, Daniela (1996): "Macho Macho", Castelvechi.
- Giddens, Anthony (1984): "The Constitution of Society", Polity Press.
- Giddens, Anthony (1989): "Sociology", Polity Press.
- Giddens, Anthony (1991): "Modernity and Self-Identity", Polity Press.
- Giddens, Anthony (1992): "The Transformation of Intimacy - Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies", Polity Press.
- Giddens, Anthony (1994): "Beyond Left and Right", Polity Press.
- Giddens, Anthony (1994): "Modernitetens konsekvenser", Hans Reitzels Forlag.
- Giddens, Anthony (1995): "Politics, Sociology and Social Theory", Polity Press.
- Gillmore, David D. (1990): "Manhood in the Making", Yale University Press.
- Ginatempo, Nella (1994): "Donne al Confine", FrancoAngeli.
- Giovannini, Rossana (1996): "Donne, Famiglia e Politica", Edizioni Associate Editrice Internazionale.
- Goddard, V. A. (1996): "Gender, Family and Work in Naples", Berg.
- Grand, Alexander De (1976) : "Women under Italian Fascism", i : The Historical Journal nr. 19.
- Grillini, Franco (1997) : "L'omosessualità in Italia", i ALFA-ZETA 63-64.
- Hastrup, Kirsten/Kirsten Ramløv (red) (1988): "Feltarbejde - oplevelse og metode i etnografien", Akademisk Forlag.
- Hastrup, Kirsten (1989): "Kultur som analytisk begreb", Akademisk Forlag.
- Heart, Stephen (1987) : "Male Feminism", i Jardine /Smith: "Men in Feminism".
- Heede, Dag 1992): "Det Tomme Menneske", Museum Tusculanums Forlag.
- Hellman, Judith Adler (1987): "Journeys Among Women", Polity Press.
- Herdt, Gilbert H. (1981): "Guardians of the Flutes", McGraw-Hill book company.
- Istat (1996): "Rapporto sull'Italia", il Mulino.

- Jardine, Alice/Smith, Paul (1987): "Men In Feminism", Routledge.
- Jardiner, Alice (1987) : "Men in Feminism: Odor di uomo or Compagnons de Route", i Jardine /Smith: "Men in Feminism".
- Jensen, Per. H (1996): "Komparative velfærdssystemer", Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Juhl, Carsten (1979): "Italiens historie fra enhedsstatens oprettelse til det historiske kompromis", Suenson.
- Khader, Naser (1996): "Ære og skam", Borgens forlag.
- La Donna e il Diritto (1976), Editrice Sindacale Italiana.
- Lanza, Angela (1994): "Donne Contro la Mafia", Datanews.
- Lepschy, Giulio (1991): "Language and Sexism", i Baranski /Vinall: "Women & Italy, Macmillan.
- Macciocchi, Maria-Antonietta (1979) : "Female Sexuality in Fascist ideology", i: Feminist Review, nr 1.
- Marini, Matteo/ Pieroni, Osvaldo (1989): "Linking the family and the social context - A typology of farm families in a marginal area (Calabria).
- McNay, Lois (1992): "Foucault and Feminism", Polity Press.
- Meluzzi, Alessandro (1995): "Il Sesso: Bestialità E Religione", Loggia de' Lanzi.
- Mignone, Mario B. (1995): "Italy Today - A country in Transition", Peter Lang.
- Minicucci, Maria (1986): "Notes on the Condition of Women in a Southern Italian Village", i Gadant, Monique: "Women of the Mediterranean", Zed.
- Nelson, Cary (1987) : Men, Feminism: The materiality of discourse, i Jardine /Smith: "Men in Feminism". New Catholic Encyclopedia (1967).
- Newman C. Eberhardt (1962) : "A Summary Of Catholic History", B. Herder Book Co.
- Neuman, Lawrence W. (1997): "Social Research Methods", Allyn And Bacon.
- Olsen, Poul Bitsch/Pedersen Kaare (1996): "Problemorienteret projektarbejde - en værktøjsbog", Roskilde Universitets forlag
- Palini, Anselmo (1992): "Aborto. Dibattito sempre aperto", Città Nuova Editrice.

- Pave Johannes Paul (1978) : "Fællesskabet i familien", Ansgarstiftelsens forlag.
- Pave Johannes Paul (1989) : "Kvindens værdighed og kald", Ansgarstiftelsens forlag.
- Pisciotta Eleonore Eckmann (1986): "The strength and the powerlessness of the new Italian women`s movement: the case of abortion", i Dahlerup, Drude ed.: "The New Women`s Movement", Sage Publication.
- Poulsen, Karen klitgård (1995): "Mest til udvortes - lidt til indvortes", i Kvinder, køn og forskning nr. 3.
- Prima Conference delle donne del Psd (9-10-11, Dec. 1993): "Essere sinistra Diventare governare", Atti della Conferenza.
- Ramazanoglu, Caroline (1993): "Up Against Foucault", Routledge.
- Ravaoli, Carla (1976): "La questione femminile", Saggi Bompiani.
- Relazione al presidente del consiglio dei ministri sull`attività svolta 1991-1994 (1994), Presidenza del consiglio dei ministri.
- Reich, Wilhelm (1933): "Fascismens massepsykologi", Rhodos.
- Reinicke, Kenneth (1994): "Køn, krop og seksualitet". Speciale.
- Reinicke, Kenneth (1995): "Michel Foucault og den italienske seksualitetsmoral", GRUS.
- Reinicke, Kenneth (1997): "Mellem moral- og personforbrydelse, om reformeringen af den italienske seksualvoldslovgivning", i "Kvinder, køn og forskning", nr 4.
- Julian Pitt-Rivers (1966) : "Honour and social status", i J. Peristiany: "Honour and Shame in Meditereanan Societies", Chicago Press.
- Rossi-Doria, Anna (1996): "Diventare Cittadine", Saggi Giunti.
- Santoro, Marco (1995): "Fare Cultura", il Mulino.
- Saraceno, Chiara (1988): "Sociologia della famiglia", il Mulino.
- Sarogni, Emilia (1995): "La Donne Italiana", Nuova Pratrice Editrice.
- Secondo rapporto del governo Italiano, Presidenza del consiglio dei ministri.
- Seroni, Adriana (1987): "Donne Parlamento società" Nr. 11.
- Seidler, Victor (1991): "Recreating sexual Politics", Routledge.
- Seidler, Victor (1995): "Uomini Sessi Potere", i Via dogana 21/22.

Showalter, Elaine (1987) : "Critical Cross-dressing; Male feminists and the woman of the year", s 127 i Jardine /Smith: "Men in Feminism".

Siebert, Renate (1984): "Le ali di un elefante". Angeli Milano.

Siebert, Renate (1991): "É femmina, per" é bella", Rosenberg & Sellier.

Siebert, Renate (1994): "Le donne, la mafia". Il Saggiatore.

Simonsen, Kirsten (1993): "Byteori og hverdagspraksis", Akademisk Forlag.

Smith, Paul (1987) : "Men in Feminism: Men and feminist theory", i Jardine /Smith: "Men in Feminism".

Søndergård, Peter (1989): "Den sicilianske mafia - tradition og modernitet", bind 1, Ålborg Universitetsbibliotek.

Tatafiore, Roberta (1989): "A prova di donna", Cooperativa Libera Stampa.

Tatafiore, Roberta (1995): "La politica nelle riviste delle donne", Biblioteca delle donne di Parma.

Tatafiore, Roberta (1996): "De Bello Fallico", Millelire Stampa Alternativa.

Terragni, Laura (1997): "Su un corpo di donna", Griff.

Tiso, Aida (1976): "I comunisti e la questione femminile", Editori Riuniti.

Torchi Antonia /Frogett Lynn (1981): "Feminism and the Italian Trade Unions, Feminist review.

Turner, Bryan. S (1984): "Kroppen i samfundet - teorier om krop og kultur. Hans. Reitzels forlag.

Vedovati/ Ciccone (1997) : "Un' altro maschile, un'altra ..", i ALFA-ZETA 63-64.

Verzelli, Silvano (1978): I diritti delle lavoratrici madri, Editrice Sindacale Italiana.

Volpi, Roberto (1996): "Figli D'Italia", La Nuova Italia.

Widerberg, Karin (1996): "Køn og samfund", i Andersen/Kaspersen: "Klassisk og moderne samfundsteori".

Zanatta, Anna Laura (1997): "Le nuove famiglie", Il Mulino.

Østerud, Øyvind (1991): "Statsvitenskap", Universitetsforlaget.

Noter

kapitel 1. Problemfeltet

¹ Terzo rapporto Italiano, Rom, 17 Juni 1997.

² Jeg præsenterede i mit speciale med udgangspunkt i Michel Foucaults magt- og diskursanalyse en ny dimension til den kulturgeografiske hverdagslivsforskning ved at fokusere på køn og seksualitetsforhold i et studie om ungdomsliv i den syditalienske region Kalabrien. Det substantielle formål var at diskutere hvorledes begreberne køn, krop og seksualitet ikke kan forstås isoleret fra en bred social kontekst. Mit hypotetiske udgangspunkt for udviklingen af et mere demokratiseret hverdagsliv var orienteret imod en reduktion i skamfølelsen i attituden til det seksuelle hos pigerne og en reduktion i den psykologiske produktion af maskulinitet og æresdyrkelse hos drengene. Generelt for hele specialet var vægtningen af hverdagslivet i forhold til rumlige analysebegreber.

³ Begreberne "urbanisering af bevidstheden" og "pluralisering af nye livsstile" stammer fra den tyske sociolog Renate Siebert.

⁴ Et modsat udgangspunkt er det Drude Dahlerup (1998) tager i bogen "Rødstrømperne". Dette valg virker naturligt, idet der ikke i samme udstrækning behøves en kulturel analyse for at forstå den danske rødstrømpebevægelse, ihvertfælde ikke for en dansk læser.

⁵ Karin Widerberg (1996): "Køn og Samfund", s 495 i Andersen/Kaspersen: "Klassisk og moderne samfundsteori".

⁶ I det relativt nye danske samfundsvidenskabelige oversigtsværk "Klassisk og moderne samfundsteori"⁶ fra 1996 kommer afsnittet om "køn og samfund" ind på side 494 som næstsidste kapitel. Dette kan opfattes som en indikator på samfundsvidenskabernes generelle syn på og prioritering af kønsforskningen. Jeg har selv været vidne til, at der i de politologiske grundkurser på den samfundsvidenskabelige basisuddannelse på RUC stort set ikke er blevet nævnt ordet "køn".

⁷ Øyvind Østerud (1995): "Statsvitenskap", s 15.

⁸ Udtalelsen kom fra Dorthe G. Simonsen fra Københavns universitet.

⁹ Ph.D. kurset blev holdt på sociologisk institut ved Københavns universitet i Oktober - November 1996.

¹⁰ Jeg deltog i Juni 1993 i et Erasmus seminar i Barcelona: "Kvindens arbejde, kvinders beskæftigelse og hverdagsliv" Her var de akademiske bidrag meget lidt nuancerede og reflekterede de mange år med "genderblindness".

¹¹ Alice Jardine (1987): "Men in Feminism: Odor di uomo or Compagnons de Route", s 58 i Jardine /Smith: "Men in Feminism".

¹² Rosi Braidotti (1987): "Envy: or With Your Brains and My looks", s 233 i Jardine /Smith: "Men in Feminism".

¹³ Cary Nelson (1987): Men, Feminism: The materiality of discourse, s 153 i Jardine /Smith: "Men in Feminism".

¹⁴ Cary Nelson (1987): Men, Feminism: The materiality of discourse, s 161 i Jardine /Smith: "Men in Feminism".

¹⁵ Stephen Heart (1987): "Male Feminism", s 10 i Jardine /Smith: "Men in Feminism".

¹⁶ Paul Smith (1987): "Men in Feminism: Men and feminist theory", s 33 i Jardine /Smith: "Men in Feminism".

¹⁷ Elaine Showalter (1987): "Critical Cross-dressing: Male feminists and the woman of the year", s 127 i Jardine /Smith: "Men in Feminism".

Kapitel 2. De videnskabsteoretiske overvejelser.

- ¹⁸ Per H. Jensen (1996): "Komparative velfærdssystemer".
- ¹⁹ Michel Foucault (1974): "The Order Of Things", s 344.
- ²⁰ Pierre Bourdieu (1977): "Outline of a Theory of Practice", s 5-6.
- ²¹ Bent Flyvbjerg (1991): "Magt og rationalitet", s 45.
- ²² Kirsten Simonsens (1993): "Byteori og hverdagspraksis", s 167.
- ²³ W. Lawrence Neuman (1997): "Social Research Methods", s 351.
- ²⁴ Poul Bitsch Olsen (1996) i: Olsen/Pedersen "Problemorienteret projektarbejde". Keld Buciek (1996) : "Fra problem til metode".
- ²⁵ Keld Buciek (1996): "Fra problem til metode", s 15.
- ²⁶ Pierre Bourdieu/ Loic J.D. Wacquant (1996): "Refleksiv sociologi", s 143.
- ²⁷ Den berømte bog "skatten" som udkommer hvert år med skatteanvisninger til menig mand er fyldt med cases på hvordan de juridiske instanser har bedømt skattesager.
- ²⁸ Bent Flyvbjerg (1985): "Case studiet som forskningsmetode", s 4.
- ²⁹ Per H. Jensen (1996): "Komparative velfærdssystemer".
- ³⁰ Per H. Jensen (1996): "Komparative velfærdssystemer", s 89.
- ³¹ Dette skyldes helt sikkert, at interviewene har fundet sted i et institutionelt regi og der derfor ubevidst har været en klar diskursiv overenskomst om hvordan "seancen" skulle foregå. Den tyske sociolog Renate Siebert som er central for min teoretiske forståelse af kønsforholdene i Italien, nævner i sin bog "è femina per è bella" som er et interviewstudie af 45 kvinder i alderen 20-99 år i den syditalienske region Calabrien, at hun havde store problemer med sine interview. Renate Siebert har ikke stillet eksplicitte spørgsmål som angik individuelle seksuelle oplevelser eller spørgsmål om erotik fordi hun var bange for at støde kvindernes blufærdighed og hendes egen blufærdighed. De intime forhold som der er blevet fortalt om har udviklet sig spontant. Renate Siebert har istedet prøvet at læse mellem linjerne og betoner derfor både det manifeste og latente i samtalerne.
- ³² Dette er nogle af de råd der gives i Keld Buciek (1996): "Fra problem til metode".
- ³³ Interviewene var struktureret på den måde, at jeg første spurgte om den pågældende organisation eller institutions rolle. Der var også spørgsmål om den generelle vurdering af kvinders situation på arbejdsmarkedet og om forskellen på den samfundsmæssige diskurs om kvinder i 1990'erne og i 1970'erne. Jeg berørte også nogle af de teoretiske begreber som den italienske feministbevægelse har udviklet bl.a "den dobbelte tilstedeværelse". Transformeringsen fra tale til tekst har foregået på den måde, at jeg har lyttet båndene igennem og skrevet de mest centrale udsagn ned. Denne fremgangsmåde står i modsætning til den benyttede fremgangsmåde i mit speciale. Her blev livsformsinterviewene og gruppeinterviewet skrevet ud i næsten fuld længde og sat ind som bilag.
- ³⁴ Jeg har selv under dataindsamlingen til mit speciale haft store problemer med intensive livsform- og biografiske interview. Det første interview jeg foretog under mit 6 månedede lange feltophold i Syditalien var med en mandlig studerende som fortalte ærligt og nøgternt om kønsroller og seksualitetsforhold i Syditalien. Da interviewet var færdigt forlod jeg lokalet og han gennemhørte interviewet på bånd. Da jeg lidt senere kom tilbage havde han slettet båndet fordi han ikke kunne stå inde for det han havde sagt. Dette var en barsk oplevelse, idet jeg havde lovet personen fuld anonymitet og det påvirkede udvælgelseskriterierne for de næste interviewpersoner. Jeg besluttede så kun at interviewe personer jeg var mere fortrolige med. En sådan beslutning åbner naturligvis op for en kritik af gyldigheden og repræsentativiteten af de udvalgte interviewpersoner.
- ³⁵ Indeholdt i den intensive deltagerobservation er at få tildelt en rolle. Tildelingen af en rolle afstedkommer, at der kræves en speciel opførsel fra forskerens side hvilket i ekstreme tilfælde kan være et dilemma for forskeren. Konkret har jeg selv været ude for at jeg måtte lyve når jeg i Syditalien blev spurgt om hvad jeg sad og noterede ned. Det afgørende for om forskerens udsagn om et studeret socialt miljø er troværdigt tror jeg først og fremmest er betinget af om forskeren har været istand til at deltage i det sociale miljø vedkommende beskriver. De intensive og dybe empiriske feltstudier i en

traditionel kontekst som ikke giver plads til megen anderledes tænken og handlen end den foreskrevne kan afstedkomme en mental og fysisk forandring i forskerens krop og sind. Jeg har selv erfaret, at mit kropssprog og mine livsrytmer forandrede sig ved det lange feltophold i Syditalien.

³⁶ Kirsten Hastrup og Kirsten Ramløv (1988): "Feltarbejde - oplevelse og metode i etnografien", s 13.

³⁷ Kenneth Reinicke Information 26/27.3 1994 "Seksualitet, katolicisme og valgreformer". Information 19.5.1994 "Forza Italia og den fascistiske folkesjæl" og Information 22/11.1994 "Italiens feminister eller manglen på samme".

³⁸ Gert Sørensen: Information 29. 6 1994 "Quo vadis, Italia? (1)".

³⁹ Kirsten Hastrup (1989): "kultur som analytisk begreb", s 127.

⁴⁰ Etnografen Ida Nicolaisen nævner forholdet med personlighedstyper og nedbrydelse af kulturelle barrierer i hendes studie af hovedjægere på Borneo i Kirsten Hastrup og Kirsten Ramløv (1988): "Feltarbejde - oplevelse og metode i etnografien".

⁴¹ Kirsten Hastrup og Kirsten Ramløv (1988): "Feltarbejde - oplevelse og metode i etnografien", s 12.

⁴² Under samtaler med Renate Siebert har jeg diskuteret de forhold og problemer der opstår når hun og jeg med oprindelse og opvækst i henholdsvis Tyskland og Danmark skulle analysere den syditalienske kontekst. Jeg husker at hun udtalte "det er let for os to som kommer udefra at se hvad der foregår".

Kapitel 3. Den konstruktivistiske teoriramme

⁴³ Pierre Bourdieu/Loic D.Wacquant (1996) : "Refleksiv sociologi", s 39.

⁴⁴ Sætningen er fremkommet under en forelæsning af Pierre Bourdieu holdt ved University of San Diego, 1986. Findes i Pierre Bourdieu (1990): "Social space and symbolic power", i : In other words: essay towards a reflexive sociology. Cambridge, Polity Press.

⁴⁵ Pierre Bourdieu (1977): "Outline of a theory of practice", s 95.

⁴⁶ Pierre Bourdieu (1990): "The logic of Practice", s 56.

⁴⁷ Pierre Bourdieu / Loic J.D.Wacquant (1994): "Refleksiv sociologi", s 90.

⁴⁸ Pierre Bourdieu/ Loic J.D.Wacquant (1994): "Refleksiv sociologi", s 91.

⁴⁹ Det er specielt vanskeligt for en forsker at objektivere sit studieobjekt når forskningen foregår i en for forskeren relativ fremmed kultur. Her træder problemet ind med uoverensstemmelser mellem forskerens fortolkninger og aktørernes fortolkninger. Dette åbner op etnocentriske analysetilgange og store erkendelsesmæssige vanskeligheder. Da jeg under min fremlæggelse ved Pierre Bourdieu Ph.D. seminaret i 1996 fik kritik og gode råd til min brug af Pierre Bourdieus metode var fokus på; ikke at definere et mulighedsfelt uden at indreflektere habitusbegrebet.

⁵⁰ Pierre Bourdieus opgør med traditionel akademisk kutyme kommer bl.a til syne ved de studier han har udforsket omkring sin egen hjemstavn og studierne af den franske universitetsverden i bogen "Homo academicus" (1988). Årsagen til disse studier skyldes bl.a, at han ser det for nødvendigt, at man for at løsrive sig fra strukturalismens objektive forskningsantagelser må analysere sin egen opvækst og sit eget nutidige eksistensgrundlag. Disse studier bør relateres til hans opgør med den udenforstående forskers evner til at beskrive en kontekst som vedkommende ikke er istand til at deltage i. Dette skal ikke opfattes som om Pierre Bourdieu mener, at forskere ikke kan beskrive regelmæssigheder og opstille handlemodeller. Men faren består i, at forskeren tilskriver sit objekt en form, der er karakteristisk for forskerens relation til objektet, nemlig objektivering.

⁵¹ Pierre Bourdieu / Loic J.D. Wacquant (1994): "Refleksiv sociologi", s 128.

⁵² Pierre Bourdieu (1990): "The logic of Practice", s 69.

⁵³ Pierre Bourdieu (1990): "The logic of Practice", s152.

⁵⁴ Pierre Bourdieu (1990): "The Logic of Practice", s 68.

⁵⁵ Pierre Bourdieu (1977): Outline of a theory of practice", 92.

- ⁵⁶ Michel Foucault's samlede forfatterskab kan siges at være et forsøg på analysere kroppe og befolkningsgruppers normalisering ved at fokusere på de videnskaber og institutioner, der formulerer den videnskabelige viden.
- ⁵⁷ Biddy Martin (1988): "Feminism, Criticism, and Foucault", s 7 i Diamond Irene/Quinby Lee edited: "Feminism & Foucault".
- ⁵⁸ Meaghan Morris (1988): "The pirate's Fiancée: feminists and Philosophers, or maybe tonight it'll happen", s 26 i i Diamond Irene/Quinby Lee edited: "Feminism & Foucault".
- ⁵⁹ Meaghan Morris (1988): "The pirate's Fiancée: feminists and Philosophers, or maybe tonight it'll happen", s 26 i Diamond Irene/Quinby Lee edited: "Feminism & Foucault".
- ⁶⁰ Michel Foucault (1980): "Power/knowledge", s 219-220.
- ⁶¹ Michel Foucault (1991): "Politics and the study of discourse", s 61 i Burchel/Gordon/Miller "The Foucault Effect".
- ⁶² Michel Foucault (1976): "The History of Sexuality", s 100.
- ⁶³ Michel Foucault (1972): "The Archaeology of Knowledge", s 66.
- ⁶⁴ Michel Foucault (1991): "Politics and the study of discourse", s 60-61 i Burchel/Gordon/Miller "The Foucault Effect".
- ⁶⁵ Michel Foucault (1980): "Power/Knowledge", s 132.
- ⁶⁶ Michel Foucault (1976): "The History of Sexuality", s 93.
- ⁶⁷ Michel Foucault (1976): "The History of Sexuality", s 155.
- ⁶⁸ Michel Foucault (1976): "The History of Sexuality", s 48.
- ⁶⁹ Frances Bartkowski (1988): "Epistemic Drift in Foucault", s 47 i Diamond Irene/Quinby Lee edited: "Feminism & Foucault".
- ⁷⁰ Ramazanoglu Caroline (1993): "Up against Foucault", forord.
- ⁷¹ Diamond Irene/Quinby Lee (1988): "Feminism & Foucault", s x.
- ⁷² Michel Foucault (1979): "Discipline and Punishment", s 146.
- ⁷³ Rosi Braidotti (1991): "Patterns of Dissonance", s 87.
- ⁷⁴ Sandra Lee Bartky (1988): "Foucault, Femininity and the Modernization of Patriarchal Power", s 64 i Diamond Irene/Quinby Lee edited: "Feminism & Foucault".
- ⁷⁵ Susan Bordo (1988): "Anorexia Nervosa", s 101 i Diamond Irene/Quinby Lee: "Feminism & Foucault".
- ⁷⁶ Kathleen B. Jones (1988): "On Authority: Or, Why Women Are Not Entitled to Speak", s 120 i Diamond Irene/Quinby Lee edited: "Feminism & Foucault".
- ⁷⁷ Kate Soper (1993): "Productive contradictions", s 39, i: Ramazanoglu Caroline: "Up against Foucault".
- ⁷⁸ Lois McNay (1992): "Foucault and Feminism", s 192.
- ⁷⁹ Jeg husker, at jeg under en konference diskuterede med den engelske geograf Peter Jackson om hvilken analytisk tilgang jeg burde bruge til beskrivelse af det italienske samfund. Peter Jackson mente, at ære-skam relationerne ofte skulle bruges til at bekræfte antropologers fordomme og forsvare deres forskningsområde og at de ikke kunne bruges i studiet af Italien. Diskussionen fandt sted ved det nordiske geografi seminar 16/24 april 1997, Karlslunde.
- ⁸⁰ Anthony Giddens strukturteori udvikles hovedsageligt i: Anthony Giddens (1984): "The Constitution of Society".
- ⁸¹ Anthony Giddens (1992): "The Transformation of Intimacy", s 28.
- ⁸² Refleksiviteten hos Anthony Giddens kommer klarest til udtryk i de tre "modernitetsbøger": "The Consequences of modernity" (1990), "Modernity and Self - Identity" (1991) og "The Transformation of Intimacy" (1992).
- ⁸³ Anthony Giddens (1992): "The Transformation of Intimacy", s 28.
- ⁸⁴ Craig Calhoun (1993): "Habitus, Field and Capital", s 65-66 i Calhoun/Lipuma/Postone: "Bourdieu -Critical Perspectives".
- ⁸⁵ Maureen McNeil (1993): "Dancing with Foucault -feminism and power/knowledge", s 168, i Ramazanoglu Caroline: "Up against Foucault".

Kapitel 4. Kvinder, familie og arbejde

- ⁸⁶ Karin Widerberg (1996): "Køn og Samfund", s 499, i Andersen/Kaspersen : "Moderne og klassisk samfundsteori".
- ⁸⁷ Ann-Dorte Christensen/Birte Siim (1990): "Køn, magt og demokrati - mod et dynamisk magtbegreb" s 14, i Linda Andersen m.fl. (red) : "Livsmagt. Nye perspektiver på kultur, magt og køn".
- ⁸⁸ Ann-Dorte Christensen/Birte Siim (1995): "Magt og medborgerskab", s 74 i GRUS nr. 45.
- ⁸⁹ Udnævnelsen af en minister for "lige rettigheder" som fandt sted 12. Juli 1996 kan siges at være en åbning for de italienske kvinder i deres empowerment og mainstreaming bestræbelser. Det er vigtigt at slå fast at ministeriet for lige muligheder endnu ikke er et "rigtigt" ministerium men et rådgivningskontor under arbejdsministeriet. Det forventes ifølge Gabrielle Venezia indenfor 6 måneder at blive omdannet til et ministerium.
- ⁹⁰ Monique Gadant (1986): "Women of the Mediterranean", s 1.
- ⁹¹ Ann-Dorte Christensen/Birte Siim (1990): "Køn, magt og demokrati - mod et dynamisk magtbegreb" s 7, i Linda Andersen m.fl. (red) : "Livsmagt. Nye perspektiver på kultur, magt og køn".
- ⁹² Ann-Dorte Christensen/Birte Siim (1990): "Køn, magt og demokrati - mod et dynamisk magtbegreb" s 7, i Linda Andersen m.fl. (red) : "Livsmagt. Nye perspektiver på kultur, magt og køn".
- ⁹³ Maria Minicuci (1986): "Notes on the Condition of Women in a Southern Italian Village", s 174 i Monique Gadant (ed): "Women of the Mediterranean".
- ⁹⁴ Maria Minicuci (1986): "Notes on the Condition of Women in a Southern Italian Village", s 172 i Monique Gadant (ed): "Women of the Mediterranean".
- ⁹⁵ Maria Minicuci (1986): "Notes on the Condition of Women in a Southern Italian Village", s 173 i Monique Gadant (ed): "Women of the Mediterranean".
- ⁹⁶ Mario B. Mignone (1995) : "Italy today", s 208.
- ⁹⁷ Matteo Marini/Osvaldo Pieroni (1989): "Linking the family and the social context - a typology of farm families in a marginal area (Calabria)", s 159.
- ⁹⁸ Chiara Saraceno (1988): "Sociologia della famiglia", s 7.
- ⁹⁹ Familien i Italien er også basis for mange erhvervsaktiviteter - hvor den i samspil med de lokale institutioner og erhvervsnetværk indgår som drivkraft i de såkaldte industrielle netværksområder.
- ¹⁰⁰ Renate Siebert beskriver disse hverdagsreguleringer i hendes studie af den calabresiske landsbytradition.
- ¹⁰¹ Marzio Barbagli (1997): "Family and kinship in Italy", s 33.
- ¹⁰² Marzio Barbagli (1997): "Family and kinship in Italy", s 34.
- ¹⁰³ Renate Siebert er den person som jeg mest systematisk har haft kontakt med gennem min speciale-skrivning fra 1992 -1994 .
- ¹⁰⁴ Renate Siebert (1991): "è femina però è bella", s 14.
- ¹⁰⁵ Renate Siebert (1991): "è femina però è bella", s 253.
- ¹⁰⁶ Renate Siebert (1991): "è femina però è bella", s278.
- ¹⁰⁷ Renate Siebert (1991): "è femina però è bella", s265.
- ¹⁰⁸ Renate Siebert (1991): "è femina però è bella", s255.
- ¹⁰⁹ Titlen på Nella Ginatempo's bog "Donne al confine" refererer til livet på en ø, hvor blikket stadig er rettet mod fortiden og dets regler stadig er tilstede. Nella Ginatempo diskuterer selv forbehold omkring at bruge uddannelsesforløb som indikator og kategoriseringsramme for pigernes liv. Det siger f.eks ikke noget om deres familiemæssige baggrund og deres generelle teenagerforløb. Hun mener dog, at om pigerne tager en videregående uddannelse eller ej, siger noget hvilke familier de kommer fra. Traditionelle familier vil ofte ikke tillade deres døtre at komme på universitet. Istedet vil de blive tvunget til arbejde for familien.
- ¹¹⁰ Nella Ginatempo (1994): "Donne al confine", s 107.
- ¹¹¹ Der er sammenhæng mellem kvindens uddannelse og deres tvivlen overfor moderskabet som primær identitet. Nella Ginatempo nævner at der i en undersøgelse af sociologen Marina Piazza (1986) om kvinder, karriere og moderskab i Milano var en gennemgående tendens til at karrieren blev prioriteret næsten ligeså højt som moderskabet. I Messina er

situationen stadig den, at moderskabet har en langt højere værdi end den professionelle karriere.

¹¹² Nella Ginatempo (1994): "Donne al confine", s 158. I Nella Ginatempos interview tales der generelt om mænd som kvinders husbond, fader og ven. Mændenes seksualitet nævnes sjældent, ligesom de raffinerede herredømmestrategier eller manglen på samme sjældent nævnes.

¹¹³ Kenneth Reinicke (1994): "køn, krop og ære".

¹¹⁴ Interview foretaget under feltarbejde ved min specialeskrivning.

¹¹⁵ Peter Schindler (1962): "Maria-bogen".

¹¹⁶ Kenneth Reinicke: "Michel Foucault og den italienske seksualmoral", s 105 i Grus nr. 45.

¹¹⁷ Peter Schindler (1962): "Maria-bogen", s26

¹¹⁸ Pave Johannes Paul (1989): "Kvindens værdighed og kald".

¹¹⁹ Pave Johannes Paul (1978): "Fællesskabet i familien".

¹²⁰ Susan Bassnett (1986): "Feminist experience", s 120.

¹²¹ Susan Bassnett (1986): "Feminist experience", s 130.

¹²² Mario B. Mignone (1995): "Italy today", s 223.

¹²³ Goddard, V. A (1996): "Gender, Family and Work in Naples".

¹²⁴ Kenneth Reinicke (1994): "Køn, krop og ære", s 70.

¹²⁵ Kenneth Reinicke (1995): "Michel Foucault og den italienske seksualmoral", s 109, i GRUS nr.45

¹²⁶ Terzo rapporto Italiano, Rom, 17 Juni 1997.

¹²⁷ Udtrykket residuel velfærdsstat stammer fra R. Titmuss: "Social Policy" (1974). Den modsatte velfærdsstatsmodel til den residuelle er den institutionelle velfærdsstatsmodel hvor borgerne er sikret en minimumsindtægt.

¹²⁸ Per H. Jensen (1996): "Komparative velfærdssystemer", s 166.

¹²⁹ Per H. Jensen (1996): "Komparative velfærdssystemer", s 155.

¹³⁰ Per H. Jensen (1996): "Komparative velfærdssystemer", s 187.

¹³¹ Per H. Jensen (1996): "Komparative velfærdssystemer", s 188.

¹³² Per H. Jensen (1996): "Komparative velfærdssystemer", s 200.

¹³³ Giovanni Floris (1994): "Ma che volete da noi", s 75.

¹³⁴ Giovanni Floris (1994): "Ma che volete da noi", s84.

¹³⁵ I den årlige rapport fra det italienske statistik institut ISTAT fremgår det, at det er tre gange så svært at få arbejde i regionen Kalabrien i Syditalien som i Norditalien.

¹³⁶ De fleste kvinder får arbejde i service-sektoren og i den offentlige sektor. I den offentlige sektor er det specielt undervisningsjob. Kvinder står for ca. 70% af undervisningen i folkeskolen og i universitetsverdenen er ca. 36% af de ansatte kvinder. I den private sektor er kvinder hovedsageligt beskæftiget med de serviceorienterede jobfunktioner. Det er stadig få italienske firmaledere som er kvinder. I 1992 var der registreret omkring 7.5 millioner kvinder som arbejdede. 40% af disse kvinder havde gymnasie eller universitetsuddannelse. Den familiære, kulturelle og uddannelsesmæssige baggrund har stor betydning for kvinders livsstrategier.

¹³⁷ I en undersøgelse fra analyseinstituttet Ires fra 1996 fremgår det, at italienske piger læser flere bøger, går mere i teatret og er mere interesserede i praktiske aktiviteter. Piger læser dog færre aviser og dyrker mindre sport.

¹³⁸ Patrizia, David og Giovanni Vicarelli (1994): "Donne nelle professioni degli uomini".

¹³⁹ Patrizia, David og Giovanni Vicarelli (1994): "Donne nelle professioni degli uomini", s 23.

¹⁴⁰ Patrizia, David og Giovanni Vicarelli (1994): "Donne nelle professioni degli uomini", s25.

¹⁴¹ Marina Addis Saba/ Mimma De Leo/ Fiorenza Taricone (1996): "Alle origini della repubblica - Donne e Costituente", s 187.

¹⁴² Marina Addis Saba/ Mimma De Leo/ Fiorenza Taricone (1996): "Alle origini della repubblica - Donne e Costituente", s 188.

¹⁴³ Marina Addis Saba/ Mimma De Leo/ Fiorenza Taricone (1996): "Alle origini della repubblica - Donne e Costituente", s 190.

¹⁴⁴ Marina Addis Saba/ Mimma De Leo/ Fiorenza Taricone (1996): "Alle origini della repubblica - Donne e Costituente", s 198.

¹⁴⁵ Renate Siebert (1991): "è femina però è bella", s 334.

¹⁴⁶ Rapporto Annuale ISTAT - la situazione del paese nel 1996.

¹⁴⁷ Rapporto Annuale ISTAT - la situazione del paese nel 1996.

¹⁴⁸ Nella Ginatemplos interview med disse kvinder afslører hvor vanskeligt det er at generalisere de følelser som er involveret i casalinga figuren set fra de involverede kvinders side. Der er kvinder som opfatter deres husarbejde som et arbejde på linje med et offentligt arbejde. De er ofte tilfredse med deres liv men er selvfølgelig irriteret over statens negligering af dem. Der er også de kvinder som føler tomheden ved casalinga-figuren specielt efter at deres børn er blevet voksne.

Kapitel 5. Den italienske mand

¹⁴⁹ Som eksponenter for denne teoretiske diskurs kan nævnes Anne Knudsen og Bertil Nordahl.

¹⁵⁰ Wilhelm Reich blev benyttet meget af de italienske feminister i begyndelsen af 1970'erne som teoretisk referenceramme til at forstå den patriarkalske familie. Wilhelm Reich var en såkaldt masse - samfundsteoretiker. Han beskrev i "Fascismens massepsykologi"(1933) hvorledes fascistoide tendenser opstår og forankrer sig i samfundet. Kritikken af Wilhelm Reich var rettet imod den meget mekaniske kropsopfattelse han havde.

¹⁵¹ Victor Seidler (1995): "Uomini Sessi Potere", s 13 i Via dogana 21/22.

¹⁵² Bob Connell (1995): "Masculinity", s 123. Polity Press.

¹⁵³ Victor Seidler (1991): "Recreating sexual Politics", s 132.

¹⁵⁴ Anthony Giddens (1992): "The Transformation of Intimacy".

¹⁵⁵ Marco Deriu (1997): "Congedarsi dal patriarcato, abitare la ...", s 25 i ALFA-ZETA 63-64.

¹⁵⁶ Vedovati/ Ciccone (1997): "Un' altro maschile, un'altra ..", s 46 i ALFA-ZETA 63-64.

¹⁵⁷ Davide Bertorelli (1997): "Il "disagio maschile" tra fragilità e violenza", s 66 i ALFA-ZETA 63-64.

¹⁵⁸ Henning Bech (1996): "Mandslængsel - hankøn i det moderne samfund", s33 i Dansk Sociologi nr.3

¹⁵⁹ En af de få klassikere der diskuterer æresspørgsmålet i en sydeuropæisk kontekst er: J. Peristiany (1966): "Honour and Shame in Mediterranean Societies".

¹⁶⁰ Julian Pitt-Rivers (1966): "Honour and social status", s 21 i J. Peristiany: "Honour and Shame in Mediterranean Societies".

¹⁶¹ Julian Pitt-Rivers (1966): "Honour and social status", s 21 i J. Peristiany: "Honour and Shame in Mediterranean Societies".

¹⁶² Naser Khader (1996): "ære og skam", s 82.

¹⁶³ Pierre Bourdieu (1966): "The sentiment of honour in kabyle society", s 231.

¹⁶⁴ Ralph Bolton (1979): "Machismo in motion", i Ethos, nr 7.

¹⁶⁵ Victor Seidler (1991): "Recreating sexual Politics", s 133.

¹⁶⁶ Pierre Bourdieu (1977): "Outline of a theory of Practice", s 92.

¹⁶⁷ Ralph Bolton (1979): "Machismo in motion", i Ethos, nr 7.

¹⁶⁸ David D.Gilmore (1990): "Manhood in the making", s 31.

¹⁶⁹ Mario B. Mignone (1995): "Italy today", s 240.

¹⁷⁰ Interview med Giorgio Napolitano udført af Carla Ravaioli (1976) i: "La questione femminile", s 29.

¹⁷¹ Giovanni Falcone/Marcelle Padovani (1991): "Cose de cosa Nostra". Biblioteca Universale Rizzoli.

¹⁷² Renate Siebert (1994): "Le donne, la mafia", s 156.

¹⁷³ Peter Søndergård (1989): "Den sicilianske mafia", bind 1.

¹⁷⁴ Renate Siebert (1994): "Le donne, la mafia", s 81.

¹⁷⁵ Renate Siebert (1991): "E femmina, pero e bella", s 112.

¹⁷⁶ Franco Grillini (1997): "L'omosessualità in Italia", s 101 i ALFA-ZETA 63-64.

¹⁷⁷ Antonio Vitolo (1997): "L'uomo rianimato", s 60 i ALFA-ZETA 63-64.

¹⁷⁸ Antonio Vitolo (1997): "L'uomo rianimato", s 63 i ALFA-ZETA 63-64.

¹⁷⁹ Vedovati/ Ciccone (1997): "Un' altro maschile, un'altra ..", s 49 i ALFA-ZETA 63-64.

¹⁸⁰ Nella Ginatempo (1994): "Donne al confine", s 220.

¹⁸¹ Henning Bech (1996): "Mandslængsel - hankøn i det moderne samfund", s36 i Dansk Sociologi nr. 3.

¹⁸² Carsten Juhl (1979): "Italiens historie", s 10

¹⁸³ Carsten Juhl (1979): "Italiens historie", s10

¹⁸⁴ Lesley Caldwell (1991): "Italian family matters", s 8

Kapitel 6. Den tidlige kvinde og familiehistorie (1861-1945)

¹⁸⁵ De italienske døtre har siden antikken været underlagt faderens beskyttelse og magt. De har aldrig haft den samme æresstatus som mænd og har været udelukkede fra offentlige embeder. Ved indgåelse af ægteskaber skulle de altid have faderens samtykke og ofte kendte kvinderne ikke deres rettigheder og forpligtigelser i forbindelse med medgiften. Kvinder kunne endvidere ikke oprette bankkonti, lave opsparinger eller bestemme over goder fra sit tidligere liv inden ægteskabet.

¹⁸⁶ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana" s 18.

¹⁸⁷ Anna Rossi-Doria (1996): "Diventare Cittadine", s 15.

¹⁸⁸ Der har i perioden omkring italiens samling været en kamp mellem den katolske kirke og staten om kontrollen af ægteskabet. Kirken og staten havde dog også spillet tæt sammen siden samlingen i 1861. Kirken havde bl.a stået for megen ekstra-familieær bistand af syge og gamle personer. Dette forstærkes af det "juridisk" fald i faderdominansen, der finder sted med statens intervensering i familien.

¹⁸⁹ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana", s 27.

¹⁹⁰ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana", s 28.

¹⁹¹ Aida Tiso (1976): "I comunisti e la questione femminile", s49.

¹⁹² Lucia Chiavola Birnbaum (1986): "Liberazione della donna", s 20.

¹⁹³ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana", s 49.

¹⁹⁴ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana" s 81.

¹⁹⁵ Mariapia Bigaran (1992): "Donne e rappresentanza nel dibattito e nella legislazione tra '800 e '900", s 63 i: "La sfera pubblica femminile".

¹⁹⁶ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana" s 83.

¹⁹⁷ Mariuccia Salvati (1992): "La sfera pubblica femminile", s 11.

¹⁹⁸ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana" s 89.

¹⁹⁹ Lov nr 295 fra 1893 gav kvinderne ret til at fungere som voldgiftsmænd/kvinder i arbejdsstridigheder, altså medlemmer af en dømmende forsamling. Loven gav ligeledes kvinder ret til at blive valgt til arbejdsgiverlister og fagforeningslister. I den italienske grundlov stod der "alle kongerigets medlemmer nyder på samme vis civile og politiske rettigheder". Da kvinder ikke havde stemmeret kunne man næsten udlede, at de ikke var medlemmer af det italienske kongerige. Det var ofte blevet udtalt, at hvis kvinder havde haft stemmeret ville Italien ikke være blevet samlet.

²⁰⁰ Paola Di Cori (1992): "Rappresentare il corpo e la sessualità", s 35 i: "La sfera pubblica femminile".

²⁰¹ Aida Tiso (1976): "I comunisti e la questione femminile", s 50.

²⁰² Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana", s 98.

²⁰³ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana", s 120.

²⁰⁴ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana" s 123.

²⁰⁵ Maryna Natoli (1976): "Dall'incapacità giuridica al nuovo", s 13, i "La donna e il diritto".

²⁰⁶ Maryna Natoli (1976): "Dall'incapacità giuridica al nuovo", s 15, i "La donna e il diritto".

²⁰⁷ Ilaria Papanti Pelletier (1976): "La parati salariale", s 88, i "La donna e il diritto".

²⁰⁸ Anna Cento Bull (1991): "Lombard Silk-spinners in the Nineteenth Century", s 14 i Bransky/Vinall: "women&Italy".

²⁰⁹ Anna Cento Bull (1991): "Lombard Silk-spinners in the Nineteenth Century", s 23 i Bransky/Vinall: "women&Italy".

- ²¹⁰ Talen holdt ved Regia Università, Torino 1884, i Maryna Natoli (1976): "la donna e il diritto", s19.
- ²¹¹ Udtalelsen stammer fra et parlamentsmøde den 18. Marts 1902, i Maryna Natoli (1976): "La donna e il diritto", s 21.
- ²¹² Maryna Natoli (1976): "Dall'incapacità giuridica al nuovo", s 32, i "La donna e il diritto",
- ²¹³ Maryna Natoli (1976): "Dall'incapacità giuridica al nuovo", s 30, i "La donna e il diritto".
- ²¹⁴ Ilaria Papanti Pelletier (1976): "La parati salariale", s 94, i "La donna e il diritto".
- ²¹⁵ Ilaria Papanti Pelletier (1976): "La parati salariale", s 92, i "La donna e il diritto".
- ²¹⁶ Alexander De Grand (1976): "Women under Italian Fascism", i :The Historical Journal nr 19, s 955.
- ²¹⁷ Maryna Natoli (1976): "Dall'incapacità giuridica al nuovo", s 38, i "La donna e il diritto".
- ²¹⁸ Piero Melani (1975): "Sposa e madre esemplare, Firenze", s 58, i Aida Tiso: "I comunisti e la questione femminile".
- ²¹⁹ Alexander De Grand (1976): "Women under Italian Fascism", i :The Historical Journal nr 19, s 950.
- ²²⁰ Alexander De Grand (1976): "Women under Italian Fascism", i :The Historical Journal nr 19, s 955.
- ²²¹ Victoria de Grazia (1992): "femminismo latino", s 137 i : "La sfera pubblica femminile".
- ²²² Giovanni Floris (1994): "Ma che volete da noi", s 22.
- ²²³ New Catholic Encyclopedia (1967), s 410.
- ²²⁴ Newman C. Eberhardt (1962): "A Summary Of Catholic History", s 718.
- ²²⁵ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana", s 136.
- ²²⁶ Lesley Caldwell (1991): "Italian family matters", s 4.
- ²²⁷ Giovanni Floris (1994): "Ma che volete da noi", s 57.
- ²²⁸ Carla Tonnini (1992): "Le maestre a scuola negli anni '30", s 157 i : "La sfera pubblica femminile".
- ²²⁹ "Rassegna sindacale quaderni (1975): "Donna, società, sindacato" 54/55, s 3.
- ²³⁰ Lesley Caldwell (1991): "Italian family matters", s109.
- ²³¹ Piero Melani (1975): "Sposa e madre esemplare, Firenze", s 58 i Aida Tiso: "I comunisti e la questione femminile".
- ²³² C. Newman (1962): A Summary of Catholic History, s 720.
- ²³³ Lesley Caldwell (1991): "Madri d'Italia" i Baranski/Vinall: "Women & Italy", s 51.
- ²³⁴ Alexander De Grand (1976): "Women under Italian Fascism", i :The Historical Journal nr 19,, s 955.
- ²³⁵ Maria-Antonietta Macciocchi (1979): "Female Sexuality in Fascist ideology", i: Feminist Review, nr 1, s 74-75.
- ²³⁶ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana", s 147.
- ²³⁷ Konkret var det dekretet fra 4. Juni 1944 nr.186 og dekretet fra 12. April 1945 nr.239 som igen gjorde det muligt for de italienske kvinder at undervise og have ledende stillinger i undervisningssektoren.
- ²³⁸ Lucia Chiavola Birnbaum (1986): "Liberazione della donne", s 47.

Kapitel 7. Efterkrigstidens kvindedebat

- ²³⁹ Mario B Mignone (1995): "Italy Today - A Country in Transition", s 189.
- ²⁴⁰ Lesley Caldwell (1991): "Italian family matters", s 3.
- ²⁴¹ Lucia Chiavola Birnbaum (1986): "Liberazione della donne", s 66.
- ²⁴² På dansk findes bogen "Vredens år", som er en samling af udvalgte artikler af Pier Paolo Pasoli.
- ²⁴³ Anna Rossi-Doria (1996): "Diventare Cittadine", 49.
- ²⁴⁴ Interview med Anna Rossi- Doria i: "Il foglio del paese delle donne" 7. Februar 1995.

- ²⁴⁵ Kommunisten Nadia Spano i den lovgivende forsamling, 1946 i: Anna Rossi-Doria (1996) : "Diventare Cittadine", 54.
- ²⁴⁶ I "Noi-donne" nr. 6 1944 er der bl.a en stor artikel som diskuterer nødvendigheden af, at kvinder får stemmeret. Argumentationen kredser om, at den "nye" italienske kvinde er kommet til verden efter afslutningen på 2.verdenskrig.
- ²⁴⁷ Den første kvinde som fik en betydningsfuld regeringspost var Angela Cingolani som blev "undersekretær" i, industri og handelsministeriet fra 1951 til 1953.
- ²⁴⁸ Anna Rossi-Doria (1996): "Diventare Cittadine", 103.
- ²⁴⁹ Se, Anna Rossi-Doris: "Diventare Cittadine".
- ²⁵⁰ Anna Rossi-Doria (1996): "Diventare Cittadine", 105.
- ²⁵¹ Marina Addis Saba/ Mimma De Leo/ Fiorenza Taricone (1996): "Alle origini della repubblica - Donne e Costituente", s 13.
- ²⁵² Marina Addis Saba/ Mimma De Leo/ Fiorenza Taricone (1996): "Alle origini della repubblica - Donne e Costituente", s 13.
- ²⁵³ Marina Addis Saba/ Mimma De Leo/ Fiorenza Taricone (1996): "Alle origini della repubblica - Donne e Costituente", s 21.
- ²⁵⁴ Maryna Natoli (1976): "Dall'incapacità giuridica.....", s 78, i "La donna e il diritto".
- ²⁵⁵ Lesley Caldwell (1991): "Italian family matters", s 64.
- ²⁵⁶ Giovanni Floris(1994): "Ma che volete da noi", s 29.
- ²⁵⁷ Lesley Caldwell (1991): "Italian family matters", s 65.
- ²⁵⁸ Lesley Caldwell (1991): "Italian family matters", s 70.
- ²⁵⁹ Lov 873 fra 13.December 1973 fastslog, at der skulle indføres kontrakter på hjemmearbejde og at disse kontrakter skal følge normen for andre arbejdskontrakter.
- ²⁶⁰ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana", s 160.
- ²⁶¹ Palmiro Togliatti (1976): "L'emancipazione femminile", s 37 i Aida Tiso: "I comunisti e la la questione femminile", s 67.
- ²⁶² Anna Rossi-Doria (1996): "Diventare cittadine", s 98.
- ²⁶³ Palmiro Togliattis tale ved den 1. nationale konference for kvindelige kommunister, Juni 1945.
- ²⁶⁴ PCI's arkiver fra 1.kvindelige national konference, i Aida Tiso (1976) : "I comunisti e la la questione femminile", s 73.
- ²⁶⁵ Aida Tiso (1976): "I comunisti e la questione femminile", s 75.
- ²⁶⁶ Palmiro Togliatti (1976): "L'emancipazione femminile", s 120, i Aida Tiso: "I comunisti e la la questione femminile", s 79-80.
- ²⁶⁷ Aida Tiso (1976): "I comunisti e la la questione femminile", s 84.
- ²⁶⁸ Nilde Iotti's tale ved den 2. nationale konference for kvindelige kommunister i Oktober 1955.
- ²⁶⁹ Interview med Giorgio Napolitano udført af Carla Ravaioli (1976) i: "La questione femminile", s 40.
- ²⁷⁰ Interview med Aldo Tortorella udført af Carla Ravaioli (1976) i: "La questione femminile", s 49, 1976.
- ²⁷¹ I Oktober 1944 blev der med UDI som drivkraft arrangeret et møde for at arrangere en "nationaluge for kvinders valgret". Til dette møde deltog kvindedelegationer fra flere politiske partier. Udfra mødet blev der dannet "Il comitato pro-voto"(komiteen for valgret). Hovedformålet var at kvinder skulle opnå stemmeret og besætte stillinger i den nye offentlige administration.
- ²⁷² Paolo Bono/Sandra Kemp (1991): "Italian feminist thought", s 10.
- ²⁷³ Anna Rossi-Doria (1996): "Diventare cittadine", s 61.
- ²⁷⁴ Lesley Caldwell (1991): "Italian family matters", s 46.
- ²⁷⁵ Lucia Chiavola Birnbaum (1986): "Liberazione della donna", s 55.
- ²⁷⁶ Noidonne, 27. April 1958.
- ²⁷⁷ Noidonne, 13. Januar 1957.
- ²⁷⁸ Noidonne, 7. November 1964.
- ²⁷⁹ Giovanni Floris (1994): "Ma che volete da noi", s 33.

- ²⁸⁰ Et centralt emne for det fascistiske regime var at destruere den uafhængige arbejderbevægelse og erstatte den med mere neutrale foreninger.
- ²⁸¹ "Rassegna sindacale quaderni (1975): "Donna, societa, sindacato" 54/55, s 4.
- ²⁸² "Rassegna sindacale quaderni (1975): "Donna, societa, sindacato" 54/55, s 6.
- ²⁸³ Giovanni Floris (1994): "Ma che volete da noi", s 37.
- ²⁸⁴ Giovanni Floris (1994): "Ma che volete da noi", s 31.
- ²⁸⁵ "Rassegna sindacale quaderni (1975): "Donna, societa, sindacato" 54/55, s 11.
- ²⁸⁶ "Rassegna sindacale quaderni (1975): "Donna, societa, sindacato" 54/55, s 15.
- ²⁸⁷ "Rassegna sindacale quaderni (1975): "Donna, societa, sindacato" 54/55, s 16.
- ²⁸⁸ "Rassegna sindacale quaderni (1975): "Donna, societa, sindacato" 54/55, s 18.
- ²⁸⁹ I disse tal er ikke indbereget de ca 843.000 kvinder som var sæsonansat i landbruget og den enorme men umuligt optællelige sorte arbejdskraft.
- ²⁹⁰ "Rassegna sindacale quaderni (1975): "Donna, societa, sindacato" 54/55, s 22
- ²⁹¹ Aida Tiso (1976): "I communisti e la la questione femminile", s 82.
- ²⁹² Aida Tiso (1976): "I communisti e la la questione femminile", s 84.
- ²⁹³ Aida Tiso (1976): "I communisti e la la questione femminile", s 89.
- ²⁹⁴ "Rassegna sindacale quaderni (1975): "Donna, societa, sindacato" 54/55, s 27
- ²⁹⁵ Aida Tiso (1976): "I communisti e la la questione femminile", s 102.
- ²⁹⁶ Gianna Caravaggi (1976): "La lavoratrice madre", i "La donna e il diritto", s123.
- ²⁹⁷ Judith Adler Hellman (1987): "Journeys Among Women", s 36.

Kapitel 8. Feminismen i 1970'erne

- ²⁹⁸ Drude Dahlerup (1998): "Rødstrømperne - Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985, s 4.
- ²⁹⁹ Drude Dahlerup (1998): "Rødstrømperne - Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985, s 72.
- ³⁰⁰ Susan Basnett (1986): "Feminist Experiences", s 92.
- ³⁰¹ Paolo Bono/Sandra Kemp (1991): "Italian feminist thought", s 11.
- ³⁰² Paolo Bono/Sandra Kemp (1991): "Italian feminist thought", s 7.
- ³⁰³ Giovanni Floris (1994): "Ma che volete da noi", s 50.
- ³⁰⁴ Der var i 1960'erne kommet ændringer i skoleloven. Det var blevet obligatorisk at gå i skole til og med det 14 år (scuola media dell'obbligo). Dette betød, at flere unge fra familier og sociale lag som ikke havde tradition for at sende deres børn videre i uddannelsessystemet kom på gymnasiet og på universitetet. I 1960'erne havde man været vidne til "masseindtoget" på universiteterne og den første markante forøgelse af kvindelige studerende. Det næste tiår var dog stadig præget af de traditionelle kønsopdelte fagvalg.
- ³⁰⁵ Paolo Bono/Sandra Kemp (1991): "Italian feminist thought", s 34.
- ³⁰⁶ Lesley Caldwell (1991): "Italian Feminism: Some Considerations", i Baranski/Vinall: "Women & Italy", s 107.
- ³⁰⁷ Paolo Bono/Sandra Kemp (1991): "Italian feminist thought", s 63.
- ³⁰⁸ Eleonore Eckmann Pisciotta (1986): "The strength and the powerlessness...", s 32 i Dahlerup, Drude: "The new womens movement".
- ³⁰⁹ Eleonore Eckmann Pisciotta (1986): "The strength and the powerlessness...", s 29 i i Dahlerup, Drude: "The new womens movement".
- ³¹⁰ Lucia Chiavola Birnbaum (1986): "Liberazione della donna", s 107.
- ³¹¹ Paolo Bono/Sandra Kemp (1991): "Italian feminist thought", s 13.
- ³¹² Paolo Bono/Sandra Kemp (1991): "Italian feminist thought", s 8.
- ³¹³ Lucia Chiavola Birnbaum (1986): "Liberazione della donna", s 155.
- ³¹⁴ Armanda Guiducci (1986): "i nostri anni '70", s 37.
- ³¹⁵ Paolo Bono/Sandra Kemp (1991): "Italian feminist thought", s 261.
- ³¹⁶ Anna Rossi-Doria (1996): Diventare cittadine, s 59. CIF var blevet startet ud fra en ide af Maria Rimoldi som var president for "azione cattolica". Tanken var, at skabe en kristen bevægelse, hvor den "sande feminisme" kunne skabes indenfor den kristne tros rammer.

- ³¹⁷I 1970 var der 165.902 nonneklostre og 27.415 munkeklostre i Italien.
- ³¹⁸Armanda Guiducci (1986): "I nostri anni '70", s 39.
- ³¹⁹Luciano Cheles (1991): "Dolce Still Nero? Images of Women in the Graphic Propaganda of the Italian Neo-fascist Party", s 77 i Baranski/Vinall:"Women & Italy".
- ³²⁰Paolo Bono/Sandra Kemp (1991): "Italian feminist thought", s 285.
- ³²¹Judith Adler Hellman (1987): "Journeys Among Women", s 75.
- ³²²Lynn Frogett (1981): "Feminism and the Italian trade unions", feminist review, nr 8.
- ³²³Lynn Frogett (1981): "Feminism and the Italian trade unions", feminist review, nr 8.
- ³²⁴Lynn Frogett / Antonia Torchi (1981): "Feminism and the Italian trade unions", s 39 i feminist review, nr 8
- ³²⁵Lynn Frogett / Antonia Torchi (1981): "Feminism and the Italian trade unions", s 44 i feminist review, nr 8
- ³²⁶Anna del Bo Boffino (1986): "I nostri anni '70", s 34.
- ³²⁷Lesley Caldwell (1983): "Courses for women: The example of the 150 hours in Italy", feminist review, nr 14 juni.
- ³²⁸Den store FIAT - koncern har haft store problemer med at rationalisere og robotisere produktion p.g.a modstand fra den stærke og stolte faglærte arbejdskraft. Antonio Gramsci beskrev i 1919 Torino som en af de stærkeste industribyer i verden. Torino var også en af de byer der mærkede det "økonomiske mirakel" mest markant fra slutningen af 1950'erne. Men det var også i Torino, at "det varme efterår" i 1969 vikelig foldede sig ud med de store strejker.
- ³²⁹Judith Adler Hellman (1987): "Journeys Among Women", s 84.
- ³³⁰Ifølge Judith Adler Hellman er årsagen til at regioner som Toscana og Emilia Romagna er "røde", at der i middelalderen blev kæmpet bravt imod pævedømmet under "anti - klerikalismen".
- ³³¹Der findes den laveste procentvise indgåelse af civile ægteskaber i hele Italien i Veneto - regionen. Der eksisterer den højeste deltagelse i søndagsmesser 80% imod nationalgennemsnittet på omkring 37%.
- ³³²Judith Adler Hellman nævner i sin bog om fem byers påvirkning af feminismen også byen Caserta i Napoli - området. Her ankom de feministiske tanker 4-5 år senere end i storbyerne. Caserta er dog en af de italienske byer der fejrer kvindernes kampdag 8. marts på den mest festlige vis med store demonstrationer og optog gennem byen.
- ³³³Judith Adler Hellman (1987): "Journeys Among Women", s 193.
- ³³⁴150 timers kurserne bliver af Judith Adler Hellman fremhævet som havende specielt fire berøringsflader: de forbedrede kvindernes bevidsthed, de hævede kvindernes status, de havde en praktisk værdi og det forbedrede udbredelsen af feminismen til arbejderklassen.
- ³³⁵Floris/mariani(1994): "Ma che volete da noi", s 35.
- ³³⁶Bo Boffina, Anna Del (1986): "I nostri anni Settanta", s 14.
- ³³⁷Bo Boffina, Anna Del (1986): "I nostri anni Settanta", s 31.
- ³³⁸Bo Boffina, Anna Del (1986): "I nostri anni Settanta", s 104.
- ³³⁹Floris/Mariani (1994): "Ma che volete da noi", s 34.
- ³⁴⁰Lesley Caldwell (1991): "Italian family matters", s 81.
- ³⁴¹Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana", s 176.
- ³⁴²Lesley Caldwell (1991): "Italian Feminism: Some Considerations", i Baranski/Vinall:"Women & Italy", s 96.
- ³⁴³Lesley Caldwell (1981): "Abortion in Italy", s 49, feminist review, nr 7.
- ³⁴⁴Eleonore Eckmann Pisciotto (1986): "The strength and the powerlessness...", s 35 i Dahlerup, Drude ed.: "The New Women's Movement".
- ³⁴⁵Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana", s 169.
- ³⁴⁶Lesley Caldwell (1981): "Abortion in Italy", s 50, feminist review, nr 7.
- ³⁴⁷Lesley Caldwell (1981): "Abortion in Italy", s 60, feminist review, nr 7, 1981.
- ³⁴⁸Eleonore Eckmann Pisciotto (1986): "The strength and the powerlessness...", s 39 i Dahlerup, Drude ed.: "The New Women's Movement".
- ³⁴⁹Interview foretaget af Roberta Tatafiore med Anita Pasquali (1989): "A prova di donna", s 38.

- ³⁵⁰ Lesley Caldwell (1991): "Italian family matters", s 74.
- ³⁵¹ Giovanni Floris (1994): "Ma che volete da noi", s 59.
- ³⁵² Lesley Caldwell (1991): "Italian family matters", s 77.
- ³⁵³ Silvano Verzelli (1978): "I diritti lavoratrici madri", s 44.
- ³⁵⁴ Emilia Sarogni (1995): "La donna italiana", s 193.
- ³⁵⁵ Silvano Verzelli (1978): "I diritti lavoratrici madri", s 121.
- ³⁵⁶ Det er i denne sammenhæng interessant, at Drude Dahlerup (1998) i Bogen "Rødstrømperne", ikke tillægger det danske politiske og kulturelle system den store betydning for den danske rødstrømpebevægelses udvikling.
- ³⁵⁷ Interview foretaget af Roberta Tatafiore med Ersilia Salvato (1989): "A prova di donna", s 44.

Kapitel 9. Feministbevægelsen efter abortloven 1978-

- ³⁵⁸ Eleonore Eckmann Pisciotto (1986): "The strength and the powerlessness...", s 34 i Dahlerup, Drude ed.: "The New Women's Movement".
- ³⁵⁹ Den filosofiske og abstrakte facon som meget af den politiske debat var fokuseret omkring fra den italienske feministbevægelses side i 1980'erne havde ikke meget at gøre med det hverdagsliv og den materialitet som prægede den gennemsnitlige italienske kvinde både i og udenfor arbejdsmarkedet. Det var sproganalyser der ikke indreflekterede den generaliserede samfundsmæssige debat. Sproganalyserne var en konsekvens af den dominerende tendens, at den kvindelige subjektivitet oftest var blevet defineret af det modsatte køn. Den italienske kvindedebat specielt i 1980'erne handlede i udbredt grad ikke kun om hvad der skulle siges, men også hvordan det skulle siges.
- ³⁶⁰ I 1983 blev den filosofiske forskningsgruppe "DIOTIMA" dannet i Verona. Gruppen har en meget teoretisk karakter og producerer meget filosofiske og teoretiske essays.
- ³⁶¹ Paolo Bono/Sandra Kemp (1991): "Italian feminist thought", s 139.
- ³⁶² Under mit besøg hos MO.I.C.A fik jeg mulighed for at foretage observation. De kvinder som var tilstede i foreningens lokaler var meget traditionelle katolske kvinder. Væggene var dekoreret med billeder af Paven. Jeg fik fremvist husmoderforeningens månedsblad. Det var fyldt med "skovturs" billeder af foreningens kvinder på tur i udlandet. Det var en enorm kontrast til mit besøg i det feministiske hovedkvarter et par dage før.
- ³⁶³ Roberta Tatafiore (1995): "La politica nelle riviste delle donne", s 30.
- ³⁶⁴ Alessandra Bocchetti (1995): "Cosa vuole una donna", s 70.
- ³⁶⁵ Alessandra Bocchetti (1995): "Cosa vuole una donna", s 72.
- ³⁶⁶ Selvom mafia - familier ikke må sidestilles med "normale" italienske familier er det af betydning, at den voldelige ægtemand i mange generationer var en accepteret social figur. Det var en del af den "rette" ægtemands rettigheder at bruge vold som disciplineringsmiddel imod konen og børnene.
- ³⁶⁷ Mafiaen er ifølge Renate Siebert en hemmelig organisation, som per definition udelukker kvinder.
- ³⁶⁸ Paolo Bono/Sandra Kemp (1991): "Italian feminist thought", s 163.
- ³⁶⁹ Alessandra Bocchetti (1995): "Cosa vuole una donna", s 104.
- ³⁷⁰ Anna del Boffino (1989): "A prova di donna", s 61.
- ³⁷¹ L'espresso 16. April 1989: "E qui comanda lei", s 70.
- ³⁷² L'unità, 2. Januar 1990: "Il tempo è ricchezza non solo denaro".
- ³⁷³ Il Popolo, 27. Januar 1990: "Il tempo delle donne: sì al confronto, no alle utopie".
- ³⁷⁴ L'unità, 19. December 1989: "Una giornale normale. Io, donna, vi spiego perché è ...".
- ³⁷⁵ En gruppe under A.F.F.I "RV" (undersøgelse og video) har produceret videoer om huset historie fra dets begyndelse i 1615 og frem til okkuperingen i 1987.
- ³⁷⁶ Kapitel 235 i slutdokumentet beskriver hvorledes stadig flere kvinder for beskæftigelse indenfor kommunikationsverdenen. Det er få kvinder der er direkte involveret i de beslutningsgivende arenaer og positioner. Kapitel 235 beskriver ligeledes om manglen på ligestillingssemner i massemedierne og de stereotype

kønspræsentationer i såvel offentlige som private organisationer. Kapitel 236 beskriver bl.a. hvordan pornografisk og voldeligt materiale kan hæmme kvinders adgang til det offentlige liv. Kapitel 237 opfordrer kvinder til at opnå magt og ansvar indenfor kommunikationsteknologien for derigennem at kunne bekæmpe de traditionelle og negative fremstillinger der dominerer i massemedierne.

³⁷⁷ Kritikken blev rejst af Bianca Pomerandi ved en konferencen: "Portando a casa Pechino", 20-22 Oktober i Bologna.

³⁷⁸ Ifølge tal fra opinionsfirmaet "Datamedia" er 75% af de italienske kvinder ligeglade med at fejre kvindernes kampdag 8. Marts.

³⁷⁹ Terzo rapporto Italiano, Rom, 17 Juni 1997.

³⁸⁰ Azioni Positive, s 5.

³⁸¹ Det var interessant at høre Gabrielle Venezia definere sig selv som en "vred optimist". Hun troede på fremskridtet, men var utilfreds med de unge italienske pigers politiske attituder. Hun fortalte, at hun var gået ind i institutionerne, fordi hun ikke troede på en feminisme udenfor institutionerne. Hun mente, at feminismen havde udspillet sin rolle. Ved siden af sit arbejde i ministeriet var hun vice-borgmester i en lille landsby udenfor Rom.

³⁸² Giovanni Floris (1994): "Ma che volete da noi", s122.

³⁸³ Ifølge Drude Dahlerup (1998) kan den officielle afslutning på den danske rødstrømpebevægelse dateres til 1985, da der holdes rødstrømpe-afslutningsfest i Århus.

³⁸⁴ Lucia Chiavola Birnbaum (1986): "Liberazione della donna", s 251. Mange kommunister i 1970'erne havde været inspireret af Enrico Berlinguers personlighed og den utopiske politik som alligevel var knyttet til "realiteterne" i Italien.

³⁸⁵ En italiensk feminist med stor betydning for diskussionen om feminisme og katolicisme var professor Lidia Menapace. Hun blev på grund af hendes markante feministiske attituder fyret fra det katolske universitet i Milano. Rossana Rossanda som skrev sammen med Lidia Menapace på kommunistavisen "il manifesto" var også en betydningsfuld kvinde i udviklingen af de feministiske tanker.

Kapitel 10. Medier og køn

³⁸⁶ Renate Siebert (1991): "è femina però e bella", s 36.

³⁸⁷ Francesca Anania (1997): "Davanti allo schermo", s 94.

³⁸⁸ Beskrivelsen af de forandrede tid-rum relationer træder bedst frem i Anthony Giddens (1990): "The Consequences of Modernity".

³⁸⁹ Filminstruktøren Gianni Amelio. Interview i Politiken 3. Januar 1994.

³⁹⁰ Seks aviser var valgt ud samt ugebladene Espresso, Gente, Anna og Amica. I dagbladene var det specielt det politiske stof der blev analyseret med hensyn til fravær og tilstedeværelse af kvinder. Der blev ikke analyseret reklamer. Det indsamlede materiale var forsøgt forstået udfra dets "normalitet" og ikke dets exceptionelitet.

³⁹¹ "Commissione Nazionale per la parità e le pari opportunità tra uomo e donna" (the female image desk), s 13.1989.

³⁹² "Commissione Nazionale per la parità e le pari opportunità tra uomo e donna" (the female image desk), s 197.1989.

³⁹³ Gruppen "feministe in rivolta" foreslog i 1988, at kvindeorganisationerne skulle have indflydelse på programindholdet i RAI's udsendelser. Der havde udviklet sig en kritik af den måde RAI fremstillede kvindekroppen på i deres forsøg på at tilfredsstille de store virksomheders krav om populistiske og underholdningsprægede programmer. Gruppen "feministe in rivolta" referede til bekendtgørelser og retningslinjer udformet af Europakommisionen om, at der i de nationale medier skulle ske en styrkelse af informationen om kvinders rettigheder.

³⁹⁴ Karen Klitgård Povlsen (1995): opererer med begreberne mandlige og feminine læsemåder, i artiklen "Mest til udvortes - lidt til indvortes" i "Kvinder, køn og forskning" nr. 3.

³⁹⁵ Den amerikanske feminist Susan Bassnett fremhæver i sine studier, at den italienske feminisme har sat sine spor på kvindeblade som *Amica*. Dette syntes jeg er svært at få øje på.

³⁹⁶ Giulio Lepschy (1991): "Language and Sexism", s 120 i Baranski/Vinall (red): "Women & Italy".

³⁹⁷ Terzo rapporto Italiano, Rom, 17 Juni 1997.

³⁹⁸ Gianni Caligaris (1997): "Ostento dunque sono?", s 84-93, i ALFAZETA 63-64.

Kapitel 11. Den nye seksualvoldslovgivning 1996

³⁹⁹ Laura Terragni (1997): "Su un corpo di donna", s 9.

⁴⁰⁰ Laura Terragni (1997): "Su un corpo di donna", s 26.

⁴⁰¹ Susan Bassnett (1986): "Feminist experiences", s 97.

⁴⁰² "Il paese delle donne" (1988): Marinella - storia di una violenza".

⁴⁰³ Lucia Chiavola Birnbaum (1986): "Liberazione della donna", s 220. I 1979 havde de italienske kvinder indsamlet 300.000 underskrifter imod seksualvold inklusiv ægteskabsvold.

⁴⁰⁴ En af de mest omtalte voldtægtssager var sagerne imod Christina Simeoni fra Verona og Claudia Caputi fra Rom i henholdsvis 1976 og 1977.

⁴⁰⁵ Undersøgelser fra USA viser, at i 70% af voldtægtsager kender kvinden voldtægtsmanden. I ca. 40% af tilfældene kender kvinden voldtægtsmanden godt.

⁴⁰⁶ Avvenimenti, 21 Februar. 1998: "Stupro drama di donne - affare di uomini".

⁴⁰⁷ Roberta Tartafiore (1996): "De bello fallo".

⁴⁰⁸ Laura Terragni (1997): "Su un corpo di donna".

Kapitel 12. Konklusion

⁴⁰⁹ Anna Laura Zanatta (1997): "Le nuove famiglie", s 8.

⁴¹⁰ Et område som indikerer den ændrede diskurs om seksualitet og køn, er prostitutionsområdet. I Italien er prostitution reguleret efter "Merlin" loven fra 1958. Loven forbyder privat prostitution og lukkede de såkaldte "case chiuse", som indtil 1958 havde været statskontrollerede bordeller. Der har indenfor de sidste par år været rejst lovforslag om genindførelse af de statskontrollerede bordeller. Det har været diskuteret, om der kunne indføres obligatoriske sundhedscheck, ligesom forslaget om en total liberalisering har været fremført for at komme kriminaliteten til livs, som præger prostitutionsmiljøet.

⁴¹¹ "Il foglio del paese delle donne", 17. Oktober 1995.

⁴¹² Pierre Bourdieu / Loic J.D Wacquant (1996): "Refleksiv sociologi", s 156.

⁴¹³ Per H.Jensen (1996): "Komparative velfærdssystemer", s 262.

⁴¹⁴ Den tidligere præsident for Deputerkammeret Irene Pivetti fra Lega nord udtalte i 1994, at "en positiv revurdering og gendannelse af de fascistiske lovsamlinger ville styrke landet". Reaktionen på disse udtalelser var forskrækkelse og mange fremtrædende feminister kritiserede højlydt de skarpe udtalelser fra Irene Pivetti.

⁴¹⁵ Ifølge Drude Dahlerup er sociale bevægelser generelt kendetegnet ved at forandre sig relativt hurtigt fra opkomst, og højdepunkt og til nedgang igen. Drude Dahlerup (1998): "Rødstrømperne", bind 2, s 380-381.

Madonna og Macho

- en institutionel og socio-kulturel analyse af kønskonstruktion og feminisme i Italien

Dansk referat

Kenneth Reinicke

PH.D afhandling

Institut for Historie og Samfundsforhold
- Maj 1998 -

Dansk referat-

Denne Ph.D afhandling handler om kønsforhold i Italien. Der foretages 3 analyser i afhandlingen.

- 1) En historisk-institutionel analyse af kvinde og familierettigheder fra italiens samling i 1861 og fremefter.
- 2) En kultur-sociologisk analyse af de dominerende kønsstereotyper i det italienske samfund.
- 3) En analyse af de italienske feministbevægelseres fremkomst, udvikling og nuværende position.

Den historisk-institutionelle analyse

Den historisk-institutionelle analyse omhandler udviklingen i kvinders arbejds- og civilretlige situation siden italiens samling i 1861. Her diskuteres det samfundsmæssige kvindesyn, som har været årsag til kvinders svage offentlige status og manglende politiske repræsentation. Den civilretlige lovgivning har siden italiens samling været struktureret omkring en opfattelse af kvinder som mødre og hustruer. Der har i Italien på familieområdet været tradition for udbyggede og beskyttende lovgivninger på nogle områder og fuldstændig blottethed på andre områder. Den historiske udvikling har i forskellige perioder vekslet mellem krav om beskyttelse og krav om lighed.

Den kultur-sociologiske analyse

Den kultur-sociologiske analyse diskuterer de symbolske, politiske, sociale og økonomiske forhold, der udstikker retningslinjerne for de italienske kvinder og mænds levevilkår. Fokus er både på de kulturelle variable som dannelsen af kvindelig subjektivitet og på de mere "hårde" variable som politisk repræsentation og arbejdsmarkedsforhold. Der ses på forholdet mellem kvinder og politik og hvordan det står til med kvinder og "magten" i det offentlige politiske liv. Ligeledes analyseres den italienske families samfundsmæssige natur.

En af afhandlingens hypoteser er, at italienske kvinder er underlagt et mandligt herredømme. Dette mandlige herredømme forhold er svært at bekæmpe, fordi der finder en stærk naturalisering sted og fordi kvinder til dels medvirker til at reproducere de logikker og strukturer, der opretholder herredømme forholdet. Afhandlingen vil demonstrere, at en socio - politisk analyse, uden ære - skam relationer i fokus, ikke kan opfange den komplekse identitetsskabelse, der finder sted blandt "almindelige" mennesker i hverdagslivet i Italien. Derfor vil jeg

undersøge i hvilken grad kønsforskelle er opfattet og indskrevet som en slags objektive strukturer. Hertil, vil jeg tage udgangspunkt i den franske sociolog Pierre Bourdieu's studier af køn og æresforhold.

Italien er dog stadigvæk et religiøst præget samfund, hvor retningslinjerne og diskurserne om seksualitet og kvinderettigheder påvirkes af den katolske kirke. Retningslinjerne bliver stadig mindre restriktive, men besværliggør en demokratisering af den italienske mand *og en implementering af de italienske kvinders erobrede civil- rettigheder. Årsagen til at det italienske samfund, i langt højere grad end det danske samfund, er domineret af familiebegrebet, hænger bl.a. sammen med, at familien på grund af manglende boligforhold og generelt ringe velfærdsstatsudbygning er den eneste "konventionelle" måde at samleve på.

I den private sfære er den sociale magtbalance præget af de italienske kvinders sociale figur. Et traditionelt italiensk hjem vil ofte være præget af social ulighed mellem kønnene. Årsagen hertil er forbundet med det ubestridelige faktum, at italienske kvinder - indtil nutidens generation - har været konstitueret af den hjemmegående husmor, "casalinga" figuren. Der eksisterer i Italien stadig et kulturelt levn om værdien af kvindens ærbare position før indgåelse af ægteskab. Dette er forbundet med den traditionelle forestilling om, at pigens dyd er hendes families ære og at den seksuelle akt, er en skamplet på kvinden, som kun kan legitimeres gennem ægteskabet. Disse forhold er under afvikling og kommer specielt i storbylivets pluralitet til udtryk i spændingsfeltet mellem den kulturelle overlevering og det moderne Italien.

Jeg vil derfor fokusere på, hvilke forudsætninger og konsekvenser den igangværende moderniseringsproces har for emancipation og bevidsthedsdannelse i den samlede kulturelle værdidannelsesproces. Betoningen af disse aspekter skyldes hastigheden og den omvæltende karakter, som moderniseringen af det italienske samfund har medført, hvilket umuliggør en fastholden af "det traditionelle". Jeg vil lægge vægt på betydningen af "urbanisering af bevidstheden", en proces som er blevet vigtig på grund af den hurtige moderniseringsproces Italien har gennemlevet. Moderniseringsprocessen har ligeledes lagt grobunden for en udvikling som åbner op for en "pluralisering af nye livsstile". Disse forandringer resulterer i nye chancer men også nye faldgruber, specielt for de italienere som møder moderniteten i en ung alder.

Analysen af den italienske feministbevægelse

Afhandlingens tema er også de feministiske bevægelers opkomst, udvikling og nutidige position i Italien. De feministiske bevægelser i Italien var måske de mest "imponerende" sociale bevægelser i hele Vesteuropa i 1970'erne. De feministiske demonstrationer samlede i midten af 1970'erne mellem 40-60.000 kvinder på gaden. De feministiske bevægelser nydefinerede begreber og tanker om de dominerende katolske

kulturforestillinger, som var ekstremt fastgroede. De feministiske bevægelser i Italien havde i modsætning til andre vesteuropæiske landes feministbevægelser ikke mange praktiske eller teoretiske erfaringer at trække på. Helt op til slutningen af 1960'erne havde, f.eks. "abortspørgsmålet" ikke været muligt at bringe på den offentlige dagsorden. I modsætning til de nordeuropæiske feministbevægelser skulle de feministiske bevægelser i Italien udover at klare de interne praktiske og ideologiske problemer, "håndtere" en meget stærk katolsk kirke og det statsbærende parti DC, som ikke fremførte kvinde-empowerings politikkraft. Jeg vil derfor undersøge, hvilken gennemslagskraft de feministiske krav havde på det italienske samfund og hvordan det politiske system reagerede på feministbevægelsens opkomst. Jeg tror, at den bedste forståelse for de feministiske bevægelsers historie i Italien udvikles gennem en analyse af det samfund, som bevægelsen var oppe imod. Ligeledes vil det blive diskuteret, hvilke spor de feministiske kampe i 1970'erne har sat på nutidens uddannelses-, arbejdsmarked- og ligestillingspolitik.

De metodiske overvejelser

Afhandlingens metodiske overvejelser er baseret på kvalitative interview og observation. Der finder ligeledes en diskussion sted af brugbarheden af det epistemiske teoribegreb samt om problemerne med at indsamle kildemateriale i et fremmed kultur. Gyldighedsdiskussionen af de kvalitative metoder er i centrum. Det diskuteres hvorledes det kan være svært at "kigge forskeren efter i kortene", når der udføres observation- og deltagerobservation.

Den konstruktivistiske teoriramme

Den overordnede teoriramme for analysen af de dominerende kønsstrukturer i det italienske samfund består af en diskussion af Michel Foucaults seksualitets - genealogi og Pierre Bourdieus kønsopfattelse. Michel Foucaults bidrag til kønsdebatten har bl.a. været at åbne op for diskussioner om, hvorvidt kvinder er kontrolleret af en kulturelt bestemt forestilling om kvindelig seksualitet. Et problem ved Michel Foucaults analyser er, tendensen til at eliminere kønnet på bekostning af kropsteknikker. Det vanskeliggør definitionen af det sociale køn og fører til opfattelsen af de sociale agenter som passive individer uden vilje.

Derfor diskuteres de problemer og potentialer som forskellige feministiske forfattere, har udtrykt med udgangspunkt i Michel Foucault's seksualitetsprojekt. Hovedspørgsmålene er:

Tilbyder Michel Foucault analytiske redskaber, som hjælper feministiske forskere til at analysere kvinders liv som kontrolleret af en kulturel determineret opfattelse af den kvindelige seksualitet?

Definerer Michel Foucault dermed alternative livsveje for kvinder eller afpolitiserer Michel Foucault med sine magt- og modstandsspiraler det feministiske projekt?

For at understrege betydningen af det sociale køn trækkes på sociologen Pierre Bourdieu's studier af maskulinitet og herredømmeforhold i middelhavslandene. Pierre Bourdieu's analyser inddrager æresforhold og symbolsk magtudøvelse og undgår at reducere de kulturelle forhold til stive økonomiske strukturer. Dette åbner op for en forståelse af de sydeuropæiske landes sociokulturelle kompleksitet.

Kvinder, familie og arbejde

I den kultur-sociologiske teoridel om kvinder, familie og arbejde diskuteres det bl.a i hvilken grad de italienske kvinder er underlagt symbolsk vold i en Pierre Bourdieusk forstand. Dette implicerer en diskussion af betydningen af symbolsk repræsentation i den italienske kultur. Ligeledes diskuteres det italienske "mammismo-fænomen", den katolske kirkes indflydelse på kvindediskursen, samt kvinder i politik. Nogle af diskussionspunkterne er:

Forhindrer de italienske mænd kvinderne adgang til arbejdsmarkedets mest indtægtgivende områder?

Hvilke kræfter er de italienske kvinder oppe imod, hvis de ønsker at ændre de dominerende samfundsdiskurser?

Hvad italesættes og forties i den generaliserende samfundsmæssige kønsdebat og hvad er det for nogle kønsstereotyper der dominerer?

Den italienske mand

I det andet kultur-sociologiske teoraftsnit diskuteres, om man kan udvikle en sociologisk forståelse af maskulinitet, skelne de forskellige typer af maskulinitet og samtidig forstå dynamikken imellem dem. Ligeledes diskuteres, hvordan maskuliniteten er konstrueret og vedligeholdt i det italienske samfund. Dette indeholder en diskussion af æresbegrebet- og machismofænomens konkrete udbredelse blandt italienske mænd. Der eksisterer i Italien en universalitet af maskuline dyder, som er værdsat og

opretholdt af både mænd og kvinder. De maskuline dyder er en del af de offentlige og kollektive repræsentationer. Dette kommer stærkest til udtryk i klientelisme-relationerne.

Medier og køn

Afhandlingen rummer ligeledes en diskussion af hvorledes kønsrelationen italesættes i dagblade og ugeblade, samt i tv-medief Fokus er på hvorledes temaer som familie, ligestilling og selskabelighedsforhold debatteres. Hvem er det i Italien som taler kønnet ind i samfundsdiskurserne, hvilke strategier benyttes og hvem er bærere af de køns og ligestillingsdiskursive udsagn? Det specielle ved den italienske mediekontekst er, at mange sprog- og medieanalyser indenfor de sidste 10-15 år, har haft officiel og ministeriel karakter.

Den italienske seksualvoldslovgivning

Den italienske seksualvoldslovgivning diskuteres som en case på, hvorledes de italienske kvinders civilrettigheder, har været underlagt et opfattelsesmønster, som har været præget af en stærk symbolsk vold, i form af en kulturel overleveret opfattelse af kvindekroppen som værende en mandlig besiddelse.

Den italienske seksualvoldslovgivning og kampene for at reformere denne er et eksempel på, hvorledes et samfundsmæssigt felt kan være sammensat af flere underfelter. Disse har deres egen logik og kan ikke sammenlægges til en enhed. Seksualvold er naturligvis ikke et nyt fænomen i Italien. Det nye består derimod i at betragte det som et socialt problem.

Madonna og Macho

- en institutionel og socio-kulturel analyse af kønskonstruktion og
feminisme i Italien

English summary

Kenneth Reinicke

PH.D afhandling

Institut for Historie og Samfundsforhold
- Maj 1998 -

English summary.

Introduction

The general purpose is to discuss the power-relations between the Mediterranean woman and the Mediterranean man and to develop a sociological understanding of the Italian family. The thesis brings into focus the discussion on which level symbolic values and symbolic representation exist in the Italian society. To which extent is the Italian society dominated by male values and in which way has the Italian woman been excluded from the political arena?

This Ph.D thesis includes 3 analyses.

- 1) A historical - institutional analysis of state regulations considering women's rights since the unification of Italy in 1861.
- 2) A sociological analysis of the dominating gender - stereotypes.
- 3) An analysis of the rise and development of the Italian feminist movement in the 1970s.

The historical context.

The family structures in Italy have for generations been characterized by the power of the extended family over individuals. The Italian woman has obtained recognition for her function as reproducer. She has been excluded from the political arena and confined to domestic matters. The Italian man has always been concerned about politics and administrative problems.

The first time the debate on women's rights was raised in Italy was in 1865, when a slight change in the father's custody of the children was implemented. The man was juridically defined as the "head of the family". In the discussion for the women's right to vote in the 1880-1890s the male members of the parliament refused women's right to vote using biological dominated explanation referring to the inferiority and the "lacking maturity" of the woman. Until 1919 the "male-authorisation" discriminated the Italian woman in both the private and public area. The woman was subordinated the status and civil rights of her husband.

The birth of the communist party (PCI) in 1922 resulted in a more organized female politics from the left parties. During the fascism the discursive perception of the woman as mother and wife was reinforced. There were many restrictions on women and work in the educational and public sector. The fertility campaigns to raise the level of children were

very aggressive. When a person applied for a job, the number of children were taken into consideration.

In 1996 the Italian woman celebrated the 50th anniversary as fulfilled citizen in the Italian society. In 1946 the Italian woman got the right to vote and to get voted herself. The Italian Constitution from 1948 emphasized equal working conditions for men and women. The juridical, political and socio-cultural changes after 2. world war has changed the position of the Italian woman in the Italian society. It has created a new female subjectivity. The strict control of feminine sexuality in which men place their honour is changing. The adolescent girl does not have to protect her sexual integrity as before.

The Italian family has been through a process of secularization. The decreasing marriage rate, the increasing amount of divorces and the raise in children borned outside the family, has changed the nature of the family. Still the family is the most important socio-political factor in the society. This is also due to the missing welfare state arrangements, which does not guarantee its citizen a minimum of existence. Kinship relations are still important in Italy though it has undergone an important change. There is an decreasing importance of official kinship relations.

The Italian communist party (PCI) commitment to women's emancipation was crucial for the way in which the discourse on the "woman question" developed in the post-war period. After the war the Catholic Church was in a very strong socio-political position and had a big impact on the mentality in the society. The discussion on how to define the position and nature of the family was a debate between PCI, the Christian Democratic party (DC) and the Catholic Church. Though PCI was concerned about women's emancipation, PCI did not challenge the dominating cultural perception of the women in the private area.

The Italian woman organisation (UDI) borned in the anti-fascist struggle in 1944, was closely connected to PCI and became the most important woman organisation in the post-war period. UDI was a mass-woman organisation and fought for social security, better educational condition, and equal working conditions on the labour market.

The Italian feminist movement

The Italian feminist movement became the biggest and most important social movement in the 1970s. It reached the peak just before 1978. It was a social-mass movement which had the abortion issue as the key-topic. One of the important features of Italian feminism was its non-institutional basis. Italian feminism was diffused through a number of diverse groups in many cities. The campaigns for abortion were very violent during the years from 1975-1977. The abortion-issue also led to a change in the performance and character of the feminist movement. After

1978 when the abortion law has passed the feminist movement changed its character into a more cultural movement. In the 1980's a process of institutionalization took place on questions referring to equal opportunities. In 1984 the "Commission For Equal Rights Between Men And Women" was founded. The biggest feminist topic in the 1980s became the "politics of difference".

The theoretical framework

The theoretical framework of Pierre Bourdieu's theory of social practice and the concepts of habitus, capital and field is used to explain the notion of symbolic violence and the domination of women in Italy. Further it is used to explain, in which sense men are looked upon as biological "superior" to women and to discuss in which sense the concept of honour represent a dominant value in the Italian society.

The framework of Michel Foucault is used to analyse the overall discursive regime connected to the woman question, power relations and sexuality. Eventhough Michel Foucault ignored feminism in his genealogy of sexuality, he offered interesting theoretical ideas to feminism and provided a critique of the ways in which feminism has explained gendered power-relations. The ways in which Foucault's work challenges feminism is by means without problems. Foucault's interpretation of "the politics of the body" does not consider the gendered body.

Sociologists like Renate Siebert, Nella Ginatempo and Maria Minicucci are used to define and analyse the specific character and habitus dominating the Italian woman. Focus is on the socio-cultural order, women have to "break", if they want to change the discourses on sexuality and gender.

Eventhough the main focus is on the "woman question", the thesis also includes a discussion on masculinity. Is it possible to develop a sociological understanding of masculinity, and how is the masculine constructed in Italy? In Italy exist a universalization of masculine values which are valued both by men and women. To which extent is honour and machismo incorporated in the behavior and mental structures of the Italian man? To understand how the dominating habitus of the Italian woman is functioning and how the masculine rituals are constructed, we must examine the phenomenon of clientelism. It is important to consider the "naturalisation of the psychological production of masculinity" to understand the power-relations between men and women in everydaylife.

The catholic church has played an important role in the discursive regimes of women, sexuality and civil rights. As an example of the lack of women's civil rights the thesis examines the institutional struggle which have been going on from 1979 -1996 when the law against sexual violence finally was implemented. The feminist protest against rape and criminal violence against women were growing in the 1970s. From the fascist

period and until 1996 rape and sexual violence was a crime against the "public moral" and not against the "person". The conflict has been related to the discussion, whether rape and sexual violence inside and outside the family should be punished in the same way.

The thesis also includes an analysis on gender and media. There has been official examinations on sexual discrimination in the Italian language, television and commercials. The traditional gender combination" in the television in both entertainment and newsprograms are old men and young girls. In which way does such a stereotype gender presentating have an impact on the constitution and maintenance of the social structure in everydaylife?

Madonna og Macho

En institutionel og socio-kulturel analyse af kønskonstruktion og
feminisme i Italien

Epilog

Kenneth Reinicke

PH.D afhandling

Institut for Historie og Samfundsforhold
- Januar 1999 -

Epilog

Indledning

På baggrund af bedømmelsesudvalgets kommentarer til min ph.d afhandling vil jeg forsøge at præcisere min metodiske og teoretiske tilgang samt betone den teoretiske og metodiske viden, som jeg har akkumuleret i min afhandling. Jeg vil ligeledes prøve at udvikle afhandlingens konklusioner. Der vil i mine bestræbelser på at udbedre afhandlingens teoretiske mangler i kapitel 3 være relativt mere diskussion af min brug af Pierre Bourdieus teorier end min brug af Michel Foucaults teorier.

Metodisk og videnskabsteoretisk uddybning

Den kildemæssige og metodiske efterrationalisering i denne epilog indeholder de erkendelsesmæssige problemer, der optræder når en forsker begiver sig ud i et historisk felt som er relativt fremmed og samtidig gør det på et sprog, som forskeren ikke behersker fuldt ud. Om min metodiske tilgang skal det siges, at den kvalitative forskningsdimension kan betvivles. Gyldighedskriteriet, som er forbundet til den metodiske tilgang, jeg har benyttet, er tilknyttet nogle af de kvantitative dyder som systematisk dataindsamling og præcise data. Jeg har, som det fremgår af afhandlingens metodeafsnit, været i Italien for at samle de skriftlige kilder ind og for at foretage interviews. Dette må ikke glemmes for den grundlæggende betragtningsmåde, der ligger til grund for afhandlingens ide og for min samlede akademiske samvittighed.

Det er retrospektivt set af stor betydning, at jeg kendte konteksten i forvejen og at jeg i modsætning til min specialerapport (6 måneders feltarbejde) ikke har haft en kontinuerlig kontakt og tæthed til det sociale miljø, jeg beskrev. Jeg har derfor ikke mærket de kulturelle påvirkninger og indskrivninger i en sådan grad, at jeg har brugt mig selv som "studieobjekt" i det udforskede sociale miljø. Min placering i det sociale rum har ikke været i fokus. Om forholdet mellem observation og deltagerobservation skal fremhæves, at det har været distanceringen fra konteksten og spørgsmålet om at gennemtænke de indsamlede data, som har været det centrale. Krav til indlevelsessevne har ofte kun været et spørgsmål om mine sprogegenskabsers formåen.

Jeg har i afhandlingen delvis prøvet at inkorporere detailanalysen med den generelle analyse. Det træder klarest frem i beskrivelsen af den romerske feministbevægelse. Årsagen, til dette metodiske valg, skyldes dels, at jeg opholdt mig i Rom under empiri-indsamlingen og fordi der i de fleste historiske kilder er foretaget en opprioritering og favorisering af begivenheder og personer med tilknytning til det romerske feministmiljø.

Det meste af kulturanalysen har haft udgangspunkt i skriftlige kilder. Jeg har i min indsamling af litteratur været opmærksom på den betydning, som litteraturen ville få for både den overordnede struktur for afhandlingen og den konkrete kapitelopbygning. Det har haft betydning for min forskningsproces, at jeg startede skriveprocessen med at fokusere på de

historiske afsnit. Indplaceringen af en tidlig empirisk substans skabte en slags "ro" i min forskningsproces. Jeg har alligevel ofte været bekymret for, om det skriftlige materiale nu var tilstrækkeligt til at afdække de forskellige historiske perioder og til at udfylde de konkrete kulturanalytiske beskrivelser af den italienske kvinde og mand.

Jeg har haft svært ved at beslutte hvilke periodiseringer der skulle medtages. Eftersom der ikke fandtes noget litteratur på dansk om den tidlige kvindehistorie, besluttede jeg at starte analysen omkring Italiens samling i 1861. Dette valg medførte på den ene side, at der blev åbnet op for en forståelse af de lange linjer i den italienske kvindehistorie. På den anden side blev det mere problematisk at arbejde dynamisk med de teoretiske begreber, som jeg havde fremstillet i teoriafsnittet. Dette skyldes, at jeg til beskrivelsen af den historiske udvikling i de kvindelige arbejds- og civilrettigheder fra 1860-1945 hovedsageligt benyttede italienske kvindeforskeres beskrivelser og fortolkninger. Dette besværliggjorte en direkte teorikonfrontering. Den til tider mangelfulde tolkning af visse historiske begivenheder skal tørst og fremmest ses i forbindelse med det forhold, at det har været problematisk at forholde mig kritisk til visse begivenheder og tekster, som jeg ikke havde det fulde sproglige og kulturelle overblik over. Disse forbehold har haft betydning for den måde, som jeg har indsamlet og læst mine kilder på. Der har været episoder under min kildeindsamling, hvor jeg har fravalgt italienske bøger på grund af uoverskuelig sproglig sværhedsgrad. Til trods for, at jeg har været meget opsøgende i min empiri-indsamling, har jeg ikke udvisten konsekvent empirisk grundighed.

Kilderne tilknyttet den historiske periode fra 1945-1970 har, som det er beskrevet i afhandlingen ofte været af original karakter. Metoden, jeg har benyttet til at indsamle disse skriftlige kilder, har været at spørge mange af de interviewede personer, om de havde kendskab til, hvor kilderne kunne findes. Kilderne, som jeg har benyttet til at beskrive historiciteten i kvinde- og familierettighederne, har bl.a. været berømte taler, fagforeningsskrifter og de feministiske bevægelseres egne publikationer. Udover det italienske kvindeblad "Noi-donne" og ugebladet "L'Espresso" har den ugentlige feministiske avis "Il foglio del paese delle donne" haft en speciel kildemæssig karakter for mig. Jeg fik under et besøg hos den romerske feministbevægelses hovedkvarter udleveret ca. 200 eksemplarer af avisen. Jeg har skimmet de fleste af aviserne igennem. En aktiv brug af disse avisartikler kunne have ændret detaljeringsniveauet for afhandlingen. Jeg valgte ikke at omstrukturere afhandlingen på baggrund af den ny erhvervede viden, fordi jeg ville holde fast i den historiske opbygning og fordi jeg fandt, at størstedelen af artiklerne havde en sådan politisk karakter, at det ville være svært at inkorporere sammen med resten af kildematerialet. En direkte modsætning til denne strategi valgte jeg at bruge i forbindelse med afsnittet om den italienske seksuallovgivning. Dette afsnit er i høj grad skrevet på baggrund af artikler, der har optrådt i bladet "Noi-donne". Her vurderede jeg, at troværdigheden i disse artikler var af en sådan karakter, at det ikke ville skabe problemer af en kildemæssig karakter.

Om kildernes generelle karakter kan siges, at den feministiske teori- og vidensdannelse aldrig har haft en folkelig karakter. Dette har medført, at mange af de samfundsanalytiske tekster der blev skrevet i 1970'erne, nu i 1990'erne kan karakteriseres som en slags "glemt og undertrykt viden". Årsagen til, at betegnelsen "glemt og undertrykt viden" har speciel værdi

for den italienske feminisme, tror jeg, skyldes den bratte måde, som mange af de feministiske aktiviteter sluttede på efter abortvedtagelsen i 1978. Den feministiske vidensakkumulering er senere kun i begrænset omfang blevet inkorporeret i de mest magtfulde diskurser i det italienske samfund.

Omkring mit metodiske ståsted kan det konkluderes, at jeg personligt og fagligt har mest sympati for og interesse i sociologiske og antropologiske undersøgelser fremfor kvantitative dataindsamlinger. Hvis forskerens intention er at indfange nerven i den eksisterende socialitet, kan og må betydningen af at opholde sig i længere tid i det sociale miljø ikke undervurderes. Dette betyder ikke, at et veltilrettelagt metodisk koncept ikke kan "lynkonfronteres" i en fremmed kontekst med tilfredsstillende resultat. Men forståelsen for de mest individuelle handlemåder (som Foucault ville have formuleret det) kræver ofte et længere ophold. Det er gennem deltagelsen i hverdagens "normale" liv, at muligheden for at forstå dybden i den kulturelle reproduktion opstår. Min nuværende fysiske placering i verdensrummet er en indikator på dette. Jeg har i skrivende stund opholdt mig ca. 3 måneder i Albanien og jeg kan dagligt se hvordan min problemopfattelse og min evne til at handle forbedres.

Brugbarheden af Pierre Bourdieu

Min brug af Bourdieus teoretiske univers skal føres tilbage til Bourdieus ære og herredømmeopfattelse og specielt den betoning som det maskuline, ifølge Bourdieu, har for hele samfundsdynamikken i middelhavslandene. Det var de umiddelbare ligheder mellem kønsspillet i Kabylien og Italien som fangede min interesse. Bourdieus opfattelse af det mandlige herredømme som noget selvfølgeligt der ikke blev problematiseret, mente jeg havde analytisk værdi for kønsspillet i Italien. Jeg håbede, at det kunne hjælpe mig med at præcisere det sociale køn. Det var således en substantiel kønsteoretisk interesse, der var årsag til at jeg "gik i krig" med Bourdieu og ikke det strukturelle eller relationelle ved hans analytik. Jeg må dog indrømme, at jeg stadig ikke helt kan skelne mellem forskellen på en relationel og substantiel tilgang. Hvad udelukker den ene fremfor den anden? Er der ikke relationelle forhold på spil i et substantielt forhold. Jeg har også svært ved at adskille det dispositionelle fra det relationelle. Ligger der ikke i det dispositionelle en inddragelse af det relationelle?

Det mest centrale element i den kabylske økonomi er manglen på vestlige økonomiske forestillinger. Det er så at sige en "ikke økonomisk økonomi" der dominerer. Denne konstatering kunne umiddelbart lede til en opfattelse af, at det teoretiske sammenligningsgrundlag var forfejlet. Italien er et industrialiseret vesteuropæisk land, medlem af NATO og EU og ofte betegnet som verdensmodens centrum. Italien er dog samtidig et land som ikke på samme måde som i Nordeuropa kan siges at have kulturelle strukturer, der ofte kan reduceres til økonomiske strukturer. Det jeg ønsker at fremhæve her, er selvfølgelig ikke, at der ikke eksisterer kultur i Nordeuropa. Derimod ønsker jeg at pointere, at der eksisterer markante forskelle i de herskende rationalitetsformer og samfundslogikker mellem Nordeuropa og Sydeuropa.

Tendensen til at udelukke kvinder fra magtspillet i middelhavslandene, har haft analytisk værdi for forståelsen af det politiske liv i Italien og for kønsspillet i almindelighed. De italienske

kvinders deltagelsesstrategier i det offentlige og politiske liv har indtil feminismens gennembrud været karakteriseret af nogle af de udelukkelses- og undertrykkelsesmekanismer, som er bærende for Bourdieus mandlige herredømmeteori. Om dette kønsspil bør karakteriseres som indeholdende "doksiske erfaringer" er svært at klargøre. Det er problematisk at trække en grænse for, hvor det mandlige herredømmes symbolske maskineri slutter. Hvilke diskurser og ritualer der i den sociale orden har at gøre med denne taksonomi og hvilke der er betinget af andre faktorer er uklart. Den moderniseringsbølge der rammer det italienske samfund i disse år, opløser mange "selvfølgeligheder" og overensstemmelser i kønsspillet og frisætter nye refleksions- og handlingsmuligheder. Pluraliteten i udbuddet af livsformer svækker den kulturelle overlevering.

Det italienske samfundsliv er dog på mange områder centreret omkring mandlige dyder og privilegier. De klientelistiske udvekslingsrelationer er et eksempel. Der er dog forskel på en sådan konstatering og til at acceptere den helhedstænkende kønsanalytik, som karakteriserer Bourdieus herredømmeopfattelse. Akkumuleringen af strukturelle analyser af den huslige arbejdsdeling over homologiseringen af den årlige kalender til generaliseringer af den kvindelige og mandlige psyke- og seksualitet, opfanger ikke de mangeartede og modsatrettede spændinger, der optræder i det sociale liv. Der kan ikke i det italienske hverdagsliv siges at være en fuldstændt overensstemmelse mellem de sociale strukturer, den sociale organisering i tid og rum, den kønslige arbejdsdeling og de mentale strukturer som er indskrevet i individernes kroppe og forestillingsverden. Denne kritik åbner op for et generelt forbehold overfor Bourdieus mandlige herredømmeteori, som retter sig imod forældet data- og analysegrundlag. Til overfladebeskrivelsen af det italienske kønsspil er Bourdieus analyser ikke præcise nok. Til at fange de dybeste dispositioner har det stadig modificeret brugbarhed.

Et centralt begrebsteoretisk spørgsmål jeg må stille mig selv, er om habitusbegrebet har hjulpet mig til at redegøre for de magtrelationer, der er på spil mellem kønnene og som samtidig karakteriserer de to køn. De analytiske potentialer, som habitusbegrebet udstikker, med fokus på samspillet mellem opfattelses-, tænke og handle-mønstre, har delvis hjulpet mig med at forstå, hvad det er for en dybde og intensitet, der er på spil i det italienske kønsspil. Bourdieu har åbnet mine øjne for en mere raffineret forståelse af menneskelig handling, men jeg har ikke helt igennem været i stand til at folde denne viden kreativt ud i mit eget studie. Dette skyldes bl.a. at de italienske kvinders sociale figur i stadig højere grad er karakteriseret af en pluralistisk og kompleks identitetsdannelse. Denne identitetsdannelse har været svært at indpasse i den lukkede herredømmeteori. Der har ikke været tilstrækkelig med analytisk rum til forandrings- og modstandspotentialer; •

Noget af det vigtigste som Bourdieu har hjulpet mig med at forstå, er betydningen af kropslige praktikker. Overordnet set er Bourdieus habitusbegreb et forsvar og argument for, at kultur er indskrevet i kroppen på individerne. Denne indskrivning er ikke biologisk og instinktiv naturlig men et resultat af et langvarigt prægningssarbejde. Bourdieus inddragelse af den praktiske sans som det mest sandfærdige vidnesbyrd for beskrivelsen af den menneskelige tilstand er interessant tænkning. At forestille sig at kroppen og ikke hovedet reflekterer er tankevækkende. Det sociale konstruktionsarbejde der er på spil i kulturen former så at sige

kroppens "tanker" og handlinger. Pointen med habitusbegrebet er således, at det både producerer indskrivningen i kroppen og samtidig er produkt af indskrivningen. Kroppen struktureres og strukturer på samme tid.

Denne kropsliggørelse af dominansforhold er progressiv tænkning. Jeg er ligeledes forstående for og enig i, at det kan være svært at afsløre, hvad der er determinator bag vores forskelligartede kropsdispositioner. Men jeg finder det alligevel problematisk at benægte, at et socialt prægningssarbejde eller dominansforhold ikke kan være enten intellektuelt eller kropsligt indskrevet. Der er en mekanisme i mig, som ønsker at operere med en sådan opdeling. Det er ligeledes svært at opklare i hvilken grad mennesker har et illusorisk forhold til deres kropslige dispositioner. Hvornår der er tale om sociale tilsløringer og hvornår det handler om valg truffet af en fri vilje er problematisk at definere.

I forhold til spørgsmålet om grænsesætningen mellem intellektuel og mental indskrivning på den ene side og kropslig indskrivning på den anden side kan et eksempel være til gavn. Det er de færreste mennesker der går nøgne rundt på gaden eller stjæler åbenlyst i forretninger. Skyldes dette, at de fleste mennesker ikke kan få sig selv til at udføre handlingerne, altså at tage tøjet af eller stikke armen ud for at tage noget ned fra hylden eller er det bevidstheden om straffen og skammen der frholder fra disse handlinger? Forståelsen for, at moralske dispositioner kan være legemliggjorte, altså være programmeret ind i kroppens handlinger, er betagende men svært at forholde sig analytisk til. Jeg vil derfor alligevel betvivle, at habitusbegrebet har åbnet op for en reel operationaliserbar teknik til at analysere hverdagslivets praksisforhold

Jeg mener således, at det er yderst vanskeligt at trække en grænse for hvor meget objektivistisk, fænomenologisk og praxeologisk teoridannelse der skal til for at beskrive menneskelige praktikker på fyldestgørende vis. Jeg ser det som en næsten umulig opgave at skabe en samlet teori eller politisk økonomi for praksisformer. Om habitusbegrebet hovedsageligt er et handlings eller erfaringsbegreb står stadigvæk ikke helt klart for mig. En del af min kritik af habitusbegrebet er ligeledes, at det er så indholdsfyldt at det bliver svært at pege på noget, som det ikke indeholder.

Den kønsspecifikke mandlige dominans er, ifølge Bourdieu, et paradigmatiske eksempel på symbolsk vold. Den symbolske vold og en eventuel underlæggelse af denne har stor betydning for karakteren af det mandlige herredømme. Her er det på sin plads at fremhæve, at jeg mener at det giver teoretisk og analytisk værdi at bruge betegnelsen "mandligt herredømme" selvom det skal modificeres i forhold til Bourdieus kategorier. Den symbolske vold, som kan karakteriseres som en slags "3 grader¹" undertrykkelsesmekanisme, er fuldendelsen af det mandlige herredømme, fordi den indordner på en frivillig men ikke tilfældig vis. Denne form for undertrykkelse er svær at blive befriet fra, fordi den er samvirkende med det eksisterende diskurs- og sprogbrug og et ikke nødvendigvis italesat men yderst virksomt regelsæt for sociale handlinger.

Det kønslige socialiseringsarbejde som er på spil i det italienske samfund, har ikke en tilstrækkelig permanent og ubrydelig karakter til, at det rigtigt kan karakteriseres som et

symbolsk voldsarbejde Der er for meget plads mellem de bevidste intentioner og de tvungne erhvervede dispositioner til, at den symbolske vold kan siges at operere optimalt. Presset på at opretholde undersøgelsesarbejdet har ikke den tilstrækkelige støtte længere fra de omkringliggende sociale strukturer. Den symbolske kapital er vigtig i Italien, men som kapitalform må den kæmpe imod mere "almindelige" former for økonomisk, social og kulturel kapital. Den symbolske volds arbejdsbetingelser blev betydeligt svækket under 1970'ernes feministiske italesættelser af de kønslige uligheder. En forudsætning for at et symbolsk voldsarbejde kan fungere er, at erkendelsesprocesser og viljemæssige styringsmekanismer er svage. Dette kan ikke siges at have karakteriseret den kvindepolitiske diskurssætning i 1970'erne. Det er ligeledes af stor betydning, at den måde som den italienske kvindekrop feminiseres på, ikke har den kulturelle somatiseringsproces over sig, som Bourdieu opererer med.

Feltbegrebet hos Bourdieu har til dels været en hjælp til at analysere de kvindepolitiske begivenheder i Italien. Set i bakspejlet, var Bourdieus fremhævelse af vigtigheden af at bestemme feltets placering i relation til det overordnede magtfelt og dernæst kortlægge relationerne mellem de forskellige aktører og institutioner, for så til sidst at analysere aktørernes habitus, en strategi, som jeg ikke i tilstrækkelig grad fik implementeret i min afhandling. Årsagen til denne manglende analysetekniske dynamik, at jeg ikke fik opløst og genstruktureret den italienske kvindebevægelses mangfoldige spændingselementer, tror jeg skyldes empiri-indsamlingens karakter herunder det manglende kulturelle overblik.

Konkluderende om min brug af Bourdieus analyseredskaber kan siges, at jeg finder Bourdieus analyser mere substantielt interessante end analytisk brugbare. Jeg husker den eftermiddag i bogladen på RUC, da jeg for første gang opdagede, at Bourdieu havde skrevet om det maskuline herredømme i middelhavslandene og den glæde der fulgte med. Men jeg har også revet mig selv i håret mange gange, når jeg har læst de "berømte" dobbeltudtryk som "seksualiserede og seksualiserende habitus" og "strukturende struktur". Uden at virke provokerende må jeg erkende, at jeg nogen gange har tænkt om der ikke var skrevet et ord for meget. Jeg kan stadigvæk ikke blive klar over om Bourdieu forfiner eller forvirrer med sine begreber. Jeg syntes, at Bourdieu har en tendens til at "overeksponere" sine begreber. Det bevirker, at det bliver vanskeligt at bruge hans begreber. De mange tilføjelser, som Bourdieu hæfter på sine begreber, for at læseren skal forstå dem på rette vis, resulterer i en sværhedsgrad, der åbner op for fejllæsninger.

Foucault versus Bourdieu

Den overordnede teoriramme for afhandlingen er som nævnt Michel Foucaults seksualitets - genealogi og Pierre Bourdieus kønsopfattelse. Der kan siges at være både slægtskab og afstand i Bourdieus og Foucaults epistemiske og teoretiske missioner. Foucaults overordnede ærinde er gennem normaliserings- og disciplineringsanalyser at beskrive tilblivelsen af det moderne menneske og de moderne institutioner. Bourdieu ibkuserer derimod overordnet set på at skabe en teori om den praktiske sans, den såkaldte praxiologi.

Et analyseområde som Bourdieu og Foucault har til fælles er deres kropsfokusering. De ser

kroppen som det område hvor magten "trives bedst". Begge fokuserer på de fastlåsnings, der finder sted af kroppens mangeartede udtryksmuligheder, som konsekvens af henholdsvis disciplinteknik og symbolsk vold. Bourdieu ser kroppen som socialt konstrueret med en naturalistisk indprentning, som står til rådighed for mange forskellige sociale konstruktioner. Det kan virke svært at begribe og lidt modsætningsfyldt, hvorledes Bourdieus kropsopfattelse både kan rumme det socialt konstruerede og det naturalistiske. Foucault opererer med en bio-magt som penetrerer kroppens mindste detaljer og skaber føjelighed. Foucault har med sine analyser af bl.a. rummets betydning som disciplineringsfaktor åbnet op for en meget frugtbar analyseteknik til forståelsen af den kropslige beherskelse. Om begge forfattere kan siges, at de fokuserer på somatiseringen af dominansforhold.

Det specielle ved Foucaults magtanalytik er, at magten ikke undertrykker individerne, men skaber undertrykte individualiteter. Der er lagt vægt på en individuel selvreguleringsproces. Foucault opfatter i høj grad magten som opererende i individet. Bourdieus fokus på det symbolske voldsarbejde vægter i højere grad de omkringliggende strukturer. Det som virkelig adskiller Bourdieu og Foucault er, at der i Bourdieus strukturkonstruktivisme er indeholdt en opfattelse af, at der eksisterer objektive sociale strukturer og objektive realiteter, som strukturerer menneskers tanker og handlinger. Denne struktur og magtanalytik er ikke på samme måde indeholdt i Foucaults tankesæt. En af Foucaults grundtanker er, at der ikke kan skjule sig noget bag diskurserne. Der eksisterer en mere ligefrem relation mellem diskurs og subjekt. Denne tilgang resulterer på samme tid i operationaliserbarhed og reduktionisme.

Foucault fokuserer med sin magtanalytik mere på diskontinuitet. Der er fokus på hvordan modstand mod beherskelses- og udbytningsformer fungerer. Betoningen af de modsatrettede diskurser og resistancemulighederne i Foucaults analytik gør analysemulighederne mere konstruktive og bevægelige. Problemet med Bourdieus mandlige herredømmeteorier er at opfatte den menneskelige eksistens som organiseret efter den mandlige og kvindelige modstilling. Denne analysetilgang kan minde for meget om en kabale som skal "gå op til sidst". Foucault formår derimod at overkomme faren ved at opfatte for mange strukturer og analyseområder som organiseret efter det samme grundprincip.

En af forudsætningerne for at "have tilladelse" til at bruge Foucaults magtanalytik er, at individerne eller de kollektive subjekter skal have forskelligartede handlingsmuligheder. De skal så at sige kunne vælge for at være legitime studieobjekter. Den "regeringsform", som har præget det italienske samfund, har haft de grundlæggende forudsætninger, der skal til for at opfylde kravene som et "frit" vestligt samfund. Måden som magten har været knyttet til videns- og sandhedsregimet på, har dog været karakteriseret af forbuds- og udelukkelsesinstanser og deres aktivering. Dette har gjort det sværere at udfolde analytikken knyttet til magts positivitet og "scientia sexualis".

Om begge forfattere kan siges, at der i deres styrke også ligger en svaghed. Bourdieu inkorporerer det sociale køn i sine analyser. Det er en styrke i forhold til Foucaults deseksualiserede subjekt. Men som nævnt flere gange indgår der kun lidt analytisk operationaliserbarhed i Bourdieus helhedstænkende mandlige herredømmeopfattelse. Foucault

beskæftiger sig ikke med det sociale køn. Det er et kritikpunkt som som flere feministiske forfattere med rette fremhæver i deres kritik af Foucaults disciplinerings- og subjektiveringsmekanismer. Den forskelligartede kropslige føjelighed og bevægelsesfrihed mellem mænd og kvinder må ikke undervurderes. I den italienske kontekst er der i høj grad forskel på den måde som mænd og kvinder bruger deres kroppe på. Det er ikke vanskeligt at iagttage. Det er mere problematisk at tage stilling til om denne forskellighed er et produkt af en frivillig "naturlig" indskrivning eller om det er en snedig og anonym magtudøvelse, der tvinger individerne til at agere som de gør.

Et aspekt af min samlede vurdering af brugbarheden af Bourdieus teoretiske univers og som jeg mener, er meget vigtigt at reflektere over er, at Bourdieus måske mest centrale begreb "habitus" ikke eksisterer som aktivt ord for de fleste mennesker i hverdags sproget. Det skaber en form for mistænkeliggørelse i mig, at det analytiske omdrejningspunkt i Bourdieus forfatterskab for mange mennesker fremstår som en mystificeret konstruktion. Dette til trods for, at jeg selvfølgelig er vidende om, at det ikke er Bourdieu der har "opfundet" ordet habitus.

Uddybning af konklusion

Den videnskabelige artiklering er svær, når det drejer sig om køn. Den er politisk og praktisk endnu sværere, når det er en mand, som fortrinsvis skriver om kvinder. En kultursociologisk kønsanalyse berører ømtålelige emner som seksualitet, krop, intimitet, religion, ære og familieforhold. Dette er berøringsområder som er specielt besværlige at verificere "sandheder" omkring. Det er en slags "fornemmesens sociologiområde", som forskeren er i kontakt med. Dette syntes jeg også træder frem i denne eftertænkende epilog, idet jeg har svært ved at skulle være finalistisk i mine konklusioner.

Til spørgsmålet om den kønsteoretiske analyse, vil jeg fastholde min konstruktivistiske grundopfattelse. Dette mener jeg bl.a. at mandlige og kvindelige homoseksuelles politiske kampe og kropslige iscenesættelser vidner om. Køn er socialt konstrueret, selvom de biologiske forskelle ikke må undervurderes. Mit magtteoretiske ståsted går i retning af Foucaults analytik. Samspillet mellem de dekonstruktive og rekonstruktive analyse-elementer er yderst frugtbar. Fokus på komplekse strategier og taktikker og opfattelsen af, at magt skal ses som en aktivitet er ofte brugbar i den konkrete analyse. Betydningen af, at magt også kan eksistere som position og erhvervelse skal dog ikke undervurderes. Magt afslører ofte sig selv og benytter sig af forbuds- og undertrykkelsesmekanismer. Det som derfor er det mest interessante i min forskningsmæssige sammenhæng og omkring min akkumulerede teorividen, er at få udtrykt, at jeg ikke mener, at forskeren altid behøver "totaludfolde" sin konstruktivistiske kønsopfattelse for at belyse og analysere en given kulturel magt- og eller kønsspil.

Det konstruktivistiske element i kønsanalysen, altså udpegningen af de træk der karakteriserer sociale aktører eller institutioner og indsættelsen af det relationelle perspektiv, behøver ikke aktiveres på en speciel raffineret vis, hvis kønsrelationerne har en relativ statisk karakter. Dette er specielt en kritik af Foucaults magtanalytik. Magt- og modmagtstrategier, komplekse

analyser som både skai og kan være bevægelige og diskontinuerlige. kan munde ud i en sensitivitetstbrtvivelse om, hvad det egentligt er. der "snakkes" om, når det ikke er iagttagelige besiddelser og erobringer, som står i fokus. Der kan være kønslige arbejdsdelinger som er så fastlåste og indlejrede i mentale og strukturelle forhold, at essentialiseringer kan være nyttige at operere med. I den italienske kontekst har der været tale om en relativ stærk institutionalisering af kønsforskelle, som har haft en stor indflydelse på de subjektive mentale strukturer. Det har været mænds måde at se og regere verden på, som har været dominerende.

Selvom mit snidie ikke umiddelbart har haft systematisk fokus på kropslige praktikker og kropsligt inkorporede dispositioner, mener jeg, at det er en analysetiigang som kan bibringe en forståelse for den måde som dominansforhold virker på. Den kollektive krop og kollektivitetens naturlighed, altså den klare konsensus og nydelse omkring at være tiere mennesker sammen, har betydning for dynamikken i det italienske hverdagsliv. Der er inkorporeret en dispositionalitet i den gennemsnitliggjorte italiener, kvinde som mand. som resulterer i. at kollektiv væren opfattes som ønskværdigt og der handles også kollektivt "naturligt" derefter. Denne kollektivitet tror jeg bl.a har rod i den familistiske tradition og det konkrete individuelle fysiske rum. der er til rådighed i de fleste italienske hjem.

Mit kultursociologiske bidrag til den teoretiske analyse består i. at jeg mener, at det giver substantiel og analytisk mening at snakke om en sydeuropæisk elier meridional kultur- og analysemodel. Det er måske den vigtigste konklusion, der kan drages af denne afhandling. Der er politiske, institutionelle, økonomiske, sociale og kulturelle fællesnævner, som centrifugerer omkring de samme logikker og principper. Samlet og som det mest betydningsfulde om den sydeuropæiske samfundsmodel kan og skal udledes, at familiet er vigtigere end individualitet.

Måden som det italienske samfund, som samlet social enhed, specielt adskiller sig sociokulturelt fra andre sydeuropæiske lande som Spanien. Grækenland. Portugal og Balkanlandene, som alle har stærke familietraditioner, klientelistiske udvekslingsrelationer og et mandedomineret offentligt rum. er ved den markante tilstedeværelse af den katolske kirke og den æstetiske livsopfattelse og æstetiske livsførsel. De kulturelle praksisformer omhandlende spise- og drikkevaner, dyrkelsen af kunst, påklædning og boligindretning har et fokuseret samlingspunkt omkring det æstetiske. Det må i denne forbindelse ikke glemmes, at ca.40% af verdens kunstskatte skulle være at finde i Italien.

Den italienske families rolle som "social institution" er trods markante socio-politiske og økonomiske forandringer stadig af stor betydning. Familien er en social kategori, som er stærkt medvirkende til at konstruere den sociale virkelighed. Det reproduktionsarbejde der foregår indenfor familien, påvirker den førnævnte kollektive identitetsdannelse samt måden, som det enkelte individ bliver et etisk og moralsk subjekt på. Familien har betydning for de sociale p'aktikker og hele "nerven" i den dominerende socialitet og for de mest dominerende samfunds- og mediediskurser.

Den italienske kvinde har aldrig været "overset" i den italienske kultur, men har siden den italienske samling i 1861 stået i en form for opposition til den politiske magt. Integreringen i det politiske liv har været svag. Styrke- og repræsentationsforholdet mellem mænd og kvinder har været temmelig fastlåst. Kvinder har ofte haft underordnede sociale positioner. Den naturaliserende måde som kvinder har været "frarøvet" deres symbolske kapital på, har fastholdt dem i en form for kropslig og ideologisk/mytisk underordning. Kvindens seksualitet er stadig objekt for sociale diskurser. Den stærke symbolske funktion som de italienske kvinder fik tillagt gennem den katolske kirkes jomfrudyrkelse resulterer stadig i, at italienske kvinder i større udstrækning end nordeuropæiske kvinder bekymrer sig om deres symbolske repræsentation.

Kvindes manglende civilrettigheder og manglende offentlige symbolske ressourcer har gjort det svært at ændre på det overordnede magtfelt domineret af en biologisk funderet opfattelse af kvindens underlegenhed. Indtil feminismens gennembrud havde det været svært at etablere en diskursiv italesættelse af "kvindespørgsmålet" generelt. I denne sammenhæng er betydningen af den katolske kirke som diskurssætter ikke kun central men nærmest deterministisk. Den katolske kirke har haft stor betydning for, hvad der kunne siges og tænkes og for hvorledes hele det kønspolitiske genstandsfelt blev konstitueret. Det er min påstand, at den katolske kirke både havde indflydelse på den overordnede diskurssætning og de meget decentrale og enkle praktikformer. Men det kvindepolitiske genstandsfelt blev markant forandret under og efter 1970'ernes politiske kampe, juridiske erobringer og diskursive nyskabelser. Der skete en opløsning af de dominerende magt-viden formationer. Der blev skabt en ny vidensproduktion om den kvindelige sociale figur. Det overordnede felt for mulige subjektpositioner var blevet ændret. Det er dog svært at konkludere noget om hvorledes, det var de sociale praktikker der ændrede de diskursive praktikker eller omvendt.

Den italienske kvindes mediemæssige objektstatus har en karakter som er unik. Der er sexistiske elementer på spil, som kan minde om blød pornografi. Det er fremstillingen af det fuldendte mandlige idealbillede på en attraktiv kvinde, der dominerer i det italienske medielandskab. Men om kvinders eventuelle forsøg på at "udleve" disse forestillinger i hverdagslivet er manipuleringer eller selvstændige valg, må stå hen i det ubesvarede. Men det kan konkluderes, at den kvindelige objektliggørelse i Italien er stærk og det derfor kræver styrke at løsrive sig fra den.

I det italienske samfund er mænd anderledes og højere værdsat end kvinder. Dette skyldes udover ideologiske og mytiske forestillinger også, at mænd i højere grad kan benytte sig af og selv strukturerer logikkerne i det sociale og offentlige rum. For at opnå teoretisk forståelse for den sydeuropæiske mand og den måde som den italienske mandekrop maskuliniseres på og dermed for chancen for at fange de dybeste dispositioner, bør fokuseres på æresbegrebet. Spørgsmålet om ære er vigtigt at pointere, fordi jeg vil påstå, at der er et direkte modsætningsforhold mellem graden af inkorporede æresforestillinger og demokratiske attituder. Æresproblematiseringer er betydningsfulde og allestedsværende i den sydeuropæiske kontekst. Dette betyder, at der er diskurser og kollektive pnsningsprocesser på spil, som har

rod i forestillingen om den ærbare opførsel. Disse forestillinger kan indoptages på forskellig vis og have forskellig betydning. En konkluderende pointe er, at selvom det italienske samfund ikke længere, på samme måde som f.eks. det albanske samfund, er præget af udbredelsen af blodhævn som social regulator, så er ærestaksonomien stadig udbredt og mere virksom end hensynet til demokratisk opførsel. Ære er ikke noget der behøver være plet- og fejlfrit, men æren tæller i hverdagens regulativer. Jeg vil faktisk vove påstanden om, at det giver mening, som analysetilgang, at arbejde med det teoretiske begreb, som kunne kaldes den "polymorte æres-strategi". Der opererer en stærk æresbetonet decentral territorialitet i tetsfølelse som resulterer i, at der er æresproblematiseringer på spil helt ned i konkrete handlinger, som hvem man drikker kaffe med, hvem man giver hånd, hvem man giver kindkys etc. Disse problematiseringer er også tilstede i en nordeuropæisk kontekst men ikke med den samme værdi og gennemslagskraft.

Den italienske mandekrop er forskellig fra den traditionelle machokrop. Der er en udbredt forestilling og praksis om at fremstå æstetisk og velklædt. Dette er i opposition til den udisciplinerede machokrop og de logikker og attituder som er indeholdt i den klassiske machoproblematisering. Begrebet "den psykologiske produktion af maskulinitet", som jeg udviklede i min kulturgeografiske specialerapport, mener jeg, har betydning for den mentale del af maskulinitetsproblematiseringen. Produktionen af mentale og psykologiske forestillinger om at fremstå som en "rigtig" mand har stor betydning for det italienske kønsspil. Det er dog svært på finalistisk vis at fastsætte forholdet mellem graden af inkorporede mentale æresforestillinger og handlingsperspektivet. Det kan dog med sikkerhed siges, at det grundlag som retten til ære er værdsat på er under forandring. Dette skyldes, at de uskrevne doksiske regler om ære-skam relationen er på retur. Der er derfor åbnet op for et større "rum" mellem opfattelsen og udveisen af æresspillet. Ære er stadig en vigtig bekymring, men konsekvenserne af manglende ærbar optræden er ikke den samme. Men graden af symbolik som er tilstede i mange former for social interaktion, må ikke undervurderes.

Teoretiske opsummering

Hvis jeg skulle starte forfra med min afhandling, ville jeg helt sikkert nedtone brugen af teoretiske begreber, som jeg ikke kendte den fulde oprindelse og betydning af. Det er desværre et udbredt fænomen at forelske sig i visse forfattere også ikke forholde sig tilstrækkeligt distanceret til værdien af disse forfatters begrebsterminologi. Jeg har i høj grad været styret af min nysgerrighed, hvilket til et vist niveau har resulteret i en form for skrive- og strukturteknisk bagslag. Kløften mellem teori og empiri er en modsætning, som jeg har kæmpet med i afhandlingen. Jeg har ikke kommet den til livs. Jeg har i mit forsøg på at lave afhandlingen så substantiel indholdsfyldt som muligt svækket mig selv på det teorikonfronterende niveau. Jeg vil dog alligevel stille spørgsmålet om kløften mellem teori og empiri udover at være indskrevet i mig, ikke også er indskrevet i den sociale virkelighed i den akademiske verden.

Jeg syntes, at jeg har indkredset de væsentligste undersøgelsesvariable i min afhandling, men jeg skulle nok have været mere opmærksom på substansforskelle i de anvendte komparative begreber. Her tænkes på Bourdieus mandlige herredømmeteorier. Det er en vigtig konklusion.

at enslydende kategorier og begreber kan have forskelligartede kontekstuelle betydninger.

En af mine vigtigste teoretiske konklusioner og erfaringer fra denne ph.d. afhandling er således, at betone vigtigheden af teori- og begrebsudvikling i kontekst. Det er yderst vigtigt at være "tro" overfor den sociale virkelighed, man studerer. Dette bør implicere, at man i så lille udstrækning som muligt overfører teoretiske begreber udviklet i en anden kontekst. Fokus bør istedet være på at udvikle meningsfyldte kategorier og begreber i konteksten. Dette forøger også muligheden for at viderekommunikere erfaringer og resultater til et ikke-akademisk publikum. Hvis forskeren alligevel vælger at "teste" aktualiteten og brugbarheden af begreber hentet i en anden beslægtet kontekst bør der indpasses et præcist forbehold overfor rækkevidden og dybden i de indhentede begreber. Det er ligeledes vigtigt at få overblik over historiciteten i de anvendte begreber og blotlægge præcist hvem og hvad der konstruerer genstandsfeltet

I et fremtidigt studie ville jeg prøve at være mere bevidst om logikken i mine ræsonnementer samt fokusere mere på overensstemmelsen mellem problemstilling og indsamling af data. Der har i afhandlingen, set i efterrationaliseringens lys, været en tendens til, at jeg ikke har været tilstrækkelig systematisk med akkumuleringen af den kulturelle analyse. Måske skyldes denne tilgang, at jeg i min specialerapport også beskæftigede mig med italienske kønsroller og at jeg derfor tog for mange antagelser og analyser for givet.